

YRJÖ LOUHI

SUOMALAINEN MEIJERI

Kauppaoikeudellinen tutkimus lainsäädännön kehityksestä
osuuskunta- ja osakeyhtiömuotoisessa suomalaisessa meijeri-
toiminnassa

Turku 2012

Sarja C 339

ISBN 978-951-29-5030-0

ISSN 0082-6995

KIITOKSET

Tämä työ oli minulla tavoitteenani jo silloin, kun lisensiaattityöni valmistui Vaasan korkeakoulussa. Sain siitä aineistoa tähän tutkimukseeni SUOMALAINEN MEIJERI. En kuitenkaan voinut aavistaa miten paljon väitöskirjaa tavoitteleva tutkimustyö vaatii. Nyt tiedän. Se on vaatinut ainakin viisinkertaisen määrän, kun vertaan sitä lisensiaattityöhöni. Olen työskennellyt yli kolme vuosikymmentä suomalaisessa meijeritoiminnassa. Siksi aihe on ollut minulle sangen mielenkiintoinen, ja olen nauttinut näitä asioita tutkiessani ja niistä kirjoittaessani.

Kiitän lukuisia suomalaisten meijerien hallinto- ja johtohenkilöitä, joilta olen saanut, heitä haastatellessani, paljon sekä uutta tietoa että varmistusta omiin kokemuksiini ja näkemyksiini. Professori Jukka Mähönen on todella kärsivällisesti ja tarkalla otteella ohjannut työtäni, kiitos hänelle. Kiitokset esitarkastajille professori Salme Näsille ja professori Matti Rudangolle, jotka ovat antaneet minulle asiantuntevia huomautuksia ja ehdotuksia työni parantamiseksi. Olen kiitollinen Matti Rudangolle myös siitä, että hän on lupautunut vastaväittelijäksi, ja samalla antanut minulle rohkaisevia kommentteja. Professori Ari Saarnilehto kiitän häneltä aikanaan saamistani suorasanaisia kommentteista tieteellisen työn tekemiseksi. Professori Juha Tolonen on ohjannut lisensiaattityöni, ja hän on rohkaissut minua aloittamaan väitöskirjan tekemisen, kiitos hänelle. Kiitän professoreita Asko Lehtosta ja Vesa Antero Annolaa, jotka alkuvaiheessa ohjasivat minua väitöskirjan tekemisessä. Professori Seppo Villa on eräässä vaiheessa lukenut käsikirjoitukseni ja antanut ohjeita, niistä kiitos. Kiitollisuuteni ansaitsevat myös opintopäällikkö Irkka Mäkinen ja hallintopäällikkö Mia

Fager, joilta olen saanut paljon tarpeellista tietoa ja ohjeita. Väitöskirjani kielellisestä tarkastuksesta haluan kiittää filosofian maisteri Vivikka Montoa.

Olen yksinäinen susi. Muutin eläkkeelle jäätyäni Seinäjoelta Hämeenlinnan ja siksi ystäväjoukko kapeni. Olisin ehkä erakoitunut, mutta tukenani ovat olleet eripuolilla asuvat lapseni, lapsen lapseni ja veljeni Eelis. He ovat rohkaisseet minua epätoivon hetkinä, joita on pakostakin tullut. Kiitos heille, ja vielä lisää: nyt alkaa helpottaa. Kiitokset haluan osoittaa vävylleni professori Markku M. Niemiselle saamistani monista käytännön ohjeista.

Hämeenlinnassa toukokuussa 2012

Yrjö Louhi

Sisältö

LYHENTEITÄ.....	7
1. JOHDANTO.....	9
1.1. Yleistä.....	9
1.2. Tutkimuksen kohde ja menetelmät, työn rajaus, tutkimusongelmat sekä tutkimuslähteet ja niiden merkitys.....	10
1.2.1. Tutkimuksen kohde, tehtävä ja menetelmät	10
1.2.2. Työn rajaus	12
1.2.3. Tutkimusongelmat	13
1.2.4. Tutkimuslähteet ja niiden merkitys	14
1.3. Meijeritoiminnan kehityksen kolme vaihetta	15
2. ENSIMMÄINEN MEIJERIVAIHE – HIDASTA KEHITTYMISTÄ	19
2.1. Maidontuottajien yhteistoiminta ja aatteellisuus syntyy.....	21
2.2. Yritysmuotojen sääntely ennen osuustoimintalakia	23
2.3. Kehitys kartanomeijeristä osuusmeijeriksi	33
2.4. Taloudellinen ahdinko johti osuustoimintalakiin	37
2.4.1. Osuustoiminta-ajatuksen kehittäjiä	37
2.4.2. Osuustoimintalain valmistelua ja lain voimaantulo.....	42
2.4.3. Osuustoimintalakiin tulleita muutoksia	50
2.4.4. Ensimmäisen vaiheen osuusmeijereitä	51
2.5. Keskeisiä organisaatioita muodostuu	71
2.5.1. Voin vienti saa keskusliikkeen	71
2.5.2. Ruotsinkielinen meijeritoiminta järjestäytyy.....	78
2.6. Yhteenveto ensimmäisestä meijerivaiheesta	80

3. TOINEN MEIJERIVAIHE – VAKIINTUMISTA.....	82
3.1. Osuuskuntalain 1954 vaikutus meijeritoimintaan	82
3.1.1. Sulautumisen lainsäädäntö ja käytäntö	82
3.1.2. Sulautumissopimus	84
3.1.3. Sulautumisen hyväksyminen ja kolmannen osapuolen asema	87
3.1.4. Tuomioistuimen tehtävä	90
3.1.5. Purkautuvan osuuskunnan selvitystila ei estänyt sulautumista	92
3.1.6. Kaupparekisteriin tehtävä ilmoitus	96
3.1.7. Osakeyhtiön sulautuminen osuuskuntaan.....	99
3.2. Ristiriitojen vaikutus meijeritoiminnan kehitykseen	100
3.2.1. Rajariidat osuuskuntien välillä	102
3.2.2. Hinnoitteluongelma ja sen ratkaisu	106
3.2.3. Sääntöjen vastainen menettely.....	116
3.3. Osakeyhtiöt meijeritoiminnassa.....	118
3.3.1. Osakeyhtiö ja osuuskunta pääkaupunkiseudun maidonhuollossa .	118
3.3.2. Maitojauheteollisuus alkaa	124
3.4. Ensimmäisen asteen osuuskuntien vaiheita	126
3.4.1. Pohjois-Karjala oli edelläkävijä.....	126
3.4.2. Maito oli Kainuun alueen tärkein maataloustuote	129
3.4.3. Savonlinnan seudulle haluttiin meijerin lisäksi teurastamo.....	132
3.4.4. Pirkanmaan suuri sulautuminen.....	135
3.4.5. Varsinais-Suomi ja Satakunta kehittyivät Valion tukemana	137
3.4.6. Keski-Suomen meijeritoiminta järjestäytyy	140
3.5 Toisen asteen osuuskuntien kehitystä	146
3.5.1. Ensimmäisiä maakunnallisia keskusosuusmeijereitä	146
3.5.2. Valiolainen ja OTK-lainen osuustoiminta vastakkain	152
3.5.3. Ruotsinkielinen meijeritoiminta muuttuu	154
3.6. Yhteenveto toisesta meijerivaiheesta.....	157
4. KOLMAS MEIJERIVAIHE – KESKITTYMISTÄ	160
4.1. Osuuskuntalaki kehityksen ohjaajana.....	160
4.1.1. Vuoden 1954 osuuskuntalain muutoksia	160
4.1.2. Osuuskunnan tarkoitus lainsäädännössä ja käytännössä	162
4.1.3. OskL:n 2001 ja OYL:n vuoden 2006 muutokset.....	169

4.1.4. Osuuskuntalain ongelmia.....	178
4.1.5. Perustajajäsen ja käsite oikeushenkilö	194
4.2. Valioryhmän muokkautuminen 1990-luvulla.....	196
4.2.1. Normilk Oy:n perustamisessa onnistuttiin ongelman kera	204
4.2.2. Onnistunutta keskittymistä Etelä- ja Itä-Suomessa	208
4.3. Keskusosuusliike Valio osakeyhtiönä	210
4.3.1. Valion hallintohenkilöstöorganisaatio muuttui.....	219
4.3.2. Valion ensimmäinen osakkeiden jako ei täysin onnistunut	222
4.3.3. Markkinoinnin uudelleen kehittämisen	232
4.4. Osuuskuntien uudelleen ryhmittäminen	237
4.4.1. Epäonnistunut keskittämissyritys Etelä-Suomessa	238
4.4.2. Markkinointi keskittyy.....	240
4.4.3. Vastavoimien vaikutusta uudelleen ryhmittymisessä	256
4.4.4. Valion ulkopuolinen meijeritoiminta.....	262
4.4.5. Viimeisimmät Valioryhmän sulautumiset	264
4.4.6. Osuustoiminnan tarkoituksen saavuttamisesta	266
4.5. Yhteenvedo kolmannesta meijerivaiheesta	269
5. ARVIOINTIA	275
5.1. Meijeritoiminnan kehitystä, keskeistä sisältöä ja arviointia	275
5.2. Osuuskuntalain arviointia	289
5.3. Nykytilanteesta kohti neljättä meijerivaihetta	290
5.4. Suomalainen osuustoimintamuoto ei ole häviämässä.....	296
LÄHTEET	299
TIIVISTELMÄ	339
ABSTRACT.....	343
LIITTEET	349

LYHENTEITÄ

EOYL	Edellinen osakeyhtiölaki (734/1978)
HTM	Kauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja
KaupparekL	Kaupparekisterilaki
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KHT	Keskuskauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja
KILA	Kirjanpitolautakunta
KilpRL	Laki kilpailunrajoituksista
KK	Kauppakaari
K.M. esitys	Keisarillisen Majesteetin Armollinen Esitys Suomenmaan Valtiosäädylle, koskeva osuustoimintalaki
K.M.	Keisarillinen Majesteetti
KPL	Kirjanpitolaki
KYL	Muutos kommandiittiyhtiön muuttamisesta osakeyhtiöksi annettuun lakiin
LaTvM	Laki- ja talousvaliokunnan mietintö
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
Maakauppa	Maakaupan vapauttaminen
Maidon kiintML	Laki maidon väliaikaisesta kiintiömaksusta
MK	Maakaari
MAO	Markkinaoikeus 301/09 dnro 249/08/KR,
MTK	Maa- ja Metsätaloustuottajain keskusliitto
OikKK	Oikeudenkäymiskaari

OikM	Oikeusministeriö
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista
OskL	Osuuskuntalaki
OsuustL	Osuustoimintalaki
OskmuutL	Laki osuuskuntalain muuttamisesta
OYL	Osakeyhtiölaki
OYLMuutL	Laki osakeyhtiölain muuttamisesta
ProkuraL	Prokuralaki
SOU	Statens offentliga utredningar
SuVM	Suuren valiokunnan mietintö
TaVM	Talousvaliokunnan mietintö
TilintL	Tilintarkastuslaki
TmiL	Toiminimilaki
TNimiA	Keisarillinen asetus kaupparekisteristä sekä toimimestä ja prokurasta
VakSL	Vakuutus sopimuslaki
VakuutusyhdL	Vakuutusyhdistyslaki
VakYL	Vakuutusyhtiölaki
VerL	Verotuslaki
VeromL	Laki verotusmenettelystä
VML	Laki välimiesmenettelystä
VOskL	Vanha osuuskuntalaki (247/1954)
VOYL	Vanha osakeyhtiölaki (22/1895)
VOskmuutL	Vanhan osuuskuntalain muuttamisesta
VäT	Välitystuomio

1. JOHDANTO

1.1. Yleistä

Suomalaisen meijeritoiminnan synty ajoittuu lähes samoille vuosisadoille 1100–1200 kuin suomalaisia koskeva lainsäädäntökin. Tutkimus tarkastelee jäljempänä niiden molempien alkuvaiheita.

Osuuskunta yritysmuotona ja osuustoiminta yrittämisen mallina tarjoavat yhteiskunnalle vaihtoehdon erityisesti osakeyhtiömuotoiselle yrittämiselle,¹ johon sisältyy muun muassa voiton tavoittelu ja äänioikeuden sitominen osakkeisiin.² Osuuskuntataloudessa yrityksen taloudellinen ja sosiaalinen toiminta yhdistyvät. Tämän keskipisteessä on ihminen tarpeineen, mikä ei tee yhteisömallista yksinkertaista eikä yksiselitteistä. Osuustoimintakäsitteeseen sisältyy yhteistä yrittämistä ja monenkokoista liiketoimintaa sekä taloudellista ja aatteellista tavoittelua.³ Myös osakeyhtiömuotoinen yritysmalli voidaan sisällyttää omistajien yhteisömuotona, jolloin sillä tulee olla voiton tavoittelun lisäksi tarkoitukseen *osakkaitensa taloudellisen toiminnan tukeminen*. Näiden tarkastelu tulee

---

¹ K. M. Esitys Valtiosäädylle, koskeva osuustoimintalakia 20.1.1900 N:o 20 s: 2–3

² VOYL 22/1895 24 § 2 mom. ”osakkaalla on yhtä monta ääntä kuin osaketta.” Voimassa olevan OYL:n 3:1 §:n 1. 2. virke: ”Kaikki osakkeet tuottavat yhtiössä samat oikeudet. Yhtiöjärjestyksessä voidaan kuitenkin määrätä, että yhtiössä on tai voi olla oikeuksiltaan tai velvollisuuksiltaan toisistaan poikkeavia osakkeita.” ja 3:3.1 mukaan ”osake tuottaa yhden äänen kaikissa yhtiökokouksissa käsiteltävissä asioissa. Yhtiöjärjestyksessä voidaan kuitenkin määrätä, että osakkeilla on erisuuruinen äänimäärä.” Tämän mukaan osake voi tuottaa osakeyhtiökokouksessa useampia ääniä tai se voi olla äänivallaltaan rajoitettu tai jopa kokonaan ilman äänioikeutta.

³ Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005b: 4. ”Osuustoiminta vastuullista suomalaista omistajuutta”, Suomen Graafiset palvelut Oy 2005.

tutkimustyön edistyessä tärkeäksi kohteeksi, jossa mukana ovat *käytännön toiminta* ja *yrittäjätoimintaa säätelevät lait*.

Keskeinen tapahtumasarja on meijeritoiminnan jatkuva kehittyminen ja keskittyminen yhteenliittymisten kautta. Tätä on ollut auttamassa lainsäädännön uudistaminen ja tekninen kehittäminen. Siinä on ollut myös sellaisia jaksoja, joiden ennustaminen on ollut mahdotonta. Ne ovat usein olleet ennalta arvaamattoman voimakkaita ja sellaisina tuntuneet mullistavilta. Uudistuksia tehtäessä on aina mukana myös yhteistoiminnassa pitäytyviä henkilöitä. He asettuvat uudistusten kannalle ja uskovat niiden tuovan yrittäjätoiminnalle sellaista uutta etua, joka kehittää sitä ja antaa toivottua lisätuottoa. Keskittymisestä on seurannut jonkin verran myös osuusmeijerien erkaantumista kokonaisuudesta.

Muutokset ovat heijastuneet keskeisesti siinä, missä oikeudellisessa yritysmuodossa meijeritoimintaa on harjoitettu. Meijeritoiminnassa osuuskuntamuoto alkoi olla vallitsevin osuustoimintalain tultua voimaan 10.7.1901. Myös osakeyhtiömuoto on ollut meijeritoiminnassa mukana ja jopa aikaa myöten merkitykseltään voimistuen.

1.2. Tutkimuksen kohde ja menetelmät, työn rajaus, tutkimusongelmat sekä tutkimuslähteet ja niiden merkitys

1.2.1. Tutkimuksen kohde, tehtävä ja menetelmät

Tutkimuksen kohteena on *suomalainen meijeritoiminta ja sen kehitys sekä oikeudellisesta että taloudellis-kaupallisesta näkökulmasta*. Miten yhteisömuotojen ja erityisesti osuuskuntia sekä osakeyhtiöitä koskevan sääntelyn kehittäminen on vaikuttanut meijeritoimintaan ja miksi muutokset ovat tästä näkökulmasta tapahtuneet. Muutosten yhteydessä toteutettuihin menettelytapoihin kohdistetaan kritiikkiä eli tutkitaan, ovatko muutokset olleet johdonmukaisia, oikeudenmukaisia ja oikeansuuntaisia.

Meijeritoiminnalla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa maitovalmisteiden kauppaa ja sen hallinnollisia rakenteita varhaisesta historiasta nykyaikaan. Tutkimus ulottuu pitkälle menneisyyteen eli sinne mistä on mahdollisuus saada painettua aineistoa. Historiantutkimus merkitsee sitä, että sen avulla tutkijat ja ammatissa toimivat henkilöt saavat tietoa meijeritoiminnan menneestä kehityksestä nykyisyyden ymmärtämiseksi⁴.

Tarkastelu keskittyy suurelta osin yhden keskusosuusliikkeen Valion vaikutusalueeseen. Se perustettiin voinvientä harjoittavaksi yritykseksi vuonna 1905. Sen toimintaa tarkastellaan osuuskuntana ja osakeyhtiönä varsin keskeisesti. Muita suomalaisia meijeriryhmittymiä tarkastellaan siinä määrin, kuin niillä on merkitystä tutkimustyöhön.

Tutkimusmenetelmistä on osaltaan tärkeä kirjallisuuden ja muun painetun aineiston tutkiminen. Tämän rinnalla tärkeä osa-alue on lakisäädösten ja -säännösten, asetusten ja valmisteluasiakirjojen tutkiminen.

Kehitys ei ole meijeritoiminnassa kaiken aikaa ollut perinteistä osuuskuntamuotoa hyväksyvää. Päinvastoin *osakeyhtiömuoto* on tullut uudelleen suurten meijerien suosioon. Miksi näin on tapahtunut? Muutoksia arvioidaan tapauskohtaisesti, ja useita meijereitä tarkastelemalla pyritään tunnistamaan muutoksia selittäviä tekijöitä.

Kokemusperäistä tietoa tutkimukselle ovat antaneet lukuisat henkilökohtaiset haastattelut, ja vertailutietoa on tullut tutkijan omasta elämäntyöstä. Nämä haastatellut henkilöt eivät kuitenkaan ole olleet yksinomaisten todisteena merkittävistä meijerialan tapahtumista. Sitä paitsi he kuuluvat tai ovat kuuluneet vastakkaisiin meijeriryhmittymisiin, jotka ovat keskenään kilpailevia yhteisöjä. Kaikkea ihmiselämästä kertovaa aineistoa on tutkittu mahdollisimman kriittisesti ja monesta eri näkökulmasta.

---

⁴ Näsi Salme 1990. 12-13.

Viimeisessä luvussa arvioidaan ja tarkastellaan onnistumisia ja epäonnistumisia sekä sitä, olisiko ollut mahdollisuus kehittää suomalaista meijeritoimintaa toisenlaisin menetelmin kuin on tapahtunut.

Tutkimuksessa pyritään selvittämään, ovatko lakisäädökset ja niihin tehdyt muutokset olleet sellaisia, että niistä on koitunut odotettu hyöty meijeritoiminnalle ja maidontuottajalle. Olisiko voitu tai olisiko pitänyt toimia toisin? Onko yritysten kasvaessa kehityksen myötä osuuskuntamuoto lakastumaan tuomittu, ja alkaako jäsenten suhtautuminen siihen olla asenteellisesti vääristynyttä? Aivan poissuljettu ei ole sekään mahdollisuus, että osakeyhtiömuotoinen yritystoiminta alkaisi lähestyä osuustoiminnallisuutta muun muassa kestävän kehityksen ja yhteiskuntavastuun vaatimusten vuoksi.⁵

Osuuskuntalain soveltumisesta käytäntöön on saatu kokemusta yli kymmenen vuoden aikana, ja näin ollen lain arviointi on tässä tutkimuksessa paikallaan. Tarkastelun kohteena ovat osuuskuntalain ja osakeyhtiölain säännökset meijerien hallinnon ja hallintoelinten sekä jäsenten vastuun osalta. Myös meijeritoiminnan valvonta tulee jossakin määrin huomioon otetuksi.

1.2.2. Työn rajaus

Tutkimus käsittelee suomalaista meijeritoimintaa erityisesti toiminnan oikeudellisen järjestämismuodon näkökulmasta. Pääasiallisina tutkimuksen kohteina ovat osuustoimintaa koskevat lakisäädökset. Kuitenkin on otettava huomioon osakeyhtiöitä ja vähäisessä määrin avoimia yhtiöitä ja kommandiittiyhtiöitä koskevaa lainsäädäntöä.

Tutkimus rajautuu muutamaan pääasiaan. Niitä tarkastellaan merkityksestä riippuen joko yhdessä tai erikseen. Tutkimuksen piiriin kuuluu pelkistetysti

---

⁵ ”Ympäristöpolitiikassa Raisio Yhtymä [Raisio Yhtymä Oyj] on sitoutunut kestävän kehityksen periaatteisiin.” ja ”Raisio Yhtymän hallitus on asettanut ympäristöjohtamisen kehittämisen tärkeäksi tavoitteeksi koko konsernissa.” Raisio Yhtymän vuosikertomus 2001 s. 10

sanottuna *suomalainen meijeritoiminta* ja siihen kuuluvat *erilaiset yhteisömuodot*. Näitä säätelevistä laeista tärkeimpinä tarkastellaan *osuustoiminta-* (*OsuustL 22/1901*) ja *osuuskuntalakeja* (*VOskL 247/1954 ja OskL 1488/2001*) ja niihin tulleita muutoksia. Muita lakeja tarkastellaan siltä osin kuin ne liittyvät meijeritoimintaan, kuten esimerkiksi osakeyhtiölakeja (Laki nimettömistä eli osakeyhtiöyhdyskunnista 1864, VOYL 22/1895, EOYL 734/1978 ja OYL 624/2006) ja niihin tulleita muutoksia. Yhteisölainsäädäntö on vahvasti sidoksissa käytäntöön

Yhdistyksiä ja säätiöitä koskeva lainsäädäntö jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle lukuun ottamatta muutamaa viittausta. *Kuluttajaosuuskunnat* jäävät niin ikään tutkimuksen ulkopuolelle. Kuitenkin ne tulevat tuottajien omistamien yhteisöjen kilpailijoina pakostakin muutamissa tutkimuksen vaiheissa mukaan.

Kansainvälinen osuustoiminta ja sitä koskeva lainsäädäntö jäävät tutkimuksen ulkopuolelle tutkimusekonomisista syistä. Myös *meijeritoiminnan yhteiskuntavastuu*⁶ on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle.⁷

1.2.3. Tutkimusongelmat

OsuustL 22/1901 loi maidontuottajalle mahdollisuuden yhteistoimintaan. Vaikka laki aluksi aiheutti joitakin epäluuloja, niin kuitenkin osuusmeijereitä alettiin nopeasti perustaa. Ongelmana oli kuitenkin se, että alkuvaiheissa ei ollut mahdollisuuksia kilpailla varakkaiden kauppiaiden ja yhtiömeijereiden kanssa. Ongelmana oli myös se, että vientiä harjoittivat monenlaiset yrittäjät. Maidontuottajien pienet osuusmeijerit eivät kyenneet itsenäisesti hoitamaan voimaa ja juuston vientiä.

---

⁶ Valio 2007c: Tulkoon kuitenkin mainituksi, että esim. kaatopaikalle päätyvän sekajätteen määrää on valiolaisissa jalostuslaitoksissa onnistuttu merkittävästi vähentämään. Vuonna 2003 kaatopaikalle päätyi noin 3200 tonnia sekajätettä mutta vuonna 2007 päästiin jo tuhanteen tonniin. Tämä on eräs osoitus Valion yhteiskuntavastuusta osuuskunta- ja osakeyhtiömuotoisena yhteisönä.

⁷ Osuustoiminnan neuvottelukunta on antanut vastuusta raportin. Se on nimeltään *Osuustoiminta, vastuullista suomalaista omistajuutta*. Asiaa käsitellään erityisesti *Osuustoiminnan yhteiskuntavastuu* -otsikon alla. 2005.

Osuusmeijerien sulautuminen yhä suurempiin yksiköihin alettiin nähdä vähitellen keinoksi kehittää maidonjalostusta. Lainsäädännön muutokset tulivat myötävaikuttamaan ja kehittämään toimintoja. Kaikkien jäsenmeijerien hallitukset ja jäsenet eivät olleet valmiita luopumaan omista meijereistään. Tämä aiheutti ongelmia, sillä keskittäminen edellytti *vastakkaisten* käsitysten ja asenteiden muuttumista keskittämistoimille myönteiseksi.

Käytännön ongelmia

Suomalaista meijeritoimintaa on muutamaan edellä sanottuun ongelmaan perustuen kehitettävä niin, että se säilyy kilpailukykyisenä ja että se pystyy toteuttamaan tarkoitustaan. Sen on toimittava vaikeissakin tilanteissa, niin että meijeritoiminta pysyy eheänä kokonaisuutena. Kehityksen nopeutuminen meijeriteollisuudessa synnyttää maidontuottajien ja meijerien päättäjien kesken uudenlaisia hallinnollisia ja taloudellisia ongelmia.

Oikeudellisia ongelmia

Lainsäädännön ajoitus- ja sopivuusongelma on se, että se todella myötäilee meijeritoiminnan muutoksia. Lisäksi lainsäädäntöön sisältyvien säännösten tulisi olla tarkoituksenmukaisia ja selkeitä.

Nämä käytännön ja oikeudelliset ongelmat ovat meijeritoiminnassa osin pysyviä ongelmia, mutta myös niiden suhteen odotetaan tapahtuvan myönteistä kehitystä.

1.2.4. Tutkimuslähteet ja niiden merkitys

Tärkeitä tietolähteitä ovat tieteelliset teokset sekä maataloutta ja erityisesti maidontuotantoa ja -jalostusta koskeva kirjallinen aineisto. Pelkästään meijeritoiminnasta on kirjoitettu historiateoksia noin viisituhatta sivua. Näistä lähteistä on tullut tutkimukseen sekä tieteellistä että käytännön tuntemusta.

Osakeyhtiömuotoa ja -lakeja tarkastellaan, mikäli niillä on oleellinen merkitys itse meijeritoimintaan ja osuuskuntalain tulkintaan. Tarkastelusta saattaa saada

tietoa paremmasta käytännön toimintamuodosta tai selkeämmästä lain sanonnasta.

Olen työskennellyt meijeritoiminnassa kolmekymmentäkuusi vuotta. Olen saanut tutkimustani varten runsaasti kokemusperäistä tietoa 1950-luvulta alkaen. Olen täydentänyt ja vahvistanut omia kokemuksiani haastattelemalla useita meijeritoiminnassa mukana olevia hallinto- ja johtohenkilöitä, joista osa on eläkkeellä ja osa edelleen mukana aktiivisessa toiminnassa. Olen pyrkinyt tarkastelemaan meijeritoiminnan muutoksia ja niihin liittyviä tapahtumia kriittisesti vertaillen saamiani mielipiteitä ja omia kokemuksiani. Tämä on antanut näkemystä tuottajan tosielämästä.

1.3. Meijeritoiminnan kehityksen kolme vaihetta

Meijeritoiminnassa oli ollut aluksi vuosisatoja kestävä vaihe, jolloin meijeritoiminta kehittyi verkkaisesti ja alkoi sitten nopeutua vaihe vaiheelta. Niistä näyttää muotoutuvan kolme erilaista meijeritoiminnan kehitysvaihetta, joissa tapahtuu keskittymistä yhä suurempiin meijerilaitoksiin. Nämä kehitysvaiheet erottuvat toisistaan yhteisölainsäädännön kehittämisen myötä. Samojen vaiheiden kuluessa on tapahtunut muutoksia osuustoiminnan hallinnossa ja rakenteissa. Näitä kolmea meijerivaihetta tarkastellaan ja perustellaan jäljempänä omilla luvuissaan.

Alkuaan alkeelliseen karjatalouteen ja maidonjalostukseen alettiin kiinnittää aikaisempaa suurempaa huomiota 1800-luvun puolella välissä.⁸ Vahva osuus meijeritoiminnan syntymisessä ja kehittämisessä oli yksityisillä kauppiailta, avoimilla yhtiöillä ja kommandiittiyhtiöillä sekä osakeyhtiöillä.⁹ Yksi osoitus meijeritoiminnan jonkinasteisesta vakiintumisesta oli karjanhoito-meijerikoulu,

---

⁸ Grotenfelt 1906: 109.

⁹ Yksityisiä yrittäjiä ja avoimia yhtiöitä (kauppayhtiöitä) sääteli kauppakaari 31.12.1734/3. Kommandiittiyhtiöitä sääteli asetus äänettömistä eli kommandiittiyhdyskunnista 24.11.1864/28. Näitä kaikkia sääteli myös hyvä kauppiastapa.

joka aloitti toimintansa jo vuonna 1869. Luonnollisesti voidaan pitää varmana, että ainakin tuohon aikaan oli jo huomattavaa meijeritoimintaa.

Meijeritoiminnan kehitystä voidaan pitää *kolmivaiheisena*, kun sitä tarkastellaan jälkikäteen menneitten vuosisatojen ajalta. Orastavaa meijeritoimintaa oli aikana, jolloin maatiloilla valmistettiin käsityönä kotivoita ja juustoa. Onkin vaikeaa määritellä, koska meijeritoiminta tarkasti ottaen alkoi. Kirjallisuudessa on viitteitä siitä, että jonkin asteista meijeritoimintaa oli jo sillä tavalla merkittävästi, että ainakin voita vietiin 1200-luvun lopulla Ruotsiin. Tämän mukaan suomalaisen meijeritoiminnan voi katsoa alkaneeksi jo ainakin seitsemän vuosisataa ennen osuustoimintalain 22/1901 säätämistä.

Meijerien kehitysvaiheet perustuvat meijeritoiminnan *rakenteessa ja hallinnossa tapahtuneisiin muutoksiin*. Näihin ovat luonnollisesti olleet vaikuttamassa taloudelliset arvot sekä *osuustoimintaa säätelevät lait*. Osuustoiminnan kehitystä ja lainsäädäntöä tarkastellaan rinnakkain.

Ensimmäinen meijerien kehitysvaihe (myöhemmin ensimmäinen meijerivaihe). Tämä vaihe alkaa meijeritoiminnan varhaisimmasta alusta 1200-luvulta ja jatkuu 1950-luvulle. Lainsäädäntöä yritystoimintaan alkoi Suomessa tulla vuonna 1734. Myöhemmin tulivat maitotuotteiden jalostamista ja kauppaa tehostavat maakaupan vapauttaminen ja elinkeinon harjoittamisen vapaus. Nämä eivät kuitenkaan olleet sellaisia säädöksiä, joiden tarkoittamaan toimintaan maidontuottaja olisi voinut luontevasti osallistua. Meijeritoiminnassa oli tämän meijerivaiheen aikana mukana koko yhtiömuotojen kirjo.

Tätä meijerivaihetta alkoi tukea osuustoimintalaki (OsuustL 22/1901). Kuitenkin osuustoiminnallinen meijeritoiminta alkoi hallinnollisesti ja juridisesti järjestyä jo osakeyhtiölain (22/1895) tultua voimaan. Osuustoiminnallisesti muodostettuja meijereitä perustettiin jo siinä vaiheessa, kun osuustoimintalain syntymisestä alkoi tulla tietoa.¹⁰ Nämä meijerit saattoivat olla nimeltään esimerkik-

---

¹⁰ Seppälä 1959: 13, vanhin Hämeessä 1893 perustettu osuustoiminnallinen meijeri oli Juokslahden meijeri.

si osuusmeijeri-osakeyhtiöitä. Erityisesti aktiiviset toimijat toiminnan miehet alkoivat ottaa lainsäädännön huomioon meijeritoimintaa järjeistettäessä. Tästä alkoi kehitys, jossa meijeritoiminta ja osuustoiminnallinen lainsäädäntö kulki-
vat ikään kuin käsi kädessä.

Toinen meijerien kehitysvaihe (myöhemmin toinen meijerivaihe) koskee keskitymistä pääasiassa ensimmäisen asteen osuuskuntien kesken. Se rajoittuu suunnilleen aikajaksolle 1950–1990. VOskL (247/1954) siihen tulleet muutokset antoi tälle vaiheelle erityistä tukea.

Ensimmäisen asteen osuuskuntia eli perusosuuskuntia omistivat yksityiset maidontuottajat. Tällöin alkoi olla jo mahdollista toteuttaa sulautumisia (absorptiosulautuminen). Ne syntyivät vuoden 1954 osuuskuntalain sulautumista koskevan 16 luvun mukaisesti. Tällöin sulautumista ei tarvinnut tehdä enää selvitysmenettelyn kautta kuten aiemmin. Tämän vaiheen loppupuolella kehitys suuntautui aiempaa yhä suurempiin meijerilaitoksiin. Keskusosuusliikkeitä alettiin perustaa. Niitä omistivat jäseninä ensimmäisen asteen osuusmeijerit.

Kolmas meijerien kehitysvaihe (myöhemmin kolmas meijerivaihe) alkoi 1980-luvun lopussa ja jatkuu edelleen. Valio Meijerien Keskusosuusliike muuttui vuonna 1992 Valio Osakeyhtiöksi. Sen mahdollisti VOskL:iin tullut muutos 22.12.1989/1240 16a -luku. Tämän yhtiömuodon muuttamisen uskottiin vaikuttavan siihen, että valiolainen meijeritoiminta kykenisi markkinoinnissa vastaamaan ulkomailta tulevaan kilpailuun. Tätä perusteltiin sillä, että Valio osakeyhtiömuotoisena on nopeampi ja joustavampi toteuttamaan muutokset osuuskuntamuotoon verrattuna. Pitikö tämä paikkansa, sitä tarkastellaan myöhemmin. Lisäksi Valio halusi lujittaa siihen asti hajanaista maitotuotteiden myyntiä ja markkinointia.

Tämän vaiheen aikana tapahtui myös suuria muutoksia ja merkittäviä investointeja sekä meijereitten keskeisiä sulautumisia. VOskL:iin 1954 tuli muutos 22.12.1989/1240, 152a ja 153 §:t. Niiden mukaan vähintään kaksi osuusmeijeriä voi perustaa uuden osuuskunnan, johon ne samalla sulautuivat sulautumis-

sopimuksessa määrätyin ehdoin. Lakimuutoksen seurauksena kolmannen meijerivaiheen aikana alkoi muodostua yhä suurempia alueellisia meijerikeskittymiä, joista muutamat kattoivat useita maakuntia.

Valio Osakeyhtiön hallitus on ollut vuodesta 1992 tuottajavaltainen. Nämä kaksi tekijää, osakeyhtiömuoto ja maidontuottajista koostuva hallitus, ovat osaltaan mahdollistaneet suuret sulautumiset keräilyosuuskuntien kesken.

Valio otti 1994 haltuunsa jäsentensä tuotantovälineet, joko ostamalla tai vuokraamalla ne. Tässä vaiheessa tapahtui myös jonkin verran meijerikentän sirpaloitumista, eli osa jäsenmeijereistä erosi Valioryhmästä.¹¹

Valio teki valioryhmässä suuria muutoksia meijerirakenteessa. Omistajameijerit lopettivat oman toimintansa ja muodostivat hankintaosuuskuntia sekä toimivat keräilymeijereinä. Osakeyhtiömuoto kuitenkin etäännytti tuottajajäseniä päätöksenteosta.¹² Hankintaosuuskuntien muodostaminen puolestaan synnytti päätöksentekoketjun maidontuottajan ja Valio Oy:n välille.

Vielä nykyisinkin on olemassa yksityisiä meijeritoiminnan harjoittajia sekä lisäksi kommandiitti- ja osakeyhtiömuotoisia meijereitä, jotka ovat Valioryhmästä riippumattomia. Näiden merkitys koko maidonkeräilystä, jalostuksesta ja kaupasta on kuitenkin verrattain vähäinen suomalaisessa meijeritoiminnassa. Yksityiset meijerit¹³ kilpailevat silti edelleen osuusmeijeritoiminnan kanssa, erityisesti niillä maitojalosteilla, joiden tuotto on ollut toisia parempi.

---

¹¹ Valio on alkanut käyttää Valio-ryhmästä ja siihen kuuluvista valiolaisista meijereistä yhteisnimitystä Valioryhmä. Eroaminen toteutettiin niin, että eronneet osuuskunnat alkoivat harjoittaa meijeritoimintaa eli valmistusta ja markkinointia itsenäisesti pysyen kuitenkin edelleen Valio Oy:n osakkaina.

¹² Kesäläinen, haastattelu 7.9.2003.

¹³ Meijerikalenteri 2008: 152–155.

2. ENSIMMÄINEN MEIJERIVAIHE – HIDASTA KEHITTYMISTÄ

Varhaisinta lainsäädäntöä Suomessa

Suomeen lainsäädäntöä voidaan osoittaa tulleen jo noin 1100-luvulla. Maakuntalaki, joka pohjautuu pakanuudenaikaisiin oikeustapoihin sekä kuninkaan ja kirkon antamiin säädöksiin, on vanha skandinaavinen paikallislaki.¹⁴ Pakanuuden aikaisilla oikeustavoilla tarkoitetaan tapaoikeutta, joka edelleen mainitaan suomalaisissakin oikeuslähdeopeissa kirjoitetun lain veroisena oikeuslähteenä.¹⁵

Tapaoikeus on liittynyt kansan oikeustapoihin. Oikeuskirjallisuudessa kansa on kuitenkin määritelty suppeasti. Siihen eivät kuuluneet vähämieliset, alaikäiset eivätkä edes oppimattomat maalaiset. Ei siis mikä tahansa kansantapa kelvanut oikeudellisesti sitovaksi. Lisäksi siltä vaadittiin myös järkevyyttä. Oikeudellisesti sitovia eivät voineet olla rikolliset, huonot tai moraalisesti kyseenalaiset tavat.¹⁶

Nykyisin tapaoikeudella on käytännössä useimmilla oikeudenaloilla vähäinen merkitys.¹⁷ ”Villi tapaoikeus” voitiin saattaa myös kirjoitettuun muotoon tapaoikeuden menettämättä luonnettaan.¹⁸ Vuoden 1734 laissa maantapa oli hyväksytty kirjoitetun lain kaltaiseksi oikeusohjeeksi edellyttäen, että se ei ollut kirjoitetun lain vastainen.¹⁹

Vanhimmat Pohjoismaiden kirjoitetut oikeusohjeet ovat peräisin 1100-luvulta Norjasta. Suomen ns. ruotsalaisten oikeusalueiden lainkäyttö pohjautui Helsinglannin lakiin (Hälsingelagen), joka on merkitty muistiin 1300-luvun alussa.

---

¹⁴ Eduskunnan kirjasto

¹⁵ Pihlajamäki 2007: 38

¹⁶ Pihlajamäki 2007: 39

¹⁷ Pihlajamäki 2007: 38

¹⁸ Pihlajamäki 2007:38

¹⁹ Mattila Heikki E.S.:6

Maakuntalait saivat keskiajalla kirjallisen muodon kirkonmiesten aloitteesta. Näihin lakeihin vaikuttivat voimakkaasti oikeudelliset katsomukset. Kuningas Kaarle IX:n 1608 uudelleen vahvistama Kristofer Baijerilaisen maanlaki syrjäytti maakuntalait lähes kokonaan. Kaupungeissa käytettiin Maunu Eerikinpojan kaupunginlakia.²⁰

Hansaliitto on pohjoissaksalaisten kaupunkien 1150-luvulta alkaen muodostama kauppaliitto.²¹ Kaupungeissa kehittyi myös kaupunkioikeus, jolla oli monenlaisia vaikutuksia, kuten kaupunkeja perustettiin lisää, kaupunkien asukasmäärät lisääntyivät ja kaupunkien keskinäiset kauppayhteydet tiivistyivät. Monet kaupungit itsenäistyivät päästen eroon ruhtinaskunnista, mikä mahdollisti sen, että kaupungit saattoivat oman tahtonsa mukaan kehittää oikeusjärjestyksiään.²² Suomessa hansan kauppakeskuksia olivat Turku ja Koroinen.²³

Varhaisinta voin ja juuston valmistusta vientiin

Historiallisissa asiakirjoissa on mainittu Turku jo vuonna 1198. Sinne vietiin voita, mutta tällä ei myynnin kannalta ollut juuri merkitystä, koska siellä porvarit olivat talonpojan kaltaisia. He valmistivat itsekin voita jossakin määrin omiin tarpeisiinsa. Sen sijaan Tukholma oli ollut jo varhain huomattava kulutuskenttä, ja sinne oli vietävä mm. voita. Myös Tallinnan ja Itämeren itä- ja etelärannikot olivat suomalaisille talonpoikaispurjehtijoille tarjolla voin ja juuston viemiseksi aina suureen Hansakaupunkiin Lyypekkiin saakka.²⁴

Ulkomaankauppa oli talonpoikien käsissä 1500-luvulle saakka.²⁵ Suomea pidettiin 1500-luvulla Tukholman varsinaisena varastohuoneena.²⁶ Laajalle levinnyttä voin vientiä osoittavat tilastot, joiden mukaan vuonna 1549 vienti Suomesta

²⁰ Eduskunnan kirjasto, lakikirjanäyttely 15.10.–31.12.2009.

²¹ Facta 2001 osa 5: 503

²² Pihlajamäki 2007: 45

²³ Facta 2001 osa 5:503

²⁴ Simonen 1948: 266

²⁵ Simonen 1948: 266

²⁶ Grotenfelt 1906: 14

oli 247 tynnyriä voita.²⁷ Ruotsin talouspolitiikka 1550-luvulla ei enää sallinut, että talonpojat veivät sekä omaa että naapurin valmistamaa voita ulkomaille.²⁸

2.1. Maidontuottajien yhteistoiminta ja aatteellisuus syntyy

Ensimmäinen meijerivaihe ajoittuu suunnilleen 1200-luvun lopusta VOskL:n 1954 voimaantuloon saakka. Maidon jalostus ja kauppa ovat kehittyneet vuoro-vaikutuksessa lainsäädännön ja meijeritekniikan kanssa. Vuodesta 1734 KK:n eri luvuissa tuli voimaan yritystoimintaa koskevaa lainsäädäntöä.²⁹ Edelleen tuli lainsäädäntöä, joka koski monia yhteisöjä ja yksityisiä elinkeinonharjoittajia.³⁰

Osuustoimintalakia alettiin valmistella vuonna 1899. Tällöin alkoi tulla tuottajien mieliin uudenlaista yhteistoimintaa. Tämä merkitsi *osuustoiminta-aatteen* syntymistä, jota pidettiin vahvasti mukana osuustoimintalakia valmisteltaessa. Aatteen lisäksi *taloudellinen ajattelu* oli myös perustana osuustoimintalakia laadittaessa.

Osuustoimintalain (OsuustL 22/1901) tultua voimaan alkoi vilkas osuuskuntien perustamisen aika. Tämä näkyy erityisesti osuusmeijerien lukumäärien kasvussa.³¹ Vuonna 1901 osuustoimintalain tullessa voimaan meijereitä oli kaikkiaan 859. Vuonna 1907 ilmestyi maanviljelyshallituksen julkaisemana virallinen meijeritilasto, joka osoittaa meijerien lukumäärän olleen seuraava: osuusmeije-

---

²⁷ Grotenfelt 1906: 15

²⁸ Simonen 1964

²⁹ KK 31.12.1734/3 1. Luku: Kaupasta ja vaihdosta

KK 3. Luku: Miten porvariksi päästään

KK 6. Luku: Maakaupasta

KK 7. Luku: Markkinoista

KK 15. Luku: Miten yhtiö on perustettava, pidettävä ja purettava

³⁰ Asetus äänettömistä eli kommandit-yhdyskunnista tuli 24.11.1864.

Asetus nimettömistä eli osakeyhdyskunnista tuli 24.11.1864.

VOYL:sta tuli 2.5.1895/22,

Asetus kaupparekisteristä sekä toiminimestä ja prokurasta tuli 2.5.1895.

OsuustL tuli 1.9.1901/22.

ElinkL tuli 27.9.1919/122.

³¹ Pessi 1966: 51.

reitä 396, yhtiömeijereitä 115 ja yksityismeijereitä 240 eli yhteensä 751 meijeriä. Tuolloin maan meijereistä vajaat 53 % oli osuusmeijereitä. Tässä olevat osuusmeijereitä koskevat tiedot ovat keskenään ristiriitaisia.³²

Vuonna 1920 maamme *meijereistä* oli osuusmeijereitä jo lähes 90 %.³³ Juuri ennen talvisotaa vuonna 1938 osuusmeijereitten lukumäärä oli vielä 676 kappaletta, ja näissä oli jäseniä 78 600. Sotien aikana (1939–1945) meijerien määrä väheni jonkin verran. Vuoden 1945 lopussa meijereitä oli 527. Sota-ajalta tilastotiedot meijereistä ovat epätarkkoja.³⁴ Ensimmäisen meijerivaiheen lopussa vuonna 1954 meijereitä oli 449.³⁵ Sota-aikoina *maidontuotanto* oli vähentynyt huomattavasti. Vuonna 1938 maitotuotos oli noin 2,6 miljardia litraa ja vuonna 1941 yksi miljardi litraa vähemmän. Vasta vuonna 1951 oli tuotanto sotia edeltäneellä tasolla.

Muiden kuin osuusmeijerien osuus koko maan meijereistä oli vuonna 1907 vielä lähes 50 %, kun se vuonna 1938 oli enää alle 10 %. Osakeyhtiömuotoiset meijerit purkautuivat, ja muut yhtiömeijerit pääasiassa lopettivat toimintansa. Näiden maidontuottajat perustivat omia osuusmeijereitä tai siirtyivät jo olemassa oleviin osuusmeijereihin. Tämä osoittaa, että maidontuottaja on luottanut osuustoiminta-aatteeseen ja pyrkinyt luomaan oman osuusmeijerijärjestön voimakkaaksi sekä aatteellisessa mielessä että teknisesti kulloistenkin mahdollisuuksien mukaan. Luja asettautuminen osuusmeijerijärjestön taakse on ollut kaikkina aikoina omiaan viemään meijeriteollisuutta eteenpäin ja auttanut vaikeina sotavuosina kestämään myös taloudellisesti.³⁶

---

³² Simonen 1955: 23.

³³ Pessi 1966: 49–54.

³⁴ Suomen tilastollinen vuosikirja 2007. Viipurin läänistä saatiin vuonna 1939 tiedot vain osasta meijereitä. Vuoden 1940 tiedot kohdistuivat Moskovan rauhanteon (12.3.1940) jälkeiseen Suomen alueeseen. Vuosina 1907–1994 meijereiden lukumäärä tilastoitiin vuoden keskiarvona.

³⁵ Suomen tilastollinen vuosikirja 2007.

³⁶ Suomen osuusmeijerien liiketilastot 1977, 1980, 1983 ja 1989; Pellervo-Seura 1982, Markkinatutkimuslaitoksen 50-vuotisjuhlajulkaisu.

Kirjallisuudesta ei voi saada täyttä varmuutta siitä, mikä osuustoiminnan periaatteelle syntynyt suomalainen meijeri oli lajissaan ensimmäinen. Samalle lähötöviivalle voidaan asettaa monia meijeriyrityksiä maassamme. Osuustoiminnallisia meijeriyrityksiä alettiin perustaa jo 1895-luvulta alkaen³⁷ ja lisääntyvässä määrin osuustoimintalain valmisteluvaiheessa, joka alkoi vuonna 1899.

Huomionarvoinen asia on se, että jo vuonna 1907 havaittiin meijerien lukumäärän vähentyneen noin sadalla, vaikka silloinen laki ei vielä suonut osuuskunnalle mahdollisuutta sulautua. Joka tapauksessa noihin aikoihin alkoi *meijerien keskittäminen* eli toisiinsa liittyminen. Tällaisen yhtymisen ymmärrettiin lisäävän meijerien koneellistamista ja samalla taloudellisuutta sekä parantavan markkinakelpoisuutta ja kehittävän välillisesti karjataloutta.³⁸

2.2. Yritysmuotojen sääntely ennen osuustoimintalakia

Vanhin suomenkielinen laki, joka on Suomessa vielä nykyisinkin osittain voimassa, on annettu 31.12.1734/3, ja se tuli voimaan 1.9.1736. Tämä laki oli varsinaiselta nimeltään *Sweriges Rikes Lag Åhr 1734* ja Ruotsin osana Suomeakin koski Ruotsin valtakunnan laki.³⁹ Tästä laista tehtiin kolme suomennosta, joista vuonna 1759 ilmestynyt oli ensimmäinen suomeksi painettu lakikirja.⁴⁰ Laki jakautui kaariin, kuten maakaari, perintökaari, oikeudenkäymiskaari⁴¹ ja kaupapaari (KK).

Lain 1734 tultua voimaan kumottiin vuonna 1442 laadittu kuningas Kristofer Baijerilaisen maanlaki ja sitä vanhempi Maunu Eerikinpojan maanlaki vuodelta

---

³⁷ Jäntti 1995: 23. Hän luettelee Liperin Osuusmeijeriyhdistyksen (perustettu 30.1.1895) ohella vastaavanlaisia yhtiömuotoisia mutta osuustoiminnan periaatteiden mukaan toimivia meijeriyrityksiä. Niitä olivat muun muassa Itä-Suomessa Kurkijoen Osuusmeijeri-Osakeyhtiö, pohjanmaalainen Pukaran Osuusmeijeri-Osakeyhtiö Ilmajoella sekä Huittisten Osuusmeijeri-Osakeyhtiö Lauttakylässä.

³⁸ Pessi 1966: 52.

³⁹ Mattila – Pihl – Pajula: 120 ja 140:

⁴⁰ Mattila – Pihl – Pajula: 120

⁴¹ Mattila – Pihl – Pajula: 194

1374.⁴² Jälkimmäistä maanlakia tiedetään ensimmäisen kerran sovelletun Suomessa vuonna 1379. Yleinen kaupunkeja koskeva Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki on annettu vuonna 1350. Kuningas Kristoferin maanlakiin otettiin noin 75 % Maunu Eerikinpojan maanlain tekstistä.⁴³

Valtakunnankansleri Axel Oxenstiernan luomaan tapulipolitiikkaan nojattiin 150 vuoden ajan eli vuoteen 1765 saakka. Tämä Oxenstiernan ajatus ei ollut aivan uusi, vaan jo 1300-luvulla ja sittemmin Kustaa Vaasan aikana (1500-luvulla) oli pyritty ulkomaankaupan keskittämiseen suurimpiin kaupunkeihin. Tapuli- ja maakaupungit toteutettiin Ruotsi-Suomessa 1600-luvulla. Vanhoja lakeja toistaen 1614 ja 1617 annettiin kauppa- ja purjehdussäännöt, joiden mukaan ulkomaankauppa- ja merenkulkuoikeudet jaettiin. Säännöt koskivat vain ”merikaupunkeja”. Sisämaan kaupungit ja niin sanotut ylämaan merikaupungit saivat käydä ainoastaan kotimaan kauppaa. Säännöt olivat voimassa 1760-luvulle saakka.⁴⁴

Kaupankäynnin kehityksen kannalta eräs tärkeistä säädöksistä oli edellä tarkasteltu KK:n 1734 1 luku, joka sisälsi säännökset kaupasta ja vaihdosta. Sen 1 § alkuperäisenä kuului näin: ”Oston pitää tapahtuman ilman vaatimusta eli petosta, myyjän, ja ostajan mielisuosioilla ja suostumuksella. Jos toisin tapahtu; olcon cauppa mitätöin.” Tämä pykälä on kumottu oikeustoimilain 228/1929.⁴⁵ Aikanaan KK:n 1734 15 luvun 1 §:n korvasi 2 §, joka kuului näin: ”Kun laillinen kauppa on tehty, olkoon se pysyväinen ja purkaumaton. Joka pyrkii sen rikkomään, [vetäköön sakkoa kolme talaria ja] korvatkoon vahingon.”

Tutkimuksen kannalta KK:n 1734 oli tärkeä erityisesti 15 luku, jossa määriteltiin miten yhtiö on perustettava, pidettävä ja purettava. Alun perin alkuperäisessä KK:n 1734 säädöksessä tämä kuului seuraavasti: ”XV. Lucu. Cuinga caupan-

⁴² Eduskunnan kirjasto, lakikirjanäyttely 15.10.–31.12.2009, ”250-vuotias vuoden 1759 lakikirja”.

⁴³ Eduskunnan kirjasto, lakikirjanäyttely 15.10.–31.12.2009, ”Varhaisimmat lain-suomennot 1500–1600-luvuilla”, Ruotsin lain Suomeen tulo.

⁴⁴ Pihkala 2001:43-45

⁴⁵ Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228 41§ ”täten kumotaan kauppakaaren 1 luvun 1 § ja muutetaan muut tämän lain vastaiset säännökset.

yhteys pitä tehtämän / pidettämän / ja ricottaman.” Mielenkiintoista oli se, että jo vuonna 1734 määriteltiin avoin yhtiö.⁴⁶ *Avointen yhtiöiden* perussäännökset sisältyivät KK:n (1734) 15 lukuun.⁴⁷ Kuitenkin avointa yhtiötä koskevat keskeisimmät säännökset tulivat Suomeen jo 1600-luvulla.⁴⁸ KK:n 15 luvun säännösten mukaan talonpojatkin olisivat voineet perustaa yhtiön ja sen avulla harjoittaa kauppaa omilla tuotteillaan.⁴⁹ Yhtiömiehillä olisi ollut täysi vastuu yhtiön sitoumuksista.⁵⁰ Ehkä tällaiselle omatoimisuudelle saattoi olla muita virallisia esteitä, esimerkiksi tullit ja vientirajoitukset.

Erikoisuuden vuoksi otettakoon mukaan myös alkuperäinen säädös, joka kuului näin: ”III. Lucu. Cuinga porwari-oikeus woitetta mahta.” Todettakoon, että tämän luvun 1 § huomioi myös ulkomaalaisen porvarioikeusmahdollisuuden, eli ensimmäinen lause kuului näin: ”Joca tahto Porwari-oikeutta woitta, olis se oman eli ulcomaan mies; etzikön sitä Pormestarin ja Raadin tykönä, ja cuulustelcon he Caupungin Porwareita sijtä: jos se hänelle silloin Pormestarilta ja Raadilta sallitan;” Ulkomaalla asuvan porvariksi eli kaupanmieheksi pääsy oli kuitenkin ehdollinen. 3 luvun 2 §:ssä oli säännös, joka kuului: ”Se joca on ulcomaalla asuwa, ei mahda woitta porwarin oikeutta täsä Waldacunnassa, nijn cauwan cuin hän seiso cuuliaisudesa toisen Esiwallan alla.”⁵¹

KK:n 6 luku Maakaupasta 1 §:n⁵² rajoitus kuului näin: ”Älköön kukaan maalla pitäkö kauppamiehen tavaraa kotonansa myytävänä, tahi kuljettako sitä kylästä kylään kaupaksi. Älköön myöskään maalla ostettako maatavaroita, siellä tahi kaupungissa myytäväksi.” KK:n 6 luku Maakaupasta antoi myönnytyksenkin, jonka 3 § kuului: ”Jos maalainen toimeentuloksensa ja tarpeeksensa vaihtaa

⁴⁶ L:lla avoimista yhtiöistä ja kommandiittiyhtiöistä (AKYL 389/1988) 11 luvun 1 §:ssä on kumottu KK:n 15 luku, äänettömistä ja kommandit-yhdyskunnista annettu asetetus 24.11.1864.

⁴⁷ KK:n luku 15 on kumottu asetuksella 24.11.1864 (AKYL).

⁴⁸ Hyvönen ja Caselius 1972:15

⁴⁹ Vähintään kaksi henkilöä tekee kirjallisen sopimuksen yhtiön perustamisesta, jossa kaikki ehdot on mainittava.

⁵⁰ Yhtiömiehet vastatkoon kukin omasta ja toistensa puolesta...(KK 15 luku 2§)

⁵¹ KK:n 3 luku on kumottu A:lla elinkeinoista 31.1.1879, ”jonka taas on kumonnut L sanotun A:n kumoamisesta ja pakollisten elinkeinoyhdistysten lakkauttamisesta 28.11.1952/411”(Suomen laki I/1975)..

⁵² KK:n 6 luvun on kumonnut ElinkL 27.9.1919/122.

tavaraa tavaraan taikka selvällä rahalla ostaa mitä toiselta hänen tuotteistansa liikenee, älköön tätä maakaupaksi katsottako⁵³.” Tätä toimintaa edisti 1879 säädetty asetus elinkeinovapaudesta. Myöhemmin eli vasta 27.9.1919 annettiin laki elinkeinon harjoittamisen oikeudesta (14 §),⁵⁴ joka sittemmin myös edisti meijeritoiminnan harjoittamista.

KK:n 7 luku Käsitlee markkinoita, joita 1 §:n mukaan pidettiin vuosittain määrätyllä paikalla ja ajalla. 3 §:n mukaan oman maan asukkaat saivat myydä tai vaihtaa tavaroitaan. Tämä luonnollisesti koski myös talonpoikia.

K.M. antoi 24.11.1864 kaksi Suomen talouselämälle merkittävää asetusta. Toinen oli osakeyhtiöitä tarkoittava asetus ”nimettömistä eli osake-yhdyskunnista”. Toinen samana päivänä annettu asetus oli ”äänettömistä eli kommandityhdyskunnista”. Todettakoon, että 1800-luvun puolivälissä Suomessa tuli edellä sanottujen lisäksi myös muita tärkeitä säädöksiä. Elinkeinovapautta koskeva asetus tuli voimaan jo 1868 ja toteutettiin lopullisesti 1879.⁵⁵ Se yhtäläisesti tapuli- ja maakaupunkien oikeudet, ja jokainen sai tuoda maahan ”mitä hän itse ja hänen huonekuntansa kuluttivat.”

Höyrysahojen perustamiskielto purettiin 1857, kaikki sahausrajoitukset poistettiin 1861, oma rahayksikkö saatiin 1865, sekä ammattikuntalaitos purettiin 1859 ja 1868. Tätä 1860-lukua pidettiin jopa Suomen teollisen vallankumouksen ja lainsäädännön kasvun käynnistäjänä.⁵⁶

Huomattava asia oli maakaupan vapauttaminen 1859. Elinkeinovapauden periaate toteutettiin lopullisesti 1879.⁵⁷ Talonpoikien purjehdusoikeudet laajenivat

⁵³ Tämä KK:n 6 luvun 3 § on edelleen voimassa, vain pykälän viimeinen sana ”katsottako” on muutettu sanaksi ”luettako”.

⁵⁴ ElinkL 27.9.1919/122. ”Tässä luvussa olevien säännösten estämättä olkoon maalaiskansalla ja maatilain haltijoilla oikeus, ilman erityistä ilmoitusta, itse tahi muiden avulla sekä kaupungissa että maalla pitää kaupan kaikkea, mitä heidän tiloiltaan saadaan taikka mitä he tai heidän kotiväkinsä kotiteollisuudella valmistavat.”

⁵⁵ Kekkonen 1987: 298.

⁵⁶ Hjerpe 1990: 19.

⁵⁷ Pihkala 2001: 109

vuonna 1830, ja ne tulivat täysin vapaiksi vuonna 1868.⁵⁸ Nämä uudistukset ovat olleet aikanaan tärkeitä myös karjanhoitoa sekä maidon jalostusta ja kaupaa harjoittaville.

Kommandiittiyhtiöitä sääteli äänettömistä eli kommandit-yhdyskunnista 24.11.1864/28 annettu asetus. Varhaisin kommandiittiyhtiöön viittaava yhtiömuoto oli commenda, jonka esimuodon kehitti keskiajalla 1100–1200-lukujen vaihteessa yhtiöoikeus. Tuolloin kauppiastavat kiteytyivät varhaiskeskiaikaisia kauppatapoja selkeämmin oikeudellisiksi säännöiksi.⁵⁹

Avointen yhtiöiden purkautuminen tapahtui KK:n 15 luvun 8 §:n mukaisesti.⁶⁰ Kommandiittiyhtiöiden purkautuminen tapahtui 24.11.1864 annetun asetuksen äänettömistä eli kommandiittiyhdyskunnista mukaan.⁶¹

Kommandiittiyhtiöiden tarkoitus lienee ollut ulkopuolisen pääoman saaminen yhtiöön, jos avoimen yhtiön kaksi tai useampi yhtiömiestä oli sitä halunnut. Vuoden 1864 kommandiittiyhtiölain 1§ kuului näin:

”Jos Suomen kansalainen tahi avoin yhdyskunta, joka kauppa- tahi keinollisliikettä harjoittaa tahi tahtoo harjoittaa ottaa siihen osakkaaksi yhden tahi useamman äännöttömän yhdysmiehen, eli niinkutsuttuja kommanditarija, tehkөөn siitä kirjallisen kontrahdin”.⁶²

Tällaiseksi pääoman sijoittajaksi äänetön yhtiömiestä sopi hyvin siksi, että äänetön eli kommanditääri ei ole velvollinen vastaamaan yhtiöstä muuta kuin omalla panoksellaan. Yhtiömiestä sopimuksen mukaan hänelle voitiin, ja edelleen nykyään voidaan, määritellä korko tai jokin määräosa tuloksesta. Viime vuosikymmeninä äänettömänä yhtiömiehenä on yleensä ollut kuitenkin joku varsi-

⁵⁸ Pihkala 2001: 108.

⁵⁹ Pihlajamäki 2007: 43

⁶⁰ KK 1734/3, 15: 8: ”Jos yhtiömiehet yhtiökauden päätyttyä tahtovat erota, niin kirjoittakoot tarkoin yhtiön rahat ja tavaran, velkansa ja saatavansa; ja velat maksettuansa tehkөөt jaon ja ottakoon kukin osansa sekä tappiosta että voitosta.”

⁶¹ Asetus äännöttömistä eli kommandit-yhdyskunnista 24.11.1864/28. Kun yhtiömiehet päättävät purkaa yhtiön, on yhtiön velat maksettava ennen kuin osakkaille jaetaan miitään. Yhtiön purkautuessa vuosihaaste voidaan ottaa (VanhA 8 §).

⁶² Asetus äännöttömistä eli kommandit-yhdyskunnista 24.11.1864/28.

naisten yhtiömiesten sukulainen muodollisella panoksella. Tällöin lain alkuperäinen tarkoitus ei ollut käytännössä toteutunut.

Merkittävä seikka olivat myös Venäjän ja Suomen väliset tullialennusten helpotukset, jotka koskivat maakaupan vapauttamista vuonna 1859⁶³. Samoin Venäjän ja Suomen kauppapoliittisissa suhteissa vuoden 1868 elinkeinoasetus yhtiöläisti tapuli- ja maakaupunkien oikeudet, jolloin jokainen sai tuoda maahan sitä, ”mitä hän itse ja hänen huonekuntansa kuluttivat”.⁶⁴

Asetus nimettömistä eli osake-yhdyskunnista annettiin 24.11.1864.⁶⁵ Siinä oli vain vähän pakottavia säännöksiä, koska asetuksissa olevien säännösten lisäksi perustamislupaa varten oli laadittava yhtiöjärjestys, jonka senaatti vahvisti.⁶⁶ Perustajat voivat täydentää yhtiöjärjestystä tarpeellisiksi katsomin lisäyksin. Tällaisia olivat mm. määräykset osakkeiden merkitsemisestä, osakepääoman maksamisesta tai yhtiön perustamisesta. Lisäksi voitiin erillisillä säännöksillä määrätä kirjanpidon hoitamisesta⁶⁷ ja tilintarkastuksesta. Vahvistuksensa ehdoksi senaatti saattoi asettaa omia vaatimuksiaan yhtiöjärjestyksen sisältöön.

Vasta 1800-luvun puolivälin jälkeen voitiin nähdä *teollisuuteen viittaavaa meijeritoimintaa*. Ensimmäiset yhtiömeijerit syntyivät jo vuonna 1864.⁶⁸ Osakeyhtiömeijerien kukoistusajan sanotaan olleen 1895–1902 välisellä ajanjaksolla.⁶⁹

---

⁶³ Pihkala Erkki, 2001: 108.

⁶⁴ Pihkala Erkki, 2001: 108.

⁶⁵ Asetus äännöttömistä eli kommandit-yhdyskunnista 24.11.1864/28.

⁶⁶ ”Asetuksen 1§:n mukaan yhtiöjärjestykselle oli anottava keisarillisen majesteetin vahvistus. KM:n esityksestä tammikuussa (7/19 p:nä) 1891 yhtiöjärjestyksen vahvisti senaatin talousosasto.”

⁶⁷ Asetus nimettömistä eli osakeyhdyskunnista 24.11.1864. 2 §:n 9 kohta kuului näin: ”Määrä-ajan, milloin yhdyskunnan kirjat ovat umpeen laskettavat, sekä perustukset voitton määräykselle ja ulosmaksulle.”

⁶⁸ Caselius, Heikonen & Huttunen 1974: 4–5. ”Vanhin osakeyhtiötä koskeva lakimme on asetus vuodelta 1864.” Kirjan mukaan Suomen osakeyhtiötä koskevalle vuoden 1864 asetukselle oli ominaista se, että oikeussuhteet osakeyhtiöille jäivät monilta osin yhtiösopimuksen varaan, sillä asetuksessa oli pakottavia säännöksiä varsin vähän. Säädöksen esikuvana olivat Ranskan lainsäädäntö ja samoin Ruotsin 1848 annettu vastaava asetus.

⁶⁹ Simonen 1955: 23.

Valtiopäivät alkoivat kokoontua pitkän tauon jälkeen vuonna 1863. Tämä merkitsi jo lähes vakiintunutta uutta valtioaatetta. Kokoontuminen valtiopäiville lopetti kokonaan ”maapäivät”.⁷⁰

Laki- ja talousvaliokunnan (LaTvM) mietinnössä osakeyhtiölaiksi 2/1891 esille nousi kysymys mahdollisesta epärehellisyydestä, mikä aiheutti eriäviä ajatuksia osakeyhtiön osakkaiden lukumäärästä ja sen vaikutuksista hyvän kauppatavan toteutumiseen. Asia synnytti eniten erimielisyyttä valiokunnan mietinnössä. Keskusteluissa ei pidetty mahdollisena sitä, että ”jos kaksi henkilöä yhtyvät osakeyhtiöksi tämä olisi vähemmän rehellisessä tarkoituksessa tapahtunut”. Siinä jokseenkin siekailemattomasti puhuttiin mahdollisesta epärehellisyydestä ja petoksen harjoittamisesta.⁷¹

Esityksessä osakeyhtiölaiksi (K. M. esitys 20/1900) viitattiin hyvään kauppatapaan ja velvollisuuteen pitää ”kaupparikirjanpitoa”.⁷² Laki- ja talousvaliokunta oli omasta puolestaan esittänyt mietinnössään ”sisäänmaksuun” rajoitetun vastuuvollisuuden. Valiokunta totesi samalla, että sellaisen takeena oli hallituksen hoito ja tilintarkastus.⁷³ Edelleen valiokunta päätteli, että jos osakkaita olisi vain kaksi, niin tällainen tarkastus ei voisi tapahtua varsinaisessa merkityksessä, eli tehokkain keino tarkastaa yhtiön toimintaa poistuisi.

Osakeyhtiön perustaja- ja osakasmäärää koskevaa asiaa harkittiin laki- ja talousvaliokunnan mietinnössä tarkoin. Vähemmistö oli vaatinut, että osakeyhtiön saisi perustaa myös kahden henkilön kesken. Valiokunnan enemmistö piti osa-

---

⁷⁰ Jussila 1992: 23.

⁷¹ LaTvM 2/1891: 21–22: ”Vastuunalaisuuden yhtiön laillisesta syntymisestä sekä yhtiöpääoman asianmukaisesta suorituksesta kantavat yhtä hyvin kaksi rehellistä henkilöä kuin useammatkin, sillä jos yhtiötä perustettaessa ei olisi tarkoituksena todellisen liikkeen muodostaminen, vaan jonkun petoksen harjoittaminen, niin ei sitä voitaisi estää säättämällä viisi tai kolme henkilöä osakeyhtiön vähimmäiseksi määräksi koska yksi henkilö kyllä helposti voisi hankkia itselleen useampia kanssarikollisia tahi myöskin houkutella yhdistykseen ymmärtämätöntä kansaa.”

⁷² LaTvM 2/1891: 18–19. (VOYL)

⁷³ LaTvM 2/1891: 24. (VOYL)

keyhtiön perustajien lukumääränä vähintään kolmea henkilöä.⁷⁴ Laissa 1895: 1 § päädyttiin kolmeen henkilöön:

”Jos *kolme* tahi useammat henkilöt tahtovat perustaa yhtiön, jossa vastuunalaisuus yhtiön veloista on siten rajoitettu kuin tässä laissa myönnetään – – – .”

Osakeyhtiölaki 1895/22 (VOYL 1895) annettiin 2.5.1895, ja se tuli voimaan 1.7.1896.⁷⁵ Laki perustuneen Ruotsin ja Norjan sen aikaisiin lainvalmistelutöihin. Lain tulkinnalle ei ollut sanottavaa merkitystä vuoden 1864 OYL:n asetuksella.⁷⁶ On kuitenkin todettavissa, että osakeyhtiölakia 1895/22 valmisteltiin Suomessa varsin tarkasti. Lähtökohtana oli KM:n esitys Suomenmaan Valtiosäädyille 7/19 p:nä tammikuuta 1891 koskien lakia osakeyhtiöistä. Tähän esitykseen antoi oman vastauksensa Suomenmaan säädyt 1.5.1891. Edelleen KM:n mukaan esityksen johdosta Laki- ja Talousvaliokunta antoi mietinnön N:o 2.⁷⁷ KM ei hyväksynyt säätyjen esitystä, koska se oli vaatinut lain 1 §:ään määräyksen, että perustajien on hankittava yhtiöjärjestyksellä vahvistus Senaatin Talousosastolta. Tämä määräys tulikin OYL:iin 1895/22.

Samana päivänä kuin osakeyhtiölaki 2.5.1895 annettiin myös asetus kaupparekisteristä sekä ”toimennimestä” ja prokurasta, ja se tuli voimaan 1.7.1896. Asetuksessa määrätään ne ilmoitukset, joista asetuksessa puhutaan tai rekisteriin merkitsemisestä muulla tavoin määrätään. Vasta sitten, kun osakeyhtiö on merkitty kaupparekisteriin, se syntyy.⁷⁸

Näitä kaikkia yhtiömuotoja edustaneitten meijereitten toiminnan ansiosta Suomessa alkoi tapahtua meijeritoiminnan kehitystä. Tämä meijereiden aikakausi kesti suurimmillaan vain noin yhden vuosikymmenen eli suunnilleen 1890-

⁷⁴ LaTvM 2/1891: 18.

⁷⁵ VOYL 22/1895.

⁷⁶ Caselius – Heikonen – Huttunen 1974: 5.

⁷⁷ OYL:n 1895 valmisteluasiakirjoista mainittakoon KM:n esitys Suomenmaan Valtiosäädyille osakeyhtiölaiksi 7/19 p:nä tammikuuta 1891.

Suomenmaan säätyjen vastaus KM:n edellä olevaan esitykseen 21.5.1891.

LaTvM N:o 2, KM:n esityksen johdosta 15.3.1891, joka koski osakeyhtiölakia.

⁷⁸ Caselius – Heikonen – Huttunen 1974: 18.

luvun loppuun.⁷⁹ Kehitystä tapahtui lähinnä maidon jalostustoiminnan tekniikassa. Käsivoimaiset separaattorit saivat aikaan suoranaisen meijerien perustamisinnostuksen. Vaasan läänin kuvernööri nimittikin sitä meijerien perustamisraivoksi. Suomessa oli vuoden 1895 lopulla edellä kuvattuja mejereitä yli 3000.⁸⁰ Meijereitä alettiin keskittää 1890-luvun lopulla, jolloin elinkelvottomat yksiköt lopettivat toimintansa. Monet asetuksen 1864 mukaan perustetut osakeyhtiömuotoiset meijerit alkoivat purkautua VOYL:n mukaisesti.⁸¹

Tämä johti siihen, että mejereiden väheneminen alkoi sen jälkeen, kun osakeyhtiölaki 1895/22 tuli voimaan. Tuolloin myös meijerien omistussuhteisiin alkoi tulla muutoksia.⁸² Osakeyhtiölakiin tuli säännös, jonka mukaan maidontuottajat saivat ostaa osakkeita ja siten osallistua osakeyhtiön toimintaan. Tämä oli omiaan synnyttämään yhtiömeijerien ajan.

Tuottajat alkoivat jossakin määrin epäillä näiden meijeritoimintaa harjoittavien osakeyhtiöiden toiminnan oikeudenmukaisuutta. Yhtiömeijereitten tavoitteena oli saada aikaan mahdollisimman suuri voitto, eikä niinkään karja- ja maitotalouden kehittäminen.⁸³

Osakeyhtiölakiin tuli vain lyhyt maininta siitä, miten hallintoa tarkastetaan. VOYL 22/1895 2 §:n 8 kohta säätelee sen, ”milloin tilinpäätös on tehtävä ja miten yhtiön hallintoa tarkastetaan.” Tätä säännöstä laadittaessa oli ajatuksena se, että tilintarkastus koskee yhtiön hallintoa. Siihen aikaan ilmeisesti ymmär-

---

⁷⁹ Valio 1981: 2.

⁸⁰ Pessi 1966: 40–41. Tietenkään tuonaikaiset meijerit eivät olleet nykyisen kaltaisia. Enintään niissä oli separaattori ja kirnu voinvaivauspöytineen ja -altaineen sekä pata kuumen veden valmistukseen. Kuitenkin meijeri-nimitystä käytettiin sellaisillekin, joissa ei ollut edes separaattoria.

⁸¹ VOYL 22/1895, 4:43: ”Jos osakeyhtiö on lain taikka yhtiöjärjestyksen mukaan purettava, tahi jos osakkaat muuten ovat päättäneet purkaa yhtiön, haettakoon yhtiön velkojillevuosihaasto ja maksettakoon velat; ja jaettakoon sitten jällelle jäänyt säästö osakasten kesken kunkin osuutta myöten. Osakasten päätettävänä olkoon, miten ja missä järjestyksessä omaisuus on muutettava rahaksi ja velat maksettavat.”

⁸² Hokkanen 1980: 37; Pessi 1966: 52.

⁸³ Hokkanen 1980: 37

rettiin, että hallinnon tarkastukseen sisältyvät kaiken muun lisäksi kirjanpito ja tilinpäätös⁸⁴, mikä onkin oikein.

Varsinaiset yhtiömeijerit eivät mm. Hämeessä olleet määrällisesti kovin suuressa merkityksessä. Tällaisia meijereitä oli vuonna 1900 Hämeen läänissä 235 kappaletta.⁸⁵ Osakeyhtiömuotoiset meijerit olivat yleensä vain harvojen omistuksessa.⁸⁶ Ne eivät pyrkineet toiminnallaan hoitamaan tuottajien asemaa eivätkä kohentamaan maidontuottajan ammatistaan saamaa tuloa.

Oltiin hyvin tietoisia siitä, että osuustoimintalaki oli valmisteilla, ja siitä syystä tuottajat perustivat osuustoiminta-aatteen hengessä meijereitä. Ensimmäiset osuusmeijerit perustettiin muodollisesti 2.5.1895 annetun osakeyhtiölain osuustoiminnalle sovellettujen säännösten mukaisesti. Ne oli nimetty milloin milläkin sanapareilla, kuten osakeyhtiö-osuusmeijeri ja osuusmeijeriyhdistys. Tällaisia olivat mm. Liperin Osuusmeijeriyhdistys (joka perustettiin jo 30.1.1895), Kurkijoen Osuusmeijeri-osakeyhtiö, Pukaran Osuusmeijeri-osakeyhtiö Ilmajoella ja Huittisten Osuusmeijeri-osakeyhtiö Lauttakylässä.⁸⁷ Nämä meijerit olivat sellaiseen tapaan hallittuja ja johdettuja, että se tyydytti maidontuottajia. Suomen vanhimpana osuusmeijerinä on pidetty Ilmajoen Yläpään osuusmeijeriä, joka on perustettu vuonna 1897. Se perustettiin osakeyhtiömuotoisena, mutta yhtiöjärjestys (säännöt) vastasi osuustoimintamuotoa.⁸⁸

Erikseen on vielä mainittava Vähänkyrön Meijeri Osakeyhtiö, jonka säännösten senaatin talousosasto vahvisti ”Hänen Keisarillisen Majesteettinsa Korkeassa Nimessä” 7.10.1887. Edelleen vuonna 1896 perustettiin Vähänkyrön Osuusmeijeriyhdistys. Sen hallinto ja johto olivat täydellisesti karjanomistajien käsissä.⁸⁹

---

⁸⁴ VOYL 22/1895, 3: 34 ja 37 §: ”Osakeyhtiötä edustaa yhtiön ulkopuolella olevia ja yksityistä osakkeenomistajaa kohtaan se tahi ne toimitsijat, jotka ovat yhtiön hallituksen, paitsi mikäli 2 luvussa tai tässä alempana toisin säädetään. - - - Toimitsijain tulee pitää huolta sellaisesta kirjanpidosta, kuin yhtiön toiminnan laatu vaatii.”

⁸⁵ Seppälä 1959: 11.

⁸⁶ VOYL 1895 salli tuottajien omistaa osakkeita. Kuitenkin vain harvoilla tuottajilla oli riittävästi mahdollisuuksia ostaa osakkeita päästäkseen mukaan hallintoon.

⁸⁷ Pessi 1966: 49.

⁸⁸ Hokkanen 1980: 39.

⁸⁹ Kujala 1981: 22.

2.3. Kehitys kartanomeijeristä osuusmeijeriksi

Kartanot olivat ensimmäisiä varsinaisia maidonjalostajia. Niillä oli rakennuksia ja muuta varallisuutta sijoittaa meijeritoimintaan. Jonkinasteista *maidonjalostusta* tai maidon valmistamista voiksi ja juustoksi on kuitenkin Suomessa harjoitettu jo ammoisista ajoista alkaen. Piispa Olaus Magnus on lausunut vuonna 1550, että ”maatamme on kiitetty kestävästä ja voimakkaasta voista sekä maukkaimmista juustoista.”⁹⁰ Suomalaisia juustoja väitettiin jopa ruotsalaisia paremmiksi, ja niitä verrattiin aivan parhaisiin hollantilaisiin ja italialaisiin juustoihin.⁹¹

Maitotaloustuotteiden kaupalla on ollut huomattavaa ja moninaista merkitystä Suomelle. Voi oli kaupan välineenä jo ainakin 1200-luvun loppupuolelta lähtien. Tuolloin piispa Ragvald I tiettävästi määräsi voin maksuvälineeksi Uudenmaan ja Varsinais-Suomen asukkaille.⁹² Talonpojat maksoivat myös osan veroistaan juustona kruunulle ja kirkolle jo 1200-luvulla. Samoihin aikoihin ainakin Ahvenanmaan juustot kelpasivat myös vientiin. Kerrotaan, että suomalainen juusto oli jopa hyvin kysyttyä tuotetta tuohon aikaan Tukholmassa. 1500-luvun puolivälissä olivat sekä voi että juusto merkittäviä vientiartikkeleita. Tilastojen mukaan vuonna 1558 Suomesta lähetettiin voita ulkomaille 109 tonnia.⁹³

Kaikkia suomalaisia kartanoita 1700-luvun vaiheillakaan eivät enää omistaneet varsinaiset kartanonherrat. Monet heistä olivat jo siihen aikaan velkaantuneet ja menettäneet panteiksi antamiaan kartanoita suurkauppiaille ja vientisahojen omistajille. Helsingin pitäjän säteri-kartanoista oli 1700-luvun loppupuolella aatelisten omistuksessa enää kaksi. Kolme niistä oli Johan Sederholmin hallussa

---

⁹⁰ Grotenfelt 1906: 3.

⁹¹ Pessi 1970: 7.

⁹² Pessi 1966: 11.

⁹³ Pessi 1970: 7.

ja kaksi puolestaan hänen liiekekumppaneillaan. Suomen 260 säteristä vähintään 30–40 joutui aatelittomien omistukseen, eli pääasiassa porvareiden.⁹⁴

Suomen maanviljelykselle ja elinkeinotoiminnan kehittymiselle 1700-luku oli varsin murheellista aikaa. Niukka ylijäämä kulkeutui välittömästi Ruotsiin, jossa se palveli emämaan suurvaltapyrkimyksiä. Sikäläinen virka-aateli ei juuri pyrkinyt kehittämään omistuksiaan kaukaiseksi koetussa Suomessa. Sotiin liittyneet kaksi miehitystä hävittivät ja autoittivat maatalousvaltaista maatamme ankarasti.⁹⁵

Meijeritoiminnan tienraivaajana vastoin monien lähteiden antamia tietoja oli Isossakyrössä Orisbergin kartano. Siellä jo *1820-luvulla tehtiin erillinen meijerirakennus*, mitä pidettiin hyvin erikoisena. Sen varsinaisesta meijeritoiminnasta ei ole tietoa. Kauhajoella ensimmäinen meijeri oli kartanomeijeri, jonka perusti vuonna 1880 ruotsalaissyntyinen Juhana Frösén Pöntäneelle.⁹⁶ Kuitenkin on vaikea sanoa missä ja mikä meijeri olisi todella voinut olla vanhin. Sen määrittely riippuu paljon siitä, mitä menetelmää voinvalmistuksessa ja sen alkutoimissa voidaan pitää meijeritoimintana. Olisivatko sellaisia jotkin menetelmät kerman erottamiseksi maidosta? Myöhemmin mukaan tuli myös maidon koneellinen separointi.⁹⁷ Voin valmistusta on kerman kirnuaminen voiksi, mikä aikoinaan tapahtui käsivoimin.

Enimmillään kartanomeijereitä oli Uudellamaalla ja Hämeessä ainakin sata kappaletta.⁹⁸ Näiden vaikutus oli hyvin huomattava meijeriteollisuuden kehittämisessä. Ensimmäinen meijerikoulu perustettiin Simananniemen tilalle Liperin pitäjään 1.8.1869, ja kolme kuukautta myöhemmin perustettiin maamme toinen meijerikoulu Hakoisten kartanon yhteyteen Hämeenlinnan läheisyyteen.⁹⁹

---

⁹⁴ Kuisma 1992: 37.

⁹⁵ Kuusterä 1992: 60.

⁹⁶ Kujala 1981: 14.

⁹⁷ Kujala 1981: 12.

⁹⁸ Seppälä 1959: 10.

⁹⁹ Pessi 1966: 315.

Kartanomeijerien aikana yleistyivät myös yksityiset kylä-, osto-, vuokra- ja yhtiömeijerit. Niiden merkitys jäi kuitenkin varsin vähäiseksi. Näiden meijerien joukossa oli avoimia yhtiöitä (kauppayhtiöitä) ja kommandiittiyhtiöitä. Niitä perustivat yleisimmin yksityiskauppiat. Vähäiselle huomiolle ovat jääneet osakasmeijerit. ”Tilanomistajat, muonaväki, itselliset ja muut henkilöt tiheämmin asutussa seudussa päättivät perustaa n. s. osakasmeijereitä, josta kukin saisi osuutensa voitosta sen mukaan, kuinka paljo ja kuinka hyvää maitoa oli hankkinut yhteiseen liikkeeseen”.¹⁰⁰

Uusia voinvalmistusmenetelmiä oli 1800-luvun alkupuoliskolla jo kehitetty monissa naapurimaissamme. Niiden avulla saatiin aikaan huomattavia lisätuloja karjanhoidosta ja näin paranevia taloudellisia tuloksia. Kartanomeijerit ottivat käyttöön holsteinilaisen voinvalmistusmenetelmän. Sen aloitti Suomessa Kurkijoen Tervunhovin vuonna 1857 rakennettu meijeri. Holsteinilaisella voinvalmistustavalla tarkoitettiin tavanomaisesta kuorimistavasta kehitettyä kermannostotapaa. Kirnuamis- ja vaivausmenetelmiä oli myös kehitetty.¹⁰¹ Maidosta kuorittiin kermaa silloin myös Destinonin ja Gussanderin menetelmillä.¹⁰²

Separatoareita alkoi tulla meijereihin vuoden 1870 jälkeen, jolloin siirryttiin jonkin asteiseen teolliseen meijeritoimintaan.¹⁰³ Suunnilleen samoihin aikoihin 1850–60-luvuilla perustettiin myös meijereitä, joissa valmistettiin kurrijuustoja holsteinilaisella menetelmällä. Niiden merkitys jäi kuitenkin vähäiseksi, koska siihen aikaan juustolle ei avautunut markkinoita.¹⁰⁴

Ruhan kartanon meijeri tulee tässä erikseen mainittavaksi. Tämä johtuu siitä, että se johti erääseen meijeritoiminnassa merkittävään tapahtumasarjaan. Tä-

¹⁰⁰ Grotenfelt Gösta ja Granström Arthur 1893:4

¹⁰¹ Hokkanen 1980: 34;

Soininen 1974: 247;

Pessi 1966: 16;

Tirkkonen 2002: 91;

Sarikka, haastattelu 27.9.2002. Holsteinilaisella tavalla ei tarkoitettu vain holsteinilaista kermannostatustapaa vaan myös entistä parempien kirnuamis- ja vaivausmenetelmien käyttöönottoa, jopa siihen liittyivät paremmat ruokinta- ja lypsytavatkin.

¹⁰² Seppälä 1959: 17.

¹⁰³ Hokkanen 1980: 35.

¹⁰⁴ Pessi 1970: 8.

män meijerin kohtelua tarkastellaan myöhemmin toisessa meijerivaiheessa. Ruhan kartanon meijeri perustettiin vuonna 1870 Orimattilaan Ruhan kartanoon kreivi Adolf Aminoffin isännöyden aikana. Aluksi meijerissä valmistettiin vain voita, mutta jo 1910-luvulla siellä alettiin valmistaa emmentaljuustoa. Siihen aikaan meille Suomeen tuli juustomestareiksi sveitsiläisiä taitajia. Ruhan meijerissä toimi juustomestarina sveitsiläinen Walter Bürke. Jonkin vuoden kuluttua hänet kutsuttiin Sveitsiin asepalvelukseen, ja juustonvalmistus loppui väliaikaisesti.¹⁰⁵

Vuonna 1923 laitosta alettiin uudistaa, kun meijerin osti Uno Oesch. Juustonvalmistus aloitettiin uudelleen vuonna 1924. Siihen aikaan meillä oli jo omastakin takaa juustomestareita. Juustonvalmistus Ruhassa lisääntyi, ja juustokellaria laajennettiin kolme kertaa, viimeksi vuonna 1952. Heikentyneen terveytensä vuoksi Uno Oesch vuokrasi meijerinsä ja samalla myi koneet ja kaluston vuokraajalle.

Sippolan hovissa alkoi voin teollisen valmistuksen lisäksi myös emmentalityyppisen juuston valmistus. Hovin omistaja, kapteeni Aleksander von Daehn oli hyvin innostunut maatalous- ja karjamies. Hän kiinnitti palvelukseensa sveitsiläisen juustomestarin Rudolf Klossnerin. Tämä tuli Sippolaan vuonna 1856. Klossner ei tarinan mukaan malttanut odottaa meijerin valmistumista, vaan keitti ensimmäiset juustot rakenteilla olleen meijerin pihalla kasvaneen hongan oksaan ripustetussa kattilassa.¹⁰⁶ Suomessa alettiin valmistaa 1800-luvun lopulla myös hyvin monia erilaatuisia pikkujuustoja. Juuston valmistuksen ammattilaisia oli vähän, ja voimavarat jakaantuivat niin monille tahoille, että laatukysymyksiin ei jaksettu kiinnittää tarpeeksi huomiota.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ Pessi 1970: 75.

¹⁰⁶ Pessi 1970: 15.

¹⁰⁷ Pessi 1970: 14. Mustialassa valmistettiin vuonna 1892: Lihavaa juustoa: Edamer-, Schweizer-, Cheddar-, Tervus- ja Norrland-juustoja. Puolilihavaa: Cheddar-, Kumina- ja Tervus-juustoja. Näitä paitsi on vähemmässä määrin valmistettu Camembert- ja "ruokahalujuustoja"

2.4. Taloudellinen ahdinko johti osuustoimintalakiin

2.4.1. Osuustoiminta-ajatuksen kehittelijöitä

Osuustoiminta on syntynyt taloudellisen ahdingon keskellä. Aate on saanut alkunsa Englannissa. Vuosina 1771–1858 elänyt tehtaanomistaja Robert Owen pyrki helpottamaan tehdastyöväen asemaa sen vaikeuksissa.¹⁰⁸ Owen otti kolmikymmenvuotiaana johtoonsa suuren puuvillatehtaan Skotlannissa ja teki ensimmäiset kokeilunsa käytännön taloustieteen alalla. Hän muun muassa alensi työntekijän vuorokautisen työajan seitsemästätoista tunnista kymmeneen ja kielsi ottamasta alle kymmenvuotiasta lasta tehdastyöhön.¹⁰⁹ Hänen mielestään osuustoiminta-aatteen tuella työväen pitäisi saada itselleen väärentämättömiä elintarvikkeita huokealla hinnalla kartuttaen samalla varallisuutta jatkuvaa yhteistoimintaa varten. Julkisuudessa hän esitti nämä ajatuksensa vuoden 1820 paikkeilla.¹¹⁰

Kirjallisuudesta löytyy edellä sanottua varhaisempaakin tietoa maataloudellisesta yhteistoiminnasta. Rochdaleen perustettiin maailman ensimmäinen osuuskauppa vuonna 1844¹¹¹. Maailman ensimmäiseksi puhtaasti maatalousalan yhteenliittymäksi on todettu Skotlannissa kesäkuussa 1723 perustettu Maataloudellisten tietojen edistämisseura.¹¹² Owen oli kuitenkin ensimmäinen henkilö, joka sovelsi aatetta käytäntöön.

Monista kirjoituksista käy ilmi, että myös Suomessa osuustoiminta tiedostettuna ajatuksena syntyi hädän ja vaikeuksien aikana. Niitä on otettu tekstiin (sisennettynä) suorina lainauksina, koska ne kuvaavat ajan henkeä juuri sellaisena, kuin se tuohon aikaan talonpoikien keskuudessa oli.

¹⁰⁸ Pessi 1970:15 ja Facta 12 s. 424

¹⁰⁹ Granström Aksel 1899: 29

¹¹⁰ Gebhard 1914.

¹¹¹ Granström Aksel 1899:34

¹¹² Simonen 1948:321 ”Society of Improvers the Knowledge of Agriculture”.

"Hätä on keksintöjen äiti. Ellei inhimillisiä tarpeita olisi, ei myöskään tulisi kysymykseen minkäänlainen ihmiskykyjen kehitys. Saamme nähdä, että näin on asianlaita. Ajatelkaamme ihmistä, jolta puuttuu suunnitelma elantoa hankkiessaan, joka ei edeltäpäin tiedä mitään varustaa tuleviksi ajoiksi, jolla ei ole perheellisiä siteitä, ei asuntoa, ja jonka vihollinen on jokainen hänen kaltaisensa".¹¹³

"Myöhemmin saamme esitellä yhden niistä tavoista, joita on ehdotettu pääoman saattamiseksi, väkivaltaa käyttämättä, työtätekevään ihmisten käsiin".¹¹⁴

"Osuusyhdistyksen eli, niin kuin meillä näitä liittoja on alettu nimittää, osuuskunnat, rakentavat siis samalle perustalle, kuin kaikki muunkin muotoiset yhdyskunnat, alkaen perheestä, heimosta ja valtiosta aina osakeyhtiöihin ja ammattiyhdistyksiin asti".¹¹⁵

Suomessa on aikanaan ollut useita henkilöitä, jotka ovat vaikuttaneet osuustoiminnan syntyyn. Varsinaisena osuustoiminnan isänä Suomessa pidetään Hannes Gebhardia¹¹⁶ ja osuustoiminnalle ratkaisevana vuotta 1899, jolloin ilmestyi Gebhardin laaja teos "Maanviljelijäin yhteistoiminnasta ulkomailla". Aulis Alanen kirjoittaa teoksessaan seuraavasti:

" – – – kansanomaista osuustoimintaa on harjoitettu Suomessa vuosisatojen ajan. Etelä- ja Länsi-Suomessa on toiminut varsin kiintoisa lahkolaitos, jossa erityisesti myllylahkot, paattilahkot ja osuussahat olivat puhtaita osuuskuntia. Suurimmissa lahkoissa saattoi olla jäseniä 40:stä 50:een ja jäsenyyden hinnan muodosti se työpanos, jolla osuuskuntaan oli osallistuttava. Erittäin vanhoja osuustoimintamuotoja ovat kalapadot ja nuottakunnat.

Osuustoiminta-aatteella oli siis hyvä maaperä Suomessa. On sanottu, että osuustoiminta nykyaikaisessa mielessä liittyy teollistumiseen. Totta onkin, että se sai alkunsa Englannissa, jossa industrialisointi oli puoli vuosisataa vanhempi kuin muualla".¹¹⁷

Ennen Gebhardin teosta oli kuitenkin ilmestynyt jo tuomari Aksel Grandströmin osuustoimintaa käsittelevä esitys "Osuustoiminnallisista oma-

¹¹³ Grandström 1900: 3.

¹¹⁴ Grandström 1900: 4.

¹¹⁵ Grandström 1900: 21.

¹¹⁶ Hannes Gebhard oli syntynyt Kemijärvellä 8.4.1864 ja "Hannes Gebhard nukkui pois aamuyöllä helmikuun 23. päivänä 1933". Alanen 1964: 478

¹¹⁷ Alanen 1964: 203–204.

apuyhdistyksistä" vuonna 1898.¹¹⁸ Seuraavana vuonna Aksel Grandströmiltä ilmestyi teos ”Osuustoiminta, Keino Vaurastumiseen ja Jalostumiseen”.

Vähälle huomiolle on jäänyt jo paljon ennen edellä mainittuja kirjoituksia Rietrikki Polénin vuoden 1860 kirjoitus Mehiläinen-lehdessä. Hän oli sanomalehtimies ja tohtori. Kirjoituksessaan Polén kertoi ulkomaiden osuuskunnille perustetuista *kauppakunnista* ja *osuuskunnista*. Tämä oli tietävästi ensimmäinen kerta, kun Suomessa julkaistiin kirjoitus, jossa mainittiin sana osuuskunta.¹¹⁹ Jäikö osuuskunta sanana ja ajatuksena vuosikymmeniksi unohduksiin? Kirjoitus käsitteli työväenyhdistyksiä, ja ehkä se siten jäi muiden seikkojen vuoksi vaille ansaitsemaansa huomiota.

Arkistolähteiden perusteella vaikuttaa siltä, että osuustoiminta-ajatukseseen tarttui seuraavan kerran jyvaskyläläinen koulumies, kirjailija ja kustantaja K. J. Gummerus. Hän laati Kyläkirjasto-lehteen vuonna 1884 kirjoituksen siitä, minkälaista voimaa yksimielisyys merkitsee. Voidaan sanoa, että hän on kirjoituksessaan lausunut *maatalousosuuskaupan* syntysanat.¹²⁰ Maatalousosuuskauppaan voidaan sisällyttää myös muu maatalouden osuustoiminta. Tässä on Gummeruksen edellä mainitusta kirjoituksesta muutama merkittävä ajatus:

"Mikä estäisi saman kylän perheitä yhtymästä ostamaan tarpeensa, esim. kahvinsa, sokurinsa ja suolansa yhteisesti, yhden ymmärtäväisen miehen kautta, sen sijaan kuin nyt kukin kaupunkimatkallaan ostaa tarveaineitansa muutaman luodin tahi naulan. Ja samoin on laita myynnissä; jos myyjät yhtyisivät yhteisesti myymään kerrassaan kaikki myytävänsä, niin saisi *kukin* paremman hinnan kuin myydessänsä pienen osamääränsä. Ansaitseehan tätä asiaa ainakin ajatella. Mutta, veikkoset, tässä onkin tärkeä varteen otettava kohta, joka on ainakin yhtä tärkeä kuin raha, ja jonka puutteessa ei tällainen yhdistys - yhtä vähän kuin mikään muukaan - voi menestyä, vaikka pääomaa kuinkakin olisi - viljalti: yksimielisyys. Missä sitä on, siinä on voimaa ja yksimielisyyttä tarvittaisiin tähän aikaan armaassa isänmaassamme paljon enemmän kuin sitä on.

---

¹¹⁸ Hokkanen 1980: 26.

¹¹⁹ Huttunen 1990: 7.

¹²⁰ Simonen 1949: 26.

Nämä sanat todella profeetallisesti ennustavat maaseudun osuuskauppa-
liikkeen alkamista, ja puhtaan osuustoimintahengen julistajina ne ovat esi-
kuvallisia.”¹²¹

Pelkkä syntysanojen lausuminen ei kuitenkaan vielä synnyttänyt Suomessa
osuustoimintaa ja osuuskuntia. Osuustoiminnasta usein kirjoitetaan ja puhutaan
ikään kuin se olisi 1800-luvulla syntynyt uusi keksintö. Sitä se ei suinkaan ole,
vaan se on luultavasti kaikkina aikoina ilmennyt esimerkiksi perheiden keski-
näisessä olemisessa ja tekemisessä. ”Vaativissa luonnonoloissa asuvat suoma-
laiset ovat kautta aikain turvautuneet taloudelliseen yhteistoimintaan, milloin
arkinen työ ja olosuhteet ovat niin vaatineet.”¹²²

Osuustoiminnalla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan sellaista yhteistoimintaa,
joka on rajattu lainsäädännöllä yksityisten henkilöiden ja yhteisöjen väliseksi
yhteistoiminnaksi. Osuustoiminta on kuitenkin selkeästi esimerkiksi osakeyhti-
östä erottuva toimintamuoto, jonka avulla pyritään siinä mukana olevien jäsen-
ten kesken harjoittamaan taloudellista toimintaa.

Osuustoiminnan kehittämiseen tarvittiin ihmisiä, jotka ryhtyivät sen toteuttami-
seen. He myös kirjoittivat osuustoiminta-aatteesta sekä sen käytännön toimin-
nan syntymisestä ja välttämättömyydestä. Gebhard kuvasi synkkäväritteisin
sanoin osuustoimintaliikkeen alkuaikoja ja tarvetta sen syntymiselle:

"Maatalousalalla Suomessa elettiin tällöin väsymyksen, miltei toivotto-
muuden aikaa. Suomen meijeriliike, suurten nälkävuosien aikana syntynyt
ja jota kauan kauppiaat, kauppamatkustajat, maakauppiaat, muut suurtilal-
liset ja yksityiset voivientiliikkeet suureksi osaksi tällöin johtivat, oli la-
mautumassa. Suomen voivientilasto kohosi vuoteen 1898, mutta oli siitä
asti laskussa".¹²³

---

¹²¹ Simonen 1949: 26.

¹²² Haavisto – Skurnik 1999: 5

¹²³ Alanen 1964: 199.

Maidontuottajat eivät olleet 1800-luvun loppupuolella ollenkaan tyytyväisiä sen aikaisiin mejeriolosuhteisiin. He pitivät tarpeellisena päästä osallistumaan sen mejerin hallintoon ja hoitoon, jonne he lähettivät tuottamansa maidon.

Osuustoiminnan uskottiin olevan monella tavalla se ratkaiseva tekijä, joka auttaisi maidontuottajaa ja maanviljelijää yleensäkin kehittämään omien tuotteidensa taloudellista jalostamista ja kauppaa. Sen uskottiin myös kohottavan kansan kulttuurin kehitystä ja siveellisiä voimia taloudellisen vaurastumisen ohella.¹²⁴

Osuustoiminnan vauhdittamista ja kehittämistä varten perustettiin Pellervo-Seura 2.10.1899. Sen tarkoituksena oli toimia osuustoiminnallisten yritysten ja yhteisöjen valtakunnallisena palvelu-, yhteistoiminta- ja etujärjestönä. Sen toiminnan tarkoituksena oli parantaa jäsenyhteisöjensä toimintaedellytyksiä ja edistää uusien osuuskuntien perustamista ja niiden toiminnan kehittymistä.¹²⁵ Samanlaisessa tarkoituksessa oli perustettu maamiesseuroja jo aikaisempina vuosina. Ensimmäinen sellainen lienee Ilmajoella 1803 perustettu yhdistys. Tätä yleisemmin niitä perustettiin 1870-luvulla ja alettiin nimittää maanviljelyskinkereiksi ja isännöitsijäyhdistyksiksi. Tällaisia yhdistyksiä eli maamiesseuroja oli Pellervo-seuran perustamisen aikaan jo noin kahdeksankymmentä. Ne olivat kohottamassa maanviljelijöiden ammatillista tasoa.¹²⁶

Hannes Gebhard pyrki tekemään näistä maamiesseuroista pelkkiä kauppaliikkeitä. Hänen mukaansa niiden ei tarvinnut huolehtia muusta kuin maataloustuotteiden ja -tarvikkeiden kaupasta.¹²⁷ Tästä Gebhard ei saanut kiitosta, vaan kiitos meni tuntemattomiksi jääneille henkilöille, jotka maatalousseurojen valtuuttamina hoitelivat seuran tehtäviä.¹²⁸

---

¹²⁴ Pessi 1966: 51.

¹²⁵ Pellervo-Seura 2008: 2

¹²⁶ Simonen 1964: 322 ja 324

¹²⁷ Simonen 1964: 323.

¹²⁸ Simonen 1964: 324

Osuustoiminnan syntysanat lausuttiin Lehijärven rannalla Hattulassa helmikuussa vuonna 1899, kun Hannes Gebhard ja Mikael Soininen keskustelivat maan tilanteesta ja tietenkin osuustoiminnasta.¹²⁹ Tämä tapahtui siis vuosia sen jälkeen, kun osuustoimintahenki oli jo kasvanut ja kehittynyt maidontuottajien nimeämien hallintomiesten keskuudessa.

Suomi ei ollut Euroopassa läheskään ensimmäisiä osuustoiminta-ajatuksen toteuttajia. Saksassa, Itävallassa, Englannissa, Sveitsissä ja Tanskassa oli jo 1880-luvulle tultaessa ehditty saada osuustoiminnasta myönteistä kokemusta.¹³⁰ Muun muassa Tanskan kotieläintalouden korkeaan tasoon oli jo tuolloin ollut vaikuttamassa osuusmeijerien verkko.¹³¹

2.4.2. Osuustoimintalain valmistelua ja lain voimaantulo

Vuoden 1891 valtiopäivillä oli selkeä viittaus osuustoimintalain syntymismahdollisuuksiin. Tuolloin valtiosäädyt anoivat osakeyhtiölakia koskevan mietinnön yhteydessä, että annettaisiin lakiehdotus varsinaisista taloudellisista yhdistyksistä (osuuskunnista).¹³² Tätä eivät silloiset osuustoiminnan johtohenkilöt huomanneet¹³³ tai eivät muutoin ryhtyneet toimiin osuustoimintalain aikaansaamiseksi. Voi olla, että osuustoimintahengen mukaista lakia ei oikein kyetty tai uskallettu ehdottaa.

Viktor Forselius antoi viitteitä *osakeyhtiöitä* koskevan lain valmistelusta jo laki- ja talousvaliokunnan mietintöön (LaTvM) n:o 2/15.3.1891 liitettyssä kirjeessään 7.2.1891, joka oli osoitettu ”Hyvin-arvoisalle Porvarissäädylle”.¹³⁴ Kirjeen pää tarkoitus oli kuitenkin tehdä ehdotus kaupparekisterilain hyväksymisestä.

---

¹²⁹ Simonen 1949: 50–51.

¹³⁰ Simonen 1964: 320

¹³¹ Simonen 1948:569.

¹³² LaTvM 9/1900. ”1891 vuoden valtiopäivillä anoivat Valtiosäädyt, osakeyhtiöitä koskevaan esitykseen antamassaan vastauksessa, että Keisarillinen Majesteetti suvait-sisi valmistuttaa ja Valtiosäädylle antaa lakiehdotuksen, jonka kautta m. m. varsinaiset taloudelliset yhdistykset (osuuskunnat) sekä sisällisten että ulkonaisten oikeussuhteitensa puolesta järjestettäisiin.”

¹³³ Huttunen, haastattelu 7.5.2004.

¹³⁴ LaTvM 2/1891: 2–4.

Matti E. Niemelä esitti LaTvM:öön 2/1891 liitetyssä kirjeessään 6.2.1891 ”Kunnioitetulle Talollissäädyille”, että se antaisi kannatusta anomukseen:

” – – – että Hänen Keisarillinen Majesteetti suvaitsi valmistuttaa ja esittää maamme säädyille ehdoituksen laiksi, jonka kautta ei ainoastaan avonaiset ja kommanditi yhtiöt vaan myöskin kaikki noitten tahi osake-yhtiön muotoon ei soveltuvat yhdistykset taloudellisella toiminnalla sekä säästöpankit järjestettäisiin.”¹³⁵

Tähän samaan kiinnitti huomiota myös Allan Huttunen teoksessaan ”Osuustoimintalain synty ja muutokset”.¹³⁶ Näillä edellä olevilla haluttiin sanoa, että osuustoiminnan johtohenkilöiden olisi pitänyt olla valppaina ja huomata, että osuustoimintalaki olisi voitu panna alulle jo niihin aikoihin, kun osakeyhtiöläkää valmisteltiin.

Kolmen vuoden kuluttua osakeyhtiölain 1895 voimaantulosta alettiin valmistella osuustoimintalakia. Osakeyhtiölaki ei voinut olla sopiva niille, joilla ei ollut liiemmästi varaa sijoittaa osakkeiden maksamiseen. Tuottajia ei liioin kiinnostanut se, että osakeyhtiön määräysvalta perustui sille, kuinka monta osaketta osakkaalla oli. Tämä oli hyvin perusteltu myös keisarillisen majesteetin valtiosäädyille tekemässä esityksessä osuustoimintalaiksi. Siinä oli todettu riittämättömistä pääomista näin:

”Niille, joilla ei ole mitään tai vain riittämätöntä pääomaa, on valmistettava keino, jolla he, osaksi säästämällä osaksi keskinäisesti tukemalla toisiaan, pääsevät nauttimaan suuremman pääoman etuja, siten että monien semmoisten yhteenliittymisellä saadaan aikaan varmasti pääomaa muodostava vaikutin, jota voipi käyttää luoton alustaksi samalla tavalla kuin jo koottua pääomaa. Kun osakeyhtiön luotonpohjana on jo kertynyt pääoma, kokoo kooperatiivinen yhdistys tarvittavan pääomansa vähitellen ja ehkä ei yksinomaisesti osaksten osuusmaksujen kautta.”¹³⁷

¹³⁵ LaTvM 2/1891: 4–5.

¹³⁶ Huttunen 1990: 10–11.

¹³⁷ K.M. Esitys 20/1900: 2.

Pääoman puute oli eräs merkittävä syy, miksi osakeyhtiömuoto ei yleensä vähävaraisia talonpoikia eli tässä tapauksessa maidontuottajia suurestikaan kiinnostanut. Tämän näytti Senaattikin aikanaan ymmärtäneen.

Tuolloin arveltiin, että *osakeyhtiö* olisi sellaisia varten, joilla oli jo koottu pääoma käytettävänä. *Avoimen yhtiön* säännöksiin mukaan osakkaiden tuli olla rajattomasti vastuussa yhtiön sitoumuksista. Osuuskuntaan olisi esityksen mukaan voitu koota suuri määrä jäseniä elinehtojen parantamiseksi. Siinä jäsenet voivat vähitellen kerätä omaa pääomaa.¹³⁸ Toisaalta pidettiin tarpeellisena sitä, että syntyvää voittoa ei kokonaan jaettaisi, vaan varoja kerättäisiin vastaisen varalta eli siirrettäisiin osa voitosta rahastoon. Toiminta luonnollisesti tulisi vaatimaan myös rahalainojen hankkimista. Luottamuksen lisäämiseksi voitaisiin säännöillä määritellä oman pääoman panoksen lisäksi rajoitettu tai rajoittamaton lisämaksuvelvollisuus.¹³⁹

Ehdotus osuustoimintalaiksi annettiin 10.6.1899, ja sen allekirjoittivat Julian Serlachius, Axel Granström ja Hannes Gebhard.¹⁴⁰ Ehdotuksen 1 §:ssä selkeästi sanottiin, että siinä tarkoitetaan nimenomaan osuuskuntaa. Siinä edellytettiin 2 §:n mukaan, että vähintään *viisi henkilöä* ”rupeaa” osuuskuntaan. Siinä myös lausuttiin 2 §:n 2 momentissa, että toimintaa ei voida aloittaa ennen kuin säännöille on saatu vahvistus ja osuuskunta on ”kirjoitettu” kaupparekisteriin. Sääntöjen sisältöä laadittaessa 3 §:n kohdassa 4 mietittiin sitä, saako jäsen ottaa osaa osuuskuntaan useammallakin kuin yhdellä osuusmaksulla. Rehellisenä perusteena kohdassa 7 mainittiin, minkä mukaan *voitto* on jaettava.

Kohdassa 9 sanottiin, milloin tilinpäätös on tehtävä ja miten osuuskunnan tililaskut ja sen hallintoa tarkastetaan. Tuolloin sitä pidettiin tarpeellisena. Osuuskunnasta voi 12 §:n mukaan erota ilmoittamalla siitä kirjallisesti hallitukselle. Ehdotuksen 12 §:n 3 momentin mukaan osuuskunnilla tulisi olla oikeus säännöissään määritellä se, ettei osuuskunnasta saa erota ennen ”vissää aikaa”, joka

¹³⁸ K.M. Esitys 20/1900: 2.

¹³⁹ K.M. Esitys 20/1900: 4.

¹⁴⁰ Serlachius-Granström-Gebhard, Ehdotus osuustoimintalaiksi 10.6.1899.

saisi olla enintään kaksi vuotta. Jäsen voitiin myös ehdotuksen mukaan erottaa osuuskunnasta tiettyjen seikkojen perusteella (16 §).

Jäsenen eroamiselle oli saatava sellaiset ehdot, ettei eroamisoikeutta voitaisi käyttää väärin. Tällaiselle yhtiömuodolle, jota sopinee nimittää osuuskunnaksi, tuli olla määräämätön, vaihtelevaisuuden alainen pääoma ja jäsenluku, joten niiden tuli olla yhteydessä jäsenten vastuunalaisuuden vähentymiseen.¹⁴¹

Seuraavana osuustoimintaa valmistelevana asiakirjana oli Keisarillisen Majesteetin Armollinen Esitys (K.M. esitys) Suomenmaan Valtiosäädylle 20.1.1900. Asiakirjassa lakia perusteltiin lyhyesti ennen varsinaista ehdotusta osuustoimintalaiksi. Lain tarkoituksiksi mainittiin hankkia osakkaille edullisempia ehtoja luottoon, tuotantoon, menekkiin taikka asuntoon tai jokapäiväisiin elämäntarpeisiin nähden, kuin mitä he kukin itsekseen voivat saada. Lisäksi korostettiin sitä, että jäsenet saisivat yhdistyksen kautta toimeentuloa parannetuksi ja edistämään säästäväisyyttä, jopa toimeliaisuutta. Esityksen mukaan laki olisi tehokas vastapaino enenevään epätasaisuuteen varallisuuden jakautumisessa.¹⁴²

Tuolloin pidettiin K.M. esityksen mukaan merkittävänä myös velkojien oikeuksien huomioonottamista. Se koski myös sellaista vaihetta, jolloin todetaan velkojen olevan varoja suuremmat.¹⁴³ Tällaisen tilanteen varalta esitettiin keinoja, joilla taattaisiin mahdollisuuksien mukaan velkojien edut. Osuuskunnalla tulisi muuten olla sama ulkonainen järjestys kuin osakeyhtiöllä. Tällä tarkoitettiin mm. osuuskuntakokouksen laillisuutta, hallintoa ja ilmoitusta kaupparekisteriin.¹⁴⁴ Keisarillinen Majesteetti jätti ehdotuksen osuustoimintalaiksi valtiosäätöjen hyväksyttäväksi. Tämän jälkeen kaikki säädöt jättivät esityksen edelleen valmisteltavaksi laki- ja talousvaliokunnalle.

---

¹⁴¹ K.M. esitys 20/1900: 5.

¹⁴² K.M. esitys 20/1900: 1.

¹⁴³ K.M. esitys 20/1900: 6.

¹⁴⁴ K.M. esitys 20/1900: 8.

Laki- ja talousvaliokunta jätti 23.5.1900 esityksestä mietinnön n:o 9. Se perusteli osuustoimintalakia osittain samoilla asioilla kuin K.M. esitys 20/1900. Mietinnössä valiokunta lausui näin:

”Mikäli kokemus muista maista, niinkuin Englannista, Saksasta, Ranskasta, Sveitsistä, Tanskasta, Itävallasta ja Italiasta, on osottanut, tarjoavat tällaiset yhdistykset, joiden tarkoituksena yleensä ei ole suoranaisen voiton hankkiminen osuuskunnan yhteisellä liikkeellä, vaan jäsenten oman talouden ja toiminnan tukeminen ja auttaminen, varsinkin vähävaraisille arvokkaan keinon, millä he yhteisvoimin paljoo tehokkaammin kuin erikseen voivat auttaa itseänsä. Osaksi säästämällä, osaksi toisiansa tukemalla vähäväkisetkin siten voivat päästä nauttimaan suuremman pääoman etuja, ostaa tarpeensa huokeammalla, myydä tuotteensa paremmista hinnoista ja saada tarpeellista luottoa käytettäväkseen. Sen ohessa osuustoiminta on omiansa edistämään säästäväisyyttä, toimeliaisuutta ja yhteishenkeä, ja sen kautta sillä on tärkeä taloudellisesti ja siveellisesti kasvattava vaikutus.”¹⁴⁵

Mietinnössä osuuskunnan tehtävänä oli sellaisen yrityksen yhteinen toteuttaminen, jonka tarkoituksena oli helpottaa osallisten elinkeinon harjoittamista tai muutoin heidän toimeentulonsa ehtoja.¹⁴⁶ Koska lakiehdotuksen sisältö osoitti, että osuuskuntaa ei ollut tarkoitettu tilapäiseksi, niin tekstin 1 §:stä haluttiin poistaa sana ”kestäväinen”, jota vastaavaa ei ollut ruotsinkielisessä tekstissä.¹⁴⁷ Vakuutustoimintaa ei esitetty tähän lakiin kuuluvaksi, koska se olisi alusta alkaen vaatinut lujan taloudellisen perustuksen ja suuren pääoman.¹⁴⁸ Linausliikettä ei voitu ulottaa muille kuin osuuskunnan omille jäsenille. Lisäksi mietinnössä todettiin, että säästöpankkeja oli jo siihen aikaan suuressa osassa maata. Näin ollen pankkitoimintaa varten ei osuuskuntalakia tarvittu.¹⁴⁹ Myöhemmin lisättiin osuuskuntalakiin säännökset koskien lainausliikettä harjoittavia osuuskuntia.¹⁵⁰

Osuuskunta oli jäsenluvultaan ja pääomaltaan vaihtelunalainen, ja sen jäsenten vastuunalaisuus osuuskunnan sitoumuksista oli järjestetty eri tavalla kuin muis-

---

¹⁴⁵ LaTvM 9/1900: 2.

¹⁴⁶ LaTvM 9/1900: 4.

¹⁴⁷ LaTvM 9/1900: 4.

¹⁴⁸ LaTvM 9/1900: 4.

¹⁴⁹ LaTvM 9/1900: 5.

¹⁵⁰ OskmuutL 19.12.1980/861, 16 ja 18a §:t.

sa yhtiöissä ja osakeyhtiöissä.¹⁵¹ Osuuskunta oli mietinnön mukaan oikeutettu milloin tahansa ottamaan uusia jäseniä. Myös entisiä jäseniä saattoi erota, kuitenkin sellaisilla ehdoilla, ettei muiden jäsenten eikä velkojien oikeutta loukattu. Osuuskunnan pysyvääsiyyttä ei helposti voitu vaarantaa. Edelleen vaadittiin, että osuuskunnalle on *muodostettava vararahasto*. Mietinnön mukaan siihen oli pantava vähintään kymmenesosa osuuskunnan voitosta, kunnes vararahasto oli kohonnut säännöissä sanottuun määrään.¹⁵²

Osuuskunnan perustajien harkittavaksi jäi, voiko se saavuttaa tarkoituksensa ilman henkilökohtaista vastuuta, vai ainoastaan sen avulla. Osuuskuntia voi olla kolmenlaisia. Joko osuuskunta oli vapaa henkilökohtaisesta vastuusta, ja velkoja voi näin ollen saada saamisensa ainoastaan osuuskunnan yhteisistä varoista, tai jäsenillä oli rajoitettuun määrään henkilökohtainen vastuu osuuskunnan sitoumuksista. Kolmas vaihtoehto oli ulottaa vastuu ilman enimmäisrajaa, kuitenkin siihen määrään myönnetty kuin tarkoituksen saavuttamiseksi oli välttämätöntä. Joka tapauksessa edellytettiin, että velkoja sai kääntyä yksityisen jäsenen puoleen vain, jos ei ollut saanut saatavaansa osuuskunnan omista varoista. Tämä rajoitus oli siksi, ettei pelotettaisi henkilöitä ryhtymästä tällaisen osuuskunnan jäseneksi.¹⁵³ Henkilökohtainen vastuu oli tämän vuoksi määritelty lisämaksuvelvollisuudeksi vasta sitten, jos osuuskunta oli joutunut konkurssiin.¹⁵⁴

Esityksessä osuustoimintalaiksi oli mainittu eräs tärkeänä pysynyt seikka eli se, että kullakin jäsenellä oli ainoastaan yksi ääni. Turun ja Porin läänin kuvernööri

---

¹⁵¹ LaTvM 9/1900: 6.

¹⁵² LaTvM 9/1900: 6.

¹⁵³ LaTvM 9/1900: 7.

¹⁵⁴ OsuustL 22/1901, 3 § 6 ja 27 §: ”Osuuskunnan säännöissä pitää mainittaman: - - - 6:ksi vastaavako osuuskunnan jäsenet osuuskunnan sitoumuksista ainoastaan sillä, minkä he osuus- ja muina maksuina ovat suorittaneet taikka olleet velkapääät jo suorittamaan, sekä osuuskunnan muilla varoilla, vai ovatko he sen ohessa velvolliset kukin rajoitettuun määrään saakka taikka rajattomasti tekemään sitoumusten suorittamiseksi tarvittavia lisämaksuja; - - - Jos osuuskunnan omaisuus luovutetaan konkurssiin, pidetään osuuskunta purettuna. Siinä tapauksessa jäsenet, jos he ovat lisämaksuun velvolliset, olkoot myös velkapääät, niin pitkälti kuin heidän vastuunalaisuutensa ulottuu, konkurssihallinnon toimittaman osittelun mukaan suorittamaan konkurssipesälle, mitä velkojain tyydyttämiseksi tarvitaan.”

oli antanut tästä lausunnon osuustoimintalakikomitean mietintöön.¹⁵⁵ Sen mukaan ne, jotka olivat osallistuneet osuuskuntaan suuremmalla osuusmaksulla, saisivat enemmän vaikutusta osuuskunnan asioihin. Valiokunta oli kuitenkin sitä mieltä, että tasa-arvoisuus äänimäärän perusteella tulisi säilyttää. Se oli koko osuuskuntalaitokselle luonteenomaista ja kaikkialla huomattu tarpeelliseksi osuuskuntien menestykselle.

Osuustoimintalaki annettiin 10.7.1901 ja se tuli voimaan 1.9.1901 (OsuustL 22/1901) ja asetus kaupparekisteristä sekä toiminimestä ja prokurasta 2.5.1895. OsuustL:a 22/1901 voidaan pitää osuustoimintahengen ja -aatteen syntymisen kannalta kaikkein tärkeimpänä lakina. Sen tultua voimaan perustettiin varsin lyhyessä ajassa runsaasti osuustoimintalain mukaisia meijereitä. OsuustL oli voimassa yli 50 vuotta. Tänä aikana siihen tehtiin hyvin vähän muutoksia. Osuusmeijeritoiminnan kannalta merkittävät muutokset olivat 19 §:n muuttaminen vuosina 1918 ja 1926. Tämän mukaan osuuskunta tai muu yhteisön edustaja sai äänestää useammalla kuin yhdellä äänellä, mikäli säännöissä näin määrätään. Kolmas OsuustmuutL:n 20 § tuli vuonna 1926, ja se koski pääasiassa kaupparekisteriin tehtävää merkintää ja ehtoja.

Osuuskunnan toimintaa ei saanut aloittaa ennen kuin se oli merkitty kaupparekisteriin.¹⁵⁶ Mainittakoon tässä, että OsuustL 22/1901, 4 §:n mukaan nimen tuli sisältää sana ”osuuskunta” tai yhdyssanassa joko sana ”osuus-” tai sana ”-kunta”. Toiminimi ei saanut sisältää henkilön nimeä. Mikäli osuuskunnan nimissä joku tekee sitoumuksen niin hän tai he, jos henkilöitä on useampia, vastaavat sitoumuksesta kuin omasta velastaan.¹⁵⁷ Kun osuuskunta on rekisteröity laillisella tavalla, se saa luvan toimia itsenäisenä ja ryhtyä kaikkiin toimiin, jotka ovat tarpeen sen säännöissä suunnitellun tarkoituksen saavuttamiseksi. Lain kolmannen pykälän mukaan rekisteröinti evätään, mikäli hakija ei ole noudattanut niitä määräyksiä, joita eri tapauksia varten on säännelty.

---

¹⁵⁵ LaTvM 9/1900: 8–9.

¹⁵⁶ OsuustL:n 22/1901 2 §: Älköön osuuskuntaa perustettako toisin kuin sopimuskirjalla, jossa vähintään viisi henkilöä sitoutuu rupeamaan jäseneksi osuuskuntaan ja sille hyväksyy säännöt sekä määrää sen ensimmäisen hallituksen. Älköön osuuskunnan toimintaa aloitettako, ennen kuin säännöille on vahvistus hankittu.

¹⁵⁷ OsuustL 22/1901.

Säädöksessä 22/1901 oli kaikkiaan vain 36 §:ää.¹⁵⁸ Lain 3 § sisälsi sen, mitä osuuskunnan säännöissä pitää mainita. Tämä oli pakottava säännös, mutta sääntöjen 11 kohtaa antoivat joustavat mahdollisuudet toimintojen järjestämiseksi. Osuuskunnan tarkoituksena oli helpottaa jäsentensä elinkeinon harjoittamista tai muulla tavoin heidän toimeentulonsa ehtoja. Lain sanamuodon mukaan jäseneksi liittyminen oli vapaaehtoista. Osuuskunnasta eroaminen oli määritelty 12 §:ssä. Jäsenen erottamisesta oli 16 §:ssä seuraavanlainen ehto:

”Jos jäsen on lain voiman saaneella tuomiolla julistettu kansalaisluottamuksen menettäneeksi, olkoon osuuskunnalla oikeus erottaa hänet, vaikkei sellaista erottamisperustetta säännöissä olisikaan. Erotettu jäsen nauttikoon ainoastaan samaa oikeutta kuin kuoleman kautta eronneen jäsenen oikeudenomistajat.”

Laki ei sisältänyt mitään muuta syytä jäsenen erottamiselle kuin kansalaisluottamuksen menettämisen. Kuitenkin 16 §:n ensimmäisen lauseen loppu viittaa mahdollisuuteen säännöissä määritellä jäsenen erottamisesta muustakin syystä kuin kansalaisluottamuksen menettämisen takia.

OsuustL 22/1901 valmisteltaessa ja sitä vahvistettaessa pidettiin jo tärkeänä, että osuuskunnan hoito sekä hallinnon ja tilien tarkistus tulisi asianmukaiseksi. Tätä edistääkseen osuuskunnat voivat toimia asiantuntevien henkilöiden tai yhtiöiden kanssa yhteistoiminnassa.¹⁵⁹ Tämä tarkoitti sitä, että tilintarkastuksen toteuttamiseksi voitiin käyttää ulkopuolista, asiantuntevaa yksityistä henkilöä tai yhtiötä.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Osakeyhtiölaki 22/1895 oli jaettu viiteen lukuun, mutta sen 47 pykälää oli juoksevasti numeroitu,

¹⁵⁹ Suomen Valtiosäätyjen vastaus 1900: 31 §; LaTvM 9/1900: 13.

¹⁶⁰ Valio perusti myöhemmin meijerien neuvontaa ja yhteistyötä edistääkseen maakunnallisia meijeriliittoja. Näiden toiminnanjohtajat ja muut johtavat toimihenkilöt toimivat yleensä osuusmeijereitten tilintarkastajina. Tosiasiassa he olivat kuitenkin esteellisiä tilintarkastajiksi, koska meijeriliittojen hallinnossa oli samoja henkilöitä kuin osuusmeijerien hallinnossa usein oli. Täten osuusmeijereitten määräysvalta ulottui myös meijeriliittoihin.

2.4.3. Osuustoimintalakiin tulleita muutoksia

OsuustL:iin 22/1901 tuli myöhemmin joitakin uusia säännöksiä. Ensimmäinen niistä koski jäsenen äänioikeutta.

”Suomen Eduskunnan lepäämään jätetyn lakiehdotuksen johdosta päättämä laki, joka koskee osuustoimintalain 19 §:n muuttamista.” (28.5.1918)¹⁶¹

”Vuoden 1917 ensimmäisillä valtiopäivillä lepäämään jätetyn lakiehdotuksen johdosta, joka koskee osuustoimintalain 19 §:n muuttamista on Eduskunta, jolle Lakivaliokunta on asiasta antanut mietinnöt N:o 1 (8.12.1917) ja 1a (11.1.1918) hyväksynyt seuraavan lain: --- ”

Pykälän 1. lauseen mukaan kullakin jäsenellä oli yksi ääni, mutta jos jäsenistön enemmistön tuli olla sääntöjen mukaan osuuskuntia tai muita yhteisöjä, niin sellainen ryhmäjäsen sai yhdistetyn osuuskunnan kokouksessa äänestää useammallakin äänellä. Tämä voitiin toteuttaa osuuskunnassa sääntöjen muutoksella. Eduskunta päätti 1917 II Vp. Osuustoimintalain 19 §:n muuttamisesta.

Toinen muutos koski vaaleilla valittavaa jäsenten edustajistoa.¹⁶² Laki osuustoimintalain 18 §:n muuttamisesta annettiin 17.12.1917 ja se tuli voimaan 17.1.1918. Tämän säännöksen mukaan jäsenten päättämisoikeutta osuuskunnan asioissa käyttävät, jos lailla niin määrätään, suhteellisilla vaaleilla valittu jäsenten *edustajisto*. Tässä tapauksessa osuuskunnan säännöissä tulee olla määräyksiä edustajiston jäsenmäärästä ja vaalitivasta. Lisäksi pykälän toisessa momentissa säännellään jäsenen esteellisyyttä osallistua osuuskuntakokouksessa sellaisen kysymyksen ratkaisemiseen, jossa hänen yksityinen etunsa ja osuuskunnan etu ovat vastakkain. Samassa momentissa säädellään, että hallituksen jäsen ei saa osallistua tilintarkastajan valintaan.

¹⁶¹ Vuoden 1917 lepäämään jätetty lakiehdotus johdosta, koskien OsuustL:n 19 §:n muuttamista, jolle Lakivaliokunta on antanut mietinnöt N:o 1, 8.12.1917, ja 1a, 11.1.1918.

¹⁶² LaVm N:o 2 10.12.1917.

Kolmas muutos tehtiin 28.1.1927 ja tuli voimaan 15.2.1927.¹⁶³ Tällöin hyväksyttiin laki osuustoimintalain muuttamisesta, jolloin 20 § kuului näin:

”Päätös sääntöjen muuttamisesta älköön olko tehollinen ennenkuin on hankittu vahvistus muutokselle ja se kaupparekisteriin kirjoitettu.

Päätös 19 §:n 4 momentissa mainitun muutoksen tekemisestä sääntöihin älköön olko tehollinen jäsenen nähden, joka ei ole päätökseen myötävaikuttanut ja on kolmenkymmenen päivän kuluessa siitä, kuin sääntöjen muutos on kaupparekisteriin merkitty, ilmoittanut eroavansa osuuskunnasta; ja on jäsenellä oikeus tässä tapauksessa erota sillä tavoin kuin 12 §:n 2 momentissa säädetään, katsomatta siihen, onko säännöissä eroamisoikeutta rajoitettu.

Jos muutoksen kautta jäsenen osuusmaksua vähennetään, vararahastosta jaetaan osuutta taikka osuuskunta liitetään toiseen osuuskuntaan, pitää myös, ennen sen tapahtumista, vuosihaaste saamamiehille haettaman ja kaikki velka maksettaman.”¹⁶⁴

2.4.4. Ensimmäisen vaiheen osuusmeijereitä

On erittäin vaikeaa löytää tietoa siitä, mikä on vanhin osuustoiminnallisesti perustettu meijeri. Vuonna 1891 perustettiin Nummen pitäjään meijeriosakeyhtiö. Tämä toimi nimestään huolimatta osuustoiminnallisten periaatteiden mukaisesti. Meijerin toiminta jatkui vuodesta 1905 **Nummen Osuusmeijeri** -nimisenä. Kirjoituksesta ei käy selville, toimivatko puuhamiehet osakeyhtiön muuttamisessa osuuskunnaksi silloisen asetuksen 28/1864 10 §:n mukaisesti ”vuosihaaston welkojillensa” vai toimivatko he omalla vastuullaan.¹⁶⁵

Osuuskunnan puuhamiehiä olivat Akseli Sarjakoski ja Pentti Hiidenheimo.¹⁶⁶ Tällaisia asianhoitajia tarvittiin, koska siihen aikaan pitäjissä ei ollut meijereitten lisäksi juuri muuta kuin muutama saha, mylly ja sementtivalimo.¹⁶⁷ Osuustoimintalain vahvistamisella oli suuri merkitys osuusmeijeritoiminnan aatepohjaisen toiminnan alkamiselle.

¹⁶³ HE 17/1926 osuustoimintalain muutosesitykseksi on annettu eduskunnalle 20.2.1926 pidetyssä presidentin esittelyssä.

¹⁶⁴ OsuustmuutL 9.11.1926.

¹⁶⁵ Henttinen 1999b: 477

¹⁶⁶ Henttinen 1999b: 477.

¹⁶⁷ Pohls 1999: 477.

Maamme ensimmäisenä osuusmeijerinä on pidetty usein **Ilmajoen Yläpään osuusmeijeriä**, joka perustettiin vuonna 1897.¹⁶⁸ Siihen aikaan ei vielä ollut osuustoimintalakia. Tämän vuoksi niin Ilmajoen kuin muutkin vanhimmat osuusmeijerit perustettiin muodollisesti osakeyhtiöiksi. Ne olivat kuitenkin yhtiöjärjestyksen säännösten mukaan pitkälle osuuskunta-ajatuksen mukaisia. Kunkin osakkaan tuli merkitä osakkeita lehmäluvun mukaan. Osakkeita oli aina halukkaiden saatavissa. Voitto eli ylijäämä jaettiin tuottajan toimittaman maidon määrän ja rasvapitoisuuden mukaan eikä siis osakkeisiin perustuen osinkona kuten osakeyhtiöissä. Meijereistä saatettiin käyttää kaksoisnimeä osuusmeijeri-osakeyhtiö.

Yhdistysmuotoon perustettuja meijereitä oli myös toiminnassa. Kuitenkin jo vuonna 1895 oli perustettu myös osuuskuntamuotoa noudatteleva Liperin Osuusmeijeriyhdistys.¹⁶⁹ Tätä aikaisemmin meijerit olivat joko taloudellisia yhdistyksiä tai osakasmeijereitä¹⁷⁰. Vuosisadan vaihde olikin aikaa, jolloin maidontuottajat tekivät meijeritoiminnassa varsinaisen läpimurron, minkä seurauksena alkoi syntyä osuusmeijereitä. Aikaisemmin oli ollut meijereitä, jotka kyläläiset olivat perustaneet keskenään. He myös hoitivat yhteisvoimin koko toiminnan.¹⁷¹ Niitä voisi pitää suullisin sopimuksin perustettuina avoimina yhtiöinä. Varmasti läheskään kaikki yhteistoimintaa harjoittaneet eivät pistäneet toimistaan mitään paperille, vaan yksinkertaisesti tekivät työtä yhdessä.

Liperin meijerin ensimmäinen vaihe alkoi valmisteleavasta kokouksesta 19.1.1895, ja varsinainen perustava kokous pidettiin 30.1.1895.¹⁷² Liperin Osuusmeijeriyhdistys vuokrasi käyttöönsä vuonna 1889 valmistuneen Simananniemen kartanon meijerin. Tämä oli meijerille edullinen sopimus, sillä se

---

¹⁶⁸ Hokkanen 1980: 39.

¹⁶⁹ Jäntti 1995: 22.

¹⁷⁰ Gösta Grotenfelt 1892.

¹⁷¹ Seppälä 1959: 13. Hämeen läänissä oli vanhin osuustoiminnallinen meijeriyritys Jämsän Juokslahden meijeri, jonka kyläläiset perustivat 1893. Käyttövoimana oli hevoskierto, jota omistajat kävivät maitomääränsä mukaan hevosillaan pyörittämässä. Ensimmäinen varsinainen osuusmeijeri perustettiin Asikkalaan vuonna 1902.

¹⁷² Jäntti 1995: 22.

sai valmiin meijerin ja samalla koulutetun henkilökunnan.¹⁷³ Osuusmeijeriyhdistyksen muuttaminen Liperin Osuusmeijeriksi toteutettiin 6.2.1902 eli pian sen jälkeen, kun osuustoimintalaki 1901/22 tuli voimaan.¹⁷⁴

Liperin Osuusmeijeri on toiminut läpi koko meijerien kolmivaiheisen kehityksen. Osuuskunnan ensimmäinen vuosi oli hyvä, jäseniä oli jo 45. Sitten tulivat eteen rahoitusvaikeudet, joiden yli meijeri selvisi. Etuna sillä oli, ettei sen tarvinnut rakentaa alkuvuosina meijeriä. Näin päästiin toiminnan alkuun pienin pääomin. Meijerihankkeessa oli mukana historian kertoman mukaan eteviä talousmiehiä, eli voitiin sanoa, että mukana oli paikkakunnan paras asiantuntemus. Näin hyvin asiat eivät tuolloin olleet kaikissa muissa lähialueen meijereissä. Liperissä kilpailutilanne oli oivallinen huolimatta siitä, että monessa maakunnassa kilpailu suurkauppiaiden ja osuusmeijerien kesken häytti muiden meijerien toimintaa.¹⁷⁵ Välillä koettiin runsaudenpulaakin. Liikatuotanto aiheutti vaikeuksia markkinoinnissa.

Vuosisadan vaihteessa jo ennen Valion perustamista liperiläisetkin kilpailuttivat yksityisiä vientiliikkeitä. Pian kuitenkin huomattiin, että nämä toimivat liiksi omien tavoitteittensa hyväksi Asia korjaantui, kun Valio otti hoitaakseen jäsenmeijeriensä voikaupan.¹⁷⁶ Kilpailevat meijerit Liperin seudulla olivat pieniä. Useat lopettivat kannattamattomana oman toimintansa, ja maidontuottajat liittyivät Liperin meijeriin. Näin tämän meijerin kasvu jatkui tasaisena.

Vaikeuksia Liperin Osuusmeijerille tuottivat sellaiset maidontuottajat, jotka eivät olleet meijerin jäseniä. He toimittivat maidon aina kussakin vaiheessa parhaiten maksavalle meijerille. Lisäksi osuuskunnalla oli jäseniä, jotka aika ajoin kirmusivat itse kermansa voiksi ja myivät sen parhaiten tarjoavalle.¹⁷⁷ Tällaisen toiminnan estämiseksi oli mahdollista erottaa jäsen, joka oli toiminut näin sääntöjen vastaisesti (OsuustL:n 16 §). Tätä keinoa käytettiinkin joissain

---

¹⁷³ Jäntti 1995: 23.

¹⁷⁴ Jäntti 1995: 34.

¹⁷⁵ Jäntti 1995: 24–25.

¹⁷⁶ Jäntti 1995: 24–25. Voinvientiosuusliike Valio r.l. perustettiin 1905.

¹⁷⁷ Jäntti 1995: 19

tapauksissa. Ei kuitenkaan sellaisina aikoina, jolloin meijerin toiminta oli niin vaikeaa, että meijerin koneet jouduttiin pysäyttämään kokonaan joksikin ajaksi.¹⁷⁸ Tällöin jäsenellä ei ollut mahdollisuutta toimittaa maitoa omaan meijeriin vaan sellaiseen meijeriin, joka oli toiminnassa.

Liperi on karjalainen kunta, mutta se sijaitsee aivan Savon rajamailla, joten siellä voi vallita jossakin määrin kahden heimon perinteitä.¹⁷⁹ Liperin Osuusmeijeriin tulee maitoa Liperin lisäksi Savon puolelta Savonrannasta, Heinävedeltä ja Enonkoskelta. Osuustoiminta-aate on elänyt niillä seuduilla voimakkaana. Se ei ole horjunut muiden ajatusten vietäväksi. Nämä muut ajatukset tarkoittavat tässä muualta tulevia yksityisten yritysten houkutusia.¹⁸⁰

Osuuskunta on kestänyt *ensimmäisen meijerivaiheen* myrskyt ja tyvenet. Sen monet tapahtumat ovat samankaltaisia kuin muidenkin vanhimpien osuusmeijerien tässä tutkimuksessa. Liperin Osuusmeijeri on kuitenkin monella tavalla poikkeus muihin verrattuna. Pelkästään se, että se todella näyttää olevan maan vanhin osuusmeijeri ja on pysynyt itsenäisenä valiolaisena, on tutkijan mielestä syytä aivan erityisesti tuoda esiin.¹⁸¹ Liperissä oli omaksuttu niin voimakkaana yhteishenki omaa osuusmeijeriä kohtaan, että sen lähiseuduille ei koskaan pystytty perustamaan kilpailevia kauppiaiden ostomeijereitä. Joillakin muilla alueille tämä sen sijaan oli varsin yleistä.¹⁸² Joskus tultiin tilanteeseen, jossa osuusmeijerin säännöistä poiketen jouduttiin muuttamaan osuuskunnan hallintomallia. Tämä tarkoittaa sitä, että päätösvalta saattoi joskus keskittyä hyvin pienelle ryhmälle. Tällaisesta on eräitä esimerkkejä, mutta ei kuitenkaan Liperistä.¹⁸³

---

¹⁷⁸ Jäntti 1995: 30.

¹⁷⁹ Jäntti 1995: 8-9

¹⁸⁰ Esimerkkejä tällaisesta yksityisten houkutuksiin sortumisesta on runsaasti eri puolilla Suomea, joista tulee esimerkkejä jäljempänä. Sellaisia ovat niin sanotut ”kymppi-meijerit”.

¹⁸¹ Liperin osuusmeijeri sulautui Osuuskunta ItäMaitoon ja lakkasi olemasta 1.1.2010.

¹⁸² Jäntti 1995: 21.

¹⁸³ Jäntti 1995: 110. Näin toteaa Liperin Osuusmeijerin historian kirjoittaja Kalevi Jäntti.

Joensuun Ymp. Osuusmeijeri oli perustettu ja sen säännöt oli vahvistettu vuonna 1902.¹⁸⁴ Meijerin historiikin esipuheessa kuvattiin sitä työtä, jota Joensuun ympäristössä oli tehty meijeritoiminnan ja maidontuottajan hyväksi. Se antoi myös viitteen siitä, että kehitystyö jatkuu. Se loi uskoa maidontuotannon lisäämiseen ja jalostustyön jatkamiseen pitäen niitä kansakunnan suurena saavutuksena. Esipuheesta huokui myös ajatus: *nyt on saavutettu tietty päämäärä*.¹⁸⁵ Tällainen ajatus siitä, että oli saatu jotain täysin valmiiksi, on ihmiskunnan elämän eri tilanteissa yleinen. Kuitenkin nykyisin tiedämme, että silloin oltiin meijeritoiminnan kehityksessä vasta jonkinlaisessa välivaiheessa. Tämän saman ilmiön saamme todeta tässäkin tutkimuksessa useasti. Oiva Ketonen kirjoittaa näin:

”Yrittäessämme soveltaa kokeellisen tutkimuksen menetelmiä historiallisten tapahtumien selvittämiseen, on ensiksi paikallaan todeta, että menetelmien soveltamisen perusedellytykset ovat täytetyt, so.

1) että on historiallisia ilmiöitä, elämän tilanteita tai ratkaisuja, jotka toistuvat eri tapauksissa, ja

2) että voidaan osoittaa tekijöitä, piirteitä tai olosuhteita, jotka voivat saman ilmiön eri tapauksissa olla ilmiön esiintymisen syitä.

Ilmeisesti on lukuisia ja tärkeitä ilmiöitä, joissa nämä edellytykset ovat täytetyt.

Sodat, kansannousut, siirtolaisuus, parlamentin hajottaminen, muutokset inhimillisissä suhteissa, samanlaisissa elämän tilanteissa tapahtuvat persoonalliset ratkaisut jne. toistuvat ja niille voidaan osoittaa syitä, jotka ovat ainakin joissakin suhteissa samanlaisia tapauksesta toiseen.”¹⁸⁶

Pohjois-Karjalassa on ollut meijeritoimintaa ainakin vuodesta 1894. Tuolloin meijeritoiminnan mahdollisti erityisesti rautatien valmistuminen, jolloin kauppa voitiin harjoittaa Viipuriin ja Pietariin saakka.¹⁸⁷ Meijerit olivat yksityisiä tai yhtiömeijereitä. Näissä olivat vielä kauppiaat merkittävästi mukana. Osuus-toimintalaki merkitsi maidontuottajille yhteistoiminnan alkamista. Vaikeuksilta

¹⁸⁴ Suutela ja Korhonen 1977: 7. Tuolloin vahvistetuissa säännöissä nimi on Joensuun ympäristön Osuusmeijeri.

A kaupparek. sekä toiminim. ja prokurasta 2.5.1895.

¹⁸⁵ Suutela ja Korhonen 1977: 4.

¹⁸⁶ Ketonen 1976: 60.

¹⁸⁷ Suutele ja Korhonen 1977: 6

ei kuitenkaan välttytty, mutta aina oli myös henkilöitä, jotka loivat uskoa heikompiin.¹⁸⁸

Pieniä meijereitä alettiin yhdistää suurempiin, toimintaelinkelpoisiin meijereihin. Näin alkoi meijeritoiminnan keskittäminen.¹⁸⁹ Pienten yhtiömeijereitten yhdistäminen tai liittäminen kaiketi tapahtui silloisen osakeyhtiölain 22/1895 mukaisesti, eli mikäli halutaan ”yhdistää yhtiö toiseen yhtiöön, haettakoon silloinkin, ennen kuin tämä tapahtuu, vuosihaasto ja maksettakoon velat – – –.” Tässä oli kysymyksessä siis toisen yrityksen purkaminen, joten oli yhdentekevää, mihin yritysmuotoon yhdentyminen tukeutui. Osuustoimintalain 22/1901 tultua voimaan osuuskuntien yhdentyminen tapahtui OsuustL:n 25 §:n mukaisesti.

Vuonna 1901 oli vielä jäljellä paljon yhtiömeijereitä ja yksityisiä niin sanottuja ostomeijereitä, joilla oli keskenään paljon vaikeuksia toiminnoissaan. Aina nämä yritykset eivät välttyneet oikeustoimiltakaan. Niinpä osuustoiminnalle oli juuri silloin otollinen aika liittää maidontuottajat yhteistyöhön. Vaikeutensa oli tuohon aikaan Joensuun Ymp. Osuusmeijerilläkin. Monenlaiset huhut ja pelottelut saivat aikaan sen, että jotkut peruivat liittymisensä osuustoimintaan.¹⁹⁰ Tässä oli ilmeisesti yhtenä syynä ennakkoluuloinen vasemmiston ja oikeiston vastakkainasettelu. Myös monenlaisia muita ennakkoluuloja saatettiin tuoda esiin. Voi pitää mahdollisena sitäkin epäilyä, että maidontuottajia alettiin rahastaa, eli heillä maksatettiin suuria osuusmaksuja. Jo vuonna 1900 Suomen Valtiösaatyjen vastauksessa hallitsijan esitykseen oli monia asioita, joita tuli mainita osuuskunnan säännöissä. OsuustL 22/1901 sisälsi aivan samoja säännöksiä, joilla aikalaisia voitiin pelotella, kuten 3 § 4 kohta, 6 kohta, 5 § ja 12 §.¹⁹¹

¹⁸⁸ Suutele ja Korhonen 1997: 6

¹⁸⁹ Pessi 1966: 47.

¹⁹⁰ Suutela & Korhonen 1977: 6–8;
Louhi 1985: 11–13.

¹⁹¹ OsuustL 22/1901, 3 §: ”4:ksi, Se rahamäärä, jolla kukin jäsen on osuuskuntaan osallinen, kuinka tämä määrä on osuuskuntaan kerättävä, ja saako jäsen ottaa osaa osuuskuntaan, useammallakin kuin yhdellä sellaisella osuusmaksulla;

5 §: ”Osuuskunnan säännöissä voidaan määrätä että joku osa kustakin osuusmaksusta, ei kuitenkaan enemmän kuin puoli, kerätään panemalla talteen jäsenelle tulevaa voittoa.

Joensuun Ymp. Osuusmeijeri muutti 75-vuotishistoriikin mukaan Mulosta Joensuun Niinivaaralle vuonna 1904. Ensimmäisten sääntöjensä mukaan osuuskunnan kotipaikka oli Kontiolahden pitäjä. Aikaisemmin Mulossa oli Ollilan osakeyhtiömeijeri ja Mulon Osuusmeijeri. Näitä voidaan pitää Joensuun alueella osuusmeijeritoiminnan edelläkävijöinä. Ollilan osakeyhtiömeijeri toimi vain vuosina 1896–1899.¹⁹²

1920-luvun alku oli Joensuun meijerille myönteistä kehityksen aikaa. Osuuskunta oli hyvässä toimintakunnossa 1930-luvun alussa, kun talouspula levisi Suomessa. Kiinnostus meijeriä kohtaan alkoi lisääntyä. Tämä aiheutti kuitenkin sisäisiä riitaisuuksia kokouksissa. Puututtiin järjestyksen heikkouksiin, jopa meijerikköjen kiukkuisuuteen saakka. Arvosteltiin ankarasti taloudenhoitoa ja kerättiin jopa adressi meijerin hallitusta vastaan. Palkkoja vaadittiin alennettavaksi, mikä on aikanaan ollut yleisimpiä vaatimuksia meijeritoiminnassa. Pahinta tuottajalle oli, että maidon tilityshintoja jouduttiin alentamaan.¹⁹³ Kuitenkin voitolle pääsi vähitellen ajatus meijerin myönteisestä ja tarpeellisesta merkityksestä. Näin tapahtuu osuusmeijereissä jokseenkin aina. Se edellyttää kuitenkin sitä, että hallitus tosissaan paneutuu jäsentensä ja henkilöstönsä ongelmiin.

Niin kauvan kuin jäsenen osuusmaksu ei ole täyteen määräänsä suoritettu, on hänen voitto-osuudestaan aina vähintään puolet siihen pantava.”

12 §: ”Jos jäsen tahtoo osuuskunnasta erota, ilmoittakoon kirjallisesti hallitukselle että hän eroo.

Jos jäsen on ilmoittanut eroavansa ja eroamisilmoitus, milloin jäsenet ovat lisämaksuun velvolliset, myös on ilmoitettu sisäänkirjoitettavaksi niinkuin 34 §:ssä sanotaan, olkoon hän osuuskunnasta vapaa siitä tilinpäätöspäivästä alkaen, joka kahden kuukauden kuluttua eroamisilmoituksen jälkeen ensinnä sattuu, ja saakoon vuotta jälkeen sanotun päivän ulos suorittamansa osuusmaksun, mikäli osuuskunnan varat vastamainittun päivän tilinpäätöksen mukaan siihen riittävät vararahastoon ryhtymättä ja muiden jäsenten yhtäläistä oikeutta loukkaamatta.

Säännöissä olkoon lupa määrätä, ettei osuuskunnasta saa erota ennen vissiä aikaa, enintään kahta vuotta, jälkeen osuuskuntaan rupeamisen.”

¹⁹² Suutela & Korhonen 1977: 8.

¹⁹³ Suutela & Korhonen 1977: 10. Meijerissä tehtiin uusintoja ja todettiin sen olevan tämän jälkeen hyvässä kunnossa. Kuitenkin maitoa tuotiin maalta kaupunkiin ohi meijerin. Näytti siltä, että jäsenuskollisuus oli horjuvaa. Tämän tietäen hallitus pyrki parantamaan tulostaan tuomalla myyntiin uusia maitotuotteita.

Vuoteen 1951 mennessä Joensuun Ymp. Osuusmeijeri oli muodostunut Suomen meijeriyrityksistä ylivoimaisesti suurimmaksi maitomäärien ja maidontuottajien lukumäärän perusteella. Kitkeriä riitoja oli aika ajoin ollut koko kehityskauden eli osuusmeijerin perustamisesta alkaen. *Ennen vuotta 1954* pienten osuusmeijereitten ja tuottajien liittyminen Joensuun meijeriin oli ollut varsin monimuotoista. Pääasiassa yhdentymistä oli tapahtunut niin, että pienet meijerit, mm. kylämeijerit, olivat hiljaisesti lopettaneet toimintansa, ja tuottajat olivat siirtyneet Joensuun meijeriin.

Näyttää siltä, että yhdentymistä on tapahtunut myös ostojen kautta. Vuonna 1943 *Polvijärven Osuusmeijeri* siirtyi osaksi Joensuun meijeriä puolen miljoonan markan kauppahinnasta. Tätä pidettiin jo silloin hyvänä esimerkkinä järkevän yhteistyön tuloksellisuudesta.¹⁹⁴ Aina eivät yhdentymiset tapahtuneet näin luonnikkaasti. *Kuusjärven Osuusmeijerin* yhtyminen Joensuun Ymp. Osuusmeijeriin ei ollut yhtä selvää, vaan varsinaiset neuvottelut kestivät yli kaksi vuotta. Ratkaisu saatiin aikaan joulukuksi 1945.¹⁹⁵ Ratkaisuun olisi varmasti päästy aiemmin, jos osuustoimintalaki olisi jo tuolloin sisältänyt *varsinaisen sulautumismenettelyn*. Kaupat tehtiin KK:n 1734 mukaisesti, ja riidat ratkaistiin Oikeudenkäymiskaaren 1734 mukaisesti. Kaupoissa yritettiin riitojen välttämiseksi käyttää ”hyvää liiketapaa” ja ”maan tapaa”.¹⁹⁶

Tuohon aikaan osuusmeijereitä perustettiin varsin runsaasti, koska maitoa ei voitu kuljettaa pitkiä matkoja. Osuustoiminnan alkuvaiheista alkaen asutuskeskukset ovat kasvaneet, ja samalla niiden maitotuotteiden kulutus on lisääntynyt. Autokannan lisääntyminen ja teiden paraneminen myötävaikuttivat osuusmeijereitten yhdistymiseen. Näin oli 1950-luvulle tultaessa syntynyt suuria osuusmeijereitä.¹⁹⁷ Joensuun Ymp. Osuusmeijerin juhluvuoden toimintakertomuksen esipuhe päättyy tällaisiin yleisiin sanoihin:

---

¹⁹⁴ Suutela & Korhonen 1977: 12.

¹⁹⁵ Suutela & Korhonen 1977: 12.

¹⁹⁶ Kivimäki & Ylöstalo 1973: 6.

¹⁹⁷ Suutela & Korhonen 1977: 4.

”Suunnatessamme tämän päivän työn huomispäivän hyväksi voimme juh-lavuotenumme tyydytyksellä todeta, että maidontuotannon nostaminen ja meijerien jalostustyö omavaraisuutemme saavuttamiseksi ovat kansakun-tamme suurimpia saavutuksia.”¹⁹⁸

Salon Seudun Osuusmeijeri perustettiin vuonna 1904. Osuuskuntakokous antoi hallitukselle valtuudet ostaa Anisten meijerin rakennukset tontteineen 11.1.1904. Hallitus ei kuitenkaan ostanut meijeriä vaan päätti ryhtyä rakenta-maan aivan uutta. Sopiva tontti löytyi Salon kauppalan läheisyydestä. Se vuok-rattiin 50 vuodeksi Carl Alex Armfeltiltä huhtikuussa 1904. Rakentaminen edis-tyi niin nopeasti, että meijeri oli valmis saman vuoden syksyllä. Omia varoja ei osuuskunnalla ollut, joten rakentaminen tapahtui lainojen turvin. Noin puolet lainasta oli valtion myöntämää halpakorkoista luottoa, ja loput tulivat pankilta ja yksityisiltä. Näin päästiin meijeritoiminnan alkuun eli samoin keinoin kuin siihen aikaan useimmat muutkin meijerit.¹⁹⁹

Vastaanotetut maitomäärät kasvoivat nopeasti, mikä johti jalostuksen monipuo-listumiseen. Juustonvalmistuksen vuoksi aloitettiin uudisrakentaminen jo vuon-na 1920. Juustonvalmistus edellytti maidolta korkeaa laatua, mikä johti maidon-tuotannon kehittämiseen ja samalla maidontuottajien kouluttamiseen. Kaikkien maidontuottajien kouluttamiseen ei aluksi ollut mahdollisuuksia, joten juuston-valmistukseen käytettävälle maidolle piti rakentaa erilliset vastaanottotilat. Vuosisadan alussa alkanut karjantarkkailu eteni vähitellen, ja se oli omiaan li-säämään sekä karjanjalostusta että maidon laadun parantamista.²⁰⁰

Maitomäärien kasvaessa osuuskunnan kokous oli tehnyt päätöksen uuden mei-gerin rakentamisesta keväällä 1939. Sen esti kuitenkin talvisodan syttyminen. Noihin aikoihin Valio oli tehnyt tarjouksen meijerin ostamisesta Salon Seudun Osuusmeijeriltä. Valion tarjous johtui siitä, että se oli menettänyt useita mai-dontuottajiaan kilpailijoille, ja tämä johti lisämaidon tarpeeseen. Valmiin meije-rin ostaminen olisi ollut paras ratkaisu niissä oloissa täydennysmaidon turvaa-

---

¹⁹⁸ Suutela & Korhonen 1977: 4.

¹⁹⁹ Mäkinen 2004: 37–38.

²⁰⁰ Mäkinen 2004: 46.

miseksi. Hallitus kuitenkin hylkäsi tarjouksen esittämättä koko asiaa edes osuuskuntakokoukselle.²⁰¹

Syksyllä 1940 Valio teki uuden tarjouksen Salon Seudun Osuusmeijerin ostamisesta. Valion ostohalukkuutta lisäsi se, että Salon meijeri oli verrattain uusi, joten siihen ei tarvinnut tehdä uudistuksia. Erityisesti Valiossa oltiin huolissaan siitä, että osuuskunta voisi myydä meijerinsä *Elannolle*.²⁰² Tätä mahdollisuutta pelättiin, koska osuuskunnan taloudellinen kannattavuus oli heikentynyt maitomäärien vähennyttyä. Valio oli myös saanut tietää, että Salon seudulla olisi syntynyt meijerin myyntihalukkuutta. Tällöin osuuskunnan hallitus päätti kutsua jäsenet ylimääräiseen osuuskuntakokoukseen. Kokous päättikin äänestyksen jälkeen myydä meijerinsä. Kaupan jälkeen Salon Seudun Osuusmeijeri toimi Valion hankintaosuuskuntana. Salon meijeristä muodostettiin Valion Turun konttorin alainen myyntitoimisto.²⁰³

Meijerin myynti Elannolle ei olisi tullut tuottajaosuuskuntahenkiselle jäsenistölle mieleenkään. Valion hallintoneuvoston puheenvuoroista ilmeni, että oltiin voimakkaasti sen kannalla, että meijeritoiminnan on pysyttävä tuottajien omistamalla perusosuuskunnalla. Salon meijerin ostaminen ei näin ollen ollut kaikkien Valion hallintoneuvoston jäsentenkään mieleen. Myöhemmin Valion hallintoneuvoston puheenjohtajana toiminut Reino Halkilahti myönsi omana kommenttinaan, että aloite Salon Seudun Osuusmeijerin omistajan vaihtoon tuli kiistattomasti Valion taholta.²⁰⁴

OTK-lainen Elanto²⁰⁵ ei ollut ainoa uhka osuusmeijeritoiminnalle.²⁰⁶ Jo vuonna 1913 Maanviljelijäin Maitokeskus oli tehnyt tarjouksen Salon meijerin vuokraamisesta. Muutoin se uhkasi rakentaa Saloon oman meijerin. Osuuskunta hyl-

---

²⁰¹ Mäkinen 2004: 65.

²⁰² Elanto kuului OTK-laiseen keskusosuusliikkeeseen.

²⁰³ Mäkinen 2004: 68.

²⁰⁴ Mäkinen 2004: 65–67.

²⁰⁵ Elanto oli kuluttajien omistama ja perustama yritys.

²⁰⁶ Osuuskaupat kuuluivat Pellervo-seuraan sen perustamisen jälkeen. Vähitellen kuluttajaosuuskaupat alkoivat erota Pellervo-seurasta. Nykyisin on enää Osuuskauppa Ympäristö Kymenlaaksossa ja Jukolan Osuuskauppa Nurmeksessa Pellervo-seuran jäseninä.

käsi vuokratarjoituksen, jolloin Maitokeskus rakensi Salon rautatieaseman läheisyyteen maidon vastaanottoaseman. Se oli toiminnassa seitsemän vuotta eli vuoteen 1921.²⁰⁷

Voinvientiosuusliitto Valio r.l.²⁰⁸ sai 1920-luvulla hallintaansa suurten kulutuskeskusten maitohuollon. Tämä tarkoitti Viipurin, Helsingin, Tampereen ja Turun maitokauppaa. Salon meijeri toimitti täydennysmaitoa tehdyn sopimuksen mukaan Helsinkiin ja Turkuun.²⁰⁹ Tällaiset järjestelyt olivat tarpeen, sillä maitokauppa oli tuohon aikaan suurelta osin yksityisten maitokauppioiden hoidossa. Tämä oli epätydyttävää sekä kuluttajien että maidontuottajien kannalta. Ensiksi mainittujen kohdalta se oli ongelmallista, koska Valion ulkopuolella olevat maidonjalostajat eivät ensisijaisesti pyrkineet hoitamaan suurten asutuskeskusten maidonhuoltoa.²¹⁰ Toisaalta kilpailu maidontuottajien markkinoinnista oli tuolloinkin jatkuvaa erityisesti osuuskauppojen ja osuusmeijereitten välillä.

Elokuussa 1953 Valion hallintoneuvosto teki kesäretken Varsinais-Suomeen. Silloin Salon meijerille tehdyn vierailun yhteydessä tuli tiedusteluja uuden meijerin rakentamisesta Saloon. Tämä erityisesti sen vuoksi, että sitä oli aikaisemmin luvattukin. Asian toi varsinaisesti esille Valion hallintoneuvoston silloinen jäsen Reino Halkilahti. Tähän Valion hallintoneuvoston puheenjohtaja Mikko Tarkkanen²¹¹ vastasi, että uuden meijerin rakentaminen ei ollut päällimmäisiä hankkeita Valiossa, vaan *Valio oli halukas myymään Salon meijerin takaisin Salon Seudun Osuusmeijerille*. Tämä oli yllätys paikallisille maidontuottajille.

---

²⁰⁷ Mäkinen 2004: 41.

²⁰⁸ Toiminimessä oleva r.l. tarkoitti OsuustL 22/1901 rajoitettua jäsenten lisämaksuvelvollisuutta sitoumustensa kattamiseksi. OsuustL 22/1901, 4 § 2 mom. ”Jos jäsenet eivät ole ollenkaan velvollisia lisämaksuun, taikka jos he ovat siihen ainoastaan rajoitettussa määrässä velvolliset, on se merkittävä lisäämällä nimeen, edellisessä tapauksessa sanat ’ilman lisämaksuvelvollisuutta’, ja jälkimmäisessä tapauksessa sanat ’rajoitetulla lisämaksuvelvollisuudella’, taikka näiden sanojen lyhennykset ’i. l.’ ja ’r. l.’ ” Voinvientiosuusliike Valio r. l. perustettiin 4.7.1905 ja ensimmäiset säännöt vahvistettiin §5.8.1905. Tästä on tutkimusta alaluvussa 2.51.

²⁰⁹ Jussila 1978: ”Maitokaupan järjestelyjä 1910-luvulla” (ei sivunumerointia).

²¹⁰ Jussila 1978: ”Maitokaupan järjestelyjä 1910-luvulla” (” ”)

²¹¹ Maanviljelysneuvos M. E. Tarkkanen oli aikanaan hyvin kunnioitettu meijerin luottamusmies. Hän mm lausui aikanaan Osuuskunta Maitojalosteen syntysanat, josta syntyikin maan suurin maidon jalostuslaitos.

Samalla kuultiin, että osuuskunta oli siinä vaiheessa kyvykäs ottamaan meijerin haltuunsa.²¹²

Kainuun Osuusmeijeri oli alusta alkaen erilainen moniin muihin aikalaisiinsa verrattuna ja voisi sanoa perin omalaatuinen toiminnalliselta luonteeltaan. Se kehitteli monenlaisia toimintamuotoja, jotka poikkesivat suuresti varsinaisesta meijeritoiminnasta. Tämä oli osittain kokeilua, jolla pyrittiin tuloksen aikaansaamiseen, mutta se saattoi johtua myös hallintohenkilöiden ja johdon pelkkään aloitteellisuuteen pyrkimisestä. Tähän liittyi tuottajien ja meijerin johdon välisiä melkoisia keskinäisiä näkemyseroja ja riitöjakin. Myös osuuskunnan hallinnolliset ja taloudelliset vaikeudet sekä niistä elpyminen ottivat oman aikansa. Tämä antaa aiheen tutkia Kainuun Osuusmeijerin erikoisia toimintamuotoja toisia meijereitä tarkemmin.²¹³

Kainuun ensimmäinen meijeri oli Kajaanissa. Se oli perustettu *Kajaanin Osuusmeijeri* -nimisenä 25.6.1906. Sen meijeritoiminnan aloittamista vastusti aikanaan itse Hannes Gebhard. Hän ei uskonut, että osuusmeijeri voi toimia menestyksellisesti kaupungissa.²¹⁴ Tästä huolimatta osuuskunnan jäsenet jatkoivat suunnitelmiensa toteuttamista. Meijerirakennukset valmistuivat perustamista seuraavana vuonna, ja samaan yhteyteen rakennettiin myös mylly. Kajaanin Osuusmeijeri koki kuitenkin aluksi pettymyksen. Vain viisi taloa lähetti meijeriin maitoa yhteensä 155 litraa päivässä. Jäseniksi liittyneet eivät tuoneet sen enempää maitoa meijeriin. Myllytoimintakaan ei heti onnistunut. Maidon vastaanotto lisääntyi alkuvuosikymmenillä hitaasti.²¹⁵ Maidontuottajat olivat

---

²¹² Mäkinen 2004: 72.

²¹³ Korhonen 1981: 48–49. Kainuussa vaikutti voimakkaasti myös Kestilän meijeritoiminta. Se rakennettiin höyryvoiman varaan. Perustajana oli kauppias H. Mennander jo vuonna 1887. Tämän jälkeen tuli samoille Kainuun alueille kaksi osakeyhtiömuotoista meijeriä ”Onni” ja ”Toivo”. Toinen niistä lopetti toimintansa varsin pian, ja toinen muutettiin osuuskunnaksi vuonna 1909. Kestilän osuusmeijeri sulautui OskL:n 16 luvun mukaan Kainuun Osuusmeijeriin vuonna 1956, jolloin kainuulainen meijeritoiminta laajeni maakunnalliseksi.

²¹⁴ Korhonen 1981: 34. ”Merkillistä oli, että Kajaanin meijerihanketta vastusti – vieläpä erittäin voimakkain keinoin – itse Suomen osuustoiminnan isä Hannes Gebhard. Hän piti mahdottomana ajatusta, että meijeri voisi menestyä kaupungissa. Gebhard oleskeli joitakin vuosia ennen meijerin perustamista Kajaanin seudulla.”

²¹⁵ Vielä vuonna 1950 meijeri vastaanotti maitoa alle miljoona litraa.

vielä tuossa vaiheessa tottuneet käyttämään tuotantonsa omin toimin. Kotivoin kysyntää riitti, joten maitoa ei toimitettu meijeriin kovin paljon. Yli oman tarpeen jäänyt maito, ja kotona valmistettu voi myytiin suoraan kuluttajille.

Hidas kehitys aiheutti epäonnistumista, jonka myötä riidat puhkesivat hallintomiesten ja jäsenistön välillä. Meijeri- ja myllytoiminta vaarantuivat niiden vuoksi. Lisäksi puoluepoliittisia näkemyseroja alkoi ilmetä. Meijeritoiminta välillä jopa lopetettiin vuonna 1909. Tästä alkoi pitkäaikainen käräjöintijakso.²¹⁶ Meijerin 75-vuotishistoriikissa ei kerrota, mitä kaikkea käräjöinti sisälsi. Saattoi olla, että velkojien kanssa selvittelyjen lisäksi käräjöitiin myös meijeritoiminnan epäonnistumisesta.

Tällainen eripuraisuus ihmisten kesken on nykyisinkin mahdollista. Sen vuoksi pitäisi asioita eteenpäin vievien henkilöiden osalta ottaa herkemmin huomioon maidontuottajien ajatukset ja toiveet.

Luottamus ja kypsyminen osuusmeijeritoimintaan alkoi kuitenkin vähitellen lisääntyä. Niinpä 19.7.1910 joukko miehiä kokoontui perustamaan uutta osuus-kuntaa ”konkurssin luhistaman yrityksen raunioille”. Uusi yritys perustettiin ja rekisteröitiin nimellä *Kajaanin meijeri- ja myllyosuuskunta r.l.*

Vastoinkäymisistä välittämättä meijeri aloitti uuden aikakautensa. Se vastaanotti ensimmäiset kerma- ja maitolähetykset 24.1.1913. Myllytoiminnan ja tavanomaisen meijeritoiminnan lisäksi osuusmeijeri alkoi harjoittaa monipuolista ja osittain tavanomaisesta poikkeavaa toimintaa. Vuonna 1949 se aloitti jäätelön valmistuksen ja myynnin. Seuraavana vuonna se rakensi jäätelöbaarin meijerin tontille. Vastaavaa toimintaa alkoivat harjoittaa muutamat muutkin osuusmeijerit.²¹⁷ Vuonna 1951 aloitettiin Kuhmossa maidon vastaanotto. Kajaanista ostettiin kymmenen hehtaarin maa-alue sikalan rakentamista varten. Tuohon aikaan juustonvalmistuksesta jääneelle herralta ei ollut muuta käyttöä kuin antaa se sikojen rehuksi.

---

²¹⁶ Korhonen 1981: 33.

²¹⁷ Vihdin Osuusmeijerin Karkkilan meijeri mm. valmisti jäätelöä.

Osuuskunnan nimi muutettiin vuonna 1952 *Kainuun Osuusmeijeriksi*. Se oli alkanut kehittyä monien yhtymisten myötä yhä suuremmaksi osuusmeijeriksi. Meijerin kehitys on tuonut aikanaan uusia vivahteita meijerien toimintoihin. Tätä osuuskuntaa voidaan sanoa poikkeuksellisen aloitekykyiseksi ja rohkeaksi yrittäjäksi.

Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuote ei koskaan kivunnut kaikkein suurimpien osuusmeijerien joukkoon. Se oli kuitenkin ensimmäinen niistä harvoista meijereistä, jotka harjoittivat maidonjalostuksen ja sen tuotteiden markkinoinnin ohella myös *teurastamotoimintaa*. Tämän toteutuminen oli erittäin monivaiheinen ja saattoi osoittaa savolaista maakuntahenkeä sekä itsepintaisuutta. Sen vuoksi se ansainnee oman sijansa tässä tutkimuksessa.²¹⁸ Teurastamotoimintaa harjoitti myös *Kymenlaakson Osuusmeijeri*, joka oli perustettu vuonna 1906.

Ensimmäinen yritys perustaa osuusmeijeri Savonlinnan kaupunkiin oli kahden maanviljelijän alkuun panema. Hanke kuitenkin kariutui heti, koska viranomaiset olivat sitä mieltä, että meijeri ei sovi kaupunkiin. Perusteluina oli, että siitä syntyy hajuja ja epäsiisteyttä.²¹⁹

Seuraava osuusmeijeriyritys, josta olisi saattanut tulla Osuuskunta Tuotteen edeltäjä, oli *Osuus-Maitokauppa i.l.* Sen perustava kokous pidettiin 9.5.1906. Jäsenmäärä oli pieni, joten kustannusten piti olla sen mukaiset. Sovittiin, että kukin jäsen vuorovuosina hoitelee meijerin toimitusjohtajan toimen. Palkan maksamisesta ei tässä yhteydessä sovittu mitään. Sen sijaan joku jäsenistä hoiti jäsen noston talvella, ja siitä maksettiin 50 markan korvaus. Ensimmäisen vuoden aikana toimitusjohtajaa vaihdettiin kolmeen kertaan. Kolmas vuorossa ollut toimitusjohtaja kuitenkin onnistui jatkamaan oman johtajavuotensa loppuun saakka. Vuonna 1914 valittiin tehtävää hoitamaan jo vakituinen henkilö isännöitsijä-nimityksellä. Päivittäisiä tehtäviä hoiti ja johti ”meijerska”. Tämä en-

²¹⁸ Haukka Jukka 2000 Osuuskunta Tuotteen historiikki (Haukka 2000) ja Silvennoisen, Jari, 2000 (Silvennoinen 2000).

²¹⁹ Tiikkaja, Itä-Savo -lehden artikkeli 8.2.1921.

simmäinen meijerska käyttäytyi kuitenkin huonosti ja päätettiin ”sanoa ylös” eli erottaa.²²⁰

Osuus-Maitokaupasta ei kuitenkaan tullut varsinaista alkua Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuotteelle, vaan asia lähti etenemään toisin tavoin. Savonlinnassa sijaitseva Savo-Karjalan Meijeriliitto kyllä yritti saada Osuus-Maitokauppaa jalostavaksi meijeriksi. Tarkoituksena olisi ollut saada kaikki seudun maanviljelijät sen jäseniksi. Tämä ei tuntemattomaksi jääneestä syystä onnistunut.²²¹

Vuoden 1921 aikana oli useitakin yrityksiä pitää kokous, jonka tarkoituksena oli perustaa *Savonlinnan Seudun Osuusmeijeri*. Ne jäivät vain neuvottelun asteelle. Edettiin kuitenkin niin paljon, että saatiin aikaan osuuskunnan säännöt, jotka julkaistiin 10.3.1921. Osuuskunnan sääntöjen mukaan tarkoituksena oli valmistaa ja myydä muitakin maataloustuotteita ja tarvikkeita kuin maitojalosteita. Osuuskunnan historiikki kertoo tästä sääntöjen neljännessä kohdasta näin: ”Lieneekö säännöt laadittu jo tässä vaiheessa siten, että ne antoivat mahdollisuuden teurastamolinjalle, lihanjalostukselle ja maataloustavarakaupalle”. Itä-Savon sanomalehden monissa kirjoituksissa kehoitettiin kaikkia karjanomistajia osuuskuntaan mukaan. Myös Savonlinnan kaupungille esitettiin meijerin myönteisiä vaikutuksia koko seudulle.²²²

Huomattava vaikutus Savonlinnan osuusmeijeritoiminnan syntymiselle tuntui olevan Savo-Karjalan Meijeriliiton sihteerillä Väinö Tiikkajalla. Hän kirjoitteli ahkerasti asiasta sanomalehti Itä-Savoon. Hänen värikäs ja suoraviivainen kirjoittelunsa herätti huomiota sekä maidontuottajissa että kuluttajissa. Kirjoitukset kohdistuivat myös Savonlinnan päättäjiin. Niissä on ajatuksia, jotka ovat aivan ilmeisesti olleet ihmisten mielissä meijereitten perustamista suunniteltaessa ja toteutettaessa. Tiikkaja kiinnitti huomiota meijerin tuomaan hyötyyn kuluttajal-

---

²²⁰ Haukka 2000: 14.

²²¹ Haukka 2000: 15.

²²² Haukka 2000: 17–19.

le, joka saa näin maitotuotteet puhtaampina ja tasalaatuisempina kuin tilalta noudettuna.²²³

Todettakoon, että ”tinkimaitokin” tuohon aikaan oli puhdasta, sillä maitosiivilät olivat olleet käytössä jo paljon aikaisemmin.²²⁴ Puhtaudesta pidettiin muutenkin erittäin hyvää huolta. Sen selvittäminen ei kuitenkaan ole tämän tutkimuksen tarkoitus.

Savonlinnan Seudun Osuusmeijeri tuli lopulta perustetuksi 4.6.1921. Tärkeä kysymys oli se, miten Osuus-Maitokauppa suhtautuu osuusmeijeriin liittymiseen vai aikooko se jättäytyä siitä pois ja kilpailla osuusmeijerin kanssa. Kuitenkaan ei ole tietoa siitä, mikä asenne liittymiseen osapuolilla oli aikaisemmissa neuvotteluissa. Osuus-Maitokaupan johtokunnan toimet olivat varovaisia. Siellä sopua varmisteltiin tulevan toiminnan onnistumiseksi, ja sitä jopa varauduttiin laajentamaan. Johtokunta kokoontui 20.7.1921 ja päätti laajentaa liikettään kehottamalla maidontuottajia hakeutumaan Osuus-Maitokaupan jäsenyyteen saadakseen liikkeen vakavaraisuuden parannetuksi.²²⁵

Tämän jälkeen pidettiin yhteinen neuvottelukokous, jossa päädyttiin perustamaan uusi osuuskunta ja purkamaan Osuus-Maitokauppa. Näin ollen kutsuttiin molempien osuuskuntien jäsenet uuden osuuskunnan perustamiskokoukseen, joka pidettiin 25.7.1921. Uuden osuuskunnan nimeksi päätettiin tuolloin Osuusliike Tuote r.l. Osuuskuntaa rekisteröitäessä nimeksi tuli *Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuote r.l.* Näin siksi, että Tuote-niminen yritys oli jo aikaisemmin rekisteröity.²²⁶

Osuuskunnan jäsenten haaveilema teurastamatoiminta alkoi vähitellen toteutua. Tämä otettiin esille osuuskunnan syyskokouksessa vuonna 1921. Hallitukselle annettiin tehtäväksi kustannusten ja muiden makkaratehtaaseen liittyvien asioi-

---

²²³ Haukka 2000: 16–17, lainaa Väinö Tiikkajan Itä-Savon kirjoitusta.

²²⁴ Grotenfelt 1916: 76–79.

²²⁵ Haukka 2000: 19.

²²⁶ Haukka 2000: 20.

den selvittäminen. Hallitus ei ottanut asiaa kovin vakavasti, koska osuuskunnalla ei ollut vielä kunnan meijeriäkään.²²⁷

Teurastamoajatus jäi kuitenkin kaihertamaan tuottajien mieliin. Karjanomistajat eivät olleet tyytyväisiä silloisiin olosuhteisiin teuraskarjan myynnissä. Yksityiset karjanostajat halusivat luonnollisesti saada teuraat mahdollisimman halvalla. Siihen aikaan toiminut Mikkelin Karjanmyyntiosuuskunta ei sekään ollut viljelijöitä tyydyttävä. Tuotteen hallitus sai käsiteltäväkseen Itä-Savon Maataloustuottajien kirjeen, jonka perusteella päätettiin kysyä neuvoja siitä, miten teuraskauppa käytännössä hoidettaisiin.²²⁸

Vuoden 1930 puolivälin jälkeen alettiin välittää teuraskarjaa karjakunnalle Viipurin. Osuuskuntakokous teki 11.10.1930 päätöksen liittymisestä jäseneksi Suomen Karjakeskuskuntaan.²²⁹ Vasta *talvisodan jälkeen* osuuskunnalle tuli ajankohtaiseksi perustaa ja rakentaa teurastamo sekä lihanjalostustehdas. Puolustusvoimatkin oli kiinnittänyt osuuskunnan huomiota lihajalosteiden tuottamiseen. Se oli rohkaissut hallitusta ryhtymään hankkeen toteuttamiseen.

Tällaisen toiminnan suunnittelu- ja toteuttamisaikheet kiinnittivät heti myös alalla toimivien muiden yritysten huomion. Tieto osuuskunnan teurastamotoiminnasta kantautui Karjakeskuskunnalle, joka oli SOK:lainen (Suomen Osuuskauppojen Keskusliitto)²³⁰. Se oli jokseenkin välittömästi päättänyt rakentaa teurastamon Savonlinnaan. Johtokunta alkoi käydä neuvotteluja Karjakeskuskunnan johdon kanssa, jonka jäsen Tuote tuohon aikaan oli. Tavoitteena oli,

---

²²⁷ Haukka 2000: 77.

²²⁸ Haukka 2000: 77–78.

²²⁹ Haukka 2000: 78.

²³⁰ Lehto Kari, puhelinhaastattelu 7.2.2011: Suomen Karjakeskuskunta r.l. on perustettu 1918, ja sen omistajia olivat pääasiassa osuusteurastamot ja ja muutamat osuusmeijerit.

Aerikkala Jukka puhelinhaastattelu 14.2.2011: Karjariidat olivat maanlaajuisia ja kiihkeitä. Muun muassa Kauhavan Osuusmeijerin osuuskuntakokouksessa erotettiin kaikki ne hallintoneuvoston jäsenet, jotka toimittivat teuraaksi karjaa Osuusliike Laajan teurastamolle. Osuusliike Laaja oli OTK:lainen yhteisö. Etelä-pohjalaiset maidontuottajat toimittivat teuraat pääasiassa Osuusteurastamo Itikalle ja he olivat myös Itikan jäseniä. Karjakeskuskunta oli SOK:lainen yhteisö.

että Osuuskunta Tuote ja Karjakeskuskunta perustaisivat Savonlinnaan yhteisen teurastamon.

Teurastamoilla oli jo aikaisemmin joitain epäilyksiä Karjakeskuskuntaa kohtaan. Niiden vuoksi oli vuonna 1936 perustettu Suomen teurastamoita edustava Tuottajain Lihakeskuskunta r.l. Tämä oli tapahtunut niin sanotun karjariidan seurauksena. Jotain merkitystä näillä riidoilla vaikuttaa olleen Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuotteen päätöksiin. Joka tapauksessa Osuuskunta Tuote päätti rakentaa oman teurastamon. Tämä kuitenkin edellytti normaalista poikkeavaa pääoman sijoitusta, joten koolle kutsuttiin myös ylimääräinen osuuskunnan kokous, joka pidettiin 16.8.1940. Kokouksessa myönnettiin hallitukselle valtuudet rakentaa teurastamo.²³¹ Hallitus oli jo kymmenen päivää tätä ennen tehnyt päätöksen liittyä viidellä osuudella Tuottajain Lihakeskuskunnan jäseneksi ja erota samalla Karjakeskuskunnan jäsenyydestä.²³²

Mikkelin Karjanmyyntiosuuskunnan hallitus kokoontui Tuotteen osuuskuntakokousta seuraavana päivänä. Se päätti esittää vuokratun toimipaikan luovuttamista Tuotteelle. Perusteluina annettiin, että Tuote eroaisi Karjakeskuskunnasta ja liittyisi Tuottajain Lihakeskuskuntaan, jos toimipaikka olisi saatavilla Savonlinnassa.²³³ Päätöksellä ilmeisesti oli myönteistä vaikutusta Tuotteen teurastamotoiminnalle ja alueen karjankasvattajille. Tämä oli osoitus viljelijäväestön yhteistyöhalukkuudesta ja osuustoiminta-aatteesta.

Tämän jälkeen Tuote osti Mikkelin Karjamyyntiosuuskunnan myymälän kaluston ja vuokraoikeuden Savonlinnan Linnanhovista sekä Kellarpellolla olevan

---

²³¹ Haukka 2000: 184–185. Osuuskunnan vuoden 1932 sääntömuutoksessa kohdan 5 mukaan ”samaten voi osuuskunta siitä kokouksessa erikoisesti päätettyään perustaa sikalan, teurastuslaitoksen, lihanjalostuslaitoksen ja leipomon.” Tätä kuitenkin haluttiin selventää säännöissä, jotka Mikkelin lääninhallitus oli sittemmin vahvistanut vuoden 1944 puolella. Tällöin sääntöjen pykälä sai uuden muodon: ”Osuuskunnan tarkoituksena ja toiminta-alana on jäsentensä maatalouden ja siihen verrattavien tuotannollisten elinkeinojen edistäminen huolehtimalla kaikenlaisten maataloustuotteiden ostosta ja myynnistä, harjoittamalla meijeri-, teurastamo-, mylly-, leipomo-, ja ravintolaliikettä --”.

²³² Haukka 2000: 80–81

²³³ Haukka 2000: 81.

teurastamon. Myöhemmin vuonna 1949 Tuote vuokrasi vuodeksi Säamingin kunnalta Kellarpellolla sijaitsevan sikalan.

Teurastamo ja makkaratehdas valmistuivat kesäkuussa 1941. Lisäksi eiseskeittäjä ja leipomo aloittivat toiminnan saman vuoden joulukuussa. Näin Tuotteen lihanjalostustoiminta tuli valmiiksi juuri jatkosodan kynnyksellä. Sillä oli sijaintinsakin vuoksi merkitystä puolustusvoimien muonituksessa.²³⁴

Kilpailu näkyi sodan jälkeisinä vuosina ja vuosikymmeninä teurastamoalalla samansuuntaisena kuin meijeritoiminnassa. Juuri sodista selvinnyt osuustoimintahenkkinen väestö keskittyi käytännön toimintoihin. Keskusliikkeiden, Karjakeskuskunnan²³⁵ ja Tuottajain Lihakeskuskunnan välillä jatkui eripura, jossa oli mukana myös Sianjalostusyhdistys. OTK:lainenkin osuustoiminta otti osansa maidon hankinnasta.²³⁶ OTK:n ja Tuotteen välinen riita oli kiivaimmillaan 1950-luvun alkupuolella.²³⁷ Osuustoiminnallinen yritystoiminta ei itsessään luo rauhallista ottilaa eri organisaatioissa. Tuottajat ja kuluttajat ylläpitävät vastakkainasettelua. Kilpailu on luonteenomaista myös osakeyhtiöissä. Mikä tässä kilvoittelussa sitten on oikein meijeritoiminnan ja kansalaisten kannalta? Tämä on kysymys, johon on vaikea vastata.

Porin Ympäristön Osuusmeijeri²³⁸ perustettiin 21.6.1902, kuten monet muutkin osuuskunnat, noin vuoden kuluessa OsuustL:n 22/1901 tultua voimaan. Osuusmeijeritoiminta pääsi silloin muutenkin hyvin alkuun Satakunnassa. Samoihin aikoihin perustettiin myös Kiukaisten, Kankaanpään, Kiikan, Lavian,

---

²³⁴ Haukka 2000: 82–83.

²³⁵ Karjakeskuskunta oli OK:lainen eli se kuului Osuuskauppojen Keskusliikkeeseen. Jonka nimi myöhemmin muuttui Suomen Osuuskauppojen Keskuskunnaksi.

²³⁶ Kestinen 1997.

- Suomen Osuustukkukauppa r.l. 23.7.1918–25.10.1920
- Osuustukkukauppa r.l. 26.10.1920–13.9.1945
- Osuustukkukauppa i.l. 14.9.1945–17.6.1970.

²³⁷ Haukka 2000: 147.

²³⁸ Osuuskunnasta tuli monien vaiheiden ja vaikeuksien kautta vuonna 1981 Osuuskunta Satamaito (toisessa meijerivaiheessa).

Säkylän, Kiikoisten, Harjavallan ja Tyrvään Lopen-Salon osuusmeijerit. Maakunnassa oli tuohon aikaan kolmisenkymmentä osuusmeijeriä.²³⁹

Osuuskunnalla oli hyvin samankaltaisia vaikeuksia ja erikoisuuksia kuin muillakin siihen aikaan perustetuilla osuusmeijereillä. Jopa isännöitsijöitä jouduttiin irtisanomaan ja ottamaan uusia tilalle. Osuuskunnan hallitus päätti, että meijerin tulot ja menot täytyi pitää tarkasti erillään muista isännöitsijän hoitamista yhdistyksistä.²⁴⁰ Erikoinen yksityiskohta oli kilpailu siitä, kuka paikkakunnan maahimiehistä tai voimakkaasti meijerin perustamiseen vaikuttaneista sai ensiksi kaataa maitonsa meijerin vaakaan. Tämä kiista ratkesi ilman välirikkoa.²⁴¹

Pientä mielenilmaisua aiheutti se, että hallitus kokoontui tarkistamaan meijerien tulot ja menot kuukausittain. Se määritteli maidon tilityshinnan aina kunkin kuukauden tulojen ja menojen erotuksen perusteella. Tästä aiheutui tilityshinnan kuukausittainen vaihtelu. Jonakin kuukautena saattoi olla jokin isohko meno, joka pudotti sen kuukauden hintaa rutkasti alaspäin.²⁴²

Sota-ajat synnyttivät monia vaikeuksia satakuntalaisilla osuusmeijereillä, mutta ne olivat samanlaisia kuin muillakin maakunnilla. Sotien jälkeen evakuoituja karjalaisia alkoi tulla Satakuntaan. He olivat suurelta osaltaan maanviljelijöitä, hyvin osuustoimintahenkisiä ja muutenkin yhteistyöhaluisia. He olivat pääasiassa pientilallisia. Tämän vuoksi voi olla mahdollista, että he ovat yhteistyöhalukkuudestaan huolimatta saattaneet vaikuttaa jonkin verran jarruttavasti maakunnan meijerien rakennekehitykseen.²⁴³ Tämä ei ole ollut ainakaan merkittävästi vaikuttamassa osuuskunnan ratkaisuihin. Väestö oli sillä tavalla jo muokautunut yhteiseen ajatteluun.²⁴⁴

---

²³⁹ Jäntti 1992: 22. Osa mainituista osuusmeijereistä on vielä olemassa Osuuskunta Maito-Auran syntyvaiheissa.

²⁴⁰ Jäntti 1992: 24.

²⁴¹ Jäntti 1992: 24–25.

²⁴² Jäntti 1992: 27.

²⁴³ Jäntti 1992: 62–63.

²⁴⁴ Oksman 2005–2010, puhelinhaastattelu 24.1.2005.

2.5. Keskeisiä organisaatioita muodostuu

2.5.1. Voin vienti saa keskusliikkeen

Monet kauppiaat ja muut yrittäjät harjoittivat voin vientiä. Sen vuoksi alettiin suunnitella osuustoiminnallisen voin vientiä harjoittavan yrityksen perustamista. Se ei suinkaan ollut aivan luontevaa ja yksinkertaista. Asia synnytti aluksi erisuuntaisia mielipiteitä ja samalla ristiriitoja. Professori Hannes Gebhard suhtautui varovaisesti *oman vientiliikkeen* perustamiseen. Hän korosti, että Pellervo-Seura ei ota vastuuta vientiliikkeen menestymisestä.²⁴⁵ Samaa linjaa noudatti myös Pellervo-Seura.²⁴⁶ Se julkaisi Gebhardin kehotuksesta vakavan kirjoituksen vientiliikkeen meijereille asettamista velvollisuuksista.²⁴⁷

Ajatus vientiliikkeen perustamisesta oli maidontuottajien mielissä maan eri puolilla, ja asiaa pyrittiin viemään eteenpäin. Siihen tarttui myös Limingan kansanopiston johtaja pastori K. Kerkkonen. Hän esitti marraskuussa 1901, että Pohjois-Pohjanmaalle perustettaisiin meijerien yhteinen voinvälitysliike. Tämä herätti Pellervo-Seuran johtokunnan, joka pani alulle laajan tutkimuksen voinvientiliikkeen tarpeellisuudesta. Se saikin hyvin runsaasti kannatusta. Kari Hokkasen mukaan ”voiliikkeet” painostivat ankarasti Pellervo-Seuraa, joka ottikin asiaan myönteisen kannan ja katsoi, että yhteistä liikettä tarvitaan. ”Gebhard oli taipuvainen siirtämään perustamisasiaa eteenpäin”.²⁴⁸

Pellervo-Seuran johtokunnan 22.4.1904 asettama toimikunta totesi kaikkiaan 72 meijeriä yhteistyökykyisiksi ja -haluisiksi. Pellervo-Seura ei vielääkään uskaltanut tehdä myönteistä ratkaisua voinvientiliikkeen perustamiseksi. Sitä pidätteli Gebhardin varovaisuus. Asia päätettiin jättää meijerien ratkaistavaksi ja myös niiden omalle vastuulle. Tämä ei luonnollisestikaan rohkaissut meijeriväkeä.

---

²⁴⁵ Simonen 1955: 49

²⁴⁶ Hokkanen 1980: 39.

²⁴⁷ Simonen 1955: 43

²⁴⁸ Hokkanen 1980: 40.

Tästä huolimatta osuusmeijerien hallinnot päättivät vientiliikkeen perustamisesta.²⁴⁹

Joukko osuusmeijereitten edustajia kokoontui 4.7.1905 Helsinkiin perustamaan osuusmeijereille voinvientiliikettä. Kokouksen puheenjohtajana toimi, Hannes Gebhardin kieltäytyttyä, maanviljelijä ja meijerin isännöitsijä J. Kaskinen Lokalahdelta.²⁵⁰ Osuuskunnan nimeksi tuli **Voinvienti-osuusliike Valio r.l.** Sen toiminta alkoi Hangossa, joka oli siihen aikaan Suomen ulkomaankaupan keskus. Valio-nimi oli täysosuma. Se on tullut tunnetuksi kaikkialla Suomessa ja myös laajalti ulkomailla. Sitä ei ole koskaan tarvinnut vaihtaa tai muuttaa. Se on lyhyt, kuvaava ja sopinee kaikille kielille. Valion kehitys on ollut jokseenkin vakaata. Se on kuitenkin saanut kokea niukkuuden aikaa ja sotiemme aikaisen taantuman. Sen jäsenenä on alusta alkaen ollut suuri osa osuusmeijereistä, ja siten se on kehittynyt vuosikymmenien kuluessa suomalaiseksi suuryritykseksi.²⁵¹

Valion ensimmäiset säännöt vahvistettiin **5.8.1905**. Sääntöjensä mukaan Voinvientiosuusliike Valio harjoitti voin myyntiä ja työskenteli voin laadun parantamiseksi. Sen tavoitteena oli saada jäsenille mahdollisimman pysyviä etuja näiden tuotteiden myynnin edistämiseksi. Jäseniksi pääsivät osuustoimintalain mukaiset meijeriosuuskunnat, samoin sellaiset meijeriosakeyhtiöt, jotka ”vuosivoiton jakamiseen nähden työskentelivät osuustoimintaperiaatteiden mukaan”.²⁵² Sääntöjensä mukaan Valio oli jo alusta alkaen *toisen asteen osuuskunta eli keskusosuusliike*. Siihen pääsivät jäseniksi vain osuusmeijerit ja meijeriosakeyhtiöt.

---

²⁴⁹ Hokkanen 1980: 42–43.

²⁵⁰ Simonen 1955:49. Gebhard oli vaatinut, että puheenjohtajaksi valittaisiin maanviljelijä.

²⁵¹ Hokkanen 1980: 51.

²⁵² Osuuskunta Valio 1905: 3 §. ”Ehtona jäseneksi pääsemiselle on, että pyrkijän omistama meijeri rakennustensa, koneittensa ja kalustonsa puolesta on niin varustettu, että siinä voidaan valmistaa ensiluokan voita ja että voinvientiliikkeen hallitus toimituttamansa tarkastuksen kautta on havainnut hänen valmistamansa voin olevan laadultaan ensiluokkaista.

Ilmoitus jäseneksi rupeamisesta on niin laadittava ja sen ohella annettava sellainen selvitys kuin hallintoneuvosto on määrännyt, ja on säädetty pääsymaksu myös ilmoitukseen liitettävä.”

Valion sääntöjen mukaan jäsenet olivat rajoitetusti lisämaksuvelvollisia.²⁵³ Se oli kutakin osuutta kohti 500 markkaa (84,10 euroa). Sitä voitiin pitää varsin suurena ja velvoittavana. Jäsenten varsinaiset osuudet määräytyivät Valiolle toimitettujen voikilojen suhteessa. Osuuksia oli sääntöjen mukaan jäsentä kohti yhdestä kahdeksaan.²⁵⁴ Maksu osuudelta oli 100 markkaa (16,82 euroa). Koska jäsenellä saattoi olla enimmillään kahdeksan osuutta, oli jäsenen osuuspääoma tuolloin 800 markkaa (134,55 euroa) ja lisämaksuvelvollisuus 4 000 markkaa (672,76 euroa).²⁵⁵ Summat oli tehty näin suuriksi todennäköisesti siksi, että rahoittajien luottamus Valiota kohtaan olisi vankka. Valio ei ole koskaan tuottanut rahoittajille pettymystä nyt jo yli sadan toimintavuotensa kuluessa. Tätä voitaneen pitää tunnettuna tosiasiana.

Kotimaisen voikaupan hoitamisen lisäksi Valion vastuulle tuli jäsentensä valmistaman voin myynti ulkomaille. Siihen aikaan voita valmistui kesällä huomattavasti enemmän kuin talvella. Vuosisadan alkupuolella ulkomaankauppaa tehtiin sähkeiden välityksellä Suomen ja Englannin välillä. Joinakin aikoina kauppaa jouduttiin käymään myyntitiliin luotettavimpien englantilaisten kauppiaiden kanssa. Tämä tarkoitti sitä, että kauppias maksoi tuotteen vasta sitten, kun se oli saatu myydyksi. Kaikissa vaiheissa Valio kuitenkin onnistui hoitamaan jäsentensä toimittaman voin myynnin siten, että osuusmeijereille jäsenyys Valiossa kannatti.²⁵⁶

Valion toiminnan alkamisesta oli päätetty, että siihen ryhdytään vasta, kun vuosivaihto oli saatu 25 000 dritteliin (astiaa) vuodessa.²⁵⁷ Valio kasvoi aluksi nopeasti. Sen ensimmäisenä toimintavuonna 1906 voin vienti ulkomaille oli 56 595 astiaa.²⁵⁸ Sillä oli vuonna 1907 jäseniä kaikkiaan 141. Ongelmaksi noina

---

²⁵³ OsuustL 22/1901, 4 § 2 mom.

²⁵⁴ OsuustL 22/1901, 3 § 4 k.

²⁵⁵ Simonen 1955: 50–56.

²⁵⁶ Simonen 1955: 69–79.

²⁵⁷ Simonen 1955: 48

²⁵⁸ Simonen 1955: 60

aikoina muodostuivat johtohenkilöiden väliset suhteet. Valion ensimmäisenä toimitusjohtajana toimi Hannes Gebhardin suosikki, ylioppilas Janne Vitikka.²⁵⁹

Valion jäsenet paheksuivat ankarasti sitä, että hallintoneuvosto ja hallitus olivat antaneet toimitusjohtajalle liian suuren vallan.²⁶⁰ Jäsenet eivät olleet toimitusjohtajaan tyytyväisiä, ja tilintarkastajatkin kieltäytyivät silloin antamasta vastuuvapaudesta myöntävää lausuntoa. He vaativat silloisen Valion toimitusjohtajan tilit näytettäväksi siltä ajalta, jolloin hänen omistamansa liike toimi Valion laskuun. Hallintoneuvosto kuitenkin ratkaisi asiat erottamalla muutamia henkilöitä, ja kokouksen aikana Vitikka erosi. Hallintoneuvosto valitsi johtajaksi Kotkan kauppakoulun rehtorin tohtori F. M. Pitkäniemen. Tämä osoittautuikin hyväksi ratkaisuksi, sillä hänen johtamanaan Valio kehittyi pienehköstä voinvientiinliikkeestä valtakunnalliseksi suuryritykseksi.²⁶¹

Tämä Valion suurmieheksi sanottu tohtori Pitkäniemi kävi myös vastustamaan siihen aikaan voimistuvaa maalaisliittoa. Hänen mukaansa poliittisen kiihkon vuonna 1917 maanviljelijät olivat osoittautuneet poliittisesti kypsymättömiksi. Hän jopa katsoi, että ”tasavaltalaisen agitaation myötä viljelijöistä ja maalaisliittolaisista oli kehittymässä samanlainen anarkistinen bolsevikkijoukko kuin sosialisteista”. Samaa mieltä osoitti Hannes Gebhard ja vastaavalla tavalla nimitteli viljelijöitä ja maalaisliittolaisia kuin Pitkäniemi. He olivat silloin monarkisteja molemmat. Tosin he katsoivat, että hallitusmuotokysymys oli noussut liian määrääväksi.²⁶² Tämä osoitti, että kysymys ei tuolloinkaan ollut vain yri-
tystoiminnasta ja maidosta, vaan myös poliittisilla tekijöillä oli vaikutusta. Pitkäniemi oli tullessaan valituksi Valioon vailla käytännön kokemusta liikkeenjohtamisesta. Hän oli historioitsija ja kansantaloustieteilijä, ja lisäksi hänellä oli perusteelliset tiedot maailmantalouden voimatekijöistä. Hänestä kehittyi myös voimakastahtoinen liikemies.²⁶³

---

²⁵⁹ Hokkanen 1980: 44–46.

²⁶⁰ Simonen 1955: 65;
Hokkanen 1980: 44–46.

²⁶¹ Hokkanen 1980: 47.

²⁶² Henttinen 1999a: 112–113.

²⁶³ Karhu 1999: 260.

Tämä tutkimus ei korosta monessakaan kohdin henkilöitä ja heidän osuuttaan Valion kehittämisessä ja käytännön työssä. Pitkäniemi olkoon kuitenkin poikkeus, josta on kerrottava jonkin verran. Hän johti Valiota vuodesta 1908 vuoteen 1944 saakka. Tänä aikana osuusmeijerit liittyivät Valioon, ja yksityisten kilpailijoiden toiminta kuihtui. Myös kilpaileva osuustoiminta sammui jokseenkin alkuvaiheissaan. Valiolainen osuusmeijeritoiminta vahvistui sekä ulkoisesti että sisäisesti samalla, kun sen markkinaosuus kasvoi. Neuvontaa laajennettiin, voin laatu parani ja sen myötä ulkomailta saatu hinta nousi. Myös karjanhoitomenetelmät kehittyivät, koska Pitkäniemen osaamisalaa olivat voin laadun parantaminen ja sen sijoitusmahdollisuuksien löytäminen.²⁶⁴ Pitkäniemen jälkeen toimitusjohtajaksi tuli maatalous- ja metsätieteiden tohtori ja professori A. E. Sandelin. Hänet nimitettiin Valiossa pääjohtajaksi. Hän oli tehtävässään vuodet 1945–1954.

Valion kasvu ei kuitenkaan ollut helppoa. Kilpailu yksityis- ja yhtiömeijerien kanssa oli ankaraa, ja kilpailua on edelleen. Vaikka useimmat kilpailevat meijerit olivat melko pieniä, niiden vaikutus oli joillain alueilla sangen voimakasta. Uudellamaalla oli vuonna 1955 vielä 23 yksityismeijeriä, ja muualla maassa, lähinnä Hämeessä ja Varsinais-Suomessa oli yksityisiä meijereitä kymmenkunta. Näistä 20 meijeriä perusti Yksityismeijerien yhdistys r.y. -nimisen edunvalvojajärjestön. Valion ja sen kilpailijoiden välillä kiistaa aiheutti kilpailijoiden hallitsema Suomen meijerilehti. Vastaavasti Valio on toimittanut jäsenille suuntautuvaa Karjatalous-lehteä. Niin ikään Valion toimittama Karjantuote-niminen lehti vaikutti meijeriväen jatkuvaan koulutukseen ja myönteisiin mielialoihin.²⁶⁵

Suurin ja vaarallisin uhka Valiolle oli vuodesta 1912 OTK:n harjoittama meijeritoiminta. OTK:lainen osuusliike Elanto aloitti Helsingissä meijeritoiminnan vuonna 1912. Tällöin sen kilpailijana oli puolestaan Maanviljelijäin Maitokeskus. Nämä kaksi pääsivät keskenään sopuun, mutta Valion kanssa ei yhteisymmärrystä saavutettu. 1920-luvun alkupuolella puhkesi suorastaan ”maitosota”.

---

²⁶⁴ Henttinen 1999c: 286.

²⁶⁵ Hokkanen 1980: 71. Nykyisin nämä molemmat lehdet korvaa lehti nimeltä Maito ja Me.

Kaikesta huolimatta Elanto tarvitsi maitotäydennystä Valiolta omia toimintojaan varten. Vuoden 1920 lopulla syntyi tilanne, jolloin osapuolet pystyivät hädin tuskin pysymään sovinnossa.²⁶⁶

Pulavuosina kilpailuun tuli uusia tekijöitä, kun vuonna 1931 Valio sai haltuunsa Helsingin Meijeriliike Oy:n osake-enemmistön. Samalla Valiolle tuli noin 70 vähittäismyymälää. On luonnollista, että Elanto ei voinut olla puuttumatta siihen. Se ryhtyi uudelleen hankkimaan omistukseensa meijeritoimintaa. Tästä alkoi uusi kiista, josta kärsivät ennen kaikkea Etelä-Suomen osuusmeijerit. Heti vuonna 1931 Elanto osti Iittalan meijerin, ja 1940-luvun alkupuolella seurasi Turengin Meijeri Oy:n osto. Sen jälkeen uusia meijereitä tuli viisi, joista kaikki Etelä-Suomeen. Elanto kykeni lisäämään toimintaansa varsin ripeässä tahdissa. Sen osuus Helsingin maidonmyynnistä 1950-luvun puolessa välissä oli jo 60 %.²⁶⁷

Elanto toimi pelkästään liikemiesmäisesti. Se ei halunnut ottaa itselleen alueittensa kokonaisvastuuta vaan pyrki saamaan suuria maidonlähettäjiä meijereittensä alueilta tai niiden lähettyviltä. Näitä houkuteltiin erityisillä eduilla ja maksamalla ylihintaa. Sellainen ei sopinut osuusmeijeritoimintaan. Kaikille valio-laisten osuusmeijerien jäsenille ja muillekin maidontuottajille meijerit maksoivat saman hinnan ja antoivat samanlaiset edut. Näissä tapauksissa aate ja taloudelliset edut olivat ristiriidassa.²⁶⁸ Tuottajat kuitenkin olivat jo siihen aikaan valistuneita ja aatteeseen sitoutuneita. He ymmärsivät, että tuottajaosuustoiminnassa oli tulevaisuuden turva.²⁶⁹

Oli kuitenkin aatteista ja yhteistoiminnasta piittaamattomia tahoja. Esimerkiksi *Etelän Maitokunnan Lopen meijerin* suurin maidontuottaja, joka oli sekä meijerinsä hallituksen että Maitokunnan hallintoneuvoston jäsen, siirtyi toimittamaan

---

²⁶⁶ Hokkanen 1980: 380.

²⁶⁷ Hokkanen 1980: 380–382.

²⁶⁸ Hokkanen 1980: 383.

²⁶⁹ Kesäläinen, puhelinhaastattelu. 7.9.2003.

maitoa Elannon Läyliäisten meijeriin. Hän ilmoitti suoraan, että tällä muutoksella oli hänelle hyvin merkittävät taloudelliset edut.²⁷⁰

Tämä jatkuva Valion ja Elannon välinen kilpailu oli voimia kuluttavaa. Elannon meijerien isännöitsijät oli alun alkaenkin ohjattu tällaiseen kilpailutoimintaan, ja heille se oli toimenkuvaan liittyvää työtä. Useat heistä olivat saaneet koulutuksen samoissa kouluissa, opistoissa ja yliopistoissa kuin osuusmeijerien henkilökuntakin.

Jäsenmeijerien taloudellisen ja teknisen neuvonnan lisäksi *Valio halusi tukea ja tehostaa meijerien koulutusta meijeriliittojen avulla*. Ensimmäinen meijeriliitto perustettiin 16.12.1903 Karjalassa. Sen nimeksi tuli *Pohjois-Karjalan Osuusmeijeriliitto*. Sen jälkeen meijeriliittoja perustettiin joka maakuntaan, ja yhteensä niitä oli kymmenen.²⁷¹ Valio maksoi näiden liittojen toiminnanjohtajien palkat. Muut liittojen kustannukset katettiin meijerien jäsenmaksuilla. Tämä jäsenmeijerien neuvontalaitos oli aikanaan hyvin tärkeä opastaja ja kouluttaja. Meijerien isännöitsijöiden koulutus ei aina ollut riittävää jalostustoiminnan monipuolistuessa. Uusien tuotteiden valmistus ja markkinointi vaativat jatkuvasti uutta tietoa.²⁷² Meijeriliitot myös huolehtivat ammattitaitoisesta tilintarkastuksesta. Tällä olikin suuri merkitys, sillä OsuustL 3 §:ssä 9 kohta määrittelee vain milloin tilinpäätös on tehtävä ja miten osuuskunnan tililaskut ja sen hallintoa tarkastetaan. LaTaM:sään oli kuitenkin kiinnittänyt huomiota tilien tarkastukseen.²⁷³

Voinvientiosuusliike Valio perustettiin nimensä mukaisesti voin vientiä varten. Kuitenkin jo 1920-luvulla sen kotimaankauppa ylitti liikevaihdoltaan viennin.

---

²⁷⁰ Tutkijan oma tieto ja kokemus, jota käsiteltiin aikanaan Etelän Maitokunnan hallituksessa ja hallintoneuvostossa. Jäsen erotettiin osuuskunnasta.

²⁷¹ Seppälä 1959: 28.

²⁷² Siljamäki haastattelu 6.9.2007: Nykyisin Valio harjoittaa maidontuottajiin kohdistuvaa neuvontaa yhteistyössä ProAgria Maaseutukeskusten kanssa.

²⁷³ LaTvM 9/1900: 13. ”Säätämällä, että osuuskunnat voivat toimia yhdessä hallinnon ja tililaskujen tarkastukseen nähden, on lakiehdotuksessa tahdottu huomauttaa sitä, että mainittuja tärkeitä tehtäviä varten useammat osuuskunnat voivat yhteisesti asettaa asiantuntevia henkilöitä, mikä muissa maissa on havaittu olevan erittäin vaikuttava keino järjestyksen aikaansaamiseksi osuuskuntatoimintaan.”

Valion jäsenosuusmeijerit alkoivat seuraavina vuosikymmeninä monipuolistaa tuotantoaan. Hyvin merkittävänä tuotannonhaarana oli voin lisäksi juuston valmistus. Jo vuonna 1925 juuston ulkomaanvienti ylitti kahden miljoonan kilon rajan. Vastaavasti kotimaankauppa oli runsaat 480 tuhatta kiloa. Vuonna 1937 juuston vienti lähenteli 4,5 miljoonaa kiloa, ja vastaavasti kotimaankauppa oli noin 1,9 miljoonaa kiloa. Vuonna 1953 juuston vienti oli 8,1 miljoonaa kiloa ja kotimaankauppa 6 miljoonaa kiloa. Saman vuoden aikana Valion kokonaisymyynti oli 105,7 miljoonaa markkaa (17,8 miljoonaa euroa).

1950-luvulla Valion kotimaankauppa oli jo kaksi kolmannesta viennistä. Seuraavina vuosikymmeninä kotimaankauppaan panostettiin tuntuvasti. *Tärkeänä osana kotimaankaupan tehostamista perustettiin sivukonttoreita eri puolille maata.* Näitä konttorinjohtajat mielellään kutsuivat nimellä myyntikonttori. 1950-luvulla niitä oli yhdeksän sekä lisäksi Helsingin päämyyntikonttori.²⁷⁴ Pääkonttori Helsingissä antoi myyntikonttorien työskennellä varsin itsenäisesti. Lähinnä hallintoa ja sen puheenjohtajana toimivaa pääjohtajaa kiinnostivat niiden tulokset.²⁷⁵

2.5.2. Ruotsinkielinen meijeritoiminta järjestäytyy

Rannikkoseudulla ja erityisesti Pohjanmaalla toimi Enigheten. Se hallitsi koko ruotsinkielistä aluetta Pohjanmaalta Etelä-Suomeen. Se toimi osuustoiminnallisessa hengessä suomenkielisten osuusmeijerien kanssa jokseenkin ”herrasmiesmäisesti.”²⁷⁶ Se oli mukana myös Maataloustuottajain Keskusliiton (MTK)²⁷⁷ maitokaupallisissa elimissä, eikä suhtautuminen siihen ollut samanaista kuin yksityisiin meijeritoiminnan harjoittajiin. Enigheten ei ollut mukana

²⁷⁴ Hokkanen 1980: 180–183.

²⁷⁵ Karhu 1999: 260.

²⁷⁶ Kriikku, haastattelu 12.9.2004;
Örndahl, haastattelu 2.11.2004;
Hokkanen 1980: 390.

²⁷⁷ Maataloustuottajain Keskusliitto (MTK) on maanviljelijöiden, metsänomistajien ja maaseutuyrittäjien etujärjestö.

OTK:laisen meijeritoiminnan kaltaisessa kilpailusuhteessa suomenkieliseen eli valiolaiseen osuusmeijerijärjestelmään.

Enigheten perustettiin 1.1.1918. Päätös voim viennin harjoittamisesta tehtiin, ja osuuskunnalle annettiin nimeksi *Smörexportlaget Enigheten m.b.t.*²⁷⁸ Sen jäseniksi tuli kymmenen ruotsinkielisellä alueella toimivaa meijeriä Pohjanmaalta. Vaatimattomasta alusta *Enigheten* kehittyi tärkeäksi vientiä hoitavaksi yritykseksi voita valmistaville meijereille. Se sijoittui aluksi Kokkolaan mutta muutti 1921 Vaasaan, ja sen uudeksi nimeksi tuli *Centrallaget Enigheten*. Sen pääasiallisena tehtävänä tuli olemaan osuuskuntaan kuuluvien meijerien tuottaman voim ja juuston myynti sekä kotimaassa että ulkomailla.²⁷⁹ *Enigheten*in kotipaikaksi tuli 1923 Helsinki, jossa sittemmin oli myös sen pääkonttori. Vuonna 1930 toiminta laajeni Turun seudun ruotsinkieliselle alueelle, jossa sijaitsevat meijerit tulivat *Enigheten*in jäseniksi. Vuosien 1944–1946 aikana meijerijäseniä oli enimmillään 58.²⁸⁰

Mejeriaktiebolaget Milka perustettiin 26.11.1934 Helsingissä. Ennen tätä oli *Centrallaget Enigheten* ostanut Wallinin meijerin Vaasassa. Kuitenkin 27.11.1934 *Milka* otti Wallinin meijerin haltuunsa ja hoidettavakseen. Tämä johtui siitä, että Valio alkoi tehdä omia suunnitelmiaan Wallinin meijerin suhteen Vaasassa.²⁸¹

Meijeritoiminnan historiateokset on kirjoitettu niin "gebhardilaisessa" hengessä, että kaikkia ristiriitoja ei ole tuotu selkeästi esiin. Niihin on tullut lisäselvitystä tutkijan tekemistä haastatteluista. Näistä voidaan tehdä sellainen johtopäätös, että ruotsinkielinen ja suomenkielinen toiminta ei tuolloinkaan ollut kokonaan ilman erimielisyyttä. Molemmat osapuolet, suomenkielinen ja ruotsinkielinen, perustuivat osuustoiminta-aatteelle. Ilmeisesti Valio ei aivan mielellään olisi

---

²⁷⁸ Wallén 1992: 5.

²⁷⁹ Wallén 1992: 5.

²⁸⁰ Wallén 1992: 11.

²⁸¹ Karlsson 1984: 135.: ”Valio spekulerar

I oktober 1934 var situationen »helt förändrad», sedan Valio börjat spekulera på Wallins mejeri. Mejeriförbundet hade fått veta detta både av Oskar Wallin själv och av direktören för Nordiska Föreningsbanken, som huvudsakligen skötte bankären-dena kring mejeriet.

antanut Milkan tulla kilpailijana Vaasaan. Kilpailu näiden kesken oli kuitenkin sopuisaa ja osuustoimintahenkistä. Meijeriosuuskunta Milka on nykyisin Valion osakas ja toimii Valion hankintaosuuskuntana.

2.6. Yhteenveto ensimmäisestä meijerivaiheesta

Ensimmäinen meijerivaihe alkaa noin 1200-luvulta ja jatkuu 1950-luvun puoliväliin. Ensimmäinen juridinen vaikuttaja meijeritoiminnassa ja yleensä yrityksissä oli kauppakaari (KK). Kehityksen myötä pääasiallisia vaikuttajia olivat osakeyhtiölaki ja osuustoimintalaki. Aikanaan oma osuutensa oli myös avoimia yhtiöitä ja kommandiittiyhtiöitä säätelevillä laeilla. Osuustoimintalaki ei säännellyt osuuskuntien sulautumista, vaan meijerien yhdistyminen oli mahdollista vain purkautumisen kautta.

Osakeyhtiölaki annettiin 24.11.1894 (VOYL 22/1895). Tämä alkoi jo jossakin määrin vaikuttaa yhteistoimintahenkeen tuottajaväestön mielissä. Tähän lakiin tukeutuen jopa perustettiin osuuskunta-osakeyhtiömuotoisia meijereitä.

Loppupuolella 1800-lukua alkoi kangastella ajatus osuustoimintaa koskevasta laista. Silloinen vähävarainen talonpoikaisväestö ei innostunut osakeyhtiömuotoisesta yritysten perustamisesta. Oppineet talonpoikaisjohtajat olivat kohottamassa maidontuottajien ja muidenkin kansalaisten ajatusta omasta laista. Osuustoiminnan isäksi kutsuttu Hannes Gebhard epäröi ryhtyä johtamaan tämän ajatuksen ja aatteen edistämistä. Tämä johtui siitä, ettei kasvavaan yhteishenkeen ja aatteeseen suuntautuvaa lakia ollut vielä olemassa.

Osuustoimintalaki 22/1901 annettiin 10.7.1901, ja se tuli voimaan 1.9.1901.

Voinvientiosuusliike Valio r.l. perustettiin vuonna 1905. Se joutui kuitenkin tiukkaan kilpailuun muiden voin viejien kanssa. Kilpailua viennissä aiheuttivat monet yksityiset vientiliikkeet. Samoin ristiriitoja oli OTK:laisten kuluttajiosuuskuntien kesken. Sen sijaan vuonna 1904 perustettu Suomen Osuuskauppo-

jen Keskuskunta SOK ei aiheuttanut osuusmeijeritoiminnalle ongelmia, vaikka sekin oli kuluttajaosuuskunta.²⁸²

Tämän meijerivaiheen loppupuolella alkoi osuusmeijeritoiminnassa tapahtua jossakin määrin keskittymistä. Yhteistoimintahenki ja osuustoiminnallinen aate olivat heränneet. Maidontuottajien elinolosuhteet ja osallistumismahdollisuudet yhteistyöhön olivat kohentuneet. Voin vienti osuustoiminnallisen yhteisön avulla oli alkanut.

---

²⁸² Osuuskauppalehti 1976

3. TOINEN MEIJERIVAIHE – VAKIINTUMISTA

3.1. Osuuskuntalain 1954 vaikutus meijeritoimintaan

Toisen meijerivaihe alkoi osuuskuntalain tullessa voimaan 28.5.1954 1954 (VOskL 247/1954) Tällöin lakiin tuli säännös osuuskuntien sulautumisesta johonkin aikaisemmin perustettuun ja kaupparekisteriin tehdyn ilmoituksen mukaan toimivaan osuuskuntaan. VOskL 247/1954 säännösten 150, 151 ja 152 mukaisesti osuusmeijerit saivat mahdollisuuden sulautua keskenään ja muodostaa sillä tavoin aikaisempaa suurempia meijeriyksiköitä. VOskL:n 16 luvussa määriteltiin osuuskuntien välisten sulautumisten ehdot.

VOskL:iin 247/1954 tuli kolme sellaista muutosta, joilla oli vaikutusta toisen meijerivaiheen aikana. Nämä lakimuutokset on meijeritoiminnan kannalta tarpeellisilta osin huomioitu edellä. Lait osuuskuntalain muuttamisesta olivat seuraavat: 132/1979, 371/1981 ja 775/1983. Osa näistä muutetuista säännöksistä on kumottu tai muutettu kolmannen meijerivaiheen aikana.

3.1.1. Sulautumisen lainsäädäntö ja käytäntö

Tässä alaluvussa käsitellään sulautumista vuoden 1954 osuuskuntalain mukaan varsin yksityiskohtaisesti. Tämä siksi, että *toisessa meijerivaiheessa* näitä merkittäviä sulautumisia osuusmeijeritoiminnassa tapahtui runsaasti.²⁸³ Ne olivat voimassa 31.12.1989 saakka, jonka jälkeen sulautumissäännöksiin tuli joitakin

---

²⁸³ Tässä käsitellään tavallista sulautumista eli absorptiosulautumista, joka tapahtuu, kun yksi tai useampi yhtiö (sulautuva yhtiö) siirtää varansa ja velkansa ilman selvitysmenettelyä vastaanottavalle yhtiölle. Kombinaatiosulautumisessa vähintään kaksi yhtiötä yhtyy perustamalla uuden yhtiön, jolle niiden varat ja velat siirtyvät. Tytäryhtiö-sulautuminen tapahtuu, kun vastaanottava yhtiö omistaa sulautuvan yhtiön kaikki osakkeet. Tämä on absorptiosulautumisen erityistapaus. Sulautumisessa pääsääntöisesti sulautuvan yhtiön osakkeenomistajista tulee vastaanottavan yhtiön omistajia.

muutoksia. Kuitenkin sulautumissäännökset pysyivät suurelta osin muuttumattomina.²⁸⁴

Sulautumisessa purkautuvan osuuskunnan jäsenet tulivat vastaanottavan osuuskunnan jäseniksi, ja purkautuva osuuskunta lakkasi selvitysmenettelyttä vuoden 1954 VOskL:n 150 §:n mukaisesti tavallisena sulautumisena (absorptiosulautuminen). Vastaanottava osuuskunta sai sulautumissopimuksessa määrättyin ehdoin purkautuvan osuuskunnan varat ja joutui vastuuseen sen veloista.²⁸⁵ Näin määriteltynä sulautuminen tarkoitti niin sanottua yleisseuraantoa. Sopimuspuolet vapautuivat niistä muodollisuuksista, joita olisi ollut noudatettava tavallisessa purkautumismenettelyssä. Siinä selvitysmenettelyä käyttäen osuuskunta purkautui, ja tätä seurasi jäseneksi liittyminen ja omaisuuden siirtäminen toiseen osuuskuntaan.²⁸⁶

Vastaanottavan osuuskunnan tuli olla kelvollinen jatkamaan toimintaa ja olla todella olemassa. Mikäli se oli merkitty toimintansa lopettaneeksi, se ei voinut olla vastaanottavana osuuskuntana.²⁸⁷ Vastaanottava osuuskunta oli olemassa, kun se oli merkitty kaupparekisteriin. Sulautuvan osuuskunnan tuli myös olla kaupparekisteriin merkitty voidakseen sulautua toiseen osuuskuntaan.²⁸⁸

Erityisesti korostettiin sitä, että purkautuvan osuuskunnan jäsenet pysyivät osuuskunnassa ja saivat hyväksensä siitä koituvat taloudelliset edut. Toisaalta jäseniä ei voitu pakottaa alistumaan sulautumiseen ainakaan tavallisin enemmistöpäätöksin. Lisäksi jäsenille oli annettu erityinen mahdollisuus osuuskunnasta eroamiseen, mikäli he eivät hyväksyneet sulautumispäätöstä.²⁸⁹

---

²⁸⁴ Vasta 28.12.2007 annettiin muutos osuuskuntalakiin, johon perustuen mm. 16 luvun sulautumissäännöksen huomattavasti muuttuivat. Osuusmeijeritoiminnassa on tapahtunut vain yksi merkittävä sulautuminen.

²⁸⁵ VOskL 247/1954, 150 §.

²⁸⁶ Hakulinen & Rapola 1954: 347.

²⁸⁷ Huttunen 1966: 490.

²⁸⁸ Huttunen 1966: 487.

²⁸⁹ Hakulinen & Rapola 1954: 348.

3.1.2. Sulautumissopimus

*Sulautuminen alkoi varsinaisesti sulautumissopimusehdotuksella (VOskL 150 §), jonka sulautuvien osapuolten osuuskuntien hallitukset olivat yhdessä laatineet.*²⁹⁰ Mikäli osuuskunnalla oli hallintoneuvosto, sulautumissopimus voitiin viedä myös sen käsittelyyn. Tämä oli riippuvainen osuuskunnan sääntöjen sisällöstä. Osuusmeijerien säännöissä olikin yleensä määräys, että hallintoneuvosto päätti asioista, jotka koskivat toiminnan huomattavaa supistamista tai laajentamista. Se saattoi myös antaa hallitukselle ohjeita asioista, jotka olivat laajakantoisia tai periaatteellisesti tärkeitä.²⁹¹

Osuuskuntakokoukselle oli sulautumissopimusten ohella esitettävä jäljennökset kummankin osuuskunnan tilinpäätöksestä ja tilintarkastajien lausunnot viimeksi kuluneelta tilikaudelta. Purkautuvan osuuskunnan hallituksen oli laadittava kertomus, jossa tuotiin esiin kaikki sulautumisen tarkoituksenmukaisuuteen vaikuttaneet seikat. Lisäksi tilintarkastajien oli annettava lausunto tästä kertomuksesta, mikäli se koski osuuskunnan asemaa (VOskL 151 §, 2. mom.).²⁹² Tästä oli seurauksena, että tilintarkastajien lausunto oli aina liitettävä hallituksen kertomukseen seikoista, joilla voi olla merkitystä harkittaessa ehdotuksen tarkoituksenmukaisuutta. Oli luonnollista, että tällainen kertomus aina liittyi tavalla tai toisella purkautuvan osuuskunnan asemaan.

Pykälästä ei ilmene, mitä tarkoitettiin osuuskunnan asemalla. Se saattoi tarkoittaa taloudellista asemaa tai jotain osuuskunnan juridista tilannetta. Tällöin tilintarkastajien oli kiinnitettävä huomiota lähinnä viimeainittuun seikkaan, koska tilintarkastus oli pääasiassa tarkastuskohteen laillisuuden tarkastamista.²⁹³

---

²⁹⁰ Hakulinen & Rapola 1954: 349.

²⁹¹ Osuusmeijerien mallisäännöt 1972, Pellervo-Seura.

²⁹² Osuustoimintalakikomitean mietintö 14/1952: 101–102 mainitsee "mikäli se koskee osuuskunnan taloudellista asemaa."

²⁹³ HE 27/1977: 10 luku. "Kuten edellä yleisperusteluissa on jo esitetty, on osakeyhtiöiden tilintarkastuksen tehostamista pidettävä tärkeänä lainsäädännöllisenä tehtävänä."

VOskL 151 § mainitsi "täydellisen ehdotuksen sulautumissopimukseksi". Tämä tarkoittanee sitä, että ei voinut olla kahta erillistä sulautumissopimusta, vaan tuomioistuimelle annetaan hallitusten keskenään tekemä sopimus. Osuuskuntalaki ei kuitenkaan tarkoin määritellyt täydellisen sulautumissopimuksen sisältöä. Ainoa sopimuksen sisältöä koskeva määräys mainittiin VOskL 150 §:ssä, jonka mukaan:

"Osuuskunnat voivat tehdä sopimuksen purkautuvan osuuskunnan sulautumisesta toiseen eli vastaanottavaan osuuskuntaan siten, että purkautuvan osuuskunnan jäsenet tulevat sopimuksessa määrätyin ehdoin vastaanottavan osuuskunnan jäseniksi ja että purkautuva osuuskunta lakkaa selvitysmenettelyttä vastaanottavan osuuskunnan saadessa omakseen sen varat ja joutuessa vastuuseen sen veloista."

VOskL ei tarkentanut sitä, mitä määrätyt ehdot saattoivat sisältää.²⁹⁴ Ilmeistä oli, että ainakin purkautuvan osuuskunnan jäsenet saivat vastikkeena vastaanottavan osuuskunnan osuuksia (osuusmaksuja).²⁹⁵ Sulautumissopimuksessa tuskin tarvitsi toistaa sitä kohtaa laista, jossa sanottiin, että purkautuva osuuskunta lakkaa selvitysmenettelyttä vastaanottavan osuuskunnan saadessa omakseen sen varat ja joutuessa vastuuseen sen veloista.²⁹⁶ Tämä oli lain pakottava säännös ja liittyi oleellisena osana sulautumiseen ilman sopimuksessa olevaa mainintaakin. Siitä ei sitä paitsi voitu toisin sopia.²⁹⁷ Luonnollisesti näiden ehtojen sisällyttäminen sopimukseen ei ollut haitaksikaan.

Sulautumissopimuksen tuli sisältää ne määrätyt ehdot, joiden mukaan purkautuvan osuuskunnan jäsenet tulivat vastaanottavan osuuskunnan jäseniksi. Tämä merkitsi kahta tahdonilmaisua: vastaanottavan osuuskunnan taholta tarjousta ja sulautuvan osuuskunnan puolelta hyväksyvää vastausta siihen. Näin siis luotiin oikeustoimi, joka oli sopimus.²⁹⁸ Vastaanottavan osuuskunnan hallituksen tuli

²⁹⁴ OskL 1488/2001: 16:4 §:n mukaan sulautumissopimuksen sisältö ja muoto on määritely. Saman luvun 9 §:ssä on säännökset sulautumissuunnitelman hyväksymisestä. Kuitenkaan uusi osuuskuntalaki ei enää lausu tai määrittele erikseen sulautumissopimusta vaan sulautumissuunnitelma korvaa sulautumissopimuksen.

²⁹⁵ OskL 1488/2001

²⁹⁶ OskL 1488/2001, 16:4.2§ 3k ja 16:4.2§ 6k.

²⁹⁷ Kivimäki & Ylöstalo 1973: 7–8.

²⁹⁸ Hakulinen 1965: 95.

osuuskuntansa puolesta tarkoin harkita tarjoustaan ja pyrkiä siihen, että se oli saajaa tyydyttävä tullakseen hyväksytyksi. Toisaalta sen piti silti olla vastaanottavan osuuskunnankin kannalta mahdollisimman edullinen.²⁹⁹ Purkautuvan eli sulautuvan osuuskunnan hallituksen tuli omalta osaltaan vastaavasti harkita sopimuksen sisältöä osuuskuntansa jäsenten etujen mukaisesti. Tämä oli tärkeää sikäläkin, että sopimus tuli aikanaan osuuskuntakokouksessa hyväksytyksi.³⁰⁰ Näiden ehtojen määrittelyä puolin ja toisin voidaankin pitää sulautumissopimusehdotuksen ydinkohtana, vaikka laki ei niitä erityisesti mainitse.³⁰¹

Edellä olevan lisäksi sopimusehdotuksessa oli ainakin mainittava sulautuvan eli purkautuvan osuuskunnan nimi ja kotipaikka. Välttämätön oli tahdonilmaisu siitä, että osuuskunta halusi sulautua sopimusehdotuksessa mainittuun vastaanottavaan osuuskuntaan. Vastaanottavan osuuskunnan täydellisen nimen lisäksi tuli sopimusehdotuksessa olla myös osuuskunnan kotipaikka. Myös vastaanottavan osuuskunnan oli sopimuksessa ilmaistava tahto vastaanottaa purkautuva osuuskunta.³⁰² Lisäksi sopimukseen kuuluvia osia olivat sen päiväys ja molempien sopimuspuolten hallitusten allekirjoitukset. Nämä ovat ne olennaiset seikat,³⁰³ jotka sulautumissopimukseen tuli vähintään sisältyä.

Sopimuksessa voitiin myös mainita, miten liiketoiminnot yhdistetään ja mistä alkaen. Edelleen sopimukseen olisi voinut sisällyttää lausuman siitä, tulivatko purkautuvan osuuskunnan henkilökunnan jäsenet vastaanottavan osuuskunnan palvelukseen ja tapahtuiko se työsuhteen katkeamatta. Sopimusosapuolille voitiin myös asettaa velvoitteita siitä, että sulautumismenettely tuli saattaa viivytyksettä loppuun.³⁰⁴ Usein sopimukseen myös merkittiin sen voimaantulo, vaik-

---

²⁹⁹ Olsson 1972: 154.

³⁰⁰ Schirley 1977: 16;

Koivisto 1970: 43–44.

³⁰¹ Mähönen – Villa 2006a Sulautumissuunnitelmassa on oltava myös sulautumisen syyt ja perusteet, joiden mukaan vastike määräytyy.

³⁰² Godenhielm 1975: 3.

³⁰³ Zitting & Rautiala 1976: 262.

³⁰⁴ Osuuskunta Pohjanmaan maidon ja Osuuskunta Maitojalosteen sulautumissopimus 21.12.1973 tuli voimaan 22.11.1974. Osuuskuntien toiminnot kuitenkin yhdistyivät jo 1.1.1974. Osuuskunta Maitojalosteen toimintakertomus tilikaudelta 1.1.1973–30.6.1974:16.

ka se lain mukaan tuli lopullisesti voimaan vasta, kun sulautumisesta oli tehty merkintä kaupparekisteriin (VOskL 156 §).

3.1.3. Sulautumisen hyväksyminen ja kolmannen osapuolen asema

Tullakseen päteväksi purkautuvan osuuskunnan kokouksen oli hyväksyttävä sopimus (VOskL 151 §) sillä tavoin, kuin siitä oli 152 §:ssä säädetty. Laki ei siis edellyttänyt, että sopimuksen hyväksyisi myös vastaanottavan osuuskunnan kokous. Se kuitenkin oli tarpeen, jos vastaanottavalle osuuskunnalle tuli purkautuvan osuuskunnan myötä sellainen toimintamuoto, että sääntöjä olisi muutettava.

Sulautuminen ei vastaanottavan osuuskunnan kannalta merkinnyt osuuskunnan purkautumista, vaan ainoastaan muutosta jäsenmäärään, omaisuuteen ja velkaan. Siksi vastaanottavan osuuskunnan osalta sulautuminen ei sisältänyt mitään sellaista tapahtumaa, jonka vuoksi kokouksen päätös olisi ollut tarpeen. Päätöksen sulautumisesta teki vastaanottavan osuuskunnan hallitus.³⁰⁵

Osuuskuntien välinen sulautuminen kiinnosti niitä, jotka olivat oikeudellisessa suhteessa sulautumisosapuolina oleviin osuuskuntiin. Tällaisessa oikeudellisessa suhteessa olivat jäsenten lisäksi mm. velalliset ja velkojat. Velallista ei useinkaan kiinnostanut se, kenelle hänen velkansa oli suoritettava, kunhan velan ehdot pysyivät entisinä ja velkoja oli saamiseen oikeutettu.³⁰⁶ Sulautuminen ei muuttanut sulautuvan osuuskunnan velallisen asemaa, joten sitä ei ollut tarpeellista lainsäädännöllä suojata.

Velkojan asema sulautuvaan osuuskuntaan muuttui. Alkuperäinen velallinen vapautui velkavastuusta, koska sulautumisen kautta osuuskunta lakkasi olemasta.³⁰⁷ Tässä on sanottu olevan kysymys lakkaamisseuraamuksen (preklusio)

---

³⁰⁵ Hakulinen & Rapola 1954: 349.

³⁰⁶ Halila – Ylöstalo 1971: 15–16.

³⁰⁷ Halila – Ylöstalo 1971: 68.

kaltaisesta ilmiöstä.³⁰⁸ Tällöin ei kuitenkaan tapahtunut saamisoikeuden menetyttä, vaan velallinen vain muuttui toiseksi. Velkojan asema saattoi vahvistua, koska vastaanottava osuuskunta oli usein purkautuvaa vakavaraisempi. Tämä kuitenkin yleensä huomioitiin sulautumissopimusta tehtäessä.

Voimassa olevan OskL 16 luku 1 §:n 1. virkkeen 1. lause kuuluu näin: ”Osuuskunta (sulautuva osuuskunta) voi sulautua toiseen osuuskuntaan (vastaanottava osuuskunta) siten, että sulautuvan osuuskunnan varat ja velat siirtyvät selvitysmenettelyttä vastaanottavalle osuuskunnalle...” Vastaavasti OYL:n 16 luku 1 § kuuluu näin: ”Osakeyhtiö (sulautuva yhtiö) voi sulautua toiseen osakeyhtiöön (vastaanottava yhtiö), jolloin sulautuvan yhtiön varat ja velat siirtyvät vastaanottavalle yhtiölle...”

OYL 16 luvun 1 §:ssä ei mainita sanaa ”selvitysmenettelyttä” mikä onkin johdonmukaista, koska sulautuminen etenee vaiheittain, jolloin vasta sulautumisen tultua rekisteröidyksi tulee OYL 16 luvun 16 § (”Sulautumisen oikeusvaikutukset”), jossa lausutaan, että ”Sulautuvan yhtiön varat ja velat siirtyvät selvitysmenettelyttä vastaanottavalle yhtiölle, kun sulautumisen täytäntöönpano on rekisteröity.”

Näillä edellä sanotuilla OskL:n ja OYL:n säännöksillä tarkoitetaan *yleisseuraantoa* eli sulautumisessa varojen ja velkojen siirtymistä ilman selvitysmenettelyä. ”Säännöksestä johtuu, että sulautumisessa ei tarvitse erikseen yksilöidä siirtyviä varoja ja velkoja. Myöskään nimenomaisia velkojien tai muiden sopimuskumppaneiden suostumusta siirtymiseen ei tarvita, ellei tällaisesta ole heidän kanssaan erikseen sovittu.”³⁰⁹

Samaa tarkoittavat säännökset ovat OYL:n ja OskL:n 17 luvuissa, jotka koskevat yhteisöjen jakautumista. Se ei kuitenkaan tällöin ole yhtä selkeä kuin sulautumisessa. Erityisesti osittaisjakautumisessa yleisseuraanto ilmenee siinä, että

---

³⁰⁸ Halila – Ylöstalo 1971: 106.

³⁰⁹ Mähönen – Villa 2006d:448.

jakautumissuunnitelmassa mainittujen varojen siirtymiseen ei tarvita eri luovutustoimia.³¹⁰

Saamamiehille oli annettava kutsu saapua valvomaan etujaan. Velkojat voivat saapua tuomioistuimeen paikalletulopäivänä, mikäli halusivat saada saamisensa sulautuvalta eli purkautuvalta osuuskunnalta tai saamisesta oli asetettu tuomioistuimen asettama vakuus (VOskL 154.2 §). Saatavien valvonta ei ollut tarpeen sellaisessa tapauksessa, jossa saamamies tyytyi aikanaan velkomaan saamistaan vastaanottavalta osuuskunnalta.³¹¹ Tähän saamamiehellä oli VOskL:n (247/1954) mukaan täysi oikeus.³¹² Samoin oli laita kuittauksen suhteen. Se, jolla oli vastasaatavaa sulautuvalta osuuskunnalta ja toisaalta velkaa, voi esittää kuittausvaatimuksen samanlaisin edellytyksin sekä sulautuvaa että vastaanottavaa osuuskuntaa kohtaan.³¹³

Osuuskuntien sulautumiskäsite on pidettävä erossa ”yhtymyksestä” (konfuusio) velkasuhteissa, joissa tapahtuu saamisen ja velan yhtyminen.³¹⁴ Sulautumisella oli kuitenkin tähän yhtymiseen viittaavia samankaltaisuuksia. Esimerkiksi edellä mainittujen sulautuvan ja vastaanottavan osuuskunnan välillä olleet keskinäiset saatavat ja velat raukesivat sulautumisen kautta.

Todettakoon, että velallisen ja velkojan keskinäinen sulautuminen ei vähentänyt pantinsaajan oikeutta. Jos esimerkiksi vuokra-alueen omistus ja vuokraoikeus tulivat sulautumisen kautta vastaanottavalle osuuskunnalle, pysyi vuokraoikeus edelleen voimassa, jos sen vakuudeksi oli vahvistettu kiinnitys. Kiinnitys voitiin tosin kuolettaa, mutta siihen tarvittiin tällöin kiinnityksen haltijan suostumus.³¹⁵

---

³¹⁰ Osk:n 17:16 §, HE 109/2005 vp s. 167. OYL:n 17:2 §:ssä on jakautumisen toteuttamistavat.

³¹¹ Vrt. OYL 44.2 §.

³¹² Kivimäki – Ylöstalo 1973: 442;

Hakulinen – Rapola 1954: 352.

³¹³ Halila – Ylöstalo 1971: 45–46.

³¹⁴ Halila – Ylöstalo 1971: 77–78.

³¹⁵ Halila – Ylöstalo 1971: 79. Ks. myös KKO 2009:41.

Mainittakoon, että vuonna 1868 annetun kiinnityksestä kiinteään omaisuuteen -asetuksen mukaan voitiin kiinnitys vahvistaa vuokramaalla oleviin rakennuksiin. Tämä edellytti, että vuokraoikeus oli siirrettävissä kolmannelle henkilölle vuokranantajaa kuulematta. Rakennukset vuokraoikeuksineen voitiin ulosmitata ainoastaan, jos vuokraoikeus oli vapaasti siirrettävissä.³¹⁶ Nimenomaista mainintaa sanotun vuokraoikeuden kiinnittämisoikeudesta ei tarvittu. Vuokrasopimus oli tässä tapauksessa laadittava kirjalliseen muotoon.

3.1.4. Tuomioistuimen tehtävä

Tuomioistuimen tehtävänä oli valvoa osuuskuntien velkojien etuja ja niiden tarvitsemaa suojaa. Ilman tuomioistuimen suostumusta ei sulautumista voitu toteuttaa, koska suostumuksen tuli olla olemassa ennen kuin sulautuminen merkittiin kaupparekisteriin (VOskL 155 §).

Lupaa sulautumiselle haettiin alioikeudelta.³¹⁷ VOskL:n 153 §:n mukaan oikea tuomioistuin oli purkautuvan osuuskunnan kotipaikan alioikeus. Osuuskunnan kotipaikka oli se paikkakunta, joka oli merkitty kaupparekisteriin. Tästä tuli olla määräys osuuskunnan säännöissä.³¹⁸ Kotipaikan ei siis tarvinnut olla se paikkakunta, jossa osuuskunta toimi, tai jossa sillä oli toimipaikka.³¹⁹ Vastaanottavan osuuskunnan kotipaikan tuomioistuimelta ei tarvinnut hakea suostumusta, koska sulautumisessa valvottiin vain purkautuvan osuuskunnan velkojien etuja. VOskL:n säännöksillä pyrittiin siihen, että sulautumisvaiheet suoritettiin loppuun mahdollisimman lyhyessä ajassa. Tästä syystä tuomioistuimen suostumusta oli haettava neljän kuukauden kuluessa siitä, kun osuuskuntakokous oli tehnyt päätöksen sulautumisesta. Jos päätöstä oli moitittu, aika laskettiin siitä, kun kanne oli lainvoimaisesti hylätty.

---

³¹⁶ Rautiala 1975: 94: ”Laitoskiinnityksen edellytyksenä on lisäksi, että ko. kiinteistöön on vahvistettu kiinnitys vuokraoikeuden pysyvyyden vakuudeksi.”; Asetus kiinnityksestä kiinteän omaisuuteen 9.11.1868/32: 2.3 mom.

³¹⁷ Olsson 1972: 155.

³¹⁸ Kuuskoski 1962: 25.

³¹⁹ Kivimäki – Ylöstalo 1973: 186–187.

Kummankin sulautumisessa osapuolina olevan osuuskunnan hallituksen asiana oli tehdä hakemus sulautumisesta.³²⁰ Jos sulautumissopimusta ei ollut tehnyt koko hallitus, vaan päätösvaltainen määrä hallituksen jäseniä, niin myös hakemuksen oikeudelle sulautumisesta voi tehdä päätösvaltainen osa hallitusta. Hakemuksen tuli olla kirjallinen. Hakemukseen oli liitettävä purkautuvan osuuskunnan kokouksen pöytäkirjasta kaksi jäljennöstä siitä kokouksen päätöksestä, jossa sulautuminen oli hyväksytty. Tämän tuli sisältää täydellinen ehdotus sulautumissopimukseksi sekä lisäksi luettelo purkautuvan osuuskunnan tunnetuista velkojista postiosoitteineen, jonka luettelon tuli purkautuvan osuuskunnan hallituksen allekirjoittaa.³²¹

Tuomioistuimen tuli kuulutuksella kehottaa kaikkia velkojia, jotka halusivat varata itselleen oikeuden saada saamisistaan maksun purkautuvalta osuuskunnalta, ilmoittamaan siitä kirjallisesti oikeudelle määräpäivänä kuuden kuukauden kuluttua. Tämä kuulutus oli heti pantava nähtäville tuomioistuimen ovelle. Lisäksi tuomioistuimen oli julkaistava siitä virallisessa lehdessä kolme kuulutusta. Näistä ensimmäinen oli viimeistään viittä ja kolmas kerta viimeistään kahta kuukautta ennen paikalletulopäivää. Tämä tuli kuulutuksessa ilmoittaa kaikille osuuskunnan tunnetuille velkojille erikseen sekä lääninhallitukselle. Nämä ilmoitukset oli lähetettävä kotimaiselle velkojalle vähintään kuukautta ja ulkomaiselle vähintään kolmea kuukautta ennen paikalletulopäivää (VOskL 154 §).

Velkojien ei tarvinnut saatavansa varmistaakseen tulla paikalletulopäivänä tekemään maksuvarausta. Mikäli ne velkojat, jotka olivat maksuvarauksen tehneet, olivat saaneet maksun saamisistaan tai saamisista oli asetettu velkojain hyväksymä vakuus, oli oikeuden annettava suostumus sulautumiselle. Tuomioistuimen ei siis tarvinnut sulautumisessa huolehtia muista kuin maksuvarauksen tehneistä velkojista. Tuomioistuimen tehtävänä ei ollut harkita sulautumisen tarkoituksenmukaisuutta. Mikäli velkoja ei esitettyä vakuutta hyväksynyt, oli

---

³²⁰ Olsson 1972: 155.

³²¹ VOskL 153 §;
Olsson 1972: 155.

oikeuden todettava, oliko vakuus riittävä. Jos tuomioistuin ei voinut antaa suostumusta sulautumiselle, seurasi siitä hankkeen raukeaminen.

3.1.5. Purkautuvan osuuskunnan selvitystila ei estänyt sulautumista

Purkautuvan osuuskunnan selvitystila ei estänyt sitä sulautumasta toiseen osuuskuntaan (VOskL 157 §). Tällöin osuuskuntaa edustivat selvitysmiehet eikä enää hallitus. Selvitysmiehet olivat näin ollen myös allekirjoittajina rekisteri-ilmoituksessa. Kuitenkaan selvitystilassa oleva osuuskunta ei voinut olla sulautumisessa vastaanottavana yhteisönä. Jos selvitystila oli peruutettavissa ja se asianmukaisesti peruutettiin, voi sen jälkeen tällaiseen yhteisöön sulautua toinen yhteisö.³²²

Kirjallisuudessa on korostettu, että sulautuminen oli mahdollinen niin kauan, kun sulautuvan osuuskunnan selvitystila oli peruutettavissa³²³ tai kun selvitysmiesten lopputilitystä ei ollut vielä annettu.³²⁴ Tämä näkemys on sivuutettu asiaa perustelematta. Oliko sitten todella niin, että selvitystila voi olla sellaisessa vaiheessa, että osuuskunta sen takia ei voinut sulautua toiseen osuuskuntaan? VOskL:n 157 §:n mukaan tästä säänneltiin ilman rajoituksia, eli osuuskunnan selvitystila ei estä sen sulautumista toiseen osuuskuntaan.

Osuuskunta oli asetettava selvitystilaan, jos osuuskunnan oli sääntöjensä mukaan lopetettava toimintansa (VOskL 102 §) tai jos osuuskunnan jäsenten lukumäärä oli alentunut lain (4.1 §) edellyttämää määrää pienemmäksi, eikä osuuskuntaan ollut kuuden kuukauden kuluessa liittynyt riittävää määrää uusia jäseniä. Selvitystilaan asettamisesta näissä tapauksissa päätti osuuskunnan kokous yksinkertaisella ääntenemmistöllä. Ellei osuuskunnan kokous ollut sanotunlaista päätöstä tehnyt, oli tuomioistuimen päätettävä osuuskunnan asettamisesta selvitystilaan osuuskunnan tai hallituksen jäsenen hakemuksesta (VOskL 105 §).

---

³²² Huttunen 1969: 76.

³²³ Hakulinen & Rapola 1954: 353.

³²⁴ Osuustoimintalakikomiteanmietintö 1952: 104.

Osuuskunta voitiin hakemuksesta asettaa selvitystilaan, jos sillä ei ollut kaupparekisteriin merkittyä toimikelpoista hallitusta tai osuuskunnan tilinpäätösasiakirjoja ei ollut säädetyllä tavalla (VOskL 79c §) toimitettu rekisteriviranomaiselle yhdeltäkään viimeksi kuluneelta kolmelta tilikaudelta (VOskL 106 §). Hakemuksen tuomioistuimelle voi tehdä rekisteriviranomainen, osuuskunnan tai hallituksen jäsen, hallinnon hoitaja (VOskL 80 §), velkoja tai kuka tahansa, jonka oikeusturva saattoi riippua siitä, että osuuskunnalla oli toimikelpoinen hallitus. Osuuskunta voi tällöin välttää selvitystilaan asettamisen, mikäli se korjasi edellä sanotut puutteet ennen kuin asia oli otettu tuomioistuimessa ratkaistavaksi. Muussa tapauksessa tuomioistuimen oli määrättävä osuuskunta asetettavaksi selvitystilaan (VOskL 106.3 §).

Osuuskunnan kokous voi vapaaehtoisesti päättää osuuskunnan asettamisesta selvitystilaan muista kuin osuuskuntalain 102 §:ssä sanotuista syistä. Tällöin vaadittiin kaikkien jäsenten yhtyminen päätökseen, tai päätös oli tehtävä kahdessa perättäisessä kokouksessa. Jälkimmäisessä kokouksessa oli tällöin päätöstä kannatettava vähintään kaksi kolmasosaa äänestykseen osallistuneiden äänistä (VOskL 103 §).

VOskL 1954 ei velvoittanut tappioita kärsinyttä osuuskuntaa ryhtymään saneeraustoimiin taloudellisen aseman parantamiseksi. Sen ei niin ikään tarvinnut ryhtyä toimenpiteisiin osuuskunnan asettamiseksi selvitystilaan jo ennen kuin koko oma pääoma oli jouduttu käyttämään tappioiden kattamiseen. Velkojien suojan kannalta tämä oli vuoden 1954 osuuskuntalaissa ilmeinen puute.³²⁵ Ei voida pitää riittävänä sitä, että VOskL:n säännöksen 133 §:n mukaan osuuskunta oli luovutettava konkurssiin, mikäli osuuskunnan oli pakko lakkauttaa maksujensa suorittaminen tai sen velat olivat varoja suuremmat. Tällöin nimittäin velkojat eivät useimmiten voineet enää saada osuuskunnalta täyttä maksua saatavistaan.

---

³²⁵ VOskL 78 §:n 1 mom:n säännös ”Hallituksen tulee kaikella huolella valvoa osuuskunnan etua ja hoitaa sen asioita lain ja sääntöjen sekä osuuskunnan kokouksen ohjeiden mukaisesti” täyttää vaatimukset saneeraus- ja selvitysmenettelystä.

Vuoden 1954 osuuskuntalain mukaan jäsenet eivät olleet vastuussa osuuskunnan sitoumuksista,³²⁶ ellei sellaista ollut säännöissä erikseen määrätty. Jäsenet olivat kuitenkin vastuussa osuuskunnan konkurssissa enintään osuusmaksujen määrällä, mikäli osuuskunnassa ei ollut lisämaksuvelvollisuutta. Jos osuuskunnassa oli lisämaksuvelvollisuus, niin tähän voivat velkojat vedota vain, mikäli osuuskunnan omat varat eivät riittäneet velkojen maksuun.³²⁷

Osuusmeijereissä ei ollut tietävästi jouduttu sellaisiin taloudellisiin vaikeuksiin, joista velkojat olisivat joutuneet kärsimään. Ainakin tällainen on ollut sangen harvinaista.³²⁸ Oli kuitenkin mahdollista, että konkurseilla keinottelevat olisivat alkaneet käyttää hyväkseen osuuskuntalain suomaa tilaisuutta, kun osakeyhtiölakia oli tässä suhteessa korjattu (EOYL muutos 687/1983: 13 luku).

Mikäli osuuskunnan kokous oli päättänyt asettaa osuuskunnan selvitystilaan, niin kokouksen oli valittava yksi tai useampia selvitysmiehiä (VOskL 104 §) ilman, että laki määritteli selkeästi, minkä toimi- tai hallintoelimen tilalle selvitysmiehet tulivat. Sen sijaan EOYL:n 13:6 mukaan ”on valittava yksi tai useampia selvitysmiehiä hallituksen, toimitusjohtajan ja mahdollisen hallintoneuvoston tilalle”. Osuuskuntalain vajavainen säännös saattoi aiheuttaa erehdyksiä toimivallassa. Se oli täysin ymmärrettävää, koska osuuskuntalaki ei muuallaakaan laissa selvästi rajoittanut hallituksen ja toimitusjohtajan tai VOskL:n 80 §:ssä sanotun hallinnonhoitajan³²⁹ toimivaltaa selvitystilan aikana. *Osuuskunta-*

---

³²⁶ Jäsenet ovat kuitenkin vastuussa osuuskunnan konkurssissa osuusmaksunsa määrään saakka. Ilman lisämaksuvelvollisuutta olevassa osuuskunnassa jäsen menettää kuitenkin enintään maksamiensa osuusmaksujen määrän.

³²⁷ OsuustL 22/1901: 43 §.

VOskL 247/1954 15 luku.

³²⁸ Mouhijärven Osuusmeijeri asetettiin konkurssiin 29.7.1999. Konkurssipäätöksessä todettiin, että ylivelkaantumisen aiheutti koventunut kilpailu ja vähän aikaisemmin esiin tullut listeriavahinko. Maidontuottajia erosi osuuskunnasta kolmisenkymmentä.

³²⁹ Osuustoimintalakikomitean mietinnön 14/1952, 80 § mukaan ”Mitä laajempi osuuskunnan toiminta on, sitä enemmän käy tarpeelliseksi jakaa tehtävät niin, että määrätty toimintahaarat keskitetään tietyn henkilön johtoon toisten alojen taas kuullessa muiden johdettaviksi. Myös saattaa olla tarpeen asettaa erityinen henkilö huolehtimaan kaikista osuuskunnan juoksevista asioista (toimitusjohtaja).”

laki kuitenkin saattoi tarkoittaa, että vain selvitysmiehillä oli valta hoitaa osuuskunnan asioita selvitystilan aikana.

Osuuskunnan selvitystilan aikana selvitysmiehet eivät saaneet ilman kokouksen erityistä lupaa luovuttaa kiinteää omaisuutta muutoin kuin myymällä sen julkisessa huutokaupassa (VOskL 116 §). Tämä rajoitus saattoi tuottaa joissakin tapauksissa osuuskunnalle taloudellista menetystä.

Osuuskunnan kokouksen oli myös selvitysmiehen vaalin yhteydessä valittava yksi tai useampia tilintarkastajia ja mahdollisesti varamiehet (VOskL 112 §):

”Osuuskunnan kokouksen on selvitysmiehen vaalin yhteydessä valittava yksi tai useampia tilintarkastajia ja, mikäli sitä pidetään tarpeellisena, näille varamiehet tarkastamaan hallintoa ja tilejä selvitystilan aikana. Jos oikeus on määrännyt selvitysmiehet, on näiden viipymättä kutsuttava kokoon osuuskunnan kokous tilintarkastajain vaalia varten. Ellei tällaista kokousta saada pidetyksi, pyytäkööt selvitysmiehet oikeutta määräämään tilintarkastajat.”

Tämä VOskL:n pakottava säännös ei ollut tutkijan mielestä hyvä. Vrt. Osakeyhtiölain (EOYL 13:6) mukaan ”tilintarkastajien tehtävä ei lakkaa yhtiön joutuesssa selvitystilaan.” Selvitysmenettely olisi voinut jatkua nopeammin ja helpommin, jos varsinaiset tilintarkastajat voisivat edelleen jatkaa tehtäväänsä selvitystilan aikana. Tilintarkastajilla olisi aikaisempaa tietämystä yrityksestä. Enempää tätä tarkastelematta voi kuitenkin todeta, että osuuskuntakokouksella oli valta valita uudet tilintarkastajat milloin tahansa, mikä sinänsä on luonnollista.³³⁰

Osuuskunnan selvitystila voitiin keskeyttää, mikäli sen varat eivät riittäneet peittämään selvityskustannuksia. Tällöin alioikeuden oli tehtävä asiasta päätös sekä samalla katsottava osuuskunta puretuksi (VOskL 124 §). Samoin katsottiin osuuskunta puretuksi, kun selvitysmiesten lopputilitys oli annettu ja tästä tehty merkintä kaupparekisteriin (VOskL 122 §).

---

³³⁰ Tilintarkastuslain 459/2007 10. 1 §:n 2. virkkeen mukaan: ”Tilintarkastajan erottamiseen kesken toimikauden on oltava perusteltu syy.”

Tämänkin jälkeen saattoi osuuskunnalle ilmaantua uusia varoja, tai sitä vastaan voitiin nostaa kanne. Tällöin seurauksena oli, että selvitystilaa jatkettiin (VOskL 125 §). Näissäkin tapauksissa jo puretuksi katsottu osuuskunta saattoi sulautua toiseen osuuskuntaan, samoin kuin purettu yhtiö sulautua toiseen,³³¹ vaikka selvitystila ei ollut enää peruutettavissa. Näyttää siis ilmeiseltä, että selvitystilän peruuttamattomuuskaan ei estänyt osuuskunnan sulautumista toiseen osuuskuntaan ainakaan edellä mainittujen olosuhteiden vallitessa. Tällaisissa tapauksissa selvitysmiehet käyttivät edustusvaltaansa ja tekivät sulautumisehdotuksen ja sulautumissopimuksen.³³²

Sulautumissopimuksen hyväksymisen ja päätöksen sulautumisesta oli tällöinkin tapahduttava VOskL:n 152 §:ssä säädetyllä tavalla, eli asiasta päätti osuuskuntakokous tai edustajisto. Joka tapauksessa osuuskunnan jäsenten ja velkojien edun mukaista oli, että selvitystilassa oleva osuuskunta saattoi selvitystilan eri vaiheissa sulautua toiseen osuuskuntaan. Ei kuitenkaan enää silloin, jos omaisuuden jako jäsenille oli aloitettu. Luonnollisesti kaupparekisteriin kokonaan puretuksi merkitty osuuskunta ei voinut enää ryhtyä minkäänlaisiin oikeustoimiin.

3.1.6. Kaupparekisteriin tehtävä ilmoitus

Hallituksen tehtäviin kuului tehdä ilmoitukset kaupparekisteriin osuuskunnan perustamisesta, sääntöjen muuttamisesta ja muista laissa mainituista seikoista.³³³ Purkautuvan ja vastaanottavan osuuskunnan hallituksen tuli *kuuden kuukauden kuluessa* siitä, kun oikeus oli antanut suostumuksen sulautumiselle, tehdä *ilmoitus kaupparekisteriin* (VOskL 155 §).

On erityisesti huomattava, että osuuskuntalain mukaan sekä purkautuvan että vastaanottavan osuuskunnan hallituksen tuli tehdä sulautumisilmoitus (VOskL

---

³³¹ Osuustoimintalakikomitean mietintö 14/1952, 125 §: ”Tällaisen tilanteen syntyessä selvitysmiesten on tehtävä selvitystilän jatkumisesta ilmoitus kaupparekisteriin ja osuuskunta saa takaisin selvitystilän edellyttämän oikeuskelpoisuuden.”

³³² Huttunen 1966: 489–490.

³³³ Hakulinen & Rapola 1954: 219.

155.1 §). Tällä tahdottiin varmistaa, ettei tuomioistuimen antaman suostumuksen jälkeen kumpikaan osuuskunta ollut peruuttanut sulautumista.³³⁴ Tuomioistuimen antama suostumus sulautumiselle osoitti oikeuden tutkineen, että sulautumistoimet olivat tapahtuneet määrättyssä järjestyksessä ja velkojan edut oli turvattu. Tuomioistuimen suostumus ei merkinnyt sitä, että sulautuminen olisi sen ansiosta loppuun saatettu. Oli täysin mahdollista, että sulautuva osuuskunta tuomioistuimen suostumuksen jälkeen tekikin uuden päätöksen, jolla purettiin aikaisempi sulautumispäätös.

Ehdotuksen sulautumissopimukseksi ja hakemuksen tuomioistuimelle suostumuksen saamiseksi teki päätösvaltainen hallitus. Edellä olevat seikat samoin kuin oikeuskirjallisuus puoltavat sitä näkökohtaa, että sulautumisehdotuksesta päätöksen tehneet hallituksen jäsenet toimivat hallituksena myös kaupparekisteri-ilmoituksen allekirjoittamisessa.³³⁵

Mikäli sulautuvien osapuolten hallitukset laiminlöivät määrätyn ajan kuluessa sulautumisesta ilmoittamisen rekisteriviranomaisille, niin sulautumissopimus raukesi (VOskL 155.2 §). Se merkitsi sitä, että koko sulautumisprosessi rautetaan oli aloitettava kokonaan alusta.³³⁶

Mahdollista oli myös se, että rekisteriviranomaiset eivät hyväksyneet hallituksen tekemää sulautumisilmoitusta siinä olleen vajavaisuuden vuoksi. Tästä huolimatta osuuskuntien hallituksilla oli mahdollisuus tehdä uusi ilmoitus.³³⁷ Uusi ilmoitus oli tehtävä kuitenkin viimeistään kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun tuomioistuin antoi luvan sulautumiselle ja se oli saavuttanut lainvoiman.³³⁸ Määräaika ei siis muuttunut sen vuoksi, että kaupparekisteriin oli ajoissa tehty puutteellinen ilmoitus sulautumisesta.

---

³³⁴ Hakulinen & Rapola 1954: 352.

³³⁵ Huttunen 1966: 497.

³³⁶ Huttunen 1966: 496.

³³⁷ Huttunen 1965a: 76.

³³⁸ EOYL:ssä 734/1978 tämä aika oli 14: 5 §:ssä säädetty kahdeksi kuukaudeksi. Tämä todettiin kuitenkin käytännössä liian lyhyeksi, joten EOYL:iin tehtiin muutos 5.8.1983, jonka mukaan määräaika oli neljä kuukautta.

Koska merkintä kaupparekisteriin teki sulautumisen julkiseksi sekä samalla lopulliseksi, niin viranomaisille oli asetettu ennen merkinnän tekemistä tutkimisvelvollisuus. Tämä tutkimisvelvollisuus ulottui kuitenkin vain ilmoituksen muodolliseen puoleen. Rekisteriviranomaisten ei tarvinnut tutkia sulautumisen tarkoituksenmukaisuutta. Viranomaisten tehtävänä oli selvittää ilmoituksen totuudenmukaisuus pääasiallisesti saamiensa asiakirjojen perusteella.³³⁹ Tämä merkitsi sitä, että viranomaiset tutustuivat tehtyyn ilmoitukseen ja sitä seuranneisiin liitteisiin. Tämä ilmoitus koski sellaisia osuuskuntia, jotka oli aikaisemmin merkitty kaupparekisteriin. Jos ilmoitus oli tehty paikallisviranomaisille, oli viranomaisen todettava, että ilmoitus oli tehty kirjallisena ja oikealle viranomaiselle.³⁴⁰ Molempien osuuskuntien hallitusten tekemän ilmoituksen tuli osoittaa, että sen allekirjoitukset olivat omakätisiksi todistettuja. Rekisteriviranomaisten täytyi tutkia myös, että sulautumista koskeva osuuskunnan kokous tai kokoukset olivat olleet päteviä. Osuuskuntakokouksen pätemättömyys ei kuitenkaan ollut rekisterimerkinnän esteenä, jollei sitä vastaan ollut nostettu kannetta määräajan kuluessa.³⁴¹

Mikäli määräenemmistösäännöksiä ei ollut noudatettu, oli sulautumisilmoitus niin ikään hylättävä. Jos merkintä kaupparekisteriin oli tehty, vaikka määräenemmistösäännöksiä ei ollut noudatettu, ei kannetta kuitenkaan rekisterimerkinnän jälkeen voinut nostaa (VOskL 96 §, 152 §, 92.3 §). Kaupparekisterimerkinnän jälkeen kolmannen henkilön etu vaati, että pätemättömyyteen ei voinut enää tällä perusteella vedota. Rekisteröinti siis katkaisi moitesuojan, vaikka määräenemmistösäännöksiä ei olisikaan osuuskuntakokouksessa sulautumisesta päätettäessä noudatettu.³⁴²

Toisaalta oli huomattava, että jos päätös oli VOskL 92.3 §:ssä säädetyllä tavalla *pätemätön*, ei kaupparekisteriin tehty merkintä poistanut kanteen nostamismahdollisuutta, vaikka kannetta ei ollut nostettu määräajassa.³⁴³ VOskL 92.2 §:n

---

³³⁹ Huttunen 1965a: 52.

³⁴⁰ Kuuskoski 1962: 13.

³⁴¹ VOskL 92.2 § ja 96 §; myös Huttunen 1966: 497.

³⁴² Hakulinen & Rapola 1954: 276.

³⁴³ Huttunen 1966: 498;

tarkoittamia kokouksen pätemättömiä päätöksiä olivat mm. varojen laitton jakaminen, päätöksen ristiriitaisuus julkisen edun takia annetun säännöksen kanssa, tai jos sitä muuten oli pidettävä sellaisena, että siihen voi vedota, vaikka kannetta ei ollut nostettu määräajassa. Viimeksi mainittu olikin vaikeasti tulkittavissa. Se ratkaistiin erikseen kunkin osakysymyksen kohdalla.³⁴⁴

Kun ilmoitus sulautumisesta oli pätevällä tavalla jätetty kaupparekisteriin ja viranomaiset olivat tehneet siihen merkinnän, oli sulautuminen saatettu loppuun. Huomattakoon siis, että ilmoituksen tekemisellä ei ollut vielä oikeutta luovaa vaikutusta vaan sulautuminen tuli lopulliseksi vasta, kun viranomaiset olivat tehneet merkinnän kaupparekisteriin. Kun sulautuminen oli merkitty kaupparekisteriin, eivät sulautumisen osapuolet voineet pätevästi purkaa sulautumissopimusta. Kaupparekisteriviranomainen toimitti vielä tehdyn sulautumismerkinnän kuuluttamisen. Kuuluttamisella ei kuitenkaan ollut merkitystä sulautumisen voimaantulon kannalta.³⁴⁵

3.1.7. Osakeyhtiön sulautuminen osuuskuntaan

VOskL:iin tuli muutos 29.5.1981/371, jonka mukaan *yhteisöjen hallitukset voivat tehdä sopimuksen osakeyhtiön sulautumisesta osuuskuntaan* (VOskL 156a §). Tämä edellytti sitä, että osuuskunta omisti osakeyhtiön kaikki osakkeet. Kuitenkaan tuolloin ei voinut vastaavasti olla mahdollista se, että osuuskunta sulautettaisiin osakeyhtiöön.³⁴⁶

Tällaista sulautumismenettelyä oli tavalliseen sulautumismenettelyyn verrattuna muutenkin yksinkertaistettu. Emo-osuuskunnan ja tytäryhtiön hallitukset voivat tehdä sopimuksen sulautumisesta. Osuuskunnan kokous oli tässä tapauksessa

---

Hakulinen & Rapola 1954: 277.

³⁴⁴ Saarnilehto 2005: 109.

³⁴⁵ Huttunen 1966: 498.

³⁴⁶ Yhdenmukaisuuden vuoksi myös Säästöpankkilakia muutettiin vuonna 1982 niin, että Säästöpankki voi samanlaisin edellytyksin kuin osuuskunta ja siis osuuspankkikin sulauttaa osakeyhtiön itseensä. Tällainen sulautumismenettely on mahdollista vain sillä edellytyksellä, että emoyhteisö joko osuuskunta tai säästöpankki omistaa tytäryhtiönsä osakekannan kokonaisuudessaan.

tarpeen vain, mikäli sulautuminen aiheutti toimialan oleellisen muutoksen, eli sen takia tuli myös muuttaa sääntöjä. Muuten vastaanottavan osuuskunnan kokouksen ei tarvinnut tehdä päätöstä sulautumisesta. Sulautuvan osakeyhtiön osakkailla ei voinut olla sulautumisessa ristiriitaisia vaateita, koska ainoana osakkaana oli vastaanottava osuuskunta. Sulautumisvastike ei tässä tapauksessa ollut aiheellinen.³⁴⁷ Sulautuminen tapahtui muuten osakeyhtiölain määräysten mukaisesti (EOYL 14:7). Osuusmeijerien sulautumisia käsitellään edempänä muun muassa luvussa 3.4.

3.2. Ristiriitojen vaikutus meijeritoiminnan kehitykseen

Osuusmeijeritoiminnassa ristiriitoja on aivan samaan tapaan kuin kaikessa ihmellisessä toiminnassa. Ristiriidat synnyttävät ongelmia. Niitä ei voi pitää vain jarruttavina tekijöinä, vaan ne ovat myös omiaan kehittämään osuusmeijeritoimintaa. Kehitykseen pyrkivien henkilöiden on tasapainoitettava ristiriitojen synnyttämässä vastakkainasettelussa. Luonnollista on, että vastaanhangoittelijat eivät aina esitä mielipiteitään rakentavassa hengessä. Heidän kannanottojaan ei silti voida täysin ohittaa. Kuitenkin on ymmärrettävää, että sellaisessa toiminnassa, joka antaa siinä mukana oleville taloudellista etua, on usein vaikuttimena oman edun tavoittelu. Se kuitenkin pyritään visusti salaamaan keskusteluissa.

Tässä alaluvussa käsitellään sitä, millä tasolla ristiriitoja syntyy ja jossakin määrin luettelomaisesti millaisissa tilanteissa niitä on esiintynyt. Ristiriitojen synnyttämät ongelmat esiintyvät ensi kädessä henkilöjäsenen ja perusosuuskunnan johdon välillä. Lisäksi niitä syntyy perusosuuskuntien kesken, samoin perusosuuskunnan ja toisen asteen osuuskunnan eli keskusosuuskunnan välisissä suhteissa. Perusosuuskunnalla eli ensiasteen osuuskunnalla tarkoitetaan tässä sellaista osuusmeijeriä, jonka jäsenistö on maidontuottajia. Toisen asteen osuuskunnalla eli keskusosuuskunnalla tarkoitetaan sellaista osuusmeijeritoimintaa harjoittavaa laitosta, jossa jäsenistön enemmistö on osuusmeijereitä tai

---

³⁴⁷ Vuori 1981: 43.

muita yhteisöjä.³⁴⁸ Vielä on erikseen mainittava vuorovaikutus, jonka muodostavat osuusmeijerit ja toisaalta Valio Meijerien Keskusosuusliike, jonka jäseninä osuusmeijerit toimivat. Moninaisia kiistoja aiheutuu myös valiolaisten meijerien ja sen ulkopuolella olevien meijeritoimintaa harjoittavien laitosten kesken.

Ristiriidat voivat esiintyä ainakin seuraavanlaisista syistä ja seuraavanlaisissa tilanteissa:

- lakien ja sääntöjen tulkinta;
- sääntöjen muuttaminen;
- maidon laatu ja sen toimittaminen;
- tuotteen määrän mittaaminen;
- maidon ja maitotuotteiden sekä palvelusten hinta ja laatu;
- kilpailu maidon hintatasosta;
- kilpailu markkina-alueista;
- jäsenuskollisuus, esimerkiksi siirryttäessä omasta osuuskunnasta yksityiseen meijeriin;
- oman edun tavoittelu;
- väärän tiedon levittäminen omasta osuuskunnasta ulkopuolisille;
- rajariidat mejereitten välisillä alueilla pyrittäessä saamaan naapurilta maidontuottajia omaan meijeriin;
- meijeritoiminnan keskittäminen suunniteltaessa liittymistä jäseneksi keskusosuuskuntaan tai sulautumista toiseen osuuskuntaan;
- osuuskunnan purkaminen;
- kentän mielipiteiden huomiotta jättäminen;
- tiedottaminen;
- vallankäyttö;
- itsenäisyyden menettämisen pelko;
- meijerien hallinnon henkilövalinnat;
- ammattijohdon valinta;
- hallintoelimien tekemiset ja tekemättä jättämiset.

Aiheet syntyneisiin ristiriitoihin olivat niin moninaiset, että oli mahdotonta laatia niistä tyhjentävää luetteloa. Monissa edellä luetelluissa tilanteissa oli merkit-

---

³⁴⁸ Lehtonen 1990: 23–24. Yhteisö-käsitteellä on monta merkitystä. Se voi olla toiminnallinen yhteisö tai edustaa vain symbolista yhteisyyttä. Tässä kirjoituksessa tarkoitetaan kuitenkin lähinnä toiminnallista yhteisyyttä. Yhteisö on sellainen yhteenliittymä, jossa toimijana on ihmisryhmä, joka toimii vuorovaikutuksessa parantaakseen elinolojaan ja muita, myös aivan aatteellisia tavoitteita ja jonka tavoitteena on tiettyjen asioiden säilyttäminen ja edistäminen. Yhteisö-käsitteellä on monta merkitystä. Ks. myös Kivimäki & Ylöstalo 1973: 171–172.

tävästi vaikuttamassa lain tulkinnat. Usein meijerien jäsenet ja hallintohenkilöt sekoittivat osuusmeijereissä keskenään osuuskuntalain, kunnallislainsäädännön ja seurakuntia koskevat lakisäännökset. Mm. tällaisen varalta useat osuuskunnat kutsuivat osuuskuntakokoukseen ja hallintoneuvoston kokoukseen asiantuntijana Pellervo-Seuran lakimiehen.

3.2.1. Rajariidat osuuskuntien välillä

Eräs aikoinaan jatkuvasti esiin tullut ristiriita oli kamppailu naapurimeijerin jäsenistä. Ne olivat vaikuttamassa tuntuvasti osuusmeijeritoimintaan toisessa meijerivaiheessa. Pääasiassa kilpailua osuusmeijerien jäsenistä oli kuitenkin valiolaisten ja muiden meijeritoimintaa harjoittavien yritysten välillä. Ilmeisesti ulkoapäin tullut uhka tiivisti omat rivit puolustuskannalle ja myös yhdisti osuuskuntien hallintoa ja johtajistoa. Ulkopuolinen uhka on kuitenkin vähitellen laimentunut, ja rajariidat ovat näin ollen lähes olemattomia. Osuusmeijeritoiminnan alkuvaiheiden ongelmat ovat alkaneet tuntua jo lähes käsittämättömiltä.³⁴⁹ Samankaltaisina jatkuvat ongelmat värittävätkin osuusmeijeritoiminnassa tapahtuvaa kehittämistä.

Jotta lukija saisi näistä osuusmeijerien tapahtumasarjoista aiempaa oikeamman käsityksen, niin otettakoon taustaksi eräs aikanaan melkoista huomiota herättänyt tapaus. Siihen liittyviä virallisia asiakirjoja ei ole käytettävissä, joten on tyydyttävä siihen, mitä siitä lehdissä aikanaan kirjoitettiin.

Tapahtumat keskittyivät Lapinlahden Ala-Pitkän kylään, ja kysymys oli *Kuopion Osuusmeijeriin* maitoa toimittavista osuuskunnan jäsenistä. Toisena osapuolena oli Lapinlahden Osuusmeijeri, johon osa Kuopion Osuusmeijerin jäsenistä

---

³⁴⁹ Vuori puhelinhaastattelussa 1984. Naapuriosuuskuntien välinen yhteistyö niin maidon keräilyssä kuin jakelussakin on useissa tapauksissa ollut valitettavan heikko. Jake-lupuolella asiaan on ymmärtääkseni viime vuosina tullut huomattavia parannuksia. Mutta maidon keräilyssä riidellään edelleenkin "sieluista". Se on minulle jatkuvasti käsittämätöntä kun kyseessä on yksi ja sama järjestökokonaisuus, jossa keskusliikelle on vielä annettu lähes kaikkien tuotteiden markkinointioikeus ja tuotannon ohjaus-oikeus. Kaikenlaiset rajasopimukset, joita ei mielestäni pitäisi edes tarvita, ovat hyvin usein todellisia riidan aiheita.

oli halukas liittymään. Ongelman aiheuttajana ei ollut suinkaan osuuskuntalaki, eivätkä tietävästi osuuskuntien säännöt. Syynä olivat selvästi näkyvinä piirteinä arvovalta ja itsenäisyys, mutta kuitenkin todellisina myös hieman peitellysti taloudelliset seikat.

Merkille pantavaa oli, että vaikka kiistassa esitettiin monenlaisia mielipiteitä, niin kiistelevien osapuolten maksamaa keskinäistä tilityshintaeroa ei tuotu ongelmana esiin. Vuonna 1977 Kuopion Osuusmeijeri tilitti maidosta tuottajilleen keskirasvaisesta maitolitrasta 123,12 penniä ja Lapinlahden Osuusmeijeri vastaavasti 131,17 penniä. Kun tämä tilityshinta muutettiin rasvan todellisen arvon mukaan korjatuksi, niin eroa oli tilityshinnoissa noin 10 penniä litralta.³⁵⁰

Kymmenen pennin hintaero maitolitralla oli tuohon aikaan varsin suuri. On mahdollista, että kiistassa oli hintaerolla pohjimmiltaan huomattava merkitys. Se saattoi osoittaa, että haluttiin näyttää, kuinka osuustoiminta-aate oli mammonaa tärkeämpi. Nämä hintaerot eivät ole edellä mainittujen osuusmeijerien kesken olleet enää vuoden 1980 jälkeen kuin parin pennin suuruusluokkaa.

Rajariita laantui kestätyään kiivaana noin vuoden verran. Ulkopuolisen oli lopultakin hyvin vaikea tunnistaa tämän ongelman syvimpiä syitä. Lapinlahden Osuusmeijerin Ala-Pitkän kylän jäsenet puhuivat talonpojan itsenäisyydestä ja vapaudesta valita itse oma osuusmeijerinsä. Totta onkin, että *osuuskuntalain ja sääntöjen* mukaan olisi pitänyt olla oikeus erota Kuopion Osuusmeijerin jäsenyydestä vain tekemällä eroamisilmoitus. Tämän jälkeen eronneet olisivat osuuskuntalakia ja sääntöjä noudattaen voineet siirtyä Lapinlahden Osuusmeijerin jäseniksi.³⁵¹

Kaikki ei voinut olla osuustoiminnassa näin yksinkertaista. Maidontuottaja sai alun alkaen vapaasti valita lähimmän ja sopivimmalta tuntuvan osuusmeijerin sellaiseksi, jonka jäseneksi hän liittyi. Liittyminen voi tapahtua myös sillä pe-

³⁵⁰ Suomen osuusmeijerien liiketilasto 1977: 13.

³⁵¹ Korhonen 2008, Kuopion Osuusmeijerin eläkkeellä oleva hallintojohtaja, on saanut kopiot Kuopion Osuusmeijerin, Lapinlahden ja Alapitkän tapahtumista ja on haastattelussa 21.9.2008 vahvistanut niiden olleen tekstissä kerrotun mukaisia.

rusteella, että tietty osuuskunta juuri liittymishetkellä maksoi parhainta tilityshintaa. Tämä taas saattoi hyvinkin johtua siitä, että kyseinen hyvää tilityshintaa maksava meijeri oli taloudellisten tekijöiden osalta juuri liittymisaikaan sellaisessa tilanteessa, että pääomakustannukset olivat pienimmillään. Rakentamiset ja uusien laitteiden hankinnat olivat siis kaukana takanapäin. Naapurimeijerillä tilanne saattoi olla päinvastainen. Tällöin jäsen toimi hyvin lyhytnäköisesti vaihtaessaan osuuskuntaa hinnan perusteella.

Harva meijeri ei kuitenkaan voinut jatkaa toimintaansa joutumatta jossakin vaiheessa uudistuksiin. Tällöin sen pääomakustannukset taas vuorostaan olivat nousseet. Mikäli jäsenen sijaintipaikka oli kahden tai kolmen meijerin raja-alueilla, tilityshintaan tuijottava jäsen saattoi ryhtyä jälleen harkitsemaan osuusmeijerinsä vaihtamista.

Mikäli kerrotun kaltaisia meijerin vaihtoa harkitsevia ja sen toteuttavia jäseniä oli suuri joukko, oli se luonnollisesti omiaan pienentämään maitomäärää sillä osuusmeijerillä, joka oli äskettäin tehnyt uhrauksia parantaakseen meijerin teknistä tasoa. Tämän seurauksena pääomakustannukset vastaanotettua maitolitraa ja tuotettua jalostusyksikköä kohden aluksi kohosivat, ja meijerin tilitysmaksukyky sekä taloudellinen asema heikkenivät. Tällöin jäsenen meijerinvaihto ei ymmärrettävästi ole voinut olla osuustoiminnan ja osuusmeijereitten jäsenten kokonaisedun mukaisia.

Aivan edestakaista eroaminen ja liittyminen eivät voineet kuitenkaan olla, sillä VOskL 20.2 § mukaan sääntöihin oli mahdollista ottaa määräys, jonka mukaan jäsen ei voi erota mikäli hänen liittymisestään osuuskuntaan on kulunut määrätty aika, kuitenkin enintään kolme vuotta.³⁵² Tätä vanhemmassa osuustoimintalaissa eroamisaika oli enintään kaksi vuotta (Osuust.L 12. 3 §.

---

³⁵²VOskL 247/1954, 20.2: ”Sääntöihin voidaan ottaa määräys, ettei jäsen saa erota, ennen kuin hänen osuuskuntaan liittymisestään on kulunut määrätty aika, enintään kolme vuotta.”

Ulospäin saattoi usein vaikuttaa siltä, että osuusmeijerien rajariidat puhkesivat yllättäen. Niin ei asia kuitenkaan useimmiten ollut. Yleensä oli niin, että osuusmeijerin hallitus ja toimitusjohtaja tekivät hiljaista työtä naapurimeijerin jäsenten keskuudessa.

Oman osuusmeijerin keskittämistoimet eivät aina olleet kaikkien jäsenten mielestä hyviä tai tarpeellisia. Sulautumista vastustava jäsen saattoi erota ja siirtyä toiseen osuuskuntaan.³⁵³ Kuitenkin ratkaisut piti saada toteuttaa osuuskunnan sisäisin toimin naapurimeijerin siihen puuttumatta.

Toisinaan riitaan tuotiin myös taloudelliseen yritystoimintaan kuulumattomia väitteitä. Vedottiin kunnallispoliittisiin seikkoihin tai tunteisiin: "Pitäähän meijeri olla omassa pitäjässä" ja niin edelleen. Perimmäisenä tavoitteena oli vain saada naapurina toimivalta osuusmeijeriltä jäseniä omaan osuusmeijeriin. Menetelmät valittiin tilanteen mukaan. Tällainen kunnianhimoinen pyrkimys oman osuuskunnan laajentamiseen, osuustoiminnalle tuomittavin keinoin, on tutkijan mielestä parhaiten kuvattavissa sanoilla: aikuisten ihmisten lapsellista puuhailua.

Edellä oleva lausahdus ei ehkä ole aivan pysyvää totuutta kuvastava. Ihminen onneksi oppii uusia menetelmiä ja omaksuu sellaista, joka aikaisemmin oli hylättävä. Siitä huolimatta usein pyritään uusissa vaiheissa vetoamaan vanhaan menettelyyn, joka tuntuu turvalliselta.³⁵⁴

---

³⁵³ VOskL 247/1954, 158.1: ”Purkautuvan osuuskunnan jäsenellä, joka ei ole yhtynyt sulautumispäätökseen, on oikeus sellaisin vaikutuksin, kuin 64 §:ssä on sanottu, kolmenkymmenen päivän kuluessa kokouksen lopullisesta päätöksestä erota osuuskunnasta, vaikka säännöissä olisikin eroamisoikeutta rajoitettu.”

³⁵⁴ Taloustieteessä tätä kutsutaan polkuriippuvuudeksi. Tutkijana yritän löytää ratkaisuja sille, miksi nyt osataan ajatella menneitä tapahtumia aivan uudessa valossa. Hyväksytään sellaista mikä aikaisemmin ei voinut tulla kysymykseenkään. En yritä ratkaista tätä pähkinää filosofisilla argumenteilla, vaan haluan edetä kokemukseni ohjaamana.

3.2.2. Hinnoitteluongelma ja sen ratkaisu

Eräs tärkeä osuusmeijerijärjestön tehtävä on ollut noudattaa toiminnassaan periaateohjelmaa, joka saatettiin kirjalliseen muotoon vuonna 1980.³⁵⁵ Tähän periaateohjelmaan viitataan tutkimuksessa myöhemminkin, joten sen sisältö on tässä vaiheessa syytä esittää. Seuraavassa ote tärkeästä osasta periaateohjelmaa:

"Jäsenmeijereille maksamissaan maitovalmisteiden tilityshinnoissa keskusliike pyrkii mahdollisimman tasapuoliseen hinnoitteluun siten, että erityyppisten meijerien tilityskyky olisi mahdollisimman samansuuruinen.

Osuusmeijerijärjestön eri yksiköiden tulee toimia taloudellisesti mahdollisimman pienin kustannuksin mutta kuitenkin niin, ettei valmisteiden laatu kärsi. Taloudellisuuden tarkkailun helpottamiseksi keskusliike kerää yksikkökustannuksista tietoja, joiden perusteella meijereille voidaan toimittaa normiarvoja. Kustannustietoja käytetään hyväksi myös taloudellisessa neuvonnassa.

Keskusliike hoitaa jäsenmeijereiltä ostettujen maitovalmisteiden tilitykset siten, että eri valmisteiden kannattavuus meijereille on keskimäärin sama. Saman valmisteen kannattavuus eri meijereissä saattaa siitä huolimatta vaihdella. Kannattavuuden parantamiseksi meijereiden tulisi pyrkiä suuriin valmistussarjoihin esimerkiksi vaihtamalla tuotteita tuotevaihdon avulla. Lisäksi meijereiden tulee jatkuvasti kiinnittää huomiota tuotannon tekijöiden taloudelliseen käyttöön. Raaka-aineen käytön tarkkailulla on erittäin suuri merkitys, ja raaka-aineen käyttöön liittyvät tekijät on otettava huomioon jo prosessin suunnittelussa."

Edellä oleva tarkoittaa yksinkertaistettuna olettaa, että olisi neljä samansuuruisia osuusmeijeriä, jotka jalostavat keskenään erilaisia maitotuotteita, kuten voita, juustoa, maitojauhetta ja nestemäisiä maitovalmisteita. Ne toimivat yhtä taloudellisesti ottaen huomioon meijereittensä jatkuvan kehittämisen, jolloin niiden olisi säilytettävä keskenään samanlainen tilitysmaksukyky. Maidosta maksettu hinta meijerin maidontuottajalle ei saa olla riippuvainen siitä, mitä maitojalostetta kukin meijeri valmistaa.

Tilitysmaksukykyä laskettaessa on huomioitava jalosteiden myynnistä saadut ja muut tuotot, joista vähennetään meijerin kustannukset, poistot, maksetut verot, korot ja rahastoihin sääntöjen mahdollistamalla tavalla siirretyt erät sekä tehdyt

³⁵⁵ Valiolaisen osuusmeijerijärjestön periaateohjelma 1980: 19 ja 26.

varaukset. Jäännös jaettuna meijerin vastaanottaman maidon litramäärällä osoittaa tilitysmaksukyvyn litraa kohti. Myös ylijäämät tulee huomioida, vaikka ne ovat olleet 1980-luvulla meijereissä hyvin pieniä ja siten vähämerkityksisiä.

Jäsenmeijerien jäsenten keskeinen yhdenvertaisuus tulee kyetä järjestämään. Maidontuottaja ei saa joutua eriarvoiseen asemaan sen vuoksi, että hän ei voi itse määrätä, mitä hänen tuottamastaan maidosta kulloinkin valmistetaan. Jos *osuusmeijerijärjestö* ei kykene noudattamaan periaatteitaan, niin se *on epäonnistunut tärkeässä osuustoiminnallisessa tehtävässään*.

Valion hinnoittelussa oli kuitenkin vuosikausia todettu olevan vääristyneisyyttä. Tämän epäkohdan olivat havainneet useat voita valmistavat meijerit, jotka olivat sen johdosta menettäneet taloudellisesti. Syntynyt vinoutuma perustui väärin menetelmiin Valiossa. Tämä saattoi johtua arviointivirheestä, tai se oli ollut tahallinen toimenpide, jolla Valio halusi ohjata tuotantoa. Tällaista menettelyä ei voida pitää jäsenten kesken hyväksyttävänä.³⁵⁶ 1980-luvulla *juustolla ja maitojauheella* oli hyvät vientimahdollisuudet. Tästä on selvitystä jäljempänä. Näillä tuotteilla oli paljon vientiä ulkomaille, ja Valio sai niistä hyvän hinnan. Ulkomaankauppa ja siihen liittyvä hinta olivat aivan eri asioita kuin kotimaan hinnoittelu. Se ei olisi saanut vaikuttaa osuusmeijeritoiminnassa maidontuottajan saamaan maidon hintaan. Valion hallintojohto oli vain aina esittänyt, että jos joskus eroja on, niin ne kyllä ajan myötä korjautuvat.

Kukin meijeri valmisti sitä tuotetta, johon se oli ratkaisuihinsa ja Valion muussa ohjauksessa päätenyt. Myös investoinnit olivat sen mukaiset. Valmistusta ei voinut muuttaa ilman uusia investointeja. Valmistussuuntaa ei liioin saanut muuttaa omin päin, vaan siitä olisi pitänyt neuvotella yhteistyökumppaneiden

---

³⁵⁶ Lehtonen 1986: 389. Oikeuskäytäntöä tutkimalla on mahdollista selvittää, minkälaiset tilanteet aiheuttavat arviointiongelmia. Tahallisuusarvioinnin selvittely kiinnitetään siten yksilöityihin asiantiloihin ja tapahtumiin, joista käsin myös erilaisia ratkaisuja voidaan verrata. Yksilön oikeusturvan (yhdenvertaisuuden ja ennustettavuuden) näkökulmasta on tärkeitä, että ratkaisut samanlaisissa tilanteissa ovat yhdenmukaisia.

kanssa. Etenkin Valio oli siinä ohjaileva tekijä, koska markkinointi oli sen vastuulla.³⁵⁷

Keskusliikkeen laatimat omatkin hintatilastot olivat osoittaneet, että eri maitotuotteiden tilityshinnoissa oli ollut eroavuuksia useina edellisinä vuosina.³⁵⁸ Samaa osoittivat myös Pellervo-Seuran markkinatutkimuslaitoksen tilastot. Liiketilastojen osoittamaa tulosta hämärsi se, että aikoinaan hintojen vertailua varten valitut tyyppimeijerit olivat muuttaneet vuosien kuluessa tuotantosuuntaansa. Tämän seurauksena muutamat esimerkiksi juustoa valmistaviksi valitut meijerit eivät enää olleet moniin vuosiin tehneet juustoksi edes puolta maidontuottajilta vastaanottamastaan maidosta.

Valion tilastoista ottamat tyyppimeijereitten tilityshinnoista antamat tiedot olivat epäselviä ja epävarmoja, eikä niitä olisi pitänyt käyttää tähän tarkoitukseen. Keskusliikkeen ulkopuolisilta keräämä tieto oli epävarmaa. Tämä johtui siitä, että tietoja antoivat usein ne, joille tilastojen antamalla lopputuloksella oli merkitystä.

Meijerien Keskusosuusliike Valio otti noihin aikoihin konsultin, joka oli väitellyt kauppatieteiden tohtoriksi laskentatoimesta. Hän lausui raportissaan mm., että eri jalostussuuntien meijereitten hinnoittelu on ollut tasapuolista. Osuuskunta Maitojalosteen johto piti konsultin lausumaa vääränä. Valio näytti pitävän lausumaa todisteena hinnoittelunsa oikeellisuudesta. Maitojalosteella sitä pidettiin perusteettomana Valion mielistelynä. Konsultti oli sama, jolta Maitojalosteen hallitus oli aikaisemmin pyytänyt sen oman talousjohdon tekemien laskelmien tarkistusta. Nämä laskelmat osoittivat Valion tilityshintojen vääristymiä, kuten jäljempänä esitetyistä taulukkojen X ja Y yhteenvedoista ilmenee (LIITESARJA 1).³⁵⁹

³⁵⁷ Aerikkala 20072009, puhelinhaastattelussa 20.11.2008 sanoi, että valmistussuuntaa ei saanut jäsenmeijeri muuttaa. Muutokseen sai luvan vain poikkeustapauksissa.

³⁵⁸ Suomen osuusmeijerien liiketilastot: 1977, 1980, 1981, 1982 ja 1983.

Valio 1983c: ”Sen sijaan on eri tuoteryhmien välillä tilityskyvyn osalta tapahtunut lyhyellä aikavälillä vaihtelua. Kolmen viimeksi kuluneen vuoden aikana ovat tyyppityksessä juustomeijereitä edustavat meijerit saavuttaneet parhaan tilityskyvyn.”

³⁵⁹ Taulukot X ja Y ovat meijerikohtaisesti kokonaisuudessaan liitesarjana 1.

Konsultti ei esittänyt lausuntonsa tueksi laskelmia Valion hinnoittelusta, ja tämä herätti Maitojalosteella kummastusta. Maitojaloste oli suurin Valion jäsenmeijereistä. Se oli suurempi kuin Centrallaget Enigheten, joka harjoitti itsenäisesti jäsentensä tuotteiden markkinointia ja vientiä. Maitojaloste olisi niin ollen voinut alkaa harjoittaa markkinointia ja vientiä yksinkin. Olisi ollut myös mahdollista, että muita osuusmeijereitä olisi tullut mukaan.

Maitojalosteen hallinto oli maltillinen ja pitkämielinen, jopa liikaakin. Minäkäänlainen uhkailu omista markkinoista ei tullut kysymykseenkään. Siihen ei edes viitattu, eikä sellaista koskaan Osuuskunta Maitojalosteessa suunniteltu. Periksi ei kuitenkaan annettu, vaan neuvotteluja Valion kanssa jatkettiin. Eräissä yhteydessä uusi pääjohtaja Iikka Haka, joka oli monia vuosia ollut Valion hallituksessa, yllättyi Maitojalosteen neuvottelijoiden jokseenkin tiukasta vaatimuksesta tarkistaa Valion tilityshinnoittelua. Pääjohtaja ilmoitti, että hän ei ollut koskaan aikaisemmin tällaisesta ongelmasta edes kuullut. Siitä voitiin päätellä, että Valion hallituksessa ei ollut tästä asiasta vakavasti edes keskusteltu. Tällöin elettiin aikaa 1984–85.

Hinnoitteluongelma oli niin merkittävä, että sitä oli pakko aikanaan tarkasti tutkia. Osuuskunta Maitojalosteen hallituksen myötävaikutuksella osuuskunnan talousjohto paneutui ongelmaan perusteellisesti. Siihen olivat luonnollisesti kiinnittäneet huomiota monet muutkin osuusmeijerit ja todenneet ristiriitaisuuden.³⁶⁰

Ristiriitaisuuden syitä selvittäessä tutkimuksen kohteeksi otettiin sellaiset meijerit, jotka jalostivat vuosina 1980 ja 1983 pääasiassa juustoa tai voita. Rahayksikkönä oli tuolloin markka. Tiedot kerättiin Suomen Osuusmeijerien liiketilastoista. Hintavertailuun otetut meijerit olivat keskikokoisia. Laskelmasta oli jätetty pois kaikkein pienimmät meijerit. Osuusmeijereistä kaikkein

---

³⁶⁰ Puhakka 2004–2008, maanviljelysneuvos ja eläkkeellä oleva Kainuun Osuusmeijerin toimitusjohtaja, haastattelussa 2.8.2004 ja 21.10.2008 kertoi todenneensa tämän hinnoitteluvääristymän.

suurimpiakaan ei voitu tähän tutkimukseen ottaa, koska ne valmistivat monia erilaisia tuotteita ja edustivat siten sekameijereitä.

Liitesarjana 1 olevat taulukot X ja Y osoittavat näin aikaansaadut tulosvertailut tai oikeammin maidon tilityshintavertailut.³⁶¹

Käyttöomaisuuden poistot ja varaukset tuli ottaa huomioon laskelmissa. Käyttöomaisuudesta tehdyt poistot osoittavat sen markkamäärän, jonka osuuskunta oli kirjannut kuluksi tuloslaskelmassa. Varaukset merkitsevät sitä, että osuuskunta oli näin tuloslaskelmassaan varautunut tulevia menoja ja menetyksiä varten. Liitesarjana 1 olevissa taulukoissa poistot ja varaukset on merkitty yhteissummina. Poikkeuksellisen suuret poistot ja varaukset osoittavat, että meijeri on menestynyt taloudellisesti. Keskusliikkeen **tilastoissa** ei ollut huomioitu edes silloisen elinkeinoverolain (Laki elinkeinotulon verottamisesta 360/1968) sallimia poistoja ja varauksia. Tämä oli tilastoharha, tahallinen tai tahaton.

Taulukoista voi todeta, että juustolat ovat maksaneet vastaanottamastaan maidosta vuonna **1980** keskimäärin 165,77 penniä/litra. Voimeijerit vastaavasti ovat maksaneet 160,09 penniä/litra eli **5,68 penniä/litra vähemmän kuin juustomeijerit**. Vuonna **1983** vastaavasti juustomeijerit ovat maksaneet 228,50 penniä/litra Voimeijerit puolestaan ovat maksaneet vain 221,66 penniä/litra eli **6,84 penniä/litra vähemmän kuin juustomeijerit** vastaanottamastaan maidosta tuottajilleen.

Poistoja ja varauksia vuonna 1983 *juustolat* olivat tehneet 15 790 325 markkaa (2 655 774,76 euroa) eli tämä vastaa 9,6 penniä/litra³⁶² *Voimeije-*

---

³⁶¹ Osuuskunta Maitojaloste ei ole vertailussa mukana, koska se on toisen asteen osuuskunta ja tilittää maidosta jäsenosuuskunnilleen. Lisäksi sen jalostus on monipuolista eli se valmistaa ja myy voita, maitojauhetta ja nestemäisiä maitojalosteita.

³⁶² Lehtonen 1982: 26. "Hyvistä tilityshinnoista ei voida puhua, ellei poistoja tehdä riittävästi ja jollei maksuvalmius ole kunnossa. Tilityshinnat, poistot ja maksuvalmius muodostavat meijerissä kolme tarkkailukohdetta", Huomattakoon, että yllä olevat taulukot kuvaavat neljän vuoden trendiä. Vuosien 1981–82 tulokset Suomen osuusmeijerien liiketilastossa osoittavat samaa kuin mukana olevat.

rit olivat kyenneet vuonna 1983 tekemään poistoja ja varauksia vain 4 015 154 markkaa (675 308,75 euroa), joka vastaa 4,0 penniä/litra. Juustoloiden investointimenot olivat noin 40 % suuremmat kuin voimeijereiden.³⁶³ Tämä merkitsee sitä, että poistot ja varaukset suhteutettuna investointimenoihin voisivat samassa suhteessa olla juustomeijereillä 40 % suuremmat kuin voimeijereillä eli 5,6 penniä/litra. Jos siis kumpikin meijeriryhmä olisi tehnyt vain niiden erilaisista investoinneista johtuvat suhteelliset poistot, niin juustoloilla olisi jäänyt tilityshintaan vielä **4,2 penniä** eli juustomeijerien **tilitysmaksukyky oli** (6,84 penniä + 4,2 penniä =) **11,04 penniä enemmän** kuin voimeijerien vuonna 1983.³⁶⁴

Edellä oleva kuvaa vertailumeijerien hintakehitystä vuosina 1980 ja 1983. Mikäli verrataan vuoden 1983 tilityshintoja ja **oletetaan**, että kummatkaan juustojen ja voimeijereistä eivät olisi tehneet lainkaan poistoja ja varauksia, niin tilityshintojen ero olisi peräti **12,44 penniä/litra**³⁶⁵

Asiaan oli kiinnittänyt huomiota myös Elinkeinohallitus, joka oli tehnyt vuoden 1985 keväällä tutkimuksen, joka koski maitotaloustuotteiden kannattavuutta ja kustannusrakennetta. Se julkisti 30.10.1986 vuotta 1985 koskevan meijerialan selvityksen. Mukaan oli otettu vuosina 1982, 1984 ja 1985 yli 60 % kaikista meijereiden tuoteryhmistä.³⁶⁶

---

³⁶³ Valion teknillinen osasto on ilmoittanut, että 60 miljoonaa litraa maitoa voiksi jalostava uusi meijerilaitos maksoi vuosina 1982–83 noin 65 miljoonaa markkaa ja vastaavan suuruinen juustola noin 90 miljoonaa markkaa. Tämä pitäne paikkansa, koska Joensuun ympäristön Osuusmeijerin noin 60 miljoonaa litraa maitoa juustoksi jalostavan meijerilaitoksen uusiminen maksoi noin 70 miljoonaa markkaa ja siellä saattoi olla ennestään jotain vanhaakin, joka synnytti kustannussäästöä.

³⁶⁴ Voimeijerien poistot ja varaukset olisivat siis 4 penniä/ litra ja kun tähän lisätään 40 %, niin saadaan suhteellinen juustoloiden investointeja vastaava poistojen ja varausten määrä eli siis 5,6 penniä/ litra. Poistoja ja varauksia olivat juustolat tosiasiansa tehneet 9,8 penniä/ litra, joten siitä olisi riittänyt vielä tuottajille maksettavaksi $9,8 - 5,6 = 4,2$ penniä/ litra, jos juustolat olisivat tehneet vain voimeijereitä vastaavat poistot ja varaukset.

Tiedot on kerätty Suomen Osuusmeijerien liiketilastoista. Vuonna 1980 eivät osuusmeijerit vielä ilmoittaneet varastovarauksiaan, joten siltä vuodelta ei ole näihin tilastoihin perustuvia tietoja käytettävissä.

³⁶⁵ Ks. Liitesarjat 1 ja 2 ja niistä taulukko Y.

³⁶⁶ Elinkeinohallitus, kirjelmä 30.10.1986. Liitesarja 2a-2f.

Elinkeinohallituksen tutkimus oli laaja, ja siinä oli erityisesti tarkasteltu eri jalostussuuntia edustavien meijerien keskeistä tuotehinnoittelua. Tutkimuksesta ilmenivät selkeästi ne erot, joista erityisesti *Maitojalosteen* hallitus oli monen vuoden ajan esittänyt Valiolle laskelmia. **Katteet** olivat laskelmassa voille 95,87 penniä/yksikkö ja juustolle vastaavasti 106,54 penniä/yksikkö. Näistä katteista muunneltu **Elinkeinohallituksen** mukainen ero oli juuston hyväksi **10,67 penniä/maitolitra**. **Maitojaloste** oli edellä mainituissa laskelmissaan saanut voin ja juustojen erotukseksi juuston hyväksi **11,04 penniä/maitolitra**. Erotus elinkeinohallituksen ja Maitojalosteen laskelmissa oli täten ainoastaan 0,37 penniä/maitolitra. Pienet erot johtuvat osittain siitä, että laskelmat eivät olleet täysin samoilta vuosilta. Voita ja juustoa koskevan erotuksen selvittäminen oli Maitojalosteen kannalta tärkein asia, koska se oli tuolloin Suomen suurin voinalmistaaja.

Maitojauheelle tuli elinkeinohallituksen selvityksen mukaan katetta 51,98 penniä/yksikkö. Maitojalosteen laskelmien mukaan kate oli 54,56 penniä/yksikkö. Erotus laskelmissa ei ollut kovin suuri, mutta kuitenkin tässä tapauksessa Maitojalosteen eduksi. Maitojaloste valmisti myös rasvaista maitojauhetta (26 %), joka meni hyvällä hinnalla kokonaan vientiin. Juustosta huomattava osa meni myös tuolloin vientiin niin ikään hyvällä hinnalla. Sen sijaan voille oli ylituotantoa, ja sen vienti ei koskaan ollut edullista. Tästä syystä katteet juustolle ja maitojauheelle olivat voita paremmat.

Nestemäisten maitotuotteiden katteet olivat kaikkein heikoimmat eli 7,98 penniä/yksikkö. Juuston kate oli siis 106,54 penniä. Erotus oli 98,56 penniä/yksikkö. Siitä myös Maitojaloste joutui kärsimään, samoin kuin kaikki muutkin vastaavat osuusmeijerit. Valtakunnallisesti kaikki nämä tilitysmaksukykyyn vaikuttavat asiat olivat hyvin tärkeitä. Tämän vuoksi Elinkeinohallituksen asettaman työryhmän selvitys oli sellainen, joka alkoi vähitellen vaikuttaa Valion hintaerojen tasoittamiseen.

Elinkeinohallitus perusteli tutkimuksensa tulosta kirjelmässään³⁶⁷ seuraavasti (LIITESARJA 2a, 2b, 2c, 2d, 2e ja 2f):

”Meijeriselvityksessä kerätyt tuotekohtaiset kannattavuustiedot koskevat kalenterivuotta 1985. Tiedot perustuvat meijereiden kustannuslaskentaan, joka on pääomakustannusten osalta oikaistu hintavalvonta-asetuksen mukaiseksi. Raaka-aine on hinnoiteltu tavoitehintaan.

Tuote- ja tuoteryhmäkohtaiset tulokset on ilmoitettu penneinä/tuoteyksikkö ja kateprosentteina. Katteella tässä yhteydessä tarkoitetaan meijereiden tuloista verojen jälkeen.

Parhaimman tulokset saavuttivat juustot, joiden katteeksi tuli 4,6 %. Maitojauheet saavuttivat 2,9 %:n katteen ja nestemäiset maitotaloustuotteet 2,0 %:n katteen. Heikoin tulos oli voilla (kate 1,8 %). Kaikkien tuoteryhmien katteet pienenevät edellisen tutkimuksen tuloksista. Selvintä tämä oli voilla, jonka kate heikkeni 1,9 prosenttiyksikköä ja maitojauheilla, joissa vähennys oli 1,5 prosenttiyksikköä.”

Meijerien Keskusliike Valion hallintojohtaja myönsi vihdoinkin, että hinnoissa on vinoutumaa. Hän lupasi samalla, että sitä aletaan *vähitellen korjata*. Tämä ei tuntunut tyydyttävän häviölle jääneitä osapuolia. Miksi tilityshintoja korjattaisiin vähitellen, kun tilityshintojen vääristymistä oli esitetty laskelmia jo monen vuoden aikana?³⁶⁸ Oikeudenmukaista olisi ollut, että korjaus olisi tapahtunut taannehtivasti tai ainakin heti. Keskusliikkeen tilityshintoihin alkoi tulla vähäistä korjausta eri tuotteiden hintojen tasapainottamiseksi. Tämä siis tapahtui sen jälkeen, kun Elinkeinohallitus oli esittänyt edellä mainitut laskelmansa.

Hinnat olivat olleet vuosikautia vinoutuneita, ja se tiedettiin melko yleisesti.³⁶⁹ Kuitenkaan missään vaiheessa ei tuotu esille epäilystä laittomasta varojenjaosta.

³⁶⁷ Elinkeinohallitus, kirjelmä 30.10.1986. Liitesarja 2a–2f.

³⁶⁸ Valion työryhmä 1983 lisäksi lausuu: ”Olemme todenneet, että Valion jäsenmeijereilleen juustosta tilittämä hinta on ollut jo kolmen vuoden aikana parempi kuin voista, kaupanesteistä ja maitojauheista tilittävät hinnat siten, että juustoa valmistavat osuusmeijerit ovat saavuttaneet toisia paremman tilitysmaksukyvyn. Erot eivät ole tasoittuneet, vaikka hintaratkaisuihin on pyritty tilannetta korjaamaan. Juuston tilityshinta on edelleen tuntuvasti korkeampi kuin muiden maitotuotteiden tilityshinnat.” (Samoin Elinkeinohallitus, kirjelmä 30.10.1986. Liitesarja 2a–f).

³⁶⁹ Vuori, Raimo, puhelinhaastattelu 27.1.1984. ”Jatkuvaa ihmettelyäni aiheuttaa myös se, että *toisen asteen* (= Valio/jäsen-osuuskunnat) osuuskunnan maksamille tilityshinnoille ei löydy yhteisesti hyväksyttävissä olevaa oikeudenmukaista hinnoitteluperustetta.

Jäsenten suhtautuminen keskusliikettä kohtaan oli yleensä sopeutuvaa.³⁷⁰ Edellytettiin, että Valion on kaikissa tilanteissa noudettava tasapuolisuutta. Hinnoittelun vääristyneisyyteen suhtauduttiin meijeritoiminnassa hyvin vakavasti. Tähän ottivat kantaa erityisesti ne meijerit, jotka valmistivat pääasiassa voita, maitojauheita tai nestemäisiä maitovalmisteita, ja jotka vääristyneisyydestä johtuen kärsivät tappiota taloudellisesti.³⁷¹ Kuitenkaan asiasta ei keskusteltu VOskL:n 66 §:ään tukeutuen.³⁷²

Todettakoon vielä eräs tapahtuma, joka liittyi hinnoitteluongelmaan ja yhden *meijerin etuoikeusasemaan*. Valio toi vuonna 1982 markkinoille uuden juustotyyppin eli *Oltermannin*. Sen valmistus annettiin yksinoikeudella *Isonkyrön Osuusmeijerille*. Tämä tapahtui ilman minkäänlaista neuvottelua Osuuskunta Maitojalosteen kanssa, vaikka kyseinen osuusmeijeri oli sen jäsen. Sen tuli sääntöjen mukaan toimittaa kaikki maito Maitojalosteelle.³⁷³ Tästä oli Valion johto hyvin tietoinen. Se hyväksyi juustolle osuusmeijerin esittämän tilityshinnan ja näytti siltä, että sitä ei ollut Valiossa edes kunnolla tarkastettu. Isonkyrön toimitusjohtaja itse kertoi hinnoitelleensa juuston omien laskelmiensa perusteella ja meijerin saaman tilityshinnan kannalta edullisiksi.³⁷⁴

Isonkyrön Osuusmeijerin tuottajilleen maksama tilityshinta kipusi varsin nopeasti muiden osuusmeijereitten yläpuolelle. Osuuskunta Maitojaloste joutui antamaan Isollekyrölle raakamaitoa. Tästä Valion toimihenkilövetoinen hallitus päätti neuvottelematta Maitojalosteen johdon kanssa. Oltermannin valmistus ja

---

ta. Tämähän pitäisi minun mielestäni olla ensimmäinen edellytys sille, että tuotantoa pystytään järkevästi ja tasapuolisesti ohjaamaan.”

³⁷⁰ Vuori Raimo, puhelinhaastattelu 9.6.2010.

³⁷¹ Nykyisin nestemäisiä maitovalmisteita on alettu kutsua tuoretuotteiksi. Tämä tutkimus ei erityisesti puutu siihen onko jokin Valion tuotenimityksistä hyvä tai huono. Täytyy kuitenkin todeta, että tuoretuote antaa sellaisenkin kuvan, että muut Valion tuotteet olisivat muita kuin tuoreita. Nestemäiset tuotteet kuitenkin viittaisivat Nesteen öljytuotteisiin.

³⁷² VOskL 66 §: ”Kokouksessa älköön tehtäkö päätöstä, jolla siihen osallistuvat jäsenet muun jäsenen tai osuuskunnan kustannuksella hankkivat itselleen tai toiselle ilmeisesti epäoikeutettuja etuja.”

³⁷³ Osuuskunta Maitojaloste 1983, säännöt 1983: 10 § 2. Mom. ”Jäsen on velvollinen lähettämään osuuskunnalle kaiken vastaanottamansa maidon ja valmistamansa kerman sekä kuoritun maidon lukuun ottamatta maidonlähettäjiille palautettuja eriä, ellei hallintoneuvosto toisin päättä.”

³⁷⁴ Tempakka, haastattelu 3.9.2008.

markkinointi lisääntyivät hyvin nopeasti, ja meijeri alkoi myös vuosi vuodelta investoida yhä enemmän kyseiseen tuotteeseen. Tämä aiheutti Maitojalosteella lisääntyviä ongelmia, koska se joutui vähentämään omaa jalostustaan voidakseen täyttää Isonkyrön kasvavan maidontarpeen.³⁷⁵

Maitojaloste esitti asiasta monta huomautusta Valiolle. Sen hallitukseen silloin kuulunut teknillinen johtaja vakuutteli vuosittain, että Isosakyrössä ei enää lisätä juustonvalmistusta silloisista määristä.³⁷⁶ Valiossa Oltermannin valmistusta oltiin joka vuosi suunnittelemassa sellaiselle alueelle ja meijerille, jolle olisi riittänyt raaka-ainetta juuston valmistukseen. Valiossa siis tunnettiin ongelma sangen hyvin, mutta tätä menettelyä jatkettiin monista lupauksista huolimatta suunnilleen vuosikymmenen ajan.³⁷⁷ Valio olisi voinut korjata ongelman myös siten, että olisi toimittanut Isonkyrön Osuusmeijerille maitoa täydennysmaitomeijereiltä. Niillä oli omaa jalostuskapasiteettia vain maidon tuotannossa tapahtuvien kausivaihteluiden varalta.

Tässä alaluvussa kuvatut tilityshintojen vääristymät ja juustomeijerien suosiminen toisten kustannuksella osoittavat, että Valion Meijerien Keskusosuusliike oli epäoikeudenmukaisella tavalla poikennut omista periaatteistaan joidenkin meijerien vahingoksi ja joidenkin hyödyksi.³⁷⁸

Tässä hinnoitteluongelmassa oli mitä ilmeisimmin VOskL:n 66 §:n rikkominen, ja saattoi olla kysymys myös kilpailulainsäädännön vastainen menettely. Kuitenkaan asiaan oikeudellisin toimin evät ryhtyneet Valion jäsenmeijerit, joilla oli Valion kanssa sovittu riitojen ratkaisu välimiesmenettelyllä. Kuluttajan etua

---

³⁷⁵ Maitojalosteen säännöissä 10.1 § veloitettiin jäsen lähettämään kaiken kirnuttavaksi tarkoitetun kerman Maitojalosteelle jälkitiliin.

³⁷⁶ Rekola, haastattelu 11.9.2003. Matti Rekolan mielestä hallintojohtaja Reijo Lehtonen oli hinnoitteluratkaisuissaan hyvin tasapuolinen. Haastateltava kertoi, että menekistä johtuen kuitenkin joillakin meijereillä, mm. Isonkyrön osuusmeijerillä, oli tietty etuoikeus muiden maitotuotteiden valmistajiin nähden raaka-aineen saannissa ja tuotteen hinnoittelussa.

³⁷⁷ Nevalainen 2007–2008, haastattelu 19.12.2007: Nykyään Oltermannia valmistaa Valion Haapaveden tehdas. Sen valmistusmäärä on noin 19 miljoonaa kiloa vuodessa. Maitoa sen valmistukseen kuluu lähes 200 miljoonaa litraa, josta huomattava osa tosin palautuu herana mm. jauheen ja herajuomien valmistukseen.

³⁷⁸ Annola 2005: s. 335–336.

tämä asia ei loukannut. Ehkä siksi elinkeinohallitus kirjelmässään ei edes viittanut oikeudellisiin toimiin. Hinnoitteluongelma ajoittuu vuoden 1980 luvun alkupuolelle, jolloin oli voimassa L taloudellisen kilpailun edistämisestä 25.5.1873/423.³⁷⁹

Lain 4 luku 15 § 1 mom. Kilpailunrajoituksella katsotaan olevan vahingollista vaikutusta, jos se yleiseltä kannalta katsottuna sopimattomalla tavalla 1) vaikuttaa hinnanmuodostukseen; 2) vähentää tehokkuutta elinkeinoelämän piirissä; tai 3) estää tai vaikeuttaa toisen elinkeinon harjoittamista (31.1.1985/123). 2 mom. *Vahingollisten vaikutusten arvioinnissa on erityisesti otettava huomioon kuluttajan etu.* (31.1.1985/123)

3.2.3. Sääntöjen vastainen menettely

Valiollaiset osuusmeijerit eivät ole pyrkineet ratkaisemaan keskinäisiä erimielisyyksiään tuomioistuimessa. Sen sijaan osuusmeijerit ovat ottaneet sääntöihinsä määräyksen, jonka mukaan niiden keskeiset riidat ratkaistaan välimiesmenettelyä noudattaen.³⁸⁰ Näyttää siltä, että osuusmeijerien keskuudessa ollaan varsin sopuisia sekä toimitaan lakia ja sääntöjä noudattaen. Välimiesmenettelylläkään ei ole jouduttu monia riitaisuuksia ratkomaan. Pellervo-Seuran arkistoista löytyi vain neljä osuusmeijereitä koskevaa välimiesmenettelyä.³⁸¹

Huomattava sääntöjen vastainen menettely oli välimiesmenettelyllä ratkaistu riitatapaus vuonna 1971. Sen osapuolina olivat keskusosuusmeijeri ja sen jäsenosuusmeijeri. Nämä osuuskunnat olivat *Ilmajoen Osuusmeijeri* (myöhemmin Osuusmeijeri) Ilmajoen kunnasta ja *Osuuskunta Maitojaloste* (myöhemmin Maitojaloste) Seinäjoen kaupungista. Tässä oli kysymys ratkaisusta, jossa asianosaiset olivat vuorotellen kantajina ja vastaajina.

Maitojalosteen sääntöihin 28 §:ssä sisältyi määräys, jonka mukaan riitakysymykset osuuskunnan jäsenten välillä ratkaistaan välimiesmenettelyllä siten, kuin siitä VML 46/1928 säädettiin.

³⁷⁹ Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38. L kilpailunrajoituksista 27.5.1992/480.

³⁸⁰ VML Laki välimiesmenettelystä 4.2.1928/46.

³⁸¹ Lehto Kari, puh haastattelu 27.8.2010.

Asianosaiset valitsivat kumpikin välimiehet ja nämä puolestaan valitsivat puheenjohtajan. Osuusmeijerin kanne koski vaatimusta, jonka se oli kirjelmässään 21.9.1971 esittänyt. Välitustuomion (VäT) mukaan Maitojaloste veloitettiin heti suorittamaan maksamattoman huhtikuun 1971 maitotili, 118 750 markkaa (19 972,30 euroa) 6 %:n korkoineen.

Maitojaloste oli toimittanut 21.7.1971 välimiehille kirjelmän, jossa se oli esittänyt kanteensa. Sen mukaan Osuusmeijeri ei ollut toiminut Maitojalosteen sääntöjen 10 §:n 1 momentin mukaan. Säännöissä veloitettiin jäsen lähettämään kaikki kinnuttavaksi tarkoitettu kerma Maitojalosteelle jälkitiliin.

Osuusmeijeri oli sääntöjen vastaisesti toimittanut maitoa toiselle yhtiölle. Koska Osuusmeijeri oli näin menetellessään jättänyt jäsenvelvollisuutensa täyttämättä, hallintoneuvosto oli säännöissä sanotun 10 §:n 2 momentin nojalla määrännyt osuusmeijerin korvaamaan Maitojalosteelle 150 000 markkaa (25 228,20 euroa). Tästä osasuorituksena Maitojaloste oli pidättänyt edellä sanotun 118 750 markkaa (19 972,30 euroa). Maitojaloste vaati, että Osuusmeijerille näin määrätty korvaus vahvistettaisiin välimiesmenettelyssä laillisine korkoineen 30.4.1971 alkaen. Maitojaloste oli myöntänyt Osuusmeijerin maitotilisääntävän oikeaksi mutta vastustanut koron tuomitsemista.

VäT määräsi päätöksessään 29.12.1971 Osuusmeijerin maksamaan sääntöjen 10 §:n 2 momentin mukaisena korvauksena 150 000 markkaa (25 228,20 euroa) 5 %:n korkoineen ja totesi lisäksi, ettei Maitojalosteella ollut laillista perustetta jättää Osuusmeijerin erääntyneitä maitotilisääntävää maksamatta. VäT velvoitti Maitojalosteen maksamaan Osuusmeijerille sen kanteessaan vaatimat 118 750 markkaa (19 972,30 euroa) 6 %:n korkoineen 12.5.1971 alkaen. Asianomaiset joutuivat pitämään jutusta niille aiheutuneet kulut vahinkonaan.

Mainittakoon, että hallintoneuvosto oli 30.4.1971 vahvistanut hallituksen päätöksen erottaa Ilmajoen Osuusmeijeri Maitojalosteen jäsenyydestä, koska se oli

rikkonut jäsenen velvollisuutta koskevaa sääntöä (10 §). Erottamisasiaa ei riitautettu välimiesmenettelyssä (VML 46/1928).

Maitojalosteen silloisten sääntöjen 10 § 1 mom. *oli kieltämättä tulkinnanvarainen*.³⁸² Kuitenkin sääntö oli tarkoitettu sellaiseksi, että Maitojalosteen jäsenet eivät toimita maitoa, kermaa tai kuorittua maitoa ulkopuolisille osuuskunnille tai yhtiöille. Näin se oli myös jäsenten keskuudessa ymmärretty ja otettu sellaisena käytäntöön.³⁸³ Maitojalosteen jäsenmeijerit olivat tuottajajäsenilleen toimittaneet niiden tarpeita eli karjanruokintaa varten kuorittua maitoa. Ulkopuolisille tahoille jäsenet eivät olleet toimittaneet maitoa, kermaa tai kuorittua maitoa. Näin oli käytännössä tapahtunut kaikkien jäsenmeijereitten osalta vuoteen 1971 saakka.

3.3. Osakeyhtiöt meijeritoiminnassa

3.3.1. Osakeyhtiö ja osuuskunta pääkaupunkiseudun maidonhuollossa

Ensimmäinen osakeyhtiömuotoinen valiolainen meijeri oli Tuottajain Maito. Alkujaan se merkittiin vuonna 1953 kaupparekisteriin Orimattilan Meijeri Oy -nimisenä, minkä jälkeen se muutettiin osakkeenomistajien päätöksellä 10.11.1955 Oy Tuottajain Maito - Producenternas Mjölk Ab -nimiseksi.³⁸⁴ Sen perustajina ja ensimmäisen yhtiöjärjestyksen mukaan osakkaina olivat Valio, Maanviljelijäin Maitokeskus ja 18 osuusmeijeriä. Yhtiöjärjestystä ja toiminimeä muutettaessa päätettiin, että myös karjataloutta harjoittavat yksityiset henkilöt

³⁸² Maitojalosteen uudet säännöt merkittiin Kaupparekisteriin 15.9.1983, jolloin 10 § 1 mom. muutettiin niin, että ”Jäsen on velvollinen lähettämään osuuskunnalle kaiken vastaanottamansa maidon ja valmistamansa kerman sekä kuoritun maidon lukuun ottamatta maidonlähettäjille palautettuja eriä, ellei hallintoneuvosto toisin päättä.”

³⁸³ Kivimäki - Ylöstalo 1973 s. 243 mukaan tahdonilmaisu voi tapahtua hiljaisena (konkludenttinen) hyväksymisenä eli toimien kautta ilmaisatettuna. Ks. myös kirjan sivun alaviite 11.

³⁸⁴ Asetus kaupparekisteristä sekä toiminimestä ja prokurasta 2.5.1895: ”Osuuskunta saa toiminimenään käyttää myös toiminimensä toiseen kotimaiseen kieleen tehtyä käännöstä, joka on mainittu osuuskunnan säännöissä.”

Hakulinen 1955: 386.

saivat tulla osakkaiksi. Tämä yhtiöjärjestyksen määräys enteili jo tuolloin sitä, että oli tarkoitus myöhemmin muuttaa tämä osakeyhtiö osuuskunnaksi. Näin tapahtui 10.6.1981 perustavassa kokouksessa, jossa sen nimeksi tuli Osuuskunta Tuottajain Maito.

Yhtiön tarkoituksena oli perustaa ja hankkia meijereitä, kerätä ja jalostaa maitoa, käydä kauppaa maidolla ja sen jalosteilla sekä edistää maa- ja karjataloutta Uudenmaan, Hämeen ja Kymen lääneissä. Sen osakkaina olivat vain suomenkieliseen osuusmeijerijärjestöön kuuluvat osuuskunnat. Lisäksi perustettaessa päätettiin, että yhtiö voi liittyä jäseneksi Hämeen-Uudenmaan Meijeriliittoon.³⁸⁵ Tämä suuri osakeyhtiömuotoinen meijeriyritys oli kokonaan maidontuottajien hallinnassa.

Etelä-Suomessa meijerien olemus oli tuolloin erikoinen. Alueella oli hyvin runsaasti yksityisiä meijereitä. Näitä olosuhteita ajatellen voimakkaat toimet toiminnan keskittämiseksi olivat sekä puolusteltavissa että arvosteltavissa. Näiden toimien myötä syntyi myös eräs Suomen suurimmista meijerilaitoksista. Tuottajain Maidon vaiheet keskittymisessä ovat olleet jossakin määrin poikkeuksellisia. Tähän liittyivät mm. Ruhan kartanomeijerin vaiheet sekä niihin liittyvät värikkäät tapaussikermät. Niitä tarkastellaan jäljempänä.

Eräs vähäiseltä näyttävä tapaus sattui Myrskylässä. Tämä tulkoon kerrotuksi, koska sekin osoittaa *Tuottajain Maidon merkitystä alueen meijeriongelmien purkamisessa*. Tämän tapahtumavyöhydin laukaiseminen oli eräs yhtiön tavoitteista Uudellamaalla. Myrskylän Osuusmeijeri vietti leppoisissa merkeissä 20-vuotisjuhlaansa vuonna 1951. Jäsenmäärässä oli tapahtunut huomattavaa kasvua. Vastaanotettu maitomäärä oli samalla myös lisääntynyt. Kaikki näytti olevan hyvin. Osuuskunta vuokrasi 1950-luvun loppupuolella meijerinsä Tuottajain Maidolle. Vuokrasopimus irtisanottiin sen oltua voimassa muutaman kuukauden, mikä synnytti alueella ”maitosodan”. Siinä ottivat mittaa toisistaan

---

³⁸⁵ Valiolaiset osuusmeijerit kuuluvat maakunnallisiin meijeriliittoihin, joita olivat tuohon aikaan Pohjois-Suomen Meijeriliitto, Länsi-Suomen Meijeriliitto, Itä-Suomen Meijeriliitto ja Etelä-Suomen Meijeriliitto. Todettakoon tässä, että meijeriliitot myöhemmin lopetettiin.

Tuottajain Maito ja OTK:lainen Osuusliike Elanto. Se pyrki 1950-luvulla saamaan kulutukseen myymänsä maidon suoraan tuottajilta. Kesäkuussa 1960 Myrskylän meijeriosuuskunnan kokouksessa jäsenet päättivät, että meijeri myytäisiin välittömästi Tuottajain Maidolle. Näin myös tapahtui, mikä lopetti silloisen kiihkeän maitosodan.³⁸⁶

Aivan ilmeinen ja tuntuva uhka maidontuottajien yhtenäisyyden rikkomiseksi meijeritoiminnassa oli olemassa 1950-luvulla. Ongelman aiheuttajana oli Osuusliike Elanto, joka monin tavoin ja keinoin yritti saada maidontuottajia sekä osuusmeijereiltä että yksityisiltä maidon jalostajilta.. Tämä oli omiaan aikaansaamaan voimakasta yksimielisyyttä tuottajaväen keskuudessa Uudella- maalla. Tähän yhtyi suomenkielisten alueiden lisäksi myös ruotsinkielinen maidontuottajaväki, mikä olikin vaikuttava tekijä pyrittäessä ratkaisemaan tilannetta. Yksimielisyyttä riitti myös siihen, että osuusmeijerit alkoivat merkitä Valion kanssa osakkeita Tuottajain Maito Oy:ssä.³⁸⁷ Näin yhtiö sai lyhyessä ajassa tarvittavan pääoman toiminnalleen.

Yksityisetkään meijerinvuokraajat olisivat tuskin voineet tai halunneet toteuttaa teknistä ja taloudellista toimintaansa ilman edellä selostetun kaltaista maidontuottajien voimakasta yhteistoimintaa. Nämä yksityiset meijerit kilpailivat sekä keskenään että osuusmeijerijärjestön kanssa. Tällainen oli luonnollisesti omiaan hajottamaan pääomien käyttöä. Näiden yksityismeijerien ostaminen tai vuokraaminen Tuottajain Maidolle oli välttämätöntä keskittämisen aikaansaamiseksi.³⁸⁸

Osakeyhtiönä Tuottajain Maito sai mahdollisuuden nopeisiin ratkaisuihin meijereitten sulautumisten ja suoranaisten ostojen muodossa. Tarkoituksena oli ostaa niin monta alueella olevaa yksityistä meijeriä kuin luovuttajia riitti. Valio oli sen suurin osakkeenomistaja.³⁸⁹ Meijereitten ostamisessa käytettiin sekä

---

³⁸⁶ Wallén 2004: 190.

³⁸⁷ Hokkanen 1980: 246–248.

³⁸⁸ Pellervo-Seura 1983: 8–10;

Wiese 1974: 86, 88–90.

³⁸⁹ Heino 2003.

Tuottajain Maidon osakkeita että rahaa.³⁹⁰ *Yhtiön tarkoitus oli saavuttaa voimakas jalansija itäisellä ja keskisellä Uudellamaalla maidon vastaanotossa ja jalostuksessa.* Siihen sulautui kolme Valion hallinnassa olevaa osakeyhtiömuotoista meijeriä.³⁹¹ Yhtiö osti joukon meijereitä, jotka olivat yksityisten meijeriharjoittajien omistuksessa tai hallinnassa osuuskuntien kanssa tekemiensä vuokrasopimusten perusteella. Nämä toimet pohjustettiin neuvotteluilla, ja päätökset niistä tehtiin kokouksissa.

Vuonna 1972 Tuottajain Maito ja Valio tekivät Kulutusosuuskuntien Keskusliiton kanssa sopimuksen, jonka nojalla OTK:laiset meijerit³⁹² siirtyivät kaupan kautta Tuottajain Maidolle. Niin ikään Valion silloin omistamat ravintolat siirtyivät kaupan kautta OTK:n omistukseen.³⁹³ Lisäksi Valio myi Elannolle Helsingin meijeriliikkeen eli Hyvä Maku Oy:n. Valion kanssa tehdyn sopimuksen mukaan OTK alkoi lopettaa meijeritoimintaansa, joka loppui kokonaan vuonna 1978.³⁹⁴ Tällä tavalla maidontuottajat onnistuivat saamaan hallintaansa lähes kokonaan Uudenmaan keskeisen meijeritoiminnan. Tässä vaiheessa myös Luoteis-Uudellamaalla sijaitseva *Etelän Maitokuntakin* pääsi eroon kilpailusta Elannon kanssa. Näiden sulautumisten ja tehtyjen kauppojen kautta Tuottajain Maitoon liittyi kaikkiaan noin 30 meijeriä. Tulkoon tässä kohdin mainituksi, että Centrallaget Enighetenin jäsenistöön kuuluvat ruotsinkielisten maidontuottajien omistamat osuusmeijerit harjoittivat toimintaansa itsenäisinä. Näin tapahtui Uudellamaalla kuten muillakin rannikkoalueilla.

Tuottajain Maito onnistui kokoamaan Uudenmaan meijeritoiminnan yhdeksi suureksi yritykseksi, jonka toiminta alkoi olla tehokasta ja yhtenäistä meijerite-

---

³⁹⁰ Kokki 2003–2008, haastattelu 14.3.2008.

³⁹¹ VOYL 22/1895: 44 §.

³⁹² OTK-Osuustukkukauppa perustettiin Helsingissä 1917. Se oli edistysmielisen osuustoimintaliikkeen taloudellinen keskusjärjestö.

- Keskusosuusliike OTK 18.6.1970–29.9.1983.
- Osuuskunta Eka-yhtymä 25.11.1987–10.10.1995
- Osuuskunta Tradeka-yhtymä 11.10.1995 alkaen

Osuustukkukauppa muuttui keskusosuusliikkeeksi 24.6.1970 ja suuressa E-liikefuusiossa vuonna 1983 EKA-yhtymäksi. OTK oli aikanaan eräs Suomen suurimpia monialayrityksiä.

³⁹³ Perko 2005: 47.

³⁹⁴ Hokkanen 1980: 388.

ollisuutta. *Sitä voidaan pitää eräänä hyvänä mallina meijeriteollisuuden kehittämisessä, ja se ansaitsee siksi erityisen huomion tässä tutkimuksessa.* Etelä-Suomen maidonhuolto saatiin omalta osaltaan hoidettua.³⁹⁵

Tuottajain Maito Oy:n muuttamista osuuskuntamuotoiseksi alettiin suunnitella 1980-luvulla. Lähes puolet yhtiön osakkaista oli entisiä maidontuottajia, joiden edut eivät olleet samansuuntaisia kuin aktiivisten maidontuottajien. Maidon tuotannon lopettaneet yhtiön osakkaat olisivat halunneet jatkaa osakeyhtiönä saadakseen yhtiöstä osinkoa. Sen sijaan osuuskuntamuoto olisi antanut osuuskunnan ylijäämän tuottajille pääasiassa maidon hinnassa. Tuottajain Maito halettiin usein samaistaa Valion tytäryhtiöksi. Perusteellisten selvitysten ja laajan kenttäkäsittelyn jälkeen päätettiin yritysmuodon muuttamisesta osuuskunnaksi.

Yhtiön muuttaminen osuuskunnaksi merkittiin kaupparekisteriin 7.1.1982. Sen nimeksi tuli Osuuskunta Tuottajain Maito. Sen ensimmäinen tilikausi muutettiin kahdeksantoista kuukauden mittaiseksi, eli 1.7.1981–31.12.1982. Varsinaista meijeritoimintaa osuuskunta alkoi harjoittaa vasta vuodesta 1982 alkaen. Osuuskunta oli ostanut osakeyhtiöltä vaihto-omaisuuden vuoden 1981 viimeisenä päivänä ja irtaimen käyttöomaisuuden vuoden 1982 alussa.³⁹⁶

Kiinteistön omistajaksi tuli Maidontuottajain Meijerikiinteistö Oy, josta osuuskunta omisti 99 %. Tämä onnistui siten, että osakeyhtiön omistajaosakkaat vaihtoivat omat osakkeensa osuuskunnan osuuksiin. Maidontuotannon lopettaneet osakkaat myivät osakkeensa osuuskunnalle.³⁹⁷ Tällaiset järjestelyt olivat tarpeellisia, sillä osakeyhtiötä ei haluttu purkaa selvitysmenettelyin.

---

³⁹⁵ Maaseudun Tulevaisuus 30.8.1983: "Osuuskunta Yhteisjuustola maailman nykyiskäisin." Kehityksen antama hyöty on ollut edellä kerrotun kaltainen viimeksi kuluneiden vuosikymmenten aikana lähes koko valtakunnassa. Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla sekä Pohjois- ja Itä-Suomessa meijeriteollisuutta on kehitetty kotimaan kulutusta ja vientiä varten.

³⁹⁶ Tuolloin ei ollut vielä OYL:n 624/2006 19: 4.1 §:n säännöstä osakeyhtiön muuttaminen osuuskunnaksi.

³⁹⁷ Osuuskunta Tuottajain Maidon toimintakertomus 1983, Hyvinkään kirjapaino Oy 1983.

Tuottajain Maito aloitti *osuuskuntana* meijeritoimintansa 1.1.1982. Osuuskunnan jäsenet olivat tuolloin, ani harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta, maidontuottajia. Samana vuonna se teki yhteistoimintasopimuksen Lounais-Hämeen Osuusmeijerin kanssa. Lahden Seudun Meijeriosuuskunta sulautui Tuottajain Maitoon vuonna 1988³⁹⁸ ja Askolan Osuusmeijeri vuotta myöhemmin. Tuottajain Maidon maitomäärät olivat 1972 osakeyhtiön aikana 76 miljoonaa litraa ja vuonna 1981 edelleen oy-aikana 129 miljoonaa litraa. Osuuskunnan aikana 2000-luvulla maitomäärä kohosi yli 333 miljoonaan litraan.³⁹⁹

Tuottajain Maidon kehitys on karikoista huolimatta osuuskunta-aatteen kannalta myönteiseltä näyttävä asia. Keskittyminen vaikuttaa olevan siinä tuloksellinen tekijä. Muutokset eivät kuitenkaan onnistuneet ilman kriisejä.

Ruhan kartanon meijerin tapahtumat olivat eräs näistä kovaa vastustusta herättäneistä vaiheista. On ehkä yllättävää meijeritoiminnan keskittämisestä ja kehityksestä kirjoitettaessa, että tutkimuksen tässä vaiheessa siirrytään yhden kartanomeijerin vaiheisiin. Tämä meijeri on kuitenkin melkoinen sitkeyden osoitus, ja siksi se edellyttää lyhyen tarkastelun. Lisäksi se sopinee tähän kohtaan tutkimusta, koska se liittyi Tuottajain Maidon alkuvaiheisiin, joissa turvauduttiin koviltakin tuntuviin otteisiin.

Vuonna 1960 Ruhan meijerin⁴⁰⁰ osti Uno Oeschin poika, agronomi, ja maatalous- ja metsätieteen maisteri Timo Oesch.⁴⁰¹ Hän vuokrasi meijerin Reinh. Smeds & Co:lle, joka luovutti meijerin vuokrasopimuksen vastaisesti eräälle Valion tytäryhtiölle, tämä taas Oy Tuottajain Maidolle vuonna 1961.⁴⁰²

Tuottajain Maidon edustajat tunkeutuivat Ruhan meijeriin eivätkä poistuneet omistajan kehotuksesta. Tästä seurasi haaste käräjille, ja tuomioistuin määräsi yhtiön edustajia poistumaan meijeristä. Sekään ei tehonnut ennen kuin nimis-

³⁹⁸ Heino haastattelu 21.11.2008.

³⁹⁹ Tuottajain Maito Oy 1955–2006, toimintakertomukset.

⁴⁰⁰ Ruhan kartanon meijeri oli perustettu 1870 ja sen alkuvaiheita on tarkasteltu luvussa 2.3.

⁴⁰¹ Pessi 1970: 75.

⁴⁰² Pessi 1970: 75.

mies toimitti hädön. Ruhan meijeristä poistettiin yhtiön sinne asentamat emmentaljuustokoneet. Meijerin omistaja (vuokraaja) puolestaan asensi hankkimansa uudet koneet voim ja edamjuuston valmistusta varten.⁴⁰³

Ruhan meijerissä työskenteli kummankin meijerin toiminnan aikana jatkuvasti sama henkilökunta. Se ei voinut lopettaa toimintaansa käräjäoikeuden päätöksen tultua lainvoimaiseksi, koska maito on voitava käsitellä joka päivä välittömästi. Ainoa ulkopuolinen toimihenkilö oli Tuottajain Maidon Pukkilan meijerin isännöitsijä, joka aika ajoin poikkesi Ruhan meijerissä seuraamassa töiden kulkua. Mainittakoon, että Tuottajain Maidon lakiasioita hoiti Pellervo-Seuran lakiosasto.⁴⁰⁴ Lainopilliset ohjeet olivat oikeat, mutta meijerimiesten käsitykset menivät joissakin meijerikaupoissa ristiin. Tuottajain Maito toimi tässä asiassa kuin omistaja eikä ymmärtänyt vuokrasopimuksen velvoittavuutta. Se menetteli kuin olisi toiminut oikein ja noudattanut hyvää kauppatapaa. Ruhan meijerin omistajat eivät vuokrasopimusta solmiessaan voineet huomioida tällaista olosuhteiden muutosta ja pitivät sitä vuokrasopimuksen vastaisena.⁴⁰⁵

Tämä meijeri on siitä erikoinen, että se oli vielä 2006 Ruhan kartanon meijeri -nimisenä ja on edelleen olemassa Ruhan kartanon Ky:nä. Se jatkoi maidonjalostusta vuoden 1989 kesäkuulle saakka, jolloin se lopetti voim sekä tilsi- ja edamjuustojen valmistuksen.

3.3.2. Maitojauheteollisuus alkaa

Voita valmistavilla mejereillä alkoi olla 1950-luvulla kasvava ongelma kuorittuun maidon sijoittamisessa. Sitä jouduttiin kesäaikana palauttamaan maidontuottajille enemmän kuin ne tarvitsivat mm. karjan ruokintaan. Tämän vuoksi se oli luonteeltaan pakkopalautusta. Kuorittua maitoa tulee sivutuotteena silloin, kun maidosta valmistetaan voita, johon käytetään lähinnä vain sen rasvaosa.

---

⁴⁰³ Pessi 1970: 75–76.

⁴⁰⁴ Heino 2003;

Kokki haastattelu 17.11.2003.

⁴⁰⁵ Annola 2003: 290–291.

Tämän ongelman ratkaisemiseksi Valiossa päätettiin aloittaa maitojauheen valmistus. Sitä varten perustettiin vuonna 1952 *Maitopulveri Oy*, joka alkoi ensimmäisenä maassamme valmistaa suurimittaisesti maitojauhetta. Tuolloin uskottiin, että aivan uusi erityisteollisuuden haara voitaisiin saada aikaan tehokkaasti ja nopeasti *osakeyhtiömuotoisen* yrityksen avulla.⁴⁰⁶ Yhtiön nimi muutettiin vuonna 1958 *Kuivamaito Oy:ksi*.

Suunnitelmana oli, että maitojauheteollisuus osakeyhtiömuotoisena saattoi helpommin laajentaa toimintaansa eri puolille Suomea. Investointipäätökset voitiin tehdä ilman, että alueen osuusmeijerit ja tuottajat välttämättä liittyivät yhtiön osakkaiksi. Muutenkaan näillä eri alueille rakennetuilla tehtailla ei tarvinnut olla osuustoiminnalle ominaista sidonnaisuutta tiettyyn alueeseen.⁴⁰⁷ Tässä toiminnassa oli ilmeisesti tarpeen se, että päätökset voitiin tehdä osakkaiden sijoittamien pääomien suhteessa.⁴⁰⁸

Kuivamaidon osakkaiksi tuli Valion lisäksi useita eteläsuomalaisia osuusmeijereitä. Tarvittava pääoma saatiin *osakeyhtiössä* nopeasti kerätyksi.⁴⁰⁹ Tehdas aloitti toimintansa vuonna 1953 Somerolla. Myöhemmin perustettiin tehtaot myös Nastolaan, Lapinlahteen ja Kemiin. Kuivamaito Oy oli pitkään suurin Suomessa toimivista maitonesteitä kuivattavista tehtaista, kun mukaan laskettiin maitojauheiden lisäksi juuston herasta valmistettu herajauhe. Nykyisin laitos on Valion omistama Lapinlahden tehdas, ja siellä valmistetaan juustoja, maitojauheita ja heravalmisteita. Nastolan ja Someron tehtaiden toiminta on lopetettu.

Edellä on kerrottu, että Kuivamaito Oy perusti vuonna 1965 myös Kemiin Laurilan kuivamaitotehtaan. Vasta sen tultua valmiiksi ja aloittaessaan toimintansa huomattiin, että *tehtaan tuotantoon ei riittänytkaan maitoa*. Se toimi ainoastaan 1966–1975. Erityisesti Pohjois-Pohjanmaalla maidontuotanto oli talviaikaan

---

⁴⁰⁶ Hokkanen 1980: 208.

⁴⁰⁷ Laakkonen 1982: 3.

⁴⁰⁸ Valio oli tuolloin Kuivamaito Oy:n pääosakas, muina osakkaina pääasiassa osuusmeijereitä.

⁴⁰⁹ Valio 1983a: 10. Valio omistaa Kuivamaito Oy:n osakekannasta 58,4 %.

tiloilla hyvin vähäistä, eli kausivaihtelut olivat suuria. Tämän vuoksi Kuivamaito Oy myi Laurilan tehtaan Valiolle.⁴¹⁰ Tehdas ei nykyisin toimi lainkaan. *Laurilan tehdas oli eräs Valioryhmässä tapahtuneista suunnitteluvirheistä.*

3.4. Ensimmäisen asteen osuuskuntien vaiheita

Ensimmäisen asteen osuusmeijereiksi kutsutaan niitä meijereitä, joissa jäseninä ovat yksityiset maidontuottajat. Tällöin jäsenellä oli osuuskuntakokouksessa ainoastaan yksi ääni (VOskL 53 §:n 1 virke). Siihen ei vaikuttanut se, montako osuutta jäsenellä on. Säännöissä voitiin kuitenkin määrätä, että jos jäsenten enemmistön muodostavat osuuskunnat tai muut yhteisöt, niin sellainen jäsen saa äänestää useammalla kuin yhdellä äänellä (VOskL 53 §:n 2 virke).

Tässä alaluvussa tarkastellaan sellaisia ensimmäisen asteen osuusmeijereitä, joita toisessa meijerivaiheessa voitiin kutsua suuriksi osuusmeijereiksi. Niillä oli merkitystä maakuntien maidonhuollon ja meijeritoiminnan edistämisessä. Jokaiseen tässä tutkimuksessa mukana olevan meijerin toimintaan liittyy kuitenkin monia vaikeuksia ja selkkauksia, joissa ei ole välttytty aina käräjöinniltäkään.

3.4.1. Pohjois-Karjala oli edelläkävijä

*Joensuun Ympäristön Osuusmeijeri*⁴¹¹ aloitti ensimmäisenä osuusmeijerinä mitattavat keskittymiset ja investoinnit. Sitä kutsuttiinkin 1950-luvulla suurmeijeriksi. Tämä johtui erityisesti siitä, että meijerin toiminnassa tapahtui suuria muutoksia sulautumisten kautta, mikä antaa aiheen kirjoittaa kyseisestä osuuskunnasta monia muita meijereitä tarkemmin. Viimeisimmät sulautumiset Joensuun ympäristön meijerien kanssa tapahtuivat vuoden 1960 aikana. Nämä sulautumi-

⁴¹⁰ Lintuporo, haastattelu 30.1.2008.

⁴¹¹ Joensuun Ymp. Osuusmeijeri 75 vuotta.

set tapahtuivat VOskL:iin 247/1954 tulleen 16 luvun mukaisesti (absorptiosulautuminen).

Osuuskunnan 75-vuotishistoriikin mukaan Joensuun Ymp. Osuusmeijerin kokouksissa ja maidontuottajien piirissä oli vuosikymmenien aikana käyty monia koviakin kamppailuja. Tämä ei kuitenkaan heijastunut ulkopuolelle, ja ulkopuolisilla osuustoimintahenkilöillä oli se käsitys, että ”heimoperinne” loi pohjan sovinnolliselle menettelylle. Pohjoiskarjalaisia pidettiin meijeritoiminnan kehittämisessä muita edistyksellisempinä. Meijerin jäsenmäärä oli vuosina 1956–1961, eli viidessä vuodessa, kohonnut 3000:sta 9000:een.⁴¹² Toisaalta on todettava, että pohjoiskarjalaiset ja yleensä karjalaiset olivat tavallisesti hyvin yhteistyökykyisiä. Tällainen käsitys oli meijeripiireissä, koska yhteistyö ei ollut muualla maassa kovin edistynyttä. Pohjois-Karjala ja siis Joensuun Ymp. Osuusmeijeri oli tuolloin pisimmälle kehittynyt osuusmeijeri Suomessa.

Joensuun Ymp. Osuusmeijerin säännöt olivat vuoteen 1956 olleet sellaiset, että hallitus oli toimeenpanovaltaa käyttävä elin. Sääntöjä muutettaessa osuuskunnan kokous valitsi hallintoneuvoston. Se puolestaan valitsi johtokunnan. Tuohon aikaan oli tavallista, että valittiin johtokunta, joka toimi osuuskunnan hallituksena.⁴¹³ Hallinto jakaantui siten, että hallintoneuvosto sai laajemman hallinto- ja valvontatehtävän. Hallituksena toimivalle johtokunnalle suotiin hallintoneuvoston päätösten käytännön toteutus.⁴¹⁴ Näin osuuskunnan säännöt ilmoitettiin kaupparekisteriin.⁴¹⁵

Osuuskuntalain 247/1954, 85 §:ssä säänneltiin hallintoneuvoston tehtävät. Hallintoneuvostolle voidaan antaa oikeus hallituksen valintaan sekä joitakin hallintoon kuuluvia tehtäviä. Hallintoneuvosto ei kuitenkaan voi rajoittaa hallituksen 75 §:ään ja hallituksen jäsenen 84 §:ään perustuvaa oikeutta edustaa osuuskuntaa.

---

⁴¹² Suutela & Korhonen 1977: 20.

⁴¹³ Valion säännöt 1974. 16 § 1 mom. ”Osuuskuntaa edustaa ja sen liikettä hoitaa osuuskunnan hallituksena johtokunta, johon kuuluu enintään viisi (5) varsinaista ja enintään kymmenen (10) varajäsentä.”

⁴¹⁴ Suutela & Korhonen 1977: 26.

⁴¹⁵ Suutela & Korhonen 1977: 22.

Joensuun Ymp. Osuusmeijerin 75-vuotishistoriikista ei selviä yksityiskohtaisesti, minkälainen käytännön työnjako osuuskunnassa tehtiin. Siinä on *voitu vähentää hallitukselle* ehdottomasti kuuluvaa edustusvaltaa. *Hallintoneuvosto* on voinut samalla *ottaa itselleen valtaa*, joka ei sille kuulu.

Tällainen menettely on saattanut käytännössä jatkua ongelmitta. Tässä kuitenkin on saatettu rikkoa VOskL:n 247/1954 pykälä 75, 78, 79, 84 ja 85. Joka tapauksessa sääntöjen vastainen menettely on sellainen, josta olisi voinut nostaa kanteen henkilö tai yritys, jonka oikeuksia on loukattu. Jos on tapahtunut jotain, josta seuraa velvollisuus, niin kumpikaan osapuoli, *hallitus tai hallintoneuvosto, ei voi vältyä vastuulta*. Osuuskunta on myös vastuussa, mikäli kolmannelle osapuolelle on tullut vahinkoa. Osuuskuntaa perustettaessa tai sääntöjä muutettaessa olisi huolellisesti harkittava, mitä osuuskuntalain pakollisten sääntömääräysten lisäksi hallintoneuvostolle suodaan.⁴¹⁶

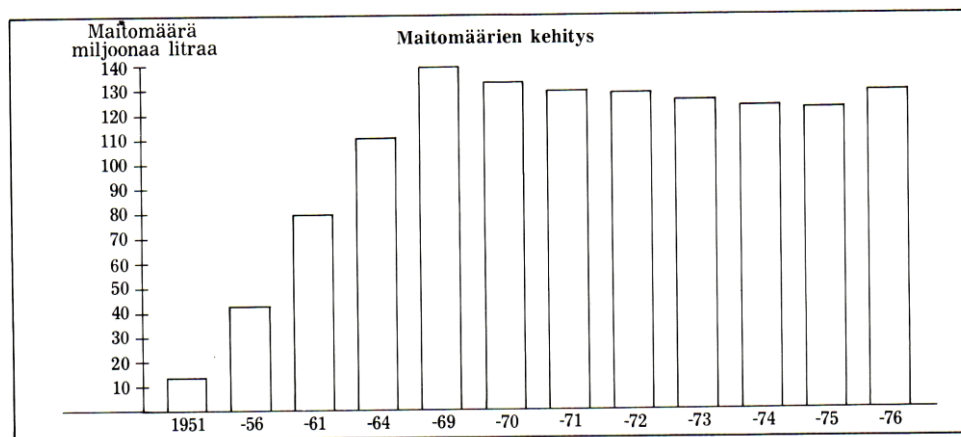
Kipeä vaihe yhteistyön kehittyessä koettiin vuonna 1963, kun Kiteen Osuusmeijeri sulautui Joensuun Ymp. Osuusmeijeriin. Tämä jätti Kiteen seudulla jälkensä naapuriosuuskuntien maidontuottajien mieliin. Samalla sai uutta jalansijaa paikallinen Kiteen osakeyhtiö -meijeri, joka toimi itsenäisenä vuosikymmeniä. Sulautumisten ulkopuolelle jäi myös Liperin Osuusmeijeri. Tämä aiheutti ristiriitaisuutta ja ylimääräisiä maidon kuljetuskuluja päällekkäisten keräilyreittien vuoksi.⁴¹⁷

Joensuun Ymp. Osuusmeijeri oli suurimmillaan vuonna 1968. Sen vastaanottama maitomäärä oli tuolloin 138,8 miljoonaa litraa. Tämä teki siitä aikanaan ylivoimaisesti suurimman ensimmäisen asteen osuusmeijerin Suomessa. Osuuskunnan alue ulottui pohjoisessa Valtimoon ja Nurmekseen, etelässä Kesälahteen, idässä Ilomantsiin ja lännessä Heinäveteen. Maitomäärien kehitystä Joensuussa kuvaa alla oleva kuvio vuosilta 1951–1976.

---

⁴¹⁶ VOskL 247/1954, 9 luku.

⁴¹⁷ Suutela & Korhonen 1977: 16.

Kuvio. Joensuun Ymp. Osuusmeijerin maitomäärien kehitys vuosina 1951–1976⁴¹⁸

Näyttää siltä, että sulautumissäännösten (VOskL 247/1954) vaikutus on ollut merkittävä tekijä meijereiden keskittymisissä ja samalla maitomäärien kasvussa. Se näkyy selkeästi kuviossa vuosien 1956–1969 välisenä aikana.

Joensuun Ymp. Osuusmeijerin oli Suomessa ensimmäinen suuri yhtenäinen maidon hankinta-alue. Meijeriä voitiin tuohon aikaan pitää varsinaisena *alueosuusmeijerinä*. Lapissa maidon keräilyä hoiti Valio, joten sitä ei voi samassa mielessä pitää *alueosuusmeijerinä*.

3.4.2. Maito oli Kainuun alueen tärkein maataloustuote

*Kainuun Osuusmeijeri*⁴¹⁹ oli VOskL:n 247/1954 tultua voimaan alkanut pienin askelin kehittyä suurmeijeriksi. Sellaiseksi se todettiin vasta 1960-luvun vaiheilla, jolloin sen vuotuinen vastaanotettu maitomäärä alkoi nousta yli 40 miljoonan litran.⁴²⁰ Maitomäärän kohottua aloitettiin suurimittainen meijerin laajennus. Epäilijät sanoivat, että maitoa oli liian vähän. Myös johto ymmärsi, että investoinnit olivat maitomäärään nähden liian suuret, mutta se uskoi vahvasti

⁴¹⁸ Suutela & Korhonen 1977: 21.

⁴¹⁹ Kainuun Osuusmeijeri 75 vuotta.

⁴²⁰ Korhonen 1981: 107;
Määttä, puhelinhaastattelut 2004;
Tainijoki, puhelinhaastattelut 2004.

tuotannon kasvuun. Johdon tukena olivat myönteiset ennusteet. Luottamus meijeriä kohtaan syntyi myös pankkikiireissä.⁴²¹

Kainuussa maataloudenharjoittajien kokonaistulo maidosta oli merkittävä. Se oli suurin verrattuna maan keskiarvoon. Sitä kuvaa alla oleva taulukko.⁴²²

Taulukko 1. Maatalouden harjoittajan bruttotulo vuoden 1978 veroilmoitusraporttien mukaan.

	Kainuu (%)	koko maa (%)
maito	43,4	33,8
teuraskarja	15,0	22,5
kananmunat	0,5	3,2
vilja	0,2	6,7
muu kasvinviljely	1,1	5,6
metsä	16,9	10,8
sivuansiot	22,9	17,4

Kainuun Osuusmeijeri aloitti ensimmäisten joukossa Suomessa maidon imukeräilyn, eli maito kerättiin tiloilta keräilyauton säiliöön imumenetelmällä sekä maitopystöistä että tilatankeista. Imukeräilyn yleistyttyä vuonna 1972 meijeri perusti yhteistyössä Valion ja Hankkijan kanssa osuuskunta Pohjolan Kori Oy:n, joka valmisti kuorma-autoihin säiliöitä imukeräilyä varten. Tämä oli ensimmäinen kokeilu lajissaan Suomessa. Maidon imukeräily kehittyi meijereissä myöhemmin sellaiseksi, että samalla maito mitattiin ja siitä otettiin maitonäytteet. Tämän toimituksen jälkeen autonkuljettaja pani maitotilan automaattisen pesujärjestelmän käyntiin. Näin maito voitiin kerätä tiloilta yöaikaankin, ja tilan väki sai nukkua rauhassa.⁴²³

Kainuussa maitotilat olivat hyvin etäällä toisistaan. Maidon keräilyautoja oli sen vuoksi hyvin lukuisasti. Maidonkeräily kaukaisilta tiloilta oli epätaloudel-

⁴²¹ Korhonen 1981: 49. Kainuun Osuusmeijerin alueellinen muoto selkiintyi 1950-luvun loppupuolella, jolloin maidontuotanto lisääntyi tuntuvasti. Tällöin tuli mahdolliseksi laatia kehityssuunnitelmat kestäväälle pohjalle. Maidon tuotannon arvioitiin kasvavan lähivuosien aikana jopa 90 miljoonaan litraan vuodessa. Tästä johtuen meijeri teki suunnitelmat tuotantovälineiden tuntuvaan lisäämiseen. Suunnitelmien teossa meijeriä avusti Kajaanin maanviljelysseura ja Pellervo-Seura.

⁴²² Korhonen 1981: 51.

⁴²³ Tainijoki, puhelinhaastattelut 2004.

lista suurilla säiliöautoilla. Tämän vuoksi osuuskunta otti käyttöön niin sanotun ”satelliittimenetelmän”, joka tarkoitti sitä, että pienet keräilyautot keräsivät maidon etäisiltä tiloilta. Niitä odotti tiettyyn paikkaan pysäköity iso maidonkeräilyauto, johon pienet autot tyhjensivät lastinsa.⁴²⁴

Pienten keräilyautojen säiliöt oli kuitenkin pestävä aina tyhjentämisen jälkeen. Olisi ollut epätaloudellista ajaa kuorma-autoilla etäällä olevaan meijeriin säiliöitten pesemistä varten. Siispä osuusmeijeri kehitti tähän tarkoitukseen auton konevoimalla toimivat huuhtelu- ja pesulaitteet. Säiliöt huuhdeltiin ensin vedellä ja pestiin sitten höyryllä, johon oli lisätty tarpeellinen määrä pesuainetta. Tämän jälkeen säiliöt vielä huuhdeltiin. Nämä menetelmät tulivat nopeasti käyttöön koko maan osuusmeijereissä.⁴²⁵ Tämä menetelmä ei ollut ympäristöystävällinen, ja se tuli vähitellen tarpeettomaksi maidontuotannon keskittyessä yhä suurempiin yksiköihin.

Perusteelliselle hygienialle on välttämätöntä, että maito säilyy kaiken aikaa puhtaana ja riittävästi jäähdytettynä. Tätä edesauttavat navettojen koneelliset lypsylaitteet sekä maidon jäähdytyslaitteet tilasäiliöissä. Tällaisessa kehitystoiminnassa ovat osuusmeijerit aina olleet mukana, suunnittelemassa, neuvomassa ja muuta tukea antamassa. *Kainuun Osuusmeijeri oli näissä asioissa huomattava kehittäjä ja myös usein omaperäinen kokeilija.* Tässä ei ole kuitenkaan tarkoitus väheksyä osuusmeijeritoiminnan ulkopuolella toimivia järjestelmiä. Eri-laisissa järjestelmissä meijerit omaksuivat nämä menetelmät kukin omalla tavallaan.

Kainuulaista yhteistyötä haittasi jonkin verran vain se, että Sotkamon Osuusmeijeri pysyi edelleen omana itsenäisenä meijerinään. Asiaa oli käsitelty yli kymmenessä erilaisessa kokouksessa 1950-luvun loppupuoliskolla, mutta osuuskunnan kokouksissa liittymiseen ei suostuttu, vaikka Sotkamon Osuusmeijerin hallitus olisikin suostunut liittymään Kainuun Osuusmeijeriin.⁴²⁶ Sot-

---

⁴²⁴ Tainijoki, puhelinhaastattelu, 2004.

⁴²⁵ Puhakka 2004–2008, puhelinhaastattelu 2.8.2004;

Heino, puhelinhaastattelu 3.8.2004.

⁴²⁶ Korhonen 1981: 48.

kamon Osuusmeijerin kokoukset olivat sen verran kiihkeitä, että herrojen oli käsketty painua helvettiin. Herroja olivat puheenvuoron käyttäjän mukaan Pelervo-Seuran lakimies ja Pohjois-Savon meijeriliiton toiminnanjohtaja. Erityisenä syynä tähän vastahankaan oli se, että Sotkamon Osuusmeijeri omisti sähkölaitoksen, jota ei haluttu antaa meijerin ulkopuolisille omistajille. Toinen erimielisyyden aihe oli kiista kyläteiden aurauksista. Historia kertoo, että ”jukuripäisyyttä” riitti molemmilla osapuolilla.⁴²⁷

Vuoden 1958 jälkeen tapahtui Kainuussa monenlaisia uudistuksia ennen kuin suurimittainen keskittäminen Kainuun Osuusmeijerissä ja muuallakin Suomessa varsinaisesti alkoi. Niistä tässä ovat maininnan arvoisia muutamat asiat ja tapahtumat, joita tässä tutkimuksessa ei toisten osuusmeijerien kohdalla yleensä tarkastella. Nämä toiminnot poikkeavat perinteisestä maidon jalostuksesta. Esimerkiksi Kainuun Osuusmeijeri perusti vuonna 1969 viljalaitoksen, mikä tarkoitti myllytoimintaa sekä karjanrehun valmistusta ja markkinointia. Osuuskuunta harjoitti Sotkamon kunnan kanssa myös energiantuotantoa. Niillä oli yhteinen 20 MWh:n lämpövoimala. Tutkimuksen liitteenä on yksityiskohtainen tapahtumasarja nimellä Tähdenvälejä (lyhennelmänä vuoteen 1989) (LIITE 4).⁴²⁸

3.4.3. Savonlinnan seudulle haluttiin meijerin lisäksi teurastamo

*Savonlinnan Seudun Osuuskuunta Tuotteen*⁴²⁹ ja *OTK:n* välillä ollut kilpailu maidontuottajista rauhoittui 1956 tehdyn sopimuksen perusteella.⁴³⁰ Perustelusti voi sanoa, että osuustoiminta-aate ei syntymästään saakka ole koskaan päässyt yksimielisyyteen pelkin rauhallisoin sopimuksin. Vallanjaosta ja toiminta-alueitten välisistä rajoista on milloin missäkin käyty eriasteisia riitoja. Sellaiseen on käytetty usein aivan turhaan paljon pääomia ja henkisiä voimavaroja.

---

⁴²⁷ Korhonen 1981: 49.

⁴²⁸ Korhonen 1981: 112.

⁴²⁹ Haukka 2000

⁴³⁰ Haukka 2000: 147.

Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuotteeseen sulautui 1.7.1970 (VOskL 150 §) Savo-Karjalan Maitokunta, joka oli perustettu vuonna 1957. Sen jäsenenä oli osuusmeijereitä Savon ja Karjalan suunnalta. Sellaisena Savo-Karjalan Maitokunta toimi vain kolmisentoista vuotta. Sen saavutuksena voidaan pitää, että se kehitti emmentaltahkojuuston valmistuksen aikansa täydellisimmäksi järjestelmäksi.⁴³¹

Osuuskunta Tuote teki Etelä-Karjalan Osuusmeijerin kanssa yhteistyösopimuksen, johon perustuen ne keskittivät ja järjeistivät jalostustoimintojaan. Tämän sopimuksen turvin osuuskunta laajensi ja uudisti Särkisalmella sijaitsevaa juustolaansa, joka valmistui vuonna 1989. Sen kapasiteetti oli 168 emmentaltahkoa päivässä, jollaisena se oli Suomen suurin alallaan. Se valmisti emmentaltahkojuustoja enimmillään yli 5 miljoonaa kiloa vuodessa. Valio luonnollisesti hoiti myynti- ja markkinointitoiminnot.⁴³² Tuntuva osa valmistuksesta meni vientiin mm. Italiaan, joka erityisesti halusi ostaa emmentaltahkoa.⁴³³

Edellä kerrotusta yhteistyösopimuksesta Etelä-Karjalan Osuusmeijerin kanssa Osuuskunta Tuotteessa ymmärrettiin, että edessä oli ennen pitkää osuusmeijerien sulautuminen yhä suurempiin yksiköihin. Sellaisessa tilanteessa oli vaikeaa säilyttää teurastamotoimintaa enää edes lihakarjankasvattajien vuoksi. Teurastamotoiminnan erottaminen osakeyhtiöksi oli mahdollista. Tätä alettiin suunnitella, ja ratkaisun tekemistä vauhditti se, että verolainsäädäntö oli muuttumassa siten, että luovutusvoitosta tulisi menemään veroa enemmän kuin aikaisemmin.⁴³⁴ Hallitus esitti osakeyhtiön perustamista ja omaisuuden luovuttamista hallintoneuvoston kokouksen suostumuksella 7.12.1988.⁴³⁵

---

⁴³¹ Haukka 2000: 124.

⁴³² Valion säännöt 1974, 6§: ”Jäsen on velvollinen luovuttamaan Valiolle tuottamansa maitovalmisteet ja maidon, jota se ei ole käyttänyt jalostuksessa.”

⁴³³ Haukka, puhelinhaastattelu 21.9.2004.

⁴³⁴ Lehtonen 2000: 50, myös Laki elinkeinotulon verottamisesta 24.6.1968/360 muutettiin omaisuuden luovutusvoiton verottamisesta aikaisempaa ankarammaksi 29.12.1989/1339, 6§, jota sovellettiin vuoden 1990 alusta.

⁴³⁵ Haukka 2000: 235.

Osuuskunta Tuote oli hallintoneuvoston myöntämän luvan perusteella ryhtynyt osakeyhtiön perustamistoimiin ja omaisuuden luovuttamiseen perustettavalle osakeyhtiölle. Osuuskunnan säännöissä hallituksella oli ollut valtuudet omaisuuden kiinnittämisestä.⁴³⁶ Tätä ei hallitus kuitenkaan pitänyt riittävänä valtuutena omaisuuden luovuttamiseksi. Jää näyttämättä, oliko hallintoneuvostolla erikseen osuuskuntakokouksen antama oikeus kiinteistön luovuttamiseen.⁴³⁷ Tällainen toimivallan jakoa koskeva tarkastelu hallituksen ja hallintoneuvoston välillä tulee jäljempänä tarkasteltavaksi nykyisten säännösten perusteella.

Käytännössä teurastamotoiminta lopetettiin niin, että ensin perustettiin Teurastamokiinteistöt Oy ja Savonlinnan Seudun Lihantuottajain Oy. Osuuskunta Tuote myi osan teurastamon kiinteistöistä ja vuokrasi osan Teurastamokiinteistö Oy:lle. Lihantuottajain Oy järjesti suunnatun osakeannin Tuotteen jäsenille ja henkilökunnalle.⁴³⁸ Tämän lisäksi lihantuottajille maksettiin tavallista suurempi lisätili viiden vuoden maksuajalla. Lopputuloksena tuottajaperheille tuli 97,2 % osakkeista. Tuotteelle jäi osakkeista 2,1 % ja henkilökunnalle 0,7 %.⁴³⁹ Käytännössä yhtiöittäminen tapahtui vuoden 1988 loppuun mennessä. Näin Osuuskunta Tuote vapautui teurastamotoiminnasta, joka olisi saattanut synnyttää hankaluuksia myöhemmissä keskittymisissä.

Osuuskunta Tuote on kokenut suunnilleen samanlaiset tapahtumasarjat kuin muutkin meijerialan osuuskunnat. Tässä tutkimuksen osassa se on saanut erityisen huomion sen vuoksi, että sillä oli muista osuusmeijereistä poiketen huomattavaa teuraseläinten keräilyä sekä teurastamo-, lihanjalostus- ja markkinointitoimintaa.

---

⁴³⁶ Haukka 2000: 187.

⁴³⁷ EOYL 734/1978, 4: 2 § 3 mom.

⁴³⁸ Koski – af Schultén 1984: 155.

HE 27/1977 vp: 36.

EOYL 734/1978, 4: 1 § 1. mom: ”Osakepääomaa voidaan korottaa merkitsemällä maksullisia osakkeita tai korottamalla osakkeiden nimellisarvoa maksua vastaan (*uusmerkintä*) taikka antamalla osakkeita tai korottamalla osakkeiden nimellisarvoa maksutta (*rahastoanti*).”

⁴³⁹ Haukka 2000: 235–236.

Suomessa oli epätavallista, että sama yritys harjoitti sekä maidon jalostusta että lihan tuotantoa. Tämän ymmärtää, koska sellainen saattoi synnyttää ennakkoluuloja ja vastenmielisyyttä hygieniasyistä. Tämä luulo oli tarpeeton. Savonlinnassa toiminnot olivat erikseen omina laitoksinaan, vain hallinto ja muu johto sekä laskentatoimi olivat yhteisiä molemmille toimintahaaroille.

Meijeri- ja teurastusyrietykset eivät jääneet Tuotteen ainoiksi toiminnoiksi. Tuote oli neuvotteluissa saanut Osuus-Maitokaupalta maataloustarvikekaupan, jonka toimintaa se lisäsi ja monipuolisti. Siihen tarttuivat vuonna 1966 Keskusosuuskunta Hankkija ja SOK, Itä-Savon Osuusliike, Kesko sekä Savonlinnan Tukkukauppa. Tuotteelle ilmoitettiin kirjeellä tyytymättömyys siitä, että se oli harjoittanut sellaistaikin vähittäismyyntiä, joka ei kuulunut maa- ja karjatalouden alan välttämättömään tarvikekauppaan. Tuotteen hallintoneuvosto ei kuitenkaan halunnut luopua siitä. Kuitenkin vuonna 1955 Tuote luopui myymälöistään ja siten lopetti ärtymystä herättäneen vähittäismyyntinsä.⁴⁴⁰ Tuotteella oli myös myllytoimintaa, joka oli aloitettu 1965 ja josta se luopui vuonna 1973.⁴⁴¹

3.4.4. Pirkanmaan suuri sulautuminen

Osuuskunta Maito-Pirkka poikkesi omine pyrkimyksineen valiolaisesta linjasta. Sen historiikissa kerrotaan 1959 perustetun osuuskunnan rajakahakoista. Niiden kuvaaminen oleellisilta osin on tässä tutkimuksessa paikallaan.

Suuri osa Maito-Pirkan alueen osuusmeijereistä sulautui siihen. Aivan aluksi Maito-Pirkkaan sulautui yhdellä kertaa niin paljon osuusmeijereitä, että ulkopuolinen henkilö näki sen kombinaatiosulautumisena.⁴⁴² Ne kaikki sulautuivat kuitenkin VOskL 247/1954, 16 luvun mukaisesti (absorptiosulautuminen).⁴⁴³ Maito-Pirkka nimittäin *perustettiin ensin 25.2.1959*, minkä jälkeen siihen sulau-

---

⁴⁴⁰ Haukka 2000: 147

⁴⁴¹ Haukka 2000: 72–75.

⁴⁴² Kombinaatiosulautumista koskeva säännös 152a § tuli osuuskuntalakiin vasta 21.12.1989. Osakeyhtiölakiin kombinaatiosulautuminen tuli jo vuonna 1978, EOYL 734/1978 14: 2 §.

⁴⁴³ Hyrskyluoto 2004–2005, 2008–2009, puhelinhaastattelu 30.9.2008.

tui 11 Pirkanmaan meijeriä.⁴⁴⁴ Muutamassa vuodessa sulautuneiden määrä nousi 20:een, ja se keräsi maitoa 27 kunnan alueelta.⁴⁴⁵ Näin Osuuskunta Maito-Pirkasta tuli edempänä kuvattujen ongelmien jälkeen muutamien vuosien ajaksi Suomen suurin osuusmeijeri.

Maito-Pirkan maitomäärät ylsivät vuosina 1987–1988 yli 100 miljoonan litran. Sen maidonkeräilyalue ulottui noin neljäkymmenen kunnan alueelle Pirkanmaalla ja sen reuna-alueilla. Paljon suurempaa sulautumista yritettiin, mutta siinä epäonnistuttiin.⁴⁴⁶ Porin Ympäristön Osuusmeijerin sulautumissuunnitelmissa hallituksen vaatimuksena oli, että Poriin rakennetaan ”oikein kunnan oma meijerilaitos”. Siihen ei Maito-Pirkan hallitus voinut suostua. Osuuskunta Maito-Pirkan tavoitteena oli, että myös Osuuskunta Maito-Aura Turusta olisi tullut mukaan sulautumisiin. Näin ei tapahtunut.⁴⁴⁷

Näyttää siltä, että tähän Osk. Maito-Auran, Porin Ympäristön Osuusmeijerin ja Osk. Maito-Pirkan suurmeijeriyritykseen panosti tosissaan vain Maito-Pirkan johto. Kahden muun osuuskunnan historiikit eivät mainitse lainkaan tällaisia suunnitelmia. Neuvottelut eivät ilmeisesti olleet edenneet hallitusten tai osuuskuntien muun johdon kokousten ja neuvottelujen jälkeen varsinaisiin kokouksiin saakka. Porilaisilla oli tuohon aikaan omat suunnitelmansa, ja oman toiminnan kehittäminen taisi olla etusijalla.⁴⁴⁸ Myös Pirkanmaan hämäläiset halusivat olla itsenäisiä.⁴⁴⁹ Näin perusteltuna Maito-Pirkan alueen suurempaa sulautumista ei toteutunut.

---

⁴⁴⁴ Hokkanen 1980: 255.

⁴⁴⁵ Osuuskunta Maito-Pirkka 1989: 8, 10–11.

⁴⁴⁶ Vehnämäki, Veikko: Osuuskunta Maito-Pirkka 1989, Maito-Pirkan tarina mukana eläneiden kertomana: 13.

⁴⁴⁷ Vehnämäki, Veikko: Osuuskunta Maito-Pirkka 1989, Maito-Pirkan tarina mukana eläneiden kertomana: 13.

⁴⁴⁸ Vehnämäki, Veikko: Osuuskunta Maito-Pirkka 1989, Maito-Pirkan tarina mukana eläneiden kertomana: 13.

⁴⁴⁹ Mikkilä, Tauno: Osuuskunta Maito-Pirkka 1989, Maito-Pirkan tarina mukana eläneiden kertomana: 13 Täällä Hämeessä on haluttu olla itsenäisiä ainakin yhtä paljon kuin muuallakin, ja se itsenäisyys käsitettiin uhatuksi, jos alue kasvaa.

3.4.5. Varsinais-Suomi ja Satakunta kehittyivät Valion tukemana

Salon meijeri siirtyi Valiolta *Salon Seudun Osuusmeijerille 31.12.1954*. Näin osuuskunnan jäsenet pääsivät jälleen harjoittamaan itsenäistä meijeritoimintaa eli ”saivat jalat oman pöydän alle”. Tämä aiheutti jopa ilon kyyneleitä tuottajien silmissä. Tosin kauppahinta jäi Valiolle osuuskunnan velaksi, josta se peri vain pankkien antolainauskoron. Valio myös edellytti, että koko alueelle luotaisiin kehittämissuunnitelma, jonka mukaan koko Turun ja Salon seudulle tulisi alueosuusmeijeri. Siihen pyrittäisiin sulauttamaan lähiseudun osuusmeijerit. Suunnitelman tekemistä varten asetettiin toimikunta, joka piti muutaman kokouksen. Toimikunnan työstä jäänyttä kuvausta voidaan tutkijan mielestä pitää toimikunnan epäonnistumisen puolusteluna ja samalla toimihenkilöiden työtaidon väheksymisenä. Neuvottelukokouksen lopputuloksesta muistetaan kokouksen puheenjohtajan, lietolaisen Martti Markkulan yhteenveto:

"Suunnitelma tuntuu hyvältä, mutta kun sen ovat tehneet virkamiehet, joilla ei itsellä ole lypsykarjaa, eikä omakohtaista kokemusta maidon tuotannosta, kuljetuksesta ja jalostuksesta, niin tuskin se on toteutuskelpoinen."⁴⁵⁰

Salon meijeriltä siirtynyt rakennus oli ahdas, ja lisäksi sitä pidettiin ankeana. Meijeritoiminta oli kuitenkin tuottanut hyvin. Näin voitiin talvella 1958 tehdä päätös uuden meijerin rakentamisesta, kun sen rahoituskin saatiin helposti hoidetuksi. *Lainan takasivat henkilökohtaisesti hallintoneuvoston ja johtokunnan jäsenet*. Uusi meijerirakennus valmistui keväällä 1959. Sitä jouduttiin laajentamaan jo vuonna 1963.⁴⁵¹

Aloite alueosuusmeijeristä Turun ja Salon seuduilla oli epäonnistunut, kuten edellä on kerrottu. Tämän vuoksi *Valio päätti rakentaa uuden meijerin Turkuun*. Meijeri valmistui elokuussa 1967. Samoihin aikoihin maidontuotanto

⁴⁵⁰ Mäkinen 2004: 74–75.

⁴⁵¹ Mäkinen 2004: 75–77.

alkoi vähentyä, joten alettiin uudelleen kehitellä suunnitelmaa suuresta alueellisesta keskusmeijjeristä.⁴⁵²

Meijeritoimintoja oli jo keskitetty 1950-luvun loppupuolella ja 1960-luvun alkupuolella Etelä-Suomessa sekä Pirkanmaalla ja muualla Länsi-Suomessa. Nämä keskittymiset olivat alkaneet vaikuttaa mielialojen muokkautumiseen myös Turun ja Salon seuduilla. Varsinais-Suomi ja Satakunta olivat silloin hajanaisimpia alueita meijerien kehittämässä ja etenkin keskittämisessä. Tämän vuoksi Valio yhteistuumin Maataloustuottajain Keskusliiton kanssa asetti huh-tikuussa 1970 toimikunnan ratkaisemaan Varsinais-Suomen meijeriongelmaa. Tämä johti neuvottelutilaisuuteen lokakuussa 1970. Siihen otti osaa 24 osuus-kuntaa. Tilanteen vakavuutta ja nopeiden ratkaisujen välttämättömyyttä kuvaavat seuraavat kokouksen puheenjohtajan ja Valion hallintoneuvoston tarkastajien lausumat.⁴⁵³ Kokouksen puheenjohtaja lausui näin:

"Jos emme nyt pääse yhteisymmärrykseen ja riittävän suureen maakunnalliseen meijeriyhtymään, ei tällaista mahdollisuutta todennäköisesti enää tule, vaan maakunnan meijeritoiminta jää keskusliikkeen hoidettavaksi, pois maidontuottajien omasta päätäntävällästä ja hallinnasta."

Valion hallintoneuvoston tarkastajien joulukuussa 1970 antama lausunto kuului näin:

"Ellei Varsinais-Suomessa aivan pikaisesti suoriteta keskittämistoimenpiteitä, tulee eteen muutaman vuoden kuluessa tilanne, ettei kulutusmaito-huoltoa pystytä normaalisti hoitamaan."

Arvoitukseksi jäi, kumpi näistä lausumista oli tehokkaampi. Oliko se vaikuttava asia, että tällaista tilaisuutta ei ehkä enää myöhemmin tule? On vaikea vastata kysymykseen ”miksi ei tulisi?” Sellainen väite kuitenkin esitetään usein tämän-tapaisissa tilanteissa. Toinen väite oli, että ”kulutusmaito-huoltoa ei pystytä normaalisti hoitamaan”. Tämä väite tehoaa maidontuottajaan, jos ajatukseen liittyy myös taloudellisia arvoja. Näiden ytimekkäiden lausumien jälkeen keskittämistoimet alkoivat joka tapauksessa nopeasti edetä. Osuusmeijerien halli-

---

⁴⁵² Mäkinen 2004: 82.

⁴⁵³ Mäkinen 2004: 86–87.

tukset pitivät uutta keskittämistoimenpidettä järkevänä ja onnistuneena. Tavoitteesta oltiin yksimielisiä.

Sulautuminen kuitenkin onnistui, vaikkei aivan suunnitelmien mukaisessa laajuudessa. Vastaanottavana osuuskuntana oli Salon Seudun Osuusmeijeri. Näin syntyi uusi suuri osuuskunta, johon oli liittynyt 15 osuusmeijeriä. Myöhemmin sen nimeksi tuli *Osuuskunta Maito-Aura*. Nimi ja osuuskunnan sääntöjen muutos merkittiin kaupparekisteriin 12.11.1971. Osuuskunta aloitti toimintansa 1.12.1971.

*Valion kanssa tehtiin syksyllä 1971 vuokrasopimus Turun meijerirakennuksesta ja samalla koneiden ja kaluston ostamisesta. Valio luopui samalla 50 vuotta Turun seudulla harjoittamastaan maidonjalostuksesta, joka siirtyi Osuuskunta Maito-Auralle. Osuuskunnan meijeritoiminta aloitettiin Salossa ja Turussa.*⁴⁵⁴

Osuuskunta vuokrasi vuonna 1971 Turussa sijaitsevat meijerirakennukset eli Vätin meijerin. Samaan aikaan se oli ostanut muut tuotantovälineet Valiolta. Tämä tilanne ei ollut täysin tyydyttävä. Osuuskunta ei alun alkaenkaan halunnut olla vain vuokralaisena. Odotettu päivä koitti, kun osuuskunta sai ostaa meijerirakennukset. Kauppakirja allekirjoitettiin 26.4.1973 eli sen jälkeen, kun Valion hallintoneuvosto oli kokouksessaan hyväksynyt kaupan. Vihdoin osuuskunnassa tunnettiin, että ”isäntä on isäntä talossaan”.⁴⁵⁵ Itsenäisyys ja osuustoimintaaatteellisuus olivat maidontuottajien mielissä vielä kovin vahvasti noihin aikoihin.⁴⁵⁶

Porin Ympäristön Osuusmeijeri on perustettu 21.6.1902 ja merkitty kaupparekisteriin helmikuussa 1903. Tuottajat olivat yleisesti olleet sitä mieltä, että Satakunnassa tuli olla ainakin yksi meijeri.⁴⁵⁷ Tällaista maakunta-ajattelua ja aatetta on ollut kautta aikain. Aikoinaan pidettiin kovasti kiinni siitä, että jokai-

---

⁴⁵⁴ Mäkinen 2004: 87.

⁴⁵⁵ Mäkinen 2004: 112–113. Osuuskunnan yksi tärkeimmistä päivistä oli 26.4.1973, kun Vätin meijerin kauppakirja allekirjoitettiin.

⁴⁵⁶ Heinonen 2003, puhelinhaastattelu 16.9.2003.

⁴⁵⁷ Korkeaaja, haastattelu 29.7.2008.

sessä pitäjässä tulee olla vähintään yksi meijeri, ja tässä niin kuin monessa muussakin maakunnassa on myös hersynyt ajatus, että säilytetään maakunnallinen itsenäisyys.⁴⁵⁸

Elanto perusti Satakuntaan 1960-luvun alussa OTK-laisen Satara Oy:n. Se alkoi 1960-luvulla kiristää jo ennestään tiukkaa kilpailua osuusmeijeritoiminnan kanssa. Ennen kuin Satara perustettiin, käytiin neuvotteluja Elannon kanssa. Niihin osallistui myös Valion edustajia. Satara Oy aloitti toimintansa, mutta kahdeksan vuotta toimittuaan se lopetti. Syynä oli ilmeisesti yhtiöön kuuluneiden leipomon ja teurastamon kannattamaton toiminta.⁴⁵⁹ Satakunnan meijeritoiminta rauhoittui sen jälkeen, kun sinne perustettiin *Osuuskunta Satamaito* 1981.⁴⁶⁰ Osuuskunta jäi valiolaisen ryhmittymän ulkopuolelle.

Myös turkulaiset olivat suunnitelmissaan aivan omilla linjoillaan. Heillä ei näyttänyt olevan minkäänlaisia tarkoituksia liittyä omaa aluetta laajemmaksi eli toisiin suuriin osuuskuntiin. Heillekin pääasia olivat heidän omat näkemyksensä ja suunnitelmansa toiminnan kehittämiseen.⁴⁶¹

3.4.6. Keski-Suomen meijeritoiminta järjestäytyy

Keski-Suomen alue oli vielä 1950-luvun alkupuolelle saakka varsin hajanainen. Tämä oli ongelma valiolaisen osuusmeijeritoiminnan kannalta.⁴⁶² Vahvimmin alueella meijeritoimintaa harjoitti Keskus Oy, joka toimi vuosikymmenien ajan aina vuoteen 1955. Toinen vahva kilpailija oli OTK-lainen osuusliike Mäki-Matti. Merkittävä muutos tuli, kun yli kolmekymmentä vuotta toiminut Mäki-Matti lopetti meijeritoiminnan vuonna 1978.⁴⁶³

---

⁴⁵⁸ Jäntti 1992: 22 Porin Ymp. Osuusmeijerin perustamisen aikoihin Satakunnassa oli kolmisenkymmentä osuusmeijeriä.

⁴⁵⁹ Jäntti 1992: 80–81.

⁴⁶⁰ Jäntti 1992: 126.

⁴⁶¹ Osuuskunta Maito-Pirkka 1989: 13. Veikko Vehnämäki.

⁴⁶² Hokkanen 1980: 300.

⁴⁶³ Hokkanen 1980: 301.

Ennen edellä kerrottuja tapahtumia oli Keski-Suomessa pyritty aikaansaamaan keskittymistä. Tämä suuntautui alueella sijaitseviin pieniin osuusmeijereihin. Eräs epäonnistunut yritys tällaisesta oli Karstulan, Keuruun, Ähtärin ja Virtain osuusmeijerien keskittämishanke vuosina 1954–1955. Sama epäonni kohtasi myös 1900-luvun alussa tavoiteltua yhdistymishanketta ”Maito-Apilaa”. Tähän oli suunniteltu yhdistettäväksi Keuruun, Virtain ja Ähtärin osuusmeijerit.⁴⁶⁴

Valion oli joka tapauksessa turvattava kuluttajien maitotuotteiden saanti tasaisesti koko Keski-Suomen alueella.⁴⁶⁵ Tässä tarkoituksessa se oli rakentanut oman meijerin Jyväskylään jo vuonna 1942. Valio oli myös ostanut Äänekosken meijerin maidonmyyntiosuuskunnalta.⁴⁶⁶ Jonkinlaiseksi läpimurroksi voidaan kutsua sitä, kun osuusmeijereitä keskittyi Jyväskylän seudun maidonmyyntiosuuskuntaan, joka muutettiin vuonna 1962 *Keski-Suomen Maitokunta* -nimiseksi. Ulkopuolelle jäivät vielä Virtain ja Ähtärin osuusmeijerit.

Uutta meijeriä Keski-Suomeen alettiin suunnitella 1970-luvun loppupuolella. Osuuskunta Maitojalosteen edustajat olivat mukana sen suunnittelua valmisteleivassa toimikunnassa. Heti ensimmäisessä kokouksessa esitettiin, että tuoretuotteita valmistava laitos rakennettaisiin Osuuskunta Maitojalosteen yhteyteen. Tämä oli perusteltua siksi, että sillä oli jo hyvin nykyaikainen vuonna 1971 valmistunut tuoretuotteita valmistava laitos – Osuuskunta Pohjanmaan Maito, joka oli sulautunut Maitojalosteeseen vuonna 1973.⁴⁶⁷ Valion tekninen johtaja totesi, että Euroopassa on paljon suurempiakin alueita, joissa valmistetaan keskitetysti yhdessä meijerissä maidon tuoretuotteita. Valion Vaasan konttorin johtaja piti tällaisia puheita ja ehdotuksia sopimattomina. Hän esitti vastaehdotuksena, että Maitojalosteen tuoretuotteiden valmistus voitaisiin yhtä hyvin keskittää Jyväskylään. Ajatus olisi ollut hyvä, jos Seinäjoella ei olisi ollut vastaavaa laitosta. Joka tapauksessa vuonna 1980 valmistui Jyväskylän Seppälänkankaalle Valion uusi kauppamaitomeijeri. Siitä tuli eräs maailman uudenaikaisimmista alan laitoksista.

---

⁴⁶⁴ Hokkanen 1980: 301.

⁴⁶⁵ Perko 2005: 44.

⁴⁶⁶ Hokkanen 1980: 301.

⁴⁶⁷ Osuuskunta Maitojaloste 1973–1974: 16. Toiminnot yhdistettiin 1.1.1974.

Maidontuottajat eivät pitäneet hyvänä sitä, että meijeri, johon heidän maitonsa toimitettiin, oli Valion omistuksessa. He halusivat ostaa meijerilaitokset Valiolta saadakseen siten todella hallita yritystä, jota he pitivät jo tuohon aikaan omaan ja hallinnassaan. Tästä asiasta käytiin neuvotteluja Valion johdon kanssa. Kysymys oli suuresta rahasummasta. Meijerin vastaanottama vuotuinen maitomäärä lähenteli 100 miljoonaa litraa. Maidontuottajien omistama *Keski-Suomen Maitokunta* osti Valiolta vuonna 1988 Jyväskylän meijerin.⁴⁶⁸ Tätä pidettiin tuohon aikaan hyvin rohkeana tekona. Kauppahinnasta tai muustakaan siihen liittyvästä ei historiikeissa ole mainintaa.

3.4.7. Luoteis-Uusimaa keskittyi ongelman kera

Luoteis-Uudenmaan alueella on osuusmeijeritoiminnan kanssa rajusti kilpaillut OTK-lainen Elanto, jolla oli meijerit myös Ikkalassa ja Läyliäisissä. Kilpailu aiheutti monia ristiriitatilanteita. Tällainen olotila rauhoittui, kun Valio teki OTK:n kanssa sopimuksen, jossa Valio lopetti ravintolatoiminnan ja OTK meijeritoiminnan. Tätä on tarkasteltu enemmän Tuottajain Maitoa koskevassa luvussa 3.3.1.

Luoteisella Uudellamaalla tapahtui vuonna 1956 suurehko osuusmeijerien sulautuminen. Tämä tapahtui siten, että ensin perustettiin uusi osuuskunta *Etelän Maitokunta*. Tämän jälkeen siihen sulautuivat *Vihdin Osuusmeijeri*, jolla oli meijerit Vihdissä ja Karkkilassa, *Tuotekunta* Lohjalla, jolla oli meijerin lisäksi rautakauppa, *Lopen Osuusmeijeri* ja *Maidonkeräilyosuuskunta Nurmijärvi*. Kaikki nämä osuuskunnat tekivät erikseen päätöksen sulautumisesta Etelän

---

⁴⁶⁸ Tukeva 2004–2009, puhelinhaastattelussa 23.12.2004 vahvisti Keski-Suomen Maitokuntaa koskevat tiedot. Maidontuottajat olivat jo vuonna 1943 perustaneet Jyväskylän seudun Maidonmyyntiosuuskunnan, josta oli eri vaiheiden jälkeen muodostunut Keski-Suomen Maitokunta; Tämä osuuskunta ja Osuuskunta Maitojaloste sulautuivat vuonna 2007 perustaen Osuuskunta Maitosuomen (kombinaatiosulautuminen). Osuuskuntina ne toimivat raakamaitoa tuottajilta keräilevinä osuuskuntina. Valio on ostanut näiden osuuskuntien tuotantolaitokset. Jyväskylän meijeri valmistaa nestemäisiä maitotuotteita kulutukseen. Seinäjoen meijeri valmistaa voita ja maitojauhetta kulutukseen ja merkittävässä määrin vientiin.

Maitokuntaan, ja jokainen kävi erikseen läpi myös oikeuskäsittelyt ja merkinnät kaupparekisteriin. Koko tämä tapahtumaketju toteutettiin monimutkaisen absorptiosulautumisen kautta.⁴⁶⁹ Vastaanottavasta osuuskunnasta Etelän Maitokunnasta tuli senaikaisen mittapuun mukaan melko suuri meijeriosuuskunta alallaan.

Etelän Maitokunnan synty ei sellaisenaan olisi ollut erityisen poikkeava, mutta sen lopulliseen ratkaisuun vaikuttanut tekijä oli sangen erikoinen. Se ei sinänsä suoranaisesti liittynyt sulautumishankkeeseen tai ollut hankkeen vuoksi tarpeellinen. Tämä ongelma syntyi, kun johtajien nimitysasioissa eräs henkilö pettyi ja kyseenalaisti edellä kuvatun sulautumisen. Tämä aiheutti viivästystä sekä häiritsi johdon ja henkilöstön toimia. Tapahtumaketjun saatua päätöksensä se osoittautui lopulta eräänlaiseksi ratkaisevaksi tekijäksi. Siitä nimittäin tuli kaikkien sulautumista edeltävien päätösten jälkeen kuukausia kestänyt kiista, joka lopulta ratkesi hieman erikoisella tavalla.

Näiden tapahtumien kulku oli seuraavanlainen: Toimitusjohtajaksi päätettiin nimittää Vihdin Osuusmeijerin toimitusjohtaja (A). Johtokunnan puheenjohtajaksi tuli Lohjan Osuusmeijerin toimitusjohtaja (B). Myöhemmin toimitusjohtajan valinnasta kuitenkin tehtiin uudenlainen päätös. Toimitusjohtaja A:sta päätettiin tehdä tekninen johtaja, ja samalla B:stä tehtiin toimitusjohtaja. Johtokunnan puheenjohtajaksi tuli lohjalainen maanviljelijä.⁴⁷⁰

Edellä kerrottu muutos Etelän Maitokunnan organisaatiossa merkitsi huomattavaa arvon alentamista A:lle. Se oli pettymys tekniseksi johtajaksi alennetulle

⁴⁶⁹ VOskL 247/1954: 16 luku.

⁴⁷⁰ Seppälä 1959: 145;

Van der Pals haastattelu 20.9.2008.

TNimiA 22/1895 (nykyisin 23.2.1979/208) pykälässä 17a mainitsee vain hallituksen ja hallintoneuvoston. Samoin voimassa oleva kaupparekisterilaki mainitsee (129/1979 10 § 7. kohta) hallituksen puheenjohtajan sekä jokaisen jäsenen ja varajäsenen henkilötiedot. Mitään erityistä syytä ei ollut siihen, että hallituksen asemasta käytettiin nimitystä johtokunta. Tällainen menettely määrättiin meijerin säännöissä;

Valio Meijerien Keskusosuusliike 1974: 16 §. ”Osuuskuntaa edustaa ja sen liikettä hoitaa osuuskunnan hallituksena johtokunta, johon kuuluu enintään viisi (5) varsinaista ja enintään kymmenen (10) varajäsentä.”

Olsson 1972: 84.

A:lle, eikä hän voinut sitä kestää ilman vastatoimia. Hän alkoi penkoa asioita, joihin hän ei ennen sulautumista reagoinut, vaikka oli niistä ollut tietoinen. B:n johtaman osuuskunnan varallisuus ei tosiasiasa vastannut täysin niitä tietoja, jotka oli sulautumissuunnitelmissa esitetty.⁴⁷¹ Myös päätökset kokouksissa oli tehty saatujen puutteellisten ja osittain erheellisten tietojen perusteella. Osuuskunnan maksuvalmius heikkeni tuntuvasti sulautumisen jälkeisinä vuosina. Sen sijaan suurimmalla sulautuvalla osuuskunnalla Vihdin Osuusmeijerillä maksuvalmius oli aikanaan hyvä.⁴⁷²

A vaati Vihdin Osuusmeijerin ylimääräisen osuuskunnan kokouksen koollekutsumista, jonka tarkoituksena hän piti jo lopullisesti päätetyn sulautumisen purkamista. Kaikki sulautuvat osuuskunnat olivat tehneet myönteisen päätöksen keväällä 1956. Toiminta oli jo aloitettu, ja kirjanpidot yhdistetty Etelän Maitokunnassa 1.7.1956. Myös tuomioistuimet olivat sulautumisen hyväksyneet.⁴⁷³ Sulautumisen purkaminen olisi aiheuttanut monenlaisia ongelmia. Hallintopaiikat ja toimihenkilöiden nimitykset olisi pitänyt peruuttaa. Varsinkin kirjanpitojen ”taaksepäin kirjaukset” olisivat tuottaneet huomattavia vaikeuksia. Tilanne kaiken kaikkiaan oli tukala.

Tässä vaiheessa tuli ilmi varsinainen yllätys. Sulautumisen riitauttaneen henkilö A:n epäiltiin tehneen aikaisemmin kavalluksen, tai häntä voitiin todisteiden nojalla pitää perustellusti syyllisenä rikokseen. Siitä seurasi hallituksen päätöksen mukaisesti kirjanpidon uudelleen tarkastaminen eli erityinen tarkastus.

---

⁴⁷¹ VOskL 247/1954: 154 §: ”- - - Hakemukseen on liitettävä kaksi jäljennöstä purkautuvan osuuskunnan siinä kokouksessa, jossa ehdotus sulautumisesta on hyväksytty, pidetystä pöytäkirjasta, jonka tulee sisältää täydellinen ehdotus sulautumissopimukseksi, ja pantakoon hakemuksen oheen myös purkautuvan osuuskunnan hallituksen allekirjoittama luettelo osuuskunnan tunnetuista velkojista ilmoituksin heidän postiosoitteistaan.”

⁴⁷² Leskinen 2008, puhelinhaastattelu, 14.3.2008, Sulautumisen aikainen kirjanpitäjä muistaa hyvin esim. epäaitojen jäsenten merkinnät jäsenluetteloihin. Tutkija muistaa Etelän Maitokunnan maksuvalmiuden heikkenemisen heti sulautumisen jälkeen ja sitä seuraavina tilikausina. Toimitusjohtajaksi nimitetty henkilö vain väheksyi vaikeaksi käynyttä maksuvalmiustilannetta.

⁴⁷³ Hakulinen & Rapola 1954: 353. Sulautuminen tulee voimaan ja sen oikeusvaikutukset alkavat sinä hetkenä, jolloin siitä on tehty merkintä kaupparekisteriin (156 §). Eroamisoikeuden käyttämistä varten säädetty määräaika lasketaan kuitenkin, niin kuin on luonnollista, aikaisemmasta ajankohdasta (158.1).

Osuuskuntalaki ei ollut tällaista erityistä tarkastusta vielä noihin aikoihin säännelty, mutta hallituksella oli silti siihen oikeus ja velvollisuuskin.⁴⁷⁴

Kirjanpidon uudelleen tarkastaminen määrättiin yhden varsinaisen tilintarkastajan ja Pellervo-Seuran lakimiehen tehtäväksi. Lisäksi Etelän Maitokunnan konttoripäällikkö määrättiin kolmantena tekemään tarkastusta. Tarkastuksessa ilmeni, että A oli tehnyt useita rikokselta näyttäviä tekoja. Näiden vuoksi Etelän Maitokunta teki välittömästi syyttäjälle syyttämispyyntöä epäillen A:ta petoksista ja kavalluksista. Tutkittuaan todisteita syyttäjä teki syyttämispäätöksen A:sta. Juttua käsiteltiin monta kertaa Vihdin käräjäoikeudessa. Siihen liittyvät tapahtumat vaikuttivat monimutkaisilta, kuten on tavallista taloudellisten rikosten selvittelyssä.

Kuitenkin ennen oikeusjutun päättymistä Etelän Maitokunnan ylimääräinen osuuskunnan kokous päätti yksimielisesti sulautumisen jatkamisesta ja piti muutenkin asiaa loppuun käsiteltynä. Merkintä kaupparekisteriin tehtiin tuomioistuimen antamasta luvasta sulautumiselle eli syyskuussa 1957.⁴⁷⁵

Vihdin käräjäoikeus teki 16.5.1958 seuraavansisältöisen päätöksen (ote):

”Edellä sanottuun nähden kihlakunnanoikeus harkitsee oikeaksi, sen ohessa että syyte muilta osin hylätään, tuomita A:n rikoslain 36 luvun 1 §:n 1 momentin ja 29 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla edellä 1, 5 ja 7. kohdissa mainituista petoksista kustakin kuukauden vankeusrangaistukseen, 2. kohdassa mainitusta kavalluksesta neljän kuukauden vankeusrangaistukseen ja 6. kohdassa mainitusta kavalluksesta kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen eli, kun rangaistukset yhdistetään, pidettäväksi yhteensä seitsemän kuukautta vankeudessa.

Vahingonkorvauksina A veloitetaan suorittamaan Etelän Maitokunnalle yhdeksänsataaviisikymmentätuhatta (950.000) markkaa kuitenkin ainoastaan rikosperusteella määrättyine viiden prosentin vuotuisine korkoineen helmikuun 25 päivästä 1952 ja kolmekymmentäviisituhatta (35.000) markkaa viiden prosentin korkoineen kesäkuun 1 päivästä 1955 sekä - - -”

⁴⁷⁴ VOskL 247/1954: 78 § ja 80 §.

⁴⁷⁵ VOskL 247/1954, 155 §.

Käräjäoikeuden päätös oli huojentava Etelän Maitokunnalle, vaikka se tuli paljon sen jälkeen, kun osuuskunnan sulautumisasia oli jo lopullinen. Aivan ilmeisesti maakunnassa vielä olleet mielipiteiden eroavaisuudet ja niiden synnyttämät ”kahvipöytäkeskustelut” loppuivat kokonaan. Se oli helpotus niille, jotka olivat tehneet syyttämispyyntönsä A:n rikosepäilyistä. Rauha tässä asiassa palautui, ja osuuskunta pääsi toteuttamaan sille asetettuja tavoitteita.

3.5 Toisen asteen osuuskuntien kehitystä

Mikäli osuuskunnassa jäsenten enemmistö on sen sääntöjen mukaan osuuskuntia tai muita yhteisöjä, niin osuuskuntaa pidetään toisen asteen osuuskuntana eli *keskusosuuskuntana*.⁴⁷⁶ VOskL:n 2: 4 § 1. mom:n mukaan:

”Osuuskunnan perustajia on olevalle vähintään viisi. Jos kuitenkin osuuskunnan sääntöjen mukaisen jäsenten enemmistön tulee olla osuuskuntia tai muita yhteisöjä, ei perustajia tarvitse olla useampia kuin kolme.”

Pykälän toinen lause tarkoittaa keskusosuuskuntia eli toisen asteen osuuskuntia. Komiteanmietinnössä keskusosuuskunta käsitettiin ”korkeamman” asteiseksi osuuskunnaksi.⁴⁷⁷ Jäljempänä tarkastellaan kolmea *toisen asteen osuuskuntaa*.

3.5.1. Ensimmäisiä maakunnallisia keskusosuusmeijereitä

Etelä-, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaa olivat alueita, joissa ei vielä 60-luvun alussa ollut tapahtunut keskittymistä. Niiden jalostustoiminta oli automatisoimaton ja keskittynyt pääasiassa voin valmistukseen ja jossakin määrin myös juuston valmistukseen. Tarve kehittyä edellytti kussakin maakunnassa keskittävää toimintaa. Se ei kuitenkaan vastannut senaikaisia maidontuottajan ajatuksia. Vastustus oli monessa tapauksessa vanhaan menneeseen aikaan pitäytynyttä ja liioiteltua. Tällaisia olivat maidontuottajajäsenten lausahdukset: ”minä olen itsenäi-

⁴⁷⁶ HE 176/2001 vp: 51.

⁴⁷⁷ Osuustoimintalakikomitea 14/1952: 38.

nen talonpoika”, ”minua ei komennella”, ja ”minä vaadin mahdollisimman hyvän hinnan tuottamastani maidosta”.

Totta on, että maanviljelijä ajattelee näin edelleen. Hänelle itsenäisyys omalla tilallaan työtä tehdessään on arvokas ja samalla innostava tekijä.⁴⁷⁸ Sen vuoksi oli välttämätöntä, että osuuskunnan johdon ja muiden keskittämisyhtiöihin pyrkivien tahojen piti toimia maltillisesti. Maidontuottajan tulee saada oikeaa tietoa suunnitelmista ja pitää niitä oikeina.

Aina on vastakkainasettelua. Päättäjä voi nähdä tavoitteen olevan hyvä, jopa suorastaan välttämätön. Tuottaja voi pitää koko toimenpidettä päättäjän vallanhalun tyydyttämisenä. Ohjaava tekijä voi olla toisten mielestä kateus ja toisten mielestä ahneus. Joitain pisaroita näistä tunteista on mahdollisesti myös meijeritoiminnoissa. Tavoitteisiin alettiin kuitenkin päästä.

Osuuskunta Maitojalosteen perustava kokous pidettiin 1.6.1962, ja se merkittiin kaupparekisteriin 27.7.1962 kotikuntana Seinäjoki. Maitojaloste kasvoi nopeasti Suomen suurimmaksi maidonjalostuslaitokseksi. Sen vastaanottama maitomäärä ja liikevaihto ylittivät lähes kaksinkertaisesti senaikaiset muut suuret osuusmeijerit.⁴⁷⁹

Maitojalosteen alueelle perustettiin vuonna 1970 nestemäisiä maitojalosteita valmistava ja markkinoiva *Osuuskunta Pohjanmaan Maito*.⁴⁸⁰ Näiden tuotteiden kulutushintataso oli tuolloin mm. voihin ja juustoon verrattuna alhainen. Tämä osuuskunta ei olisi ollut jatkuvasti kannattava, jos se olisi joutunut mak-

---

⁴⁷⁸ Pölkki 2005. ”Omassa navetassa on 22 lehmää ja parin kilometrin päässä vuokranavetassa 20 päätä nuorta karjaa. Peltotöitä Valta tekee 70 hehtaarilla. ”Tässä sitä on rimpuiltu”, 1991 sukutilan isännäksi noussut Valta sanoo. ”Ei viljelijän vapaus ole kokonaan hävinnyt. Ei kukaan tule sanomaan, mihin aikaan lehmät pitää lypsää. Se on asennekysymys.”

⁴⁷⁹ Maitojaloste 1976: 4;

Suutela & Korhonen 1977: 21: Osuuskunta Maitojalosteen vastaanottama maidon määrä oli vuonna 1977 noin 227 miljoonaa litraa. Seuraavaksi suurimman osuusmeijerin eli Joensuun Ympäristön Osuusmeijerin vastaanottama maitomäärä vuonna 1976 oli puolestaan noin 130 miljoonaa litraa.

⁴⁸⁰ Merkittiin kaupparekisteriin 24.7.1970. Sen valmistamia nestemäisiä maitojalosteita ovat mm. maidot, kermat ja jogurtit.

samaan raakamaidostaan senaikaisen tilityshinnan. Osuuskunta sulautui muutamana vuoden toimittuaan Maitojalosteeseen.

Teknisen ja hallinnollisen kehityksen esimerkkinä voidaan pitää Maitojalostetta, joka oli ensimmäinen toisen asteen osuusmeijeri. Se pystyi vuonna 1965 valmistamaan neljällä teräskirnulla enimmillään 2 500–3 000 kiloa voita tunnissa, mitä pidettiin silloin erittäin suurena tehona.⁴⁸¹ Vuonna 1980 rakennettiin uusi voitehdas, jonne asennettiin kolme jatkuvatoimista voinvalmistuskonetta. Niiden yhteinen teho oli 12 000 kiloa tunnissa eli nelinkertainen aikaisempaan verrattuna. Voinvalmistuskapasiteetti ylitti tuolloin runsaat 40 miljoonaa kiloa voita vuodessa. Mainittakoon, että valmistus 1980-luvulla oli vain 8–10 miljoonaa kiloa vuosittain. Tämän suurempaan määrään ei riittänyt raaka-ainetta. Maitojalosteen voinvalmistuskapasiteetti oli koko tämän vuosikymmenen ajan yli nelinkertainen voin valmistusmäärään verrattuna. Ylikapasiteetti on vasta 1990-luvun loppupuolella tullut täysin käytetyksi.

Osuuskunta Maitojalosteen jälkeen perustettiin jokseenkin välittömästi vielä muutama suuri toisen asteen osuuskunta, muiden muassa Toholammin kuntaan Keski-Pohjanmaalle ja Haapaveden kuntaan Pohjois-Pohjanmaalle. Nämä osuuskunnat muodostuivat VOskL 247/1954, 2 luvun mukaisesti. Jokaisella näillä keskusosuuskunnalla oli jopa moniin kymmeneen nouseva jäsenkunta. Nämä jäsenmeijerit vastaanottivat maitoa tuottajilta ja toimittivat sen kukin omalle keskusosuuskunnalleen.

*Osuuskunta Pohjolan Maito perustettiin vuonna 1962 Haapavedellä.*⁴⁸² Se oli aikanaan suuri osuuskunta ja samalla suuri jalostuslaitos. Se ansaitsi oman paikkansa arvioitaessa silloista meijerien kehitysvaihetta. Tämän perustajina toimineet henkilöt voivat olla ylpeitä siitä, että osuuskunta on edelleen olemassa. Sen perustaminen ja elinvoimaisena pitäminen kuvastaa pohjalaisille ominaista voimakasta maakunnallista henkeä.

---

⁴⁸¹ Lankinen 1964: 15–17.

⁴⁸² Osuuskunta Pohjolan Maito, 2008. Osuuskunta on merkitty Kaupparekisteriin 4.1.1963.

Keski-Pohjan Juustokunta perustettiin vuonna 1965 Toholammille. Se perustettiin Osuuskunta Voikeskus -nimisenä, mutta nimi muutettiin vuonna 1967. Varsinainen juustonvalmistus alkoi vasta vuonna 1972. Maakunnallista keskittämistoimintaa osoittaa hyvin Kusti Eskolan, maanviljelijän ja maanviljelysneuvoksen esitys vuonna 1963 Maataloustuottajain Keski-Pohjanmaan Liiton johdokunnan kokouksessa. Eskola esitti, että olisi ryhdyttävä maakunnalliselle pohjalle harkitsemaan osuusmeijeritoiminnan keskittämistä niin, että voitaisiin estää harkitsematon rakentaminen ja ohjata meijeritoiminta mukautumaan tulevaisuuden vaatimusten mukaisesti.

Siihen aikaan ajatus oli hyvin oikeaan osuva. Idea aluekeskittämisestä oli kiteytynyt voimakkaasti maakunnallisten päättäjien mieliin. Tuntui jo suurenmoiselta meijeritoiminnan keskittämiseltä, että koko maakunta saataisiin näin yhdistettyä. Valio oli sitä ennen ilmoittanut, että se ei lähde laajentamaan omaa jo laajaksi paisunutta meijeritoimintaansa. Tästä olivat antaneet lausumansa Valion pääjohtaja Pellervo Saarinen ja johtaja Eero Horelli.⁴⁸³

Keski-Pohjanmaalla käytiin läpi monta erilaista vaihetta ja suunnitelmaa ennen kuin varsinaiseen juustonvalmistukseen päädyttiin edes suunnitelmissa. Vastaan hangoittelijoita riitti. Aivan Keski-Pohjan Juustokunnan naapuriin Toholammille syntyi uusi osuuskunta. Sen olivat aikaansaaneet Toholammin Osuusmeijeri ja Sievin Osuusmeijeri. Ne olivat vuonna 1966 perustaneet Osuuskunta Maitokolmion ja sulautuneet siihen, eli tällöin tapahtui kombinaatiosulautumista muistuttava sulautuminen, vaikka VOSkL 1954 ei vielä silloin sellaista säännellyt.⁴⁸⁴ Näin kaksi suurehkoa osuusmeijeriä jäi kilpailemaan samojen alueiden maidontuottajista ja samalla olemassaolostaan vuosikymmenien ajaksi. Vuonna

---

⁴⁸³ Tunkkari 1999: 17. Nämä Saarisen ja Horellin lausumat näyttivät tarkoittavan sitä, ettei Valio halunnut rakentaa tuotantolaitosta Keski-Pohjanmaalle. Valion oma laajaksi paisunut meijeritoiminta oli herättänyt arvostelua valiolaisen osuusmeijeriväen keskuudessa ja maataloustuottajaväen piirissä.

⁴⁸⁴ Tämä osoittaa sen, että osuusmeijereissä oli jo 1960-luvulla tullut tarvetta osuuskuntalain täydentämiseksi niin, että kombinaatiosulautuminen tulisi mahdolliseksi.

1988 Osuuskunta Maitokolmio vastaanotti maitoa 40 miljoonaa litraa ja Keski-Pohjan Juustokunta runsaat 121 miljoonaa litraa.⁴⁸⁵

Lisäksi eräänä häiritsijänä toimi Kokkolan Osuusmeijeri, joka kuului ruotsinkieliseen Enigheteniin. Sillä oli kuitenkin ”herrasmiessopimus” rajariitojen välttämiseksi kielirajoilla. Sopimus ei silti toiminut täysin, sillä Kokkolan Osuusmeijeri pyrki saamaan tuottajia Keski-Pohjan Juustokunnan alueelta.⁴⁸⁶ Näin tapahtui, vaikka Kokkolan Osuusmeijeriä ei ollut tuolloin enää olemassakaan, vaan se oli Meijeriosuuskunta Milkan tuotantolaitos.

Osuuskunta Maitojalostekin teki aikanaan ehdotuksen, että keskipohjalaiset tulisivat rakentamaan Maitojalosteen kanssa juustolan tämän tontille Seinäjoelle. Maitojalosteen tontti oli tuolloin 21 hehtaarin suuruinen, ja siihen olisi mahdunut kolmekin suurta meijerilaitosta. Maitojalosteen esitys oli luonnollisesti kunnianhimoinen sen itsensä kannalta.

Keski-Pohjan isäntämiehet eivät lämmenneet ajatukselle paljonkaan. Maitojalosteen ehdotukset leimattiin vain yritykseksi vastustaa Keski-Pohjan suunnitelmia.⁴⁸⁷ Jotkut olivat jopa sitä mieltä, että Keski-Pohjanmaa lakkaa pian olemasta, ellei sinne rakenneta jotain meijerilaitosta. Maakuntahenki oli Keski-Pohjanmaalla korkealla, eikä siinä suvaittu ulkopuolisia. Sellaista pidettiin suorastaan sopimattomana. Pyydettiin jopa keskusliikettä antamaan siitä Maitojalosteen hallitukselle ja johdolle huomautus.⁴⁸⁸ Joka tapauksessa Keski-Pohjan

---

⁴⁸⁵ Meijerikalenteri 1989.

⁴⁸⁶ Tunkkari 1999: 13. Kirjoittaja toteaa, että jos sisarkeskusjärjestöjen herrasmiessopimus olikin olemassa, se ei lopulta estänyt enigheteniläistä Kokkolan Osuusmeijeriä liittämästä jäsenistöönensä entisen Lohtajan Marinkaisten Osuusmeijerin maidonlähettäjäkuntaa ja vielä osaa kälviäläisistä.

⁴⁸⁷ Tunkkari 1999: 26. Keskipohjalaisten vastasyntyntä Voikeskusta vastaan alettiin esittää Etelä-Pohjanmaan suunnalta vastalauseita. Maitojalosteella oli runsaasti maidonjalostuskapasiteettia ja se olisi halunnut saada myös keskipohjalaisten maidon. Maitojalosteen johdon taholta alettiin pehmittää keskipohjalaisia johtavia meijerimiehiä, etenkin Vetelinjoenlaakson suuntaan ja myös välittömästi Voikeskuksen hallintoon. Ainakin yritettiin.

⁴⁸⁸ Tunkkari 1999: 27. Voikeskuksen johtokunnan puheenjohtaja Erkki Tuunala sai Maitojalosteen hallituksen puheenjohtajalta Reino Koskenkorvalta kutsun saapua neuvottelemaan yhteistyöstä puolueettomalle maaperälle Vaasaan. Neuvottelupaikaksi ehdotettiin Kokkolan Kauppaseuraa, jossa isännöitsijä Rolf Mäkelä muistaa monia

Juustokunnan perustamista ja toiminnan aloittamista pidettiin ainakin Osuuskunta Maitojalosteella turhana. Sen silloinen kapasiteetti olisi riittänyt kaiken keskipohjalaisen maidon jalostamiseen.

Osuuskunta Maitojalosteen taholta keskipohjalaisiin otettiin yhteyttä varsinaisesti hallituksen ehdotuksesta vain kahdesti. Ensimmäinen niistä oli toimitusjohtajan yhteydenotto Keski-Pohjan Juustokunnan hallituksen puheenjohtajaan, ja toinen yhteydenotto tapahtui johtokunnan puheenjohtajan ja talousjohtajan toimesta niin ikään Keski-Pohjan Juustokunnan hallituksen jäseniin. Muut yhteydenotot ovat olleet innokkaiden Maitojalosteen johtohenkilöiden omatoimisia yrityksiä keskipohjalaisten mielen muuttamiseksi yhteistyöhön eteläpohjalaisten kanssa. Tästä on Keski-Pohjanmaalla tullut liiallistakin aihetta närkästymiseen. Tätä kuvataan tarkemmin Keski-Pohjan Juustokunnan historiikissa Juustomaito.⁴⁸⁹

Oli monia asioita, jotka vaikeuttivat Keski-Pohjan Juustokunnan lopullista syntymistä. Keskipohjalaisilla ei ollut aluksi ollenkaan selvää, mitä maitotuotetta he aikoisivat valmistaa. Oli muiden muassa kvarkki, joka oli ajateltu markkinoida minkin kasvattajille kalaruuan asemesta. Kvarkki olisi valmistettu kuoritusta maidosta, jolloin kuorinnasta tullut rasva olisi käytetty voinalmistukseen. Tämä suunnitelma kuitenkin kariutui, koska maidontuottajat pelkäsivät, että kvarkin valmistus heikentäisi kuoritun maidon saantia heidän rehutarpeitaan

---

hajottamisneuvotteluja käydyn. Tällaisia neuvotteluja Voikeskuksen johtokunnassa pidettiin sopimattomana, koska Valion taholta oli oltu edesauttamassa Voikeskuksen perustamista. Valion neuvontalaitoksen johtajaa tohtori Tuomaista oli tällaisesta sekaantumisesta pyydetty huomauttamaan.

⁴⁸⁹ Tunkkari 1999: 54. ”Päätöksestä sijoittaa Juustokunta Toholammille voidaan kirjata sekä voittoja että tappioita. Pienen maatalousvaltaisen kunnan elinkeinoelämälle se merkitsi piristysruisketta. Syntyi ensin rakentamisen aikaista toimeliaisuutta ja myöhemmin hyviä ja suhteellisen pysyviä työpaikkoja, joilla aina on kerrannaisvaikutuksia. Maidonlähettäjän kannalta oli tärkeintä, että saataisiin pystyyn yritys, jolta perustamisinvestointien jälkeen hyvällä syyllä voi odottaa kunnollista tilityskykyä. Ehkäpä suurin tappio, joka koitui toholampilaisten tilille, oli se kaunamieli, joka jäi monen paikkakilpailussa mielestään hyvillä edellytyksillä mukana olleen kilpailijan mieltä mustaamaan. Syystä tai syyttä – ihmismieli on sellainen.”

varten. Myös meijeriliitto piti kvarkin valmistusta epäilyttävänä kokeiluna, joka vaatisi aivan omia tiloja, joita ei siihen aikaan ollut.⁴⁹⁰

Meijerilaitoksen sijoituspaikasta käytiin neuvotteluja pitkään. Toholampi oli keskeinen paikka osuuskunnan jäsenmeijereiden ja maidontuottajien muodostaman alueen kannalta. Alue ulottui rannikolta Kokkolan tienoilta Pihtiputaalle idässä, Kalajoelle pohjoisessa ja Kyyjärvelle etelässä. Kuitenkin oli jäsenmeijereiden hallituksia, joiden kannanotot olivat enemmistön mielipiteistä poikkeavia. Osa esitetyistä mielipiteistä oli varmasti perusteltuja, mutta osa vain ihmismielen moninaisuudesta johtuvia.⁴⁹¹

3.5.2. Valiolainen ja OTK-lainen osuustoiminta vastakkain

Osuusliike Elanto oli ostanut vuonna 1953 Artjärven Osuusmeijerin liiketoiminnat. Tämä kiristi tuottajaosuuskuntien ja kulutusosuuskuntien välistä kilpailutilannetta. Kilpailu koski maidon hankintaa ja kohdistui Etelä-Suomen alueella oleviin maidontuottajiin. Erityisen voimakkaana kilpailu ilmeni Luoteis-⁴⁹² ja Itä-Uudellamaalla, josta tätä ennen Orimattilan osuusmeijerien siirtyminen Elannelle oli saatu estetyksi perustamalla Orimattilan Meijeri Oy. Siihen oli tullut osakkaaksi osa alueen meijereistä.

Elanto kuitenkin pyrki vastatoimiin ja sai mm. vuokraoikeuden Uudensillan Osuusmeijeriin. Yhteistyöneuvotteluissa tunteet kävivät välillä sangen kuumina. Lahden Seudun Meijeriosuuskunta oli myös hakemassa omistusta Orimattilan osuusmeijereistä. Neuvottelujen tuloksettomuudesta tuskastuneena Lahden Seudun Meijeriosuuskunnan puheenjohtaja lausui vastapuolen neuvottelijoille: ”Viekää sitten maitonne vaikka helvettiin”.⁴⁹³

---

⁴⁹⁰ Tunkkari 1999: 19–20.

⁴⁹¹ Tunkkari 1999: 55.

⁴⁹² Luoteis-Uudellamaalla toimi Etelän Maitokunta, josta on tutkimusta jo takanapäin.

⁴⁹³ Heino 2003b. Elanto oli 1953 ostanut Artjärven Osuusmeijerin ja oli sillä tavalla hyvin aktiivinen laajentamaan toimintaansa. Se teki myös ostotarjouksen Orimattilan Osuusmeijeristä. Agronomi Lauri Sihvola, Lahden Seudun Meijeriosuuskunnan puheenjohtaja ja herastuomari Vilho Ojamaa, Orimattilan Osuusmeijerin hallituksen puheenjohtaja, kävivät yhteistyöneuvottelut, jotka eivät johtaneet tulokseen. Sihvolan,

Tällainen vitkastelu oli omiaan vaikeuttamaan Helsingin maidonhuoltoa. Yksityiset meijeritoiminnan harjoittajat pyrkivät maksimoimaan voittonsa käyttämällä maidon siihen aikaan hyvää tulosta antaneisiin jalosteisiin, kuten juustoon. Yksityiset meijeritoiminnan harjoittajat eivät erityisesti välittäneet Helsingin maidontarpeista tai meijeriteollisuuden teknisestä kehittämisestä. Niille olivat merkityksellisiä vain toiminnan kannalta välttämättömät investoinnit. Tämän seurauksena oli vielä 1960-luvulla suuria vaikeuksia pitää maitotuotteiden laatu korkeana.⁴⁹⁴ Lisää ongelmia maidonjalostukselle aiheutui siitä, että pienissä mejereissä jalostuskustannukset tulivat tuotettua yksikköä kohti suuriiksi. Tällöin maidontuottajan saama tilityshinta pysyi alhaisena.

Itä-Uudellamaalla toimi noin 15 osuusmeijeriä. Näistä useimmat olivat yksityisten meijeriharjoittajien hallinnassa vuokraoikeuden perusteella. Alueen maitomäärä oli noihin aikoihin noin 31 miljoonaa litraa, josta lähetettiin Helsinkiin kulutusmaidoksi vain vajaa miljoona litraa vuodessa. Oli olemassa vaara, että edellä mainitusta maitomäärästä huomattava osa saattaisi siirtyä Kulutusosuuskuntien Keskusliiton alaisille mejereille. Tämä olisi Valion kannalta ollut omiaan vähentämään maidontuottajien mahdollisuutta hallita tuottamansa maidon jalostusta ja kauppaa.⁴⁹⁵

Elanto kyllä huolehti osaltaan Helsingin ja jossakin määrin myös ympäristön kasvavasta kulutusmaidon tarpeesta. Valio ja valiolainen osuusmeijeriryhmittymä pyrkivät siihen, että maidonjalostus sekä markkinointi voitiin pitää tuottajien hallinnassa. Valiolaisella osuusmeijeritoiminnalla ei ollut varsinaista virallista vastuuta Helsingin kaupunkiseudun maidontarpeen tyydyttämisestä. Kulutusmaito-
huollon turvaaminen onkin ollut yksi osuusmeijerijärjestön päätehtä-

---

jonka aina kerrottiin olevan rauhallisen, oli lopulta tuskaantunut Ojamaalle ja hänen neuvottelukumppaneilleen.

⁴⁹⁴ Hokkanen 1980: 186. Maidon laatukehitystä alettiin seurata 1960-luvun puolivälissä. Tähän asiaan kiinnostuneita olivat osuusmeijerijärjestö, Maitohygienialiitto ja useat muut järjestöt sekä yksityiset henkilöt. Osapuolet suosittelivat laatumaksutavan käyttöön ottamista koko maassa. Haluttiin myös, että maidontuottajat alkaisivat kiinnittää huomiota maidon laatuun entistä enemmän. Näihin aikoihin alkoi yleistyä maidon kuljetus Helsinkiin tilasäiliöissä.

⁴⁹⁵ Hokkanen 1980: 247.

vistä 1950-luvulta alkaen.⁴⁹⁶ Valiolaisen meijeritoiminnan ”vastuuta” kuvastaa se, että Helsingin seudulla vuoden 1959 marraskuussa tapahtui maidon jakeluhäiriö, joka aiheutti eduskuntakyselyn.⁴⁹⁷

Tilanne korjaantui 2.9.1972 niin, että Valion ja Elannon johtohenkilöt tekivät rationalisointisopimuksen. Sopimuksen mukaan Elanto luopui meijeritoiminnasta, ja Valio puolestaan lakkasi harjoittamasta vähittäiskauppaa ja baaritoimintaa.⁴⁹⁸ Tämän jälkeen oli kuitenkin jaettava maidontuottajat niille osuusmeijereille, jotka olivat ne kilpailutilanteessa menettäneet. Tässä tarvittiin sovittelua myös tuottajien välillä, jotta uusilta ristiriidoilta välttyttiin. Vain vähäistä ongelmaa oli Kymen ja Uudenmaan läänien rajoilla.⁴⁹⁹

3.5.3. Ruotsinkielinen meijeritoiminta muuttuu

Centrallaget Enigheten oli tehtäviltään samanlainen ruotsinkielisen meijerialueen keskusliike kuin Valio suomenkielisellä alueella. Se pyrki laajentumaan ja lisäämään tuotantoaan. Itä-Uudenmaan alueelta tuli mukaan enimmäkseen juustoa valmistavia meijereitä, jolloin alkoi Enighetenin merkitys tulla yhä tärkeämmäksi juustoja markkinoivana yrityksenä. Tuotantoa monipuolistettiin monilla uusilla juustotyypeillä kuten Liljendal- ja Kastelholm-kermajuustoilla.⁵⁰⁰ Vöyrille rakennettiin vuosina 1988–1989 juustotehdas, joka oli siihen aikaan maamme pisimmälle automatisoitu edamjuustoja valmistava laitos.⁵⁰¹ Eroa oli

---

⁴⁹⁶ Heino 2003b. Heinon mukaan eri etupiirien synnyttämän kiistan hillitsemiseksi koko eteläisessä Suomessa päädyttiin maataloustuottajain taholla uuteen ratkaisuun. Orimattilan meijeri Oy:n ylimääräinen yhtiökokous vuoden 1955 lopulla korotti osakepääomaa ja osakkaiksi tulivat maamme suurimmat meijeriosuuskunnat Kainuuta myöten. Sen tehtäväksi tuli keskittää itäisen ja keskisen Uudenmaan meijeritoiminta yhdeksi kokonaisuudeksi. Niin ikään päätettiin, että juustontuotanto lopetetaan ja maito käytetään kulutusmaidoksi pääkaupunkiseutua varten.

Ks. myös Hokkanen 1980: 185.

⁴⁹⁷ Hokkanen 1980: 185. Valiota pyrittiin syyttämään siitä, että se käyttäisi tilannetta hyväkseen maidon hinnan nostamiseksi. Syytteitä pidettiin kuitenkin aiheettomina ja Valio oli tekemässä laajoja järjestelyjä turvatakseen pääkaupunkiseudun maito- ja juustotuotannon.

⁴⁹⁸ Hokkanen 1980: 388.

⁴⁹⁹ Heino, haastattelu 4.9.2004;
Hokkanen 1980: 389–390.

⁵⁰⁰ Wallén 1992: 22.

⁵⁰¹ Wallén 1992: 37.

kuitenkin keskusliikkeiden koolla. Enighetenin liikevaihto oli 1980 vuosikymmenellä vähän yli 300 miljoonaa markkaa (50,46 milj. €) vuodessa, kun Valion liikevaihto oli vastaavasti runsaat 7 000 miljoonaa markkaa (1 177,32 milj. €).

Keskenään Enigheten ja Valio olivat sekä kilpailijoita että liittolaisia. Ne olivat liittolaisia jopa siinä määrin, että vuosien saatossa oli käyty keskusteluja näiden yritysten sulautumisesta. Maataloustuottajain Keskusliittokin oli suositellut yhteisiä keskusteluja asiasta.⁵⁰² Kaikki tämä ei kuitenkaan ollut vain kahden keskusosuuskunnan pääjohtajan välistä rakentavaa neuvottelua. Keskustelut saattoivat yltyä jopa riitelyn asteelle. Siinä sai Mejeriandelslaget Milkan toimitusjohtaja joskus toimia sovittelijana, ja kun mielet olivat tasoittuneet, päästiin jatkamaan neuvotteluja.⁵⁰³ Ne eivät aikanaan johtaneet sellaiseen tulokseen, että Valio ja Enigheten olisivat päässeet niin läheiseen yhteistyöhön, että sulautuminen olisi tullut kysymykseen.

On liioittelua väittää, että nämä keskustelut Enighetenin sulautumisesta Valioon olisivat johtuneet näiden yritysten keskinäisestä liittolaisuudesta. Jonkinasteisesta yhteistyöstä ja tietyistä rajoista kuitenkin sovittiin. Niitä olivat markkinointialueiden rajat, jotka kuitenkin olivat edelleen päällekkäisiä. Myös maidon keräilyalueiden rajoista sovittiin. Niissäkään ei päästy tasapainoiseen tilanteeseen, mutta sellaista ei varsinaisesti edes odotettu. Kielimuuri oli erittäin vahva, ja se kesti taloudellisten menetystenkin keskellä. Erikielisyys synnytti jossakin määrin myös tarpeettomia kiistoja näiden keskusliikkeiden välillä. Osapuolet olivat vain ”herrasmiesmäisesti” puuttumatta pieniin epäkohtiin.⁵⁰⁴

Myöhemmin käytyihin neuvotteluihin vaikuttivat oleellisesti taloudelliset kovat tosiasiat. Suomen mantereella toimiva ruotsinkielinen meijeriteollisuus oli kärsinyt huomattavia tappioita. Niihin olivat osasyynä Enighetenin jäsenmeijerin tuotannossa sattuneet vastoinkäymiset.⁵⁰⁵ Muutenkin Enighetenin omien jäsen-

---

⁵⁰² Wallén 1992: 27;

Hokkanen 1980: 392.

⁵⁰³ Örndahl puhelinhaastattelu 12.9.2004.

⁵⁰⁴ Kriikku puhelinhaastattelu 12.9.2004.

⁵⁰⁵ Örndahl puhelinhaastattelu 2.11.2004.

meijereitten piirissä oli samankaltaisia sisäisiä ristiriitoja kuin valiolaisten jäsenmeijerien keskuudessa.

Taloudellisin perustein ruotsinkielisten meijerien keskusliikkeen merkitys olisi ollut arvioitavissa. Tässä voitaisiin jälkiviisaasti päätyä siihen, että ”kielimuurin” vuoksi kahta osuusmeijerien keskusliikettä ei olisi tarvittu. Kuitenkaan ei voitane todeta, että Enigheten olisi aikanaan toiminnassaan aiheuttanut vain turhia kustannuksia, vaan se on ollut myönteinenkin tekijä. Se on ollut omiaan merkittävästi säilyttämään Suomen ruotsinkielisellä rannikkoalueella yhteishenkeä ja ehkä myös osuustoiminta-aatetta. Tämä tapahtui meijereitten keskinäisen kilpailun synnyttämien erimielisyyksien häiritsemänä. Varsinkin Etelä-Suomessa monenlaisissa eri yritysmuodoissa toimivat suomenkieliset meijerit olivat vakavasti häiritsemässä Enighetenin toimintaa.⁵⁰⁶

Valion johto yritti aikoinaan selittää yhteen liittymistä juuri taloudellisilla perusteilla. Muita näkyvissä olevia syitä ei ollutkaan. Taloudellisia syitä ei vielä 1980-luvulla pidetty muita merkittävämpinä. Usein kielelliset ja muut henkiset seikat olivat tuohon aikaan vaikuttavia.

Ruotsinkielisellä alueella oli vielä 1991 osuusmeijereitä, jotka olivat harjoittaneet lähinnä juustonvalmistusta. Näitä olivat Liljendal Andelsmejeri, Lindkoski Andelsmejeri ja Hindersby-Bäckby Andelsmejeri.⁵⁰⁷ Ne eivät enää olleet varsinaisessa merkityksessä meijereitä vaan sikalatoimintaa harjoittavia laitoksia.⁵⁰⁸ Sikalat käyttivät ruokinnassaan runsaasti viljaa, jota ne ostivat osuuskuntansa jäseniltä.⁵⁰⁹

---

⁵⁰⁶ Wallén 2004: 173.

⁵⁰⁷ Meijerikalenteri 1992

⁵⁰⁸ Tässä todettakoon, että nämä osuuskunnat ovat edelleen toiminnassa olevia.

⁵⁰⁹ Kackur puhelinhaastattelu 9.11.2004.

3.6. Yhteenveto toisesta meijerivaiheesta

Toinen meijerivaihe voidaan todeta alkaneeksi sen jälkeen, kun osuuskuntalaki VOskL 247/1954⁵¹⁰ tuli voimaan. Tämän säädöksen merkittäviä muutoksia olivat mm. 16 luvun osuuskuntien sulautumista koskevat säännökset (tavallinen eli absorptiosulautuminen). Edelleen hallinnon ja hallintoneuvoston tehtäviä määriteltiin ja täsmennettiin samoin kuin tilinpäätöksen laadintaa ja tilintarkastajaa koskevia säännöksiä täydennettiin.

Osuusmeijeritoimintaan vaikuttavia olivat Osuust.muutosL:n 9 ja 11 §:n säännökset, joiden mukaan osuuskunnalle voitiin valita *edustajisto* suhteellisilla vaaleilla.⁵¹¹ Säännöissä voitiin lisäksi määrätä, että edustajiston jäsenten tai näiden valitsijamiesten vaaleihin voi osallistua myös postin välityksellä. Edustajisto voi päättää osuuskuntakokouksen asioista joko kaikissa tai joissakin kokouksissa. Tästä oli kuitenkin oltava määräys säännöissä, mikä alettiin ottaa osuusmeijereitten säännöissä tarvittaessa huomioon. Suuret osuusmeijerit alkoivat muuttaa sääntöjään siten, että suhteellisilla vaaleilla valittiin edustajisto.

Valio muutti sääntöjään, jotka vahvistettiin 1.7.1955. Keskusosuuskunnan nimeksi annettiin Valio Meijerien Keskusosuusliike ja ruotsiksi Valio Mejeriernas Centrallag. Tähän myötävaikutti vuotta aiemmin voimaan tullut vuoden 1954/247 osuuskuntalaki.

Edustajiston merkitys oli huomattava suurissa alueellisissa osuusmeijereissä, jolloin reuna-alueet pääsivät aikaisempaa paremmin olemaan mukana päätöksenteossa.⁵¹² Edustajiston jäseneksi valitulle tämä oli luottamuksen osoitus, mutta samalla se oli velvoittava tekijä. Hänen piti perehtyä kokouksessa käsiteltäviin asioihin ja osallistuttava kokouksiin. Tämä säännös saattoi myös vähen-

⁵¹⁰ Toinen meijerivaihe kesti suunnilleen vuodesta 1955 vuoteen 1989.

⁵¹¹ Vastaava edustajistoa koskeva säännös oli jo OsuustmuotL:n 18 §:ssä (17.1.1918).

⁵¹² Keto-Tokoi Matti, puhelinhaastattelu 10.8.09.

tää maidontuottajien välisiä ristiriitoja kuntien ja kylien välillä ja siten synnyttää luottamusta.

Oman pääoman lisäämistä tarkoittavat lisäosuusmaksua 11 luvun ja sijoitusosuusmaksua 12. luvun koskevat VOskL:n säännökset eivät olleet osuusmeijeritoiminnan kannalta kovinkaan merkittäviä. Ne tulivat käyttöön vain harvassa osuusmeijerissä.

Ensimmäisen asteen osuusmeijerit alkoivat sulautua muodostaen yhä suurempia ensimmäisen asteen osuuskuntia. Ne toteutuivat absorptiosulautumisina. Keskitymisen avulla saatiin tuotantovälineitä karsittua niin, että päällekkäinen kapasiteetti väheni. Se vaati kuitenkin uusia suuria investointeja, joihin kohdistuneet hyödyn odotukset olivat kauaskantoisia. Muutamit sulautumisten ulkopuolelle jääneet osuusmeijerit kykenivät jatkamaan toimintaansa, mikä osoitti niiden pystyvän kilpailussa toimimaan suurten rinnalla.

Pohjois-Karjalan suurin osuusmeijeri kasvoi jatkuvasti vuosien 1956–1969 aikana. Luoteis-Uudellamaalla vuonna 1956 toteutettiin ympäristön osuusmeijerien keskuudessa suurehko sulautuminen. Sitä seurasi lähes koko maakuntaa käsittävä sulautuminen Pirkanmaalla vuonna 1959.

Voita ja juustoa valmistavilla meijereillä oli erityinen ongelma. Niillä oli vaikeuksia sijoittaa *kuorittua maitoa* ja *heraa*, jotka olivat aikanaan jalostuksen sivutuotteita.

Kuoritun maidon osalta ongelma saatiin korjatuksi, kun vuonna 1953 aloitettiin maitojauheteollisuus. Näin meijerit pääsivät eroon monesti maidontuottajille vastenmielisestä kuoritun maidon palauttamisesta.

Heran käyttämiseksi juustoa valmistavat meijerit joutuivat pitämään sikaloita, joissa hera oli merkittävä osa sikojen ruokintaa. Sikalatoiminta ei kuitenkaan ollut luontainen osa meijeritoimintaa, vaan siitä haluttiin päästä eroon. Tämä

ongelma korjaantui, kun maitojauheteollisuus kehitti mahdollisuuden kuivata juustosta tullutta heraa jauheeksi.

Tämä meijerivaihe oli sekä keskinäisten että ulkopuolisten välisten ristiriitojen selvittelyä. Meijeritoimintojen keskittäminen oli koko vaiheen ajan etenevää. Siinä auttoi asenteiden muuttuminen myönteisiksi, ja ymmärrys taloudellisuuden merkitystä kohtaan lisääntyi. Uskottiin, että toimintojen keskittäminen tuottaa maidontuottajille aikaisempaa enemmän taloudellista hyötyä.

Osuustoiminnallinen aate tuli aika ajoin suunnitelmien ja keskustelujen yhteydessä esiin, mutta se ei näyttänyt olevan myönteisesti tai kielteisesti ainakaan kovin vahva vaikuttaja. Näyttää siltä, että meijereitten suuretessa taloudellinen ajattelu alkaa himmentää aatteen merkitystä.

4. KOLMAS MEIJERIVAIHE – KESKITTYMISTÄ

*Kolmas meijerivaihe ajoittuu vuodesta 1989 nykypäiviin saakka. Se käsittää alkuvaiheessa suuria keskittymisiä ja aluksi sopimuksiin perustuvia markkinointitoimia. Tämän meijerivaiheen alkupuolella markkinointi oli Valioryhmässä hajanaista ja järjestäytymätöntä. Se tapahtui eri tahoilla Suomea toimivien osuuskuntien nimissä. Tämän vuoksi markkinoinnille ei saatu tarpeellista vahvuutta. Näytti siltä, että toisessa meijerivaiheessa toteutetut sulautumiset eivät olleet riittäviä. Mahdollista oli, että toimipaikkoja jouduttaisiin sulkemaan ja ehkä sitä myöten vähentämään henkilökuntaa.*⁵¹³

4.1. Osuuskuntalaki kehityksen ohjaajana

4.1.1. Vuoden 1954 osuuskuntalain muutoksia

*VOskL:n 247/1954 muutokset ovat vaikuttaneet toisen meijerivaiheen lisäksi kolmannessa meijerivaiheessa. Vuoden 1954 osuuskuntalakiin tehtiin tarpeellisia muutoksia. Huomattava muutos oli 1240/1989, joka tuli voimaan 1.1.1990.*⁵¹⁴ Tällöin ei kuitenkaan tehty perusteellista remonttia lakiin, vaan haluttiin korjata vain kaikkein tarpeellisimmilta ja kiireellisimmiltä vaikuttavat puutteet. Osuuskunnat toimivat varsinkin tuolloin meillä suuressa määrin vieraan pääoman turvin. Erityisesti tuottajaosuuskunnissa ei maidontuottajilla ollut suurtakaan halua sijoittaa pääomia yrityksinsä, koska sillä ei ollut heille välitöntä tuloa tuottavaa vaikutusta. Tämä oli eräs syy osuuskuntalain muutoksiin, joilla pyrittiin saamaan jäsenten omaa rahoitusta osuuskunnille.⁵¹⁵

---

⁵¹³ Valio 1993: 4. Valion toimitusjohtaja Matti Kavetvuo arvelee näin katsauksessaan Valion vuosikertomuksessa.

⁵¹⁴ Lait osuuskuntalain 247/1954 muuttamisesta kolmannessa meijerivaiheessa ovat 1240/1989 (voimassa 1.1.1990 alkaen), 808/1990, 244/1991, 1574/1992, 49/1993, 95/1993, 939/1994, 41/1996, 152/1997, 1338/1997, 295/1998, 575/1998 ja 73/1998.

⁵¹⁵ Pöyhönen 2002: 23 ja Vuori 1981: 8.

Osuuskuntalakia korjattaessa vuonna 1981 oltiin perillä lain kokonaisuudistamisen tarpeellisuudesta, mutta ei silti oltu selvästi tietoisia niistä puutteista, joita lakiin jäi. Katsottiin, että on varmintä seurata, miten tehdyt muutokset toimivat käytännössä ja sen jälkeen ryhtyä lain kokonaisuudistukseen.⁵¹⁶

VOskL:n 1954 kaksi viimeistä merkittävää muutosta vaikuttivat erityisesti valiolaisen osuusmeijerijärjestelmän keskittämiseen ja uudelleen organisoitumiseen. Osuuskuntalakiin tuli 22.12.1989/1240 uusi säännös 152a § ja muutos 153 §:ään. Säännökset merkitsivät sitä, että kaksi tai useampi osuuskunta voi yhtyä niin, että ne perustavat vastaanottavan uuden osuuskunnan sulautuen samalla siihen. Tätä kutsutaan kombinaatiosulautumiseksi. Vastaanottava osuuskunta saa, kuten absorptiosulautumisessa, purkautuvan yhteisön varat ja joutuu vastuuseen sen veloista. Sulautumissopimus vastaa osuuskunnan perustamiskirjaa. Sulautuminen tulee voimaan, kun se on merkitty kaupparekisteriin.⁵¹⁷

Edelleen OskL:iin otettiin lailla 22.12.1989/1240 uusi 158a §, jonka mukaan osuuskunta voitiin muuttaa osakeyhtiöksi. Tällainen muutos oli tehtävä VOskL:n 63 §:ssä säännellyllä tavalla. Päätöksen osakeyhtiöksi muuttamisesta teki osuuskunnan kokous, jolloin samalla hyväksyttiin osakeyhtiölle yhtiöjärjestys ja toimitettiin sen edellyttämät yhtiökokoukselle kuuluvat vaalit. Päätöksestä laadittava pöytäkirja vastasi osakeyhtiön perustamiskirjaa.

Osakeyhtiöksi muuttamista ei saa merkitä kaupparekisteriin, elleivät kaikki jäsenet ole suostuneet muuttamiseen. Mikäli jäsen ei ollut suostunut muutokseen, niin hänellä oli oikeus heti erota osuuskunnasta ja saada takaisin maksamansa osuudet. Niiden palauttamisesta vastasi osakeyhtiön hallitus. Ero oli il-

---

⁵¹⁶ HE 176/2001 vp. yleisperustelut s. 8: Osuuskuntien kansantaloudellinen merkitys vaihtelee voimakkaasti toimialoittain. Merkittävää osuustoiminta on perinteisesti maa-, metsä- ja riistataloudessa, sähkö-, kaasu- ja vesihuollossa, tukku- ja vähittäiskaupassa ja rahoitustoiminnassa. Uusosuuskunnista lähes puolet on työ-, palvelu- ja asiantuntija-osuuskuntia. Myös markkinointi-, sosiaali- ja hyvinvointipalveluita tarjoavat osuuskunnat muodostavat merkittävän osan uusista osuuskunnista. Uusosuustoiminnassa maa- ja metsätaloudella ei ole merkittävää osuutta.

⁵¹⁷ KaupparekL:n 14 §.

moitettava 30 päivän kuluessa osuuskunnan muuttamista koskevasta päätöksestä (158b §). Osakeyhtiön hallituksen oli tehtävä ilmoitus kaupparekisteriin (158c §). Muutos tuli voimaan, kun se oli merkitty kaupparekisteriin (158c §).

4.1.2. Osuuskunnan tarkoitus lainsäädännössä ja käytännössä

OskL:n 1488/2001⁵¹⁸, 1:2 §:n mukaan osuuskunta on yhteisö, jonka jäsenmäärää ja osuuspääomaa ei ole ennalta määrätty. Vain jäsenillä on äänioikeus osuuskunnan kokouksessa. *Osuuskunnan tarkoituksena on jäsentensä taloudenpidon tai elinkeinon tukeminen siten, että osuuskunta harjoittaa taloudellista toimintaa.*⁵¹⁹ Tämän määritelmän ja tarkoituksen voivat omata monet muutkin yhteisömuodot. Lisäksi edellytyksenä on, että jäsenet osallistuvat osuuskunnan toimintaan käyttämällä hyväkseen osuuskunnan tarjoamia palveluita.⁵²⁰ Se, että jäsenten tulee käyttää hyväkseen yhteisön palveluita osoittaa samalla sen, että jäsenten tulee osallistua toimintaan aktiivisesti.⁵²¹ *Muillakin kuin jäsenillä voi olla oikeus osuuskunnan palveluihin.*⁵²² *Osuuskunta voi järjestää palveluita myös tytäryhteisönsä avulla tai muulla tavalla.*⁵²³ *Käytännössä monet osuuskunnat ovatkin järjestäneet palvelukset tapahtuvaksi konserniyhteisöjen avulla. Myös palvelutoiminta voi olla laadultaan muuksi kuin taloudelliseksi toiminnaksi ymmärrettävää. Osuuskunnan säännöissä onkin usein määritelty tällaisia toimintamuotoja.*

VOskL 247/1954 1 § kuului näin:

”Osuuskuntana pidetään yhteisöä, jonka jäsenmäärä ja pääoma ovat edeltäksin määräämättömät ja jonka tarkoituksena on jäsentensä taloudenpidon tai elinkeinon tukemiseksi harjoittaa taloudellista toimintaa siten, että jäsenet osallistuvat siihen käyttämällä hyväkseen yhteisön palveluksia.”

⁵¹⁸ Osuuskuntalaki 1488/2001 § tuli voimaan 1.1.2002

⁵¹⁹ Osuuskunta Idän Maidon säännöt 2002: 2 §: ”Osuuskunnan tarkoituksena ja toimialana on jäsentensä elinkeinon tukemiseksi hankkia ja kerätä ensisijaisesti jäsentensä tuottamaa maitoa ja markkinoida se edelleen sekä muutoinkin tukea ja kehittää jäsentensä maidontuotantoa.”

⁵²⁰ Ilman tätä kriteeriä VOskL 247/1954 mukaan ei yhteisö ole voinut tulla rekisteröidyksi osuuskuntana. Ks. Osuustoimintalakikomiteanmietintö 14/1953: 33–34.

⁵²¹ Hakulinen ja Rapola 1954: 71.

⁵²² Osuuskunnan säännöissä voi olla määräys, että osuuskunta voi tarjota palveluksia muille kuin jäsenille (OskL 2:6 § 2 k.).

⁵²³ HE:ssä 176/2001 s. 31 mainitaan, että muu tapa voi olla jäsenpalveluiden tarjoaminen osuuskunnan tekemän palvelusitoumuksen perusteella.

Osuuskunnat olivat jo ennen OskL 2001 (1:4 §) voimaantuloa muodostaneet konsernisuhteita ja laatineet konsernitilinpäätöksiä. VOskL ei kuitenkaan edellyttänyt konsernitilinpäätöksen laatimisvelvollisuutta. Tämä oli ilmeinen puute. Tärkeä uutuus OskL:iin, joka tuli voimaan 1.1.2002, oli 1:4 §:n säännös konsernista ja määräysvaltasuhteesta.⁵²⁴ Konsernitilinpäätöksen laatimisesta on säännelty OskL:n 6:8 §:ssä.⁵²⁵ Konsernisäännösten tavoitteena oli turvata eri etutahojen tiedonsaanti konsernia koskevista seikoista sekä estää osuuskuntalain säännösten kiertäminen ja omilla osuuksilla äänestäminen.⁵²⁶ Osuuskuntien tuli kuitenkin huomata, että kirjanpitolakiin tuli jo 23.12.1992/1572 muutos, jonka 3a, 22a–22d §:t koskivat konsernitilinpäätöstä.⁵²⁷

Lakiin tuli myös yritysrakenteen muuttamista koskevia säännöksiä. Tavoitteena oli nykyaikaistaa sääntely vastaamaan yritystoiminnan tarpeita ja edelleen saada aikaisempaa selkeämpi laki muun yhteisölainsäädännön kanssa.⁵²⁸ Edelleen säilyivät säännökset vahingonkorvausvastuusta ja rikosoikeudellisesta vastuusta ja niin ikään osuuskunnan oikeuspaikasta, tiedoksi antamisesta ja välimiesmenettelystä.⁵²⁹ Säännökset on koottu lukuihin pääosin asiakokonaisuuksittain osakeyhtiölakia mukaillen. Lukujen sisäinen pykäläjako sovelsi niin ikään pääosin EOYL:n jaottelua. Luettavuutta on parannettu lukujen sisäisillä otsikoilla. HE:ssä on todettu, että pienosuuskuntien näkökulma on jossain määrin unohdettu. Tätä ei erityisesti perusteltu. Ei sitäkään, mitä tarkoitetaan pienosuuskunnilla.

---

⁵²⁴ OYL:iin konsernisäännökset tulivat 29.9.1978 ja KPL:iin (655/1973) tuli 3 a luku jossa määriteltiin konsernitilinpäätös.

⁵²⁵ OskL:n 8 §:n 1 momentti: ”Konsernitilinpäätöksen laatimisesta on kirjanpitolain lisäksi noudatettava soveltuvin osin mitä 1-7 §:ssä säädetään.”

⁵²⁶ Louhi 1985: 73–74 sekä 76–77.

⁵²⁷ Säännöksen (3a: 22a § 1 mom.) mukaan liiketoimintaa harjoittavan kirjanpitolovelvollisen, jolla on 22 b §:ssä tarkoitettulla tavalla määräämisvalta (emoyritys) toisessa liiketoimintaa harjoittavassa kirjanpitolovelvollisessa tai siihen verrattavassa ulkomaisessa yrityksessä (tytäryritys), tulee laatia ja sisällyttää tilinpäätökseensä konsernitilinpäätös, joka käsittää konsernitulolaskelman, konsernitaseen ja niiden liitteenä ilmoitettavat tiedot.

⁵²⁸ HE 176/2001 vp: 12–13.

⁵²⁹ HE:ssä 176/2001 vp s. 1 on todettu että pienosuuskuntien näkökulma on jossain määrin unohdettu. Tätä ei erityisesti perusteltu.

Uudistuksen jälkeen osuuskuntien erilaiset toimijat voivat helpommin selvittää osuuskuntalainsäädännön sisällön käyttäen apunaan myös laajaa osakeyhtiölakia, sitä koskevaa oikeuskäytäntöä ja kirjallisuutta.⁵³⁰ Tämä saattaa olla teoreettinen lähtökohta ja jossain määrin jopa lukijaa sekoittava. Osuuskuntalaki olisi ehkä sittenkin tulevaisuudessa tehtävä mahdollisimman itsenäiseksi, vaikka sen sivumäärä lisääntyisi.⁵³¹

Uutta osuuskuntalakia valmisteltiin varmasti huolellisesti. Siitä tuli nykyiselle osuustoiminnalle hyvin soveltuva ja nykyaikaisen yritystoiminnan vaatimusten mukainen. Tarkoituksena oli helpottaa osuuskunnan perustamista ja hallintoa sekä edistää muiden muassa jäsen- ja sijoittajarahoituksen hankintaa. Hallitus ehdotuksellaan pyrki myös lisäämään osuuskuntamuodon käyttökelpoisuutta uusosuustoiminnassa.⁵³² Haluttiin lisätä tahdonvaltaisuutta, jolla oli tarkoitus parantaa osuuskuntien toimintaedellytyksiä.⁵³³ Osuusmeijereissä sääntöjä muutettiin varsin nopeasti uutta OskL:a 1488/2001 vastaaviksi.⁵³⁴

Varsinainen osuusmeijerin toiminta on pyrkinyt hyvän taloudellisen tuloksen saavuttamiseen. Näin ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla kaikessa osuuskunnan harjoittamassa toiminnassa, vaan se voi olla pääasiassa aatteellisen tarkoituksen toteuttamista. Tämä edellyttää sitä, että siitä määrätään osuuskunnan säännöissä (1:2.2 §). Tutkitun tiedon mukaan tällaista tarkoitusta ei kuitenkaan ole osuusmeijerien säännöissä määrätty. Pääasiassa aatteellista tarkoitusta yh-

---

⁵³⁰ HE 176/2001 vp: 12–13.

⁵³¹ Ongelman osoittaa vuoden 2006 OYL:n säätäminen. ”Synkroniaikaa” kesti vajaat viisi vuotta.

⁵³² HE 176/2001 vp s. 1.

Hallitus esityksessään lienee tarkoittanut uusosuustoiminnalla uusia ja pieniä osuuskuntamuotoisia yhteisöjä, joita viime aikoina on alettu perustaa ja edelleen ollaan perustamassa.

⁵³³ Mähönen ja Villa 2006a: 3; TaVM 21/2001 vp – HE 176/2001 vp.

⁵³⁴ Pellervo-Seura laati kahdet mallit säännöiksi 22.10.2001. Toinen niistä on tarkoitettu sellaisissa osuusmeijereitä, joilla on edustajisto ja hallitus ja toiset sellaisia varten, joilla on edellisten lisäksi myös hallintoneuvosto. Mallisäännöt soveltuvat muidenkin osuuskuntien käytettäväksi. Luonnollisesti ne oli tarkoitettu kunkin osuuskunnan tarpeitten mukaan sovellettavaksi.

teisesti toteuttavat liittymät voivat olla osuuskuntien sääntöjen määräyksiin perustuvia.

Osuuskuntalaki ei aiempaan lakiin verrattuna suuresti vaikuttanut tuottajien tasapuoliseen kohteluun valiolaisessa ryhmässä. Sillä oli omat vaikutuksensa mm. osuuskuntien sääntöjen muutoksiin. Perinteistä jäsenten yhdenvertaisuutta se ei muuttanut, ei edes sellaisten maidontuottajien, jotka eivät olleet osuuskunnan jäseniä. Tämä siitäkkin huolimatta, että perustelut ja tavoitteet ovat pääpiirteittäin samat kuin kumotun 1954 lain kanssa.⁵³⁵ Kuitenkin voimassa olevan lain tarkoitus ja perustelut ovat laajemmat ja koko osuuskuntalain käsittävät. Uudistuksen tavoitteena oli saattaa se yhdenmukaiseksi osakeyhtiölain kanssa pitäytyen osuustoiminnan ominaispiirteissä.⁵³⁶

Osuustoimintaa koskeva lainsäädäntömme ei ole tarkasti määritelty, millä tavalla jäsenten tulee osallistua osuuskunnan harjoittamaan toimintaan, jotta se täyttäisi tältä osin osuuskunnan tunnusmerkistön. Osallistumisen tuli olla selkeää, että jäsen käytti hyväkseen yhteisön palveluita, eikä siis niin päin, että *jäsen omalla työpanoksellaan osallistuisi toimintaan*.⁵³⁷ OskL 9:7 §:n tarkoituksen mukaan osuuden maksamiseen voidaan käyttää muutakin kuin rahaa (apporttiomaisuus) tai, että osuus muuten voidaan antaa erityisin ehdoin. Työsuoritusta tai palvelun suorittamista koskeva sitoumus ei voi olla apporttiomaisuutta. Apporttiomaisuutta voi olla vain omaisuus, jolla on osuuskunnalle taloudellista arvoa (OskL 9:7. 2 §).⁵³⁸ Mainittakoon, että Suomessa työosuuskuntia on perustettu runsaasti viime vuosikymmeninä.⁵³⁹ Jäsenistöltään erilaiset

---

⁵³⁵ VOskL 247/1954 kumottiin siihen tulleine muutoksineen OskL:n 1488/2001 voimaan tullessa.

⁵³⁶ Mähönen ja Villa 2006a: 3; HE 176/2001 vp: 13.

⁵³⁷ Kooperativa Föreningar 1984: 13.1 määrittelee hyvin tarkasti sen miten jäsenen tulee ja saa osallistua yhteisön toimintaan niin, että lain osuustoiminta henki toteutuu. Tämän mukaan jäsen osallistuu toimintaan kuluttajana tai muuna käyttäjänä tai tavaran toimittajana (leverantörer) tai omalla työllään tai käyttää yhteisön palveluksia.

⁵³⁸ Mähönen ja Villa 2006a: 67.

⁵³⁹ Lehto 2004: 57. Osuuskunta valittiin yritysmuodoksi vuoden 2003 aikana 243 kertaa. Perustamismäärät nousivat noin sadalla edellisestä vuodesta. Pellervon uusien osuuskuntien rekisterissä on yli 2000 osuuskuntaa.

pienet osuuskunnat ovat alkaneet yleistyä yritystoiminnassa eri tahoilla Pohjoismaita ja muuta Eurooppaa.⁵⁴⁰

Osuusmeijerit pyrkivät tarkoitustaan ja lain henkeä toteuttaen tukemaan ja kehittämään jäsentensä maidontuotantoa. Osuuskunnan tulee tukea myös jäsentensä taloudenpitoa ja elinkeinoa. Osuusmeijerissä tämä toteutuu siten, että maidontuottaja toimittaa osuuskunnalleen kaiken sen maidon, joka jää yli jäsenen oman tarpeen osuuskunnan säännöissä määrättyllä tavalla.

Toimiala voi laajentua maidontuotannosta, sen jalostamisesta ja tuotteiden markkinoinnista muillekin aloille, joilla voidaan tukea jäsenten toimintaa.⁵⁴¹ Yleensä tällaisia ovat ne tarvikkeet, joita jäsen tarvitsee maidontuotannossa ja karjanhoidossa. Samoin myös osuuskunta voi toimittaa jäsenilleen niiden kotitaloudessa tarvitsemia kulutushyödykkeitä, kuten voita, juustoa, jäätelöä ja niin edelleen, yleensä normaalihintaa huokeammalla. Samat edut saavat muutkin maidontuottajat kuin jäsenet. Tällä tarkoitetaan yleensä meijerille maitoa tuottavia tiloja ja henkilöitä.

Osuuskunnan tarkoitus lienee tietoisesti laadittu väljäksi. OskL:n 1488/2001 *on monien etupiirien välinen sovitteluratkaisu*. Tämä johtunee siitä, että lakia sovelletaan niin monien erilaisten yritysten tavoitteisiin ja tarkoituksiin. Täysin toisistaan poikkeavia osuustoiminnan toteuttajia ovat tuottajaosuuskunnat ja kuluttajaosuuskunnat. Näitä yrityksiä ovat mm. Metsäliitto Osuuskunta,⁵⁴² SOK (osuuskaupat), Valio Oy (kaikki omistajat ovat osuuskuntia), Osuuskunta Tradeka-yhtymä, Atria Oyj (osakkaina suuria osuuskuntia, kuten Lihakunta, Itikka

---

⁵⁴⁰ Blomqvist 1981 mukaan vaihtoehtoliikkeet toteuttivat 1970-luvun lopun Euroopassa ennennäkemättömät muutokset. Ihmiset olivat kyllästyneet odottamaan muutosta.; Louhi 1985: 21; Troberg 1997: 18.

⁵⁴¹ Osuuskunta Idän Maidon sääntöjen 2003, 2 §:n mukaan osuuskunta voi omistaa kiinteistöjä, osakkeita ja osuuksia. Osuuskunta voi, sen mukaan kuin hallitus siitä päättää, laajentaa toimintaansa muillekin jäsentensä meijeri- ja maataloutta edistäville ja tukeville aloille sekä jäseniään palvellen harjoittaa ammattimaista moottoriajoneuvoliikennettä. Osuuskunnan palveluksia saavat käyttää hyväkseen muutkin kuin jäsenet, ellei hallitus toisin päättä.

⁵⁴² Metsäliitto Osuuskunta on Metsäliitto-konsernin emoyritys ja liikevaihdolla mitattuna Euroopan suurin osuuskunta.

Osuuskunta ja Osuuskunta Pohjanmaan Liha), HK-Scan Oyj ja Hankkija-Maatalous Oy.⁵⁴³ Huomattakoon, että Atria Oyj ja HK-Scan Oyj ovat pörssiyrityksiä, ja näin ollen niiden tarkoituksena on voiton tuottaminen osakkeenomistajille. Lisäksi on lukuisia puhelinosuuskuntia, sähköosuuskuntia ja työosuuskuntia.

Tuottajaosuuskunnissa jäseninä ja osuuskunnan palvelujen käyttäjinä ovat tuottajat. Maidontuottajat ovat yleensä jäseninä meijeriosuuskunnissa tai osakkaina meijeriosakeyhtiöissä. Tuottaja saa meijerille toimittamastaan hyödykkeestä sen laadun mukaan määritellyn hinnan. Jäsenistön taloudellisen tukemisen ohella osuuskunnan osittaisena tarkoituksena voi olla voiton tuottaminen osuuskuntaan sijoitetulle omalle pääomalle. Tästä tulee olla määräys osuuskunnan säännöissä.⁵⁴⁴ Se voidaan säännöissä toteuttaa käytettyjen jäsenpalveluiden suhteessa.⁵⁴⁵

Kuluttajaosuuskunta hankkii hyödykkeet parhaaksi katsomallaan tavalla ja myy ne vähittäiskaupassa kuluttajille. Markkinointi ja jakelu synnyttävät kustannuksia, jotka korottavat kuluttajahintaa. Sen tutkiminen, minkä hyödyn ja miten kuluttaja saa näin kuluttajaosuuskunnalta, ei sisälly tähän tutkimukseen. Todettakoon kuitenkin, että jäsenille kohdistetut alennus- ja hyvitysjärjestelmät ovat tyypillisiä tapoja toteuttaa kuluttajaosuuskunnan tarkoitusta.

Taloudellisen toimintansa lisäksi osuuskunta voi tarjota palveluita, joita jäsenet saavat käyttää hyväkseen. Lisäksi se voi tarjota palveluita, jotka osuuskunta järjestää tytäryhtiönsä avulla *tai muulla tavalla* (OskL:n 1:2.1 §).⁵⁴⁶

---

⁵⁴³ Hankkija-Maatalouden osakkeista enemmistön omistaa SOK.

⁵⁴⁴ Mähönen – Villa 2006a: 8

⁵⁴⁵ Mähönen – Villa 2006a: 8

⁵⁴⁶ HE 176:2001 vp: 31: ”Mainittu muu tapa voi olla esimerkiksi jäsenpalvelun tarjoaminen osuuskunnan tekemän palvelusopimuksen perusteella. Käytännössä erityisesti suuret kuluttajaosuuskunnat järjestävät ainakin osan jäsenpalveluista esimerkiksi konserniyritystensä kautta. Sanotusta syystä voimassa olevan lain 1 §:n sanamuotoa on pidetty käytännössä ongelmallisena.”

Osuusmeijereissä maidon keräily tapahtuu osuuskunnan kustannuksella. Tällä tavalla kaikki osuusmeijerin jäsenet pääsevät yhdenvertaiseen asemaan riippumatta siitä, kuinka kaukana maatilat sijaitsevat meijeristä tai kuinka suuri niiden tuottama maitomäärä on. Osuusmeijeri maksaa kaikille jäsenilleen maidosta samansuuruisen *perushinnan*. Kuitenkin eri tuottajien saamat hinnat vaihtelevat sen mukaan, kuinka paljon rasvaa ja valkuaista maito sisältää. Edelleen maidon hinta on aina ollut laadusta riippuvainen.⁵⁴⁷

Maidontuottajalta ja meijereiltä hyvän laadun ylläpitäminen vaatii nykyaikana suuret investoinnit. Se synnyttää hyödykkeelle lisähintaa (lisäarvoa). Osuuskunnissa kustannukset vähentävät tuottajan saamaa tilityshintaa. Näissä rajoissa on puolin ja toisin hoidettava toimintaa, jossa lainsäädäntö on helpottava tai joskus rajoittavakin tekijä.

Vuosina 1987–2007 on osuuskuntia perustettu ja merkitty kaupparekisteriin yhteensä 3 155 kappaletta. Lähes kaikkia näitä on alettu kutsua uusosuuskunniksi. Nimitys antaa käsityksen kuin kysymyksessä olisi aivan uudenlainen osuuskuntamuoto. Näin ei ole, vaan ne ovat voimassa olevan osuuskuntalain säätelemällä tavalla perustettuja osuuskuntia.⁵⁴⁸ Eryteisesti uusien osuuskuntien merkitys tulee Suomessa edelleen kasvamaan. Tähän voi tulla sisältymään myös pientä meijeritoimintaa.⁵⁴⁹ Työosuuskuntiin kuuluvat ihmiset haluavat itse tarttua toimeen ja vaikuttaa omaan kohtaloonsa omin taidoin ja keinoin.⁵⁵⁰

---

⁵⁴⁷ Salo, haastattelu 30.10.2003: Normimaidon hinnan muodostuminen nykyisin (2003): valkuaissosa 3,3 %, rasvaosa 4,3 %, kausiosa, joista muodostuu kuukausihinta, jonka lisäksi maksetaan mahdolliset tuet (Pohjoisen ja Etelä-Suomen kansallinen tuki). Laatusopimuslisä maksetaan 1 kk:n jaksoissa, sen saannin edellytyksenä on osuuskunnan kanssa solmittu ja voimassa, oleva laatusopimus. Maidon tulee olla koko kyseisen jakson ajan E-luokassa. Hintaluokka määräytyy huonoimman ominaisuuden mukaan.

⁵⁴⁸ Pellervo-Seura 2008a. Uusosuustoiminnan Wuokko-internetportaalin mukaan osuuskuntia perustettiin 41 vähemmän kuin mitä kaupparekisterin antamien tietojen mukaan.

Pöyhönen 2002: 8.

⁵⁴⁹ Meijerikalenterissa 2008 on listattu yli 20 pienimuotoista maidonjalostusta harjoittavaa yritystä.

⁵⁵⁰ Laakkonen 1982: 11 mukaan muutamissa teollisuusmaissa on alettu uudelleen kehittää työosuustoimintaa. Tällä tarkoitetaan, että osuuskuntien tai vapaamuotoisten osuustoiminnallisiin tavoitteisiin tähtäävien yksiköiden toimintaa yhdistävänä tekijänä on tietty taito tai työsuoritus.

Kuten kerran ennenkin osuustoiminta osoittautunee vaikeuksien keskellä keinoksi ottaa tämä ratkaiseva askel.

Voimassa olevaa osuuskuntalakiamme seuraavan kerran muutettaessa olisi varmaan paikallaan määritellä sitä, millä eri tavoilla jäsenet voivat osallistua osuuskunnan toimintaan. Näin lain tarkoitus toteutuisi paremmin. Toisaalta laki ei saa olla liian väljäkään.

4.1.3. OskL:n 2001 ja OYL:n vuoden 2006 muutokset

OskL 1488/2001 annettiin 28.12.2001 ja se tuli voimaan 1.1.2002.⁵⁵¹ Sen suomien parannusten merkitystä ei voi vieläkään täysin todeta. Hyödyt ja uudet ongelmat tulevat ajan myötä esiin. Elinkeinotoiminta kasvun myötä ja kasvua tavoitellen luo uusia tarpeita lainsäännösten muuttamiseksi. Yritykset keskittyessään synnyttävät entistä suurempia kokonaisuuksia sulautuessaan toisiinsa. Toisaalta tulee myös vaatimuksia eriyttää yrityksiä kokonaisuuksista pienemmiksi yksiköiksi, ja tästä seuraa tarpeita jakautumiseen.

Yrityselämän toimintojen ja toimitsijoiden taholla huomataan lainsäännösten täsmentämistarpeita, jolloin myös lainsäätäjä toimii aloitteentekijänä muutosten ja lisäysten aikaansaamiseksi. Osuuskuntien kasvaessa mm. tilintarkastusta koskevia määräyksiä on tarkennettu. Osuuskuntalakiin antaa vaikutteita muikin yrityslainsäädäntö, erityisesti OYL.

Osuuskuntalakia 1488/2001 onkin jo eräiltä osin muutettu. Tässä kiinnitetään huomiota lähinnä sellaisiin osuuskuntalain muutoksiin, joilla saattaa olla merkitystä osuusmeijeritoiminnassa.

Leppänen 1984: 34 esittää, että osuuskunta sopii jäsenmäärältään pieniinkin yrityksiin. Tällaisia ovat mm. ulataksiosuuskunnat ja useat maatalouden pienosuuskunnat, kuten kone-, mylly-, saha- ja kuivuriosuuskunnat.

⁵⁵¹ HE 176/2001 vp: 12.

OskmuutL 890/2002, 5: 5 §, jonka mukaan ”vähintään yhdellä hallituksen jäsenellä ja toimitusjohtajalla on oltava asuinpaikka Euroopan talousalueella, jollei rekisteriviranomainen myönnä osuuskunnalle lupaa poiketa tästä”; 5: 15 §:ssä säännellään ”Yleinen edustamisoikeus ja erityinen toiminimenkirjoitusoikeus”.

OskmuutL 923/2002, 21a luku ”Arvo-osuusjärjestelmään kuuluvat osuudet, lisäosuudet ja sijoitusosuudet”. Nähtäväksi jää, onko tällä osuuskuntalain muutoksella merkitystä valiolaiselle meijeritoiminnalle.

OskmuutL 72/2003. Tämä lakimuutos on muutettu *OskmuutL*:lla 1417/2007.

OskmuutL 747/2003, 8: 6 § ”Ylijäämän jakopäätös”. Tämän mukaan ”jäsenen oikeus jaettuun ylijäämään vanhentuu viiden vuoden kuluttua osuuskunnan kokouksen päätöksessä mainitusta eräpäivästä”.

OskmuutL 142/2004, 19: 31 §, joka koskee konkurssia. Tällä lienee vähäinen merkitys osuusmeijeritoiminnalle.

OskmuutL 1307/2004, 6: 2 §, jonka mukaan osuuskunnan oman pääoman eriin on lisätty 5 a -kohta, joka tarkoittaa käyvän arvon rahastoa; Säännöksen 6: 7 §:n mukaan määritellään toimintakertomukselta edellytetyt tiedot. Lisäksi se, mitä KPL:ssa säädetään 8: 3 §:ssä, jonka mukaan ”jakokelpoista ylijäämää laskettaessa 1 mom. mukaisesta yhteismäärästä vähennetään mm:ssa taseen osoittama tappio, jota ei ole vähennetty ylijäämästä; Lisäksi määrä, joka sääntöjen mukaan on siirrettävä vararahastoon, käytettävä muuhun tarkoitukseen tai muutoin jätettävä jakamatta”.

OskmuutL 628/2006., Uutuutena tuli 16:2 § tytäryhteisösulautuminen, jolla tarkoitetaan absorptiosulautumista, jossa sulautumiseen osallistuvat osuuskunnat ja osakeyhtiöt omistavat kaikki sulautuvan osakeyhtiön osakkeet sekä mahdolliset optio-oikeudet ja muut osakkeisiin oikeuttavat erityiset oikeudet. Sama koskee tytärosuuskunnan sulautumista emo-osuuskuntaan, jos tytärosuuskunnassa ei ole muita jäseniä. Tätä säännöstä arvioidaan jäljempänä *OskmuutL*:n 1417/2007 yhteydessä.

OskmuutL 628/2006, 18: 2 §, Osuuskuntaa muutettaessa osakeyhtiöksi ”Osuuskunnan hallituksen on laadittava yhteisömuodon muutossuunnitelma, jota koskee soveltuvin osin, mitä 16 luvun 4–6 §:ssä säädetään kombinaatiosulautumi-

sesta. Mitä mainituissa säännöksissä säädetään osuuskunnan säännöistä ja osuuksista, sovelletaan osakeyhtiön yhtiöjärjestykseen ja osakkeisiin. Suunnitelmassa on lisäksi oltava ehdotus osakeyhtiön osakepääomasta ja muusta omasta pääomasta. Osakeyhtiön osakepääomaan ja siitä suunnitelmassa annettavaan selvitykseen sovelletaan, mitä osakeyhtiölain 2: 6 §:ssä säädetään. Jos osuuskunta muutetaan julkiseksi osakeyhtiöksi, sovelletaan lisäksi, mitä osakeyhtiölain 19: 1 §:n 2 momentissa säädetään.”

OskmuutL 907/2006, 5: 5 §, jonka mukaan ”vajaavaltainen, konkurssissa oleva tai oikeushenkilö ei voi olla hallituksen jäsenenä eikä toimitusjohtajana.”

Nämä vuosina 2002–2006 tulleet muutokset ovat olleet vähäisiä, eikä niillä ole ollut merkitystä OskL 2001 rakenteeseen.⁵⁵²

OskmuutL:n 462/2007, 7 luvun säännösten mukaan valiolaisten osuusmeijerien tilintarkastajaksi tulee valita tilintarkastaja (KHT- tai HTM-tilintarkastaja tai vastaava yhteisö).

TilintL 459/2007 4 §:n momentti kuuluu näin: ”Jollei muualla laissa toisin säädetä, tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta yhteisössä, jossa sekä päättyneeltä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täytynyt enintään yksi seuraavista edellytyksistä:

- 1) taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa;
- 2) liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euro; tai
- 3) palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä.

Ainakin kaikki valiolaiset osuusmeijerit ovat niin suuria, että vähintään kaksi TilintarkL:n 5:5 §:ssä mainituista kolmesta ehdosta täyttyy.

OskmuutL 462/2007, 7:1 §:n mukaan ”osuuskunnan tilintarkistuksesta on voimassa, mitä tässä luvussa ja tilintarkastuslaissa (459/2007) säädetään.”

---

⁵⁵² Mähönen ja Villa 2006a: 3.

TilintarkL 459/2007, 2 §:n määritelmä: ”Tässä laissa tarkoitetaan: 1) *tilintarkastajalla* tämän lain 30 tai 31 §:n mukaisesti hyväksyttyä luonnollista henkilöä taikka 33 tai 34 §:n mukaisesti hyväksyttyä yhteisöä; 2) *KHT-tilintarkastajalla* Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymää tilintarkastajaa ja *KHT-yhteisöllä* mainitun lautakunnan hyväksymää tilintarkastusyhteisöä; 3) *HTM-tilintarkastajalla* kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan hyväksymää tilintarkastajaa ja *HTM-yhteisöllä* mainitun valiokunnan hyväksymää tilintarkastusyhteisöä”.

Todettakoon, että alla oleva TilintL:n 57 §:n siirtymäsäännös ei koske osuusmeijereitä, koska TilintL 459/2007 ei voitu valita maallikkotilintarkastajaa.

TilintarkL:n 57 §:ssä on siirtymäsäännös, jonka mukaan tätä lakia on sovellettava 1.7.2007 tai sen jälkeen alkavaan tilintarkastukseen. Edelleen 57 § 3 momentin viimeisen lauseen mukaan: ”Vastaavasti muussa ennen tämän lain voimaantuloa perustetussa yhteisössä tai säätiössä sovelletaan kumottavan lain säännöksiä muun kuin KHT- tai HTM-tilintarkastajan taikka KHT- tai HTM-yhteisön valintaan ja tämän suorittamaan tilintarkastukseen niinä tilikausina, jotka päättyvät viimeistään 31.12.2011.”

OskmuutL 462/2007, 8: 8 § 2 mom., 18: 6 § 1 mom. ja 20: 4 § ja 6 § on muutettu ”tilintarkastuslain 51 §:n mukaisesti”. 12 luvussa lausuttujen sijoitusosuuksien merkitys meijeritoiminnassa on vähäinen ja edelleen vähenemässä. Lukuihin 2, 4 ja 19 tehdyillä muutoksilla ei ole merkitystä osuusmeijereille. Niistä ovat luopumassa sellaisetkin osuusmeijerit, jotka ovat niitä ottaneet aikoinaan ottaneet käyttöön.⁵⁵³

OskmuutL 1417/2007 on täsmennetty 4: 15 § kokousasiakirjojen sekä niiden nähtävänä pitäminen ja lähettäminen. Kokousasiakirjat on mahdollista pitää vähintään viikon ajan nähtävillä myös internetissä. Mikäli kokous koskee sulautumista, on kokousasiakirjat lähetettävä viivytyksettä jäsenelle, joka sitä pyytää.⁵⁵⁴ Samassa pykälässä on korvattu 3 momentti, joka muutettuna kuuluu näin:

”Jos osuuskunnan kokouksessa käsitellään sulautumista, jakautumista tai osuuskunnan muuttamista osakeyhtiöksi, sulautumis-, jakautumis- tai yhteisömuodon muutossuunnitelma ja sitä koskevat tilintarkastajien lausunnot on pidettävä nähtävinä ja lähetettävä 1 momentissa säädetyllä tavalla.”

⁵⁵³ Lehto, Kari, puh haastattelu 15.9.2010

⁵⁵⁴ HE 103/2007 vp: 148.

OskmuutL:n 1417/2007, *16 luku sulautumisesta* on säilytetty sisällöltään pääosin väistyvän 16 luvun kaltaisena. Menettelyä yksinkertaistetaan ja nopeutetaan siten, että velkojen suojamenettely aloitetaan jo sulautumissuunnitelman rekisteröintipäivänä.⁵⁵⁵

OskL:iin 1488/2001 tuli muutos 16 lukuun 28.12.2007 1417/2001. Säännöksen 16:2 §:n 1 kohdan mukaan sulautuminen voi tapahtua siten, että yksi tai useampi osuuskunta sulautuu vastaanottavaan osuuskuntaan (absorptiosulautuminen) ja 16:2 §:n 2 kohdan mukaan niin, että vähintään kaksi sulautuvaa osuuskuntaa sulautuu perustamalla yhdessä vastaanottavan osuuskunnan (kombinaatiosulautuminen). Nämä säännöksen kohdat täsmensivät aikaisemmat määritelmät.

OskL:n 16:2 §:n 2 mom tarkoittaa kahta toisistaan poikkeavaa sulautumistapah- tumaa. Pykälän ensimmäinen virke tarkoittaa sellaista absorptiosulautumista, jossa osakeyhtiö ja osuuskunta vastaanottavana omistavat kaikki sellaiset osa- keyhtiön osakkeet, optio-oikeudet ja muut osakkeisiin oikeuttavat erityiset oi- keudet, joita sulautumiseen osallistuva osakeyhtiö ei omista ja tällainen tytär- osakeyhtiö sulautetaan osuuskuntaan. Pykälän toisessa virkkeessä tarkoitetaan tapausta, jossa tytärosuuskunta sulautetaan emo-osuuskuntaan.⁵⁵⁶

Uutuutena tuli 16:2 § 3 mom. *kolmikantasulautuminen*, jolla tarkoitetaan ab- sorptiosulautumista, jossa jokin *muu taho* kuin vastaanottava osuuskunta *antaa sulautumisvastiketta*.⁵⁵⁷ Vastikkeen antajan on myös allekirjoitettava sulautu- missuunnitelma.

Osuuskunnat voivat 16:3 §:n mukaan erilaisin toimenpitein päättää järjestelyis- tä, jos ne vaikuttavat niiden oman pääoman tai osakkeiden määrään. Säännös

---

⁵⁵⁵ HE 103/2007 vp: 59.

⁵⁵⁶ Mähönen – Villa 2006a s. 127.

⁵⁵⁷ HE 103/2007 vp: 60.

kattaa lisäksi päätöksen myydä huomattavan osan osuuskunnan liiketoiminnasta.⁵⁵⁸

OskmuutL:n 1417/2007 16: 3 §:n sulautumissuunnitelma ei aikaisemmasta poiketen käytännössä merkittävästi vaikuta meijeriosuuskuntien keskinäiseen sulautumiseen. On kuitenkin luonnollista, että sulautumissuunnitelmaa koskevia säännöksiä noudatetaan tarkoin. Muutoin rekisteröiminen evätään. Sulautumissuunnitelma koskee myös kolmikantasulautumista. Tämä 16:3 § sisältää kaikkiaan 15 kohtaa. Osuusmeijereillekin tärkeä on mm. 16: 3 §:n 12 kohta: ”selvitys sulautumiseen osallistuvien osuuskuntien omaisuuteen kohdistuvista yritysKiinnityksistä” (634/1984) tarkoitetuista yritysKiinnityksistä”. Tilintarkastajan on annettava 16: 4 §:n mukainen lausunto sulautumissuunnitelmasta, jossa on lausuttu siitä, että suunnitelmassa on annettu oikeat ja riittävät tiedot sulautumisen perusteista.⁵⁵⁹

Sulautumissuunnitelma on 16:5 §:n mukaan ilmoitettava rekisteröitäväksi kuukauden kuluessa suunnitelman allekirjoittamisesta. Tämä muutos on merkityksellinen siksi, että sitä seuraa 16: 6 §:ssä säännelty velkojain oikeus vastustaa sulautumista, mikäli niiden saatava on syntynyt ennen sulautumissuunnitelman rekisteröintiä. Rekisteriviranomainen antaa osuuskunnan hakemuksesta velkojille kuulutuksen 16: 7 §. Osuuskunnan on lähetettävä tästä kuulutuksesta kirjallinen ilmoitus 16: 6 § 1 mom. tarkoitetuille tunnetuille velkojilleen, joiden saatava on syntynyt ennen sulautumissuunnitelman rekisteröintiä. Kuulutuksen korvaa saneerausmenettelylain (47/1993) tarkoittama saneerausmenettely OskL:n 16: 8 §. Uudessa 16: 9 §:ään tullessa 3 momentissa lausutaan:

”Sulautumisesta päättävä osuuskunnan kokous on pidettävä tai hallituksen sulautumispäätös tehtävä neljän kuukauden kuluessa sulautumissuunnitelman rekisteröimisestä, tai sulautuminen raukeaa. Osuuskunnan kokous on kuitenkin pidettävä viimeistään kuukautta ennen 6 §:ssä tarkoitettua määräpäivää, elleivät osuuskunnan kaikki jäsenet sekä mahdolliset lisäosuuksien, sijoitusosuuksien ja optio-oikeuksien ja muiden lisäosuuksiin tai sijoi-

---

⁵⁵⁸ HE 103/2007 vp: 60.

⁵⁵⁹ HE 103/2007 vp s:lla 163 korostaa, että varoja ja velkoja ei saa merkitä vastaanottavan osuuskunnan taseeseen korkeammasta arvosta kuin mikä niiden taloudellinen arvo on vastaanottavalle osuuskunnalle.

tusosuksiin oikeuttavien erityisten oikeuksien omistajat ole luopuneet oikeudestaan vaatia 13 §:ssä tarkoitettua taikka sääntöihin tai oikeuden ehtoihin perustuvaa palautusta tai lunastamista.” (ks. väistytvä 16: 7 §)

OskmuutL:n 1417/2007 16:10 §:n mukaan sulautumisesta päättävään osuuskuntakokoukseen ei voi lähettää kutsua ennen sulautumissuunnitelman rekisteröintiä. Sulautuvan osuuskunnan on aikaisintaan kahden kuukauden ja viimeistään kuukauden kuluessa ilmoitettava sääntöihin tai oikeuden ehtoihin perustuvista erityisistä oikeuksistaan.

Asiakirjan nähtävänä pitäminen ja lähettäminen määritellään 16:11 §:ssä. Tämä pykälä kokonaisuudessaan kuuluu näin:

”Sen lisäksi, mitä 4 luvun 15 §:ssä säädetään, *kolmikantasulautumisessa* jäsenien nähtävänä on pidettävä sulautumisenvastikkeen antajaa koskevat 4 luvun 15 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetut asiakirjat. Jollei tilinpäätösasiakirjoja ole, nähtävänä on pidettävä selvitys taloudellisesta asemasta viimeksi päättyneeltä tilikaudelta tai sen puuttuessa kalenterivuodelta sekä sen jälkeiseltä ajalta.”

Sulautumispäätöksen oikeusvaikutukset määritellään 16: 12 §:ssä. Tämän pykälän toinen momentti kuuluu näin:

”Jos sulautumista ei hyväksytä sulautumissuunnitelman mukaisesti muutoksitta kaikissa sulautumiseen kuuluvissa osuuskunnissa, sulautuminen raukeaa. Päätös sulautumisen hylkäämisestä tai sulautumisen raukeaminen on viipymättä ilmoitettava rekisteröitäväksi.”

Sulautumista vastustavan jäsenyyden päättymisen määritellään 16:13 §:ssä.

Ilmoitus sulautumisen täytäntöönpanosta määritellään 16:14 §:ssä. Sulautumiseen osallistuvien osuuskuntien on tehtävä rekisteriviranomaiselle ilmoitus sulautumisen täytäntöönpanosta kuuden kuukauden kuluessa sulautumista koskevasta päätöksestä, tai sulautuminen raukeaa sekä se, mitä ilmoitukseen on sulautumista koskevasta päätöksestä liitettävä (16: 14.2 § 1–4 -kohdat):

”1) kunkin sulautumiseen osallistuvan osuuskunnan hallituksen jäsenten ja toimitusjohtajan vakuutus siitä, että sulautumisessa on noudatettu tämän lain säännöksiä;

2) tilintarkastajan todistus siitä, että vastaanottava osuuskunta saa täyden vastikkeen sen sijoitusosuuspääomaan merkitystä määrästä, ja lausunto sulautumissuunnitelman 3 §:n 2 momentin 8 kohdassa tarkoitettua selvityksestä; - - -

4) sulautumiseen osallistuvien osuuskuntien sulautumista koskevat päätökset.

Tytäryhteisösulautumisessa ilmoituksen tekemisestä vastaa emu-osuuskunta.”

OskmuutL:n 16:15 §:ssä määritellään rekisteröimisen edellytykset. OskmuutL:n 16:16 §:ssä sulautumisen oikeusvaikutuksia on tarkennettu ja täydennetty.

OskmuutL:n 16:17 §:ssä säännellään lopputilitys, jossa 1 momentin viimeinen lause kuuluu näin: ”Lopputilitys on annettava osuuskunnan tilintarkastajille, joiden on kuukauden kuluessa annettava lopputilitystä koskeva tilintarkastuskertomus.”

OskmuutL: 16:18 §:ssä rekisteröity sulautuminen peruuntuu, jos sulautumispäätös lainvoimaisen tuomion mukaan on pätemätön. Sulautuvat osuuskunnat ovat yhteisvastuussa vastaanottavan osuuskunnan velvoitteesta, joka on syntynyt rekisteröimisen jälkeen, mutta ennen tuomion rekisteröimistä.

OskmuutL:n 16:19–26 §:ssä säännellään rajat ylittävän sulautumisen määritelmä ja toteuttamistavat.⁵⁶⁰ Käytännössä tällaisen sulautumisen toteutuminen suomalaisessa osuusmeijeritoiminnassa lienee vähäinen.

OskmuutL:n 17 luvussa määritellään osuuskuntien jakautuminen ja toteuttamistavat. 17:18 §:ssä säännellään rajat ylittävän jakautumisen määritelmä ja toteuttamistavat. Tällaista jakautumista ei osuusmeijeritoiminnassa ainakaan tähän mennessä (1.3.2009) ole tapahtunut.

---

⁵⁶⁰ OskmuutL 1417/2007, 16: 16 §: ”Osuuskunta voi osallistua myös sellaiseen 1 ja 2 §:n mukaisesti toteutettavaan sulautumiseen, jossa suomalaiseen osuuskuntaan sulautuu ulkomainen osuuskunta tai suomalainen osuuskunta sulautuu ulkomaiseen osuuskuntaan (*rajat ylittävä sulautuminen*). Osuuskuntaan voi sulautua myös sen kokonaan omistama osakeyhtiölain 16 luvun 19 §: 2 momentin mukainen ulkomainen osakeyhtiö.”

OskmuutL:n 18:2 §:ssä on täsmennetty säännöstä yhtiömuodon muutossuunnitelmakeksi, 3 §:n mukaan on täsmennetty osuuskunnan kokouksen päätösmenettelyä ja 5 §:n mukaan on täsmennetty velkojain suojaa ja muutoksen rekisteröintiä. Luvussa 22 on täsmennetty tilintarkastajan lausuntoa koskevia pykäläiä.

OskmuutL:lla 1215/2009 on muutettu 6:8:§:n 2 mom. seuraavasti: ”Emo-osuuskunnan on aina laadittava konsernitilinpäätös, jos se jakaa varoja. Konsernitilinpäätöstä ei kuitenkaan tarvitse laatia, jos osuuskunta on vapautettu konsernitilinpäätöksen laatimisvelvollisuudesta kirjanpitolain 6 luvun 1 §:n 4 momentin perusteella.”⁵⁶¹

OskmuutL:n 8 lukua on muutettu myös otsikoiden osalta seuraavasti: ”Varojen käyttäminen, vararahasto, ylikurssirahasto ja arvonkorotusrahasto. 5 § Maksukyky *Varoja ei saa jakaa, jos jaosta päätettäessä tiedetään tai pitäisi tietää osuuskunnan olevan maksukyvytön tai jaon aiheuttavan maksukyvyttömyyden.*” Näin ollen konsernitilinpäätös ei enää rajoita jakokelpoisten varojen määrää. Tämä koskee kaikkia osuuskuntia ja vastaten voimassa olevaa säännöstä. Maksukyvyyn arvioiminen kuuluu luonnollisesti hallituksen huolellisuusvelvollisuuden alaan. Erityisesti on huolehdittava siitä, että varojen jakaminen ei saa aiheuttaa maksukyvyttömyyttä. (HE 238/2009 s. 8–9)

OskmuutL:lla 1406/2009 on muutettu 4:10 §:ää ”Kokouksen koolle kutsuminen”, 7: 5 §:ää ”Vähemmistön oikeus vaatia tilintarkastajaa”, 7: 7 §:ää ”Erityisen tarkastuksen määrääminen”, 21 a: 5 §:ää ”Yhteistilillä olevien osuuksien myyminen”.

OskmuutL:lla 936/2010 on muutettu 8:7 §:ää ”Omien osuuksien, lisäosuuksien ja sijoitusosuuksien rahoituskielto.”

---

⁵⁶¹ KPL:n 6:1.4 poikkeussäännös ei koske suomalaisia osuusmeijereitä, joten emoyhteisönä olevan osuusmeijerin on laadittava konsernitilinpäätös, jos osuuskunta jakaa varoja.

Osakeyhtiölain 624/2006 muutokset

461/2007: 2 luku Osakeyhtiön perustaminen. 5 luku Yhtiökokous. 7 luku Tilintarkastus ja erityinen tarkastus. 9 luku Osakeanti. 11 luku Osakepääoman korottaminen. 13 luku Varojen jakaminen. 16 Sulautuminen. 17 luku Jakautuminen. 19 luku Yritysmuodon muuttaminen. 22 luku Vahingonkorvaus. 25 luku Rangaistussäännökset. Voimaantulo 1.7.2007.

1415/2007: 16 luku Sulautuminen. 17 luku Jakautuminen. 20 luku Yhtiön purkaminen. Voimaantulo 31.12.2007.

585/2009: 2 luku Osakeyhtiön perustaminen. 4 luku Arvo-osuusjärjestelmään kuuluvat osakkeet. 5 luku Yhtiökokous. Voimaantulo 3.8.2009.

1214/2009: 5 luku Yhtiökokous. 8 luku Oma pääoma, tilinpäätös, toimintakertomus ja konserni. Voimaantulo 31.12.2009.

1413/2009: 5 luku Yhtiökokous. 7 luku Tilintarkastus ja erityinen tarkastus. Voimaantulo 1.1.2010.

1752/2009: 18 luku Vähemmistöosakkeiden lunastaminen. Voimaantulo 1.1.2010.

981/2011 5 luku, 16 luku ja 17 luku Voimaantulo 1.9.2011.

4.1.4. Osuuskuntalain ongelmia

Osuustoimintaa säätelevät lait ovat olleet osuusmeijerien toimintaan hyvin soveltuvia. Ensimmäinen säädös tuli vasta vuonna 1901, vaikka tutkimuksen mukaan näyttää siltä, että odotuksia tästä on täytynyt olla jo paljon aikaisemmin. OsuustL 22/1901 oli kuitenkin voimassa yli 50 vuotta. Pääasialliset osuustoiminnalliset periaatteet ovat pysyneet jokseenkin samoina. Voimassa olevassa OskL:ssa 1488/2001 siihen tulleine muutoksineen on säilytetty vapaus poiketa tahdonvaltaisista säännöksistä. Säännöillä voidaan määritellä jäsenten oma tahdot varsin pitkälle. Kuitenkin turvataan kolmannen osapuolen oikeudet.

OskL:n joustavuudesta on osoituksena mm. 5: 2 §:n säännös:

Hallituksen jäsenen toimikausi jatkuu toistaiseksi, jollei säännöissä määrätä määräaikaisesta toimikaudesta. Toimikausi päättyy uuden jäsenen valinnasta päättävän osuuskunnan kokouksen päättyessä, jollei säännöissä toisin määrätä *tai uutta jäsentä valittaessa toisin päätetä*.⁵⁶²

Käytäntö on osoittanut, että yli sadan vuoden aikana ei osuusmeijeritoiminnassa ole syntynyt oikeudellisia ongelmia jäsenten kesken. Välimiesmenettelyssä on ratkaistu viitisen tapausta. Sama koskee kolmatta osapuolta. Ne riitatapaukset, joita on vuosikymmenien aikana sattunut, eivät ole johtuneet osuustoimintaa koskevasta lainsäädännöstä.

⁵⁶² Sama valinta tehtiin sitten OYL:ssa yksityisten yhtiöiden osalta.

Tässä alaluvussa tutkitaan niitä puutteita ja virheitä, joita tutkijan mielestä on jäänyt lakisäädöksiin. Pääasiassa kritiikki kohdistuu viimeisimpään eli voimassa olevaan OskL:iin 1488/2001 ja siihen tulleisiin muutoksiin.

Konserni ja määräysvaltasuhde

OskL:n 1488/2001, 1:4 §:n 1 mom:ssa viitataan kirjanpitolain 1:5 ja 6 §:iin määriteltäessä konsernia. KPL 1:6 §:ssä määritellään emo-osuuskunnan ja tytäryrityksen välistä konsernisuhdetta. Se kuuluu näin (kursivointi kirjoittajan):

”Jos kirjanpitovelvollisella on 5 §:n mukainen määräysvalta kohdeyrityksessä, on edellinen emoyritys ja jälkimmäinen *tytäryritys*. Emoyritys *tytäryrityksineen* muodostaa konsernin. Emoyritystä ja sen *tytäryrityksiä* kutsutaan tässä laissa *konserniyrityksiksi*.

Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös, jos kirjanpitovelvollisella on yhdessä yhden tai useamman *tytäryrityksensä* kanssa taikka kirjanpitovelvollisen tytäryrityksellä yksin tai yhdessä muiden *tytäryritysten* kanssa määräysvalta kohdeyrityksessä.”

OskL:n 1:4 §:n 1 mom. määritelmä kuuluu näin:

”Tässä laissa määräysvallalla, emo-osuuskunnalla, tytäryhteisöllä ja *konsernilla* tarkoitetaan kirjanpitolain (1336/1997) 1 luvun 5 ja 6 §:ssä tarkoitettua määräysvaltaa, *emoyritystä, tytäryritystä ja konsernia*.”

Vrt. OYL:n (624/2006) 8:12 §:

”Jos osakeyhtiöllä on kirjanpitolain 1 luvun 5 §:ssä tarkoitettu määräysvalta toisessa kotimaisessa tai ulkomaisessa yhteisössä tai säätiössä, osakeyhtiö on emoyhtiö ja määräysvallassa oleva on tytäryhteisö. *Emoyhtiö tytäryhteisöineen muodostaa konsernin*.”

OskL:n määritelmä tuntuu hieman epäselvältä ja epäjohdonmukaiselta. Jotenkin viittaus kirjanpitolakiin on sijoitettu osuuskuntalain oman tekstin väliin, ja se häiritsee konserni-käsitteen ymmärtämistä.⁵⁶³ Jos jätetään KPL:n viittaus tässä

⁵⁶³ Tämä on ymmärrettävissä todettaessa, että OskL:n 1488/2001 säännös kopioitiin OYL:sta 29.9.1978/734 (EOYL).

tapauksessa tekstistä pois, niin osuuskuntalain sanoma kuulostaa tällaiselta: Tässä laissa määräysvallalla, emo-osuuskunnalla, tytäryhteisöllä ja konsernilla tarkoitetaan emoyritystä, tytäryritystä ja konsernia.⁵⁶⁴

Voimassa olevan KPL:n (30.12.1997/1336) 1: 6 §:ää myötäillen voitaneen pitää OskL:n 1:4 §:n 1 mom. konsernia käsittelevänä määritelmänä seuraavaa (osakeyhtiölaista tutkijan muokkaamana):

Konserni, emo-osuuskunta ja tytäryhteisö⁵⁶⁵

Jos osuuskunnalla on kirjanpitolain 1 luvun 5 §:ssä tarkoitettu määräysvalta toisessa kotimaisessa tai ulkomaisessa yhteisössä tai säätiössä, osuuskunta on emo-osuuskunta ja määräysvallassa oleva on tytäryhteisö. Emo-osuuskunta tytäryhteisöineen muodostaa konsernin.

Osuuskunnalla on määräysvalta toisessa yhteisössä tai säätiössä myös silloin, kun osuuskunnalla yhdessä yhden tai useamman tytäryhteisönsä kanssa taikka tytäryhteisöllä yksin tai yhdessä muiden tytäryhteisöjen kanssa on kirjanpitolain 1 luvun 5 §:ssä tarkoitettu määräysvalta siinä.

Mitä kirjanpitolain 1 luvun 5 §:ssä säädetään kirjanpitovelvollisesta, sovelletaan edellä tarkoitettuun osuuskuntaan ja mitä mainitussa pykälässä säädetään kohdeyhteisöstä (osakeyhtiölaissa ”kohdeyrityksestä”), sovelletaan edellä tarkoitettuun toiseen kotimaiseen tai ulkomaiseen yhteisöön tai säätiöön.⁵⁶⁶

OskL:n 1:4 §:n 2 mom. kuuluu seuraavasti:

”Jos osuuskuntaan rinnastettavalla ulkomaisella yhteisöllä on määräysvalta suomalaisessa osuuskunnassa, ulkomaista yhteisöä pidetään emo-osuuskuntana ja suomalaista osuuskuntaa tytäryhteisönä sovellettaessa, mitä 6 luvun 3 ja 4 §:ssä säädetään.”

⁵⁶⁴ Opetin aikoinaan tilintarkastajatutkintoon valmistautuvia. Tällöin huomasin, että heille tuotti vaikeuksia aluksi ymmärtää, että kysymys konsernitilinpäätöksen teossa oli vain konserniyritysten tase-erin ja tuloslaskelman erien yhdistelystä. Tällöin vain on tehtävä tietyt sisäiset eliminoinnit ja vähemmistöosuuksien erottaminen. Konserni-sana loi tutkintoon valmistautujille ajatuksen merkillisestä erillisestä yrityksestä. Tätä ei osuuskuntalain kyseinen sanamuoto tule vähentämään.

⁵⁶⁵ OskL 6:4 § ”Osuuskunnan lähipiiriin kuuluvat: 5) yhteisö ja säätiö, joissa 2–4 kohdassa tarkoitettulla henkilöllä yksin tai toisen kanssa on määräysvalta”.

⁵⁶⁶ OYL 624/2006 8: 12 §.

Airaksinen – Jauhiainen 1999: 224c225.

Osuuskuntaan rinnastettava ulkomainen yhteisö voi säännöksen mukaan tulla nimetyksi emo-osuuskunnaksi.⁵⁶⁷ Osuuskuntalaissa *emo-osuuskunta*-sanan tilalle olisi sopivampi **emoyhteisö**. Lakisäännös voisi alkaa sanoilla: *Jos ulkomaisella osuuskunnalla on määräysvalta suomalaisessa osuuskunnassa, ulkomaista osuuskuntaa pidetään emo-osuuskuntana ja suomalaista osuuskuntaa tytäryhteisönä sovellettaessa, mitä 6 luvun 3 ja 4:ssä säädetään*. Tällöin emo voisi olla emo-osuusyhteisö.

OYL tarkoittaa, että ulkomainen osakeyhtiö voi olla kotivaltionsa lainsäädännön mukaan suomalaisen yhtiön emoyhtiö, ja sen suomalaiseen tytäryhtiöön sovelletaan Suomen lainsäädäntöä. Täsmennyksenä vielä todettakoon, että OYL:n 624/2006 8:12 §:n tarkoittaman konsernin emoyhtiönä voi olla vain suomalainen osakeyhtiö.⁵⁶⁸

KPL:n 6 luvussa määritellään muun muassa ne edellytykset, jolloin emoyhteisö on velvollinen laatimaan ja säilyttämään konsernitilinpäätöksen. Kirjanpitolain säätämällä konsernitilinpäätöksellä ja muilla konsernisäännöksillä on tiettyä merkitystä yhteisöille ja omistajille. Osuuskunnilla se lisää tiedonsaantia konsernisuhteista ja estää lain säännösten kiertämistä konsernirakenteen avulla.⁵⁶⁹

Jos osakeyhtiössä emoyhtiö jakaa varoja omistajille tai on julkinen osakeyhtiö, niin sen on laadittava konsernitilinpäätös.⁵⁷⁰ Sitä ei kuitenkaan tarvitse laatia, jos yhtiö on vapautettu konsernitilinpäätöksen laatimisvelvollisuudesta KPL:n 6:1 §:n 4 mom:n perusteella. Tämä koskee myös osuuskuntia (OskmuutL:n (22.12.2009 6:8.2. toinen virke). Osuuskunta ei saa jakaa varoja, jos se on maksukyvytön tai jako aiheuttaisi maksukyvyttömyyden.⁵⁷¹ Osuuskuntalaissa on määritelty emo-osuuskunnan jakokelpoinen ylijäämä, joten tältä osin osuuskuntalaki on riittävä, kun otetaan huomioon KPL:n 6:1.3 säännös.⁵⁷²

⁵⁶⁷ Mähönen ja Villa 2006a: 92.

⁵⁶⁸ Koski – Sillanpää 2008: 13: 2.

⁵⁶⁹ HE 176/2001 vp. s. 32–33.

⁵⁷⁰ OYL 8: 9.2.

⁵⁷¹ Laki OYL:n 22.12.2009 muuttamisesta 8:9 § 2 mom:n toinen virke.

⁵⁷² OskL 8: 5.1. ”Emo-osuuskunnassa jakokelpoisena ylijäämänä pidetään taseen ja konsernitaseen perusteella lasketuista määristä pienempää.”

Yhteisö – yritys

KPL 1: 1 § mukaan:

”Jokainen, joka harjoittaa liike- tai ammattitoimintaa, on tästä toiminnastaan kirjanpitovelvollinen. Kirjanpitovelvollisia ovat kuitenkin aina:

- - - 5) yhdistys, asumisoikeusyhdistys ja muu sellainen yhteisö;

5a) rekisteröity uskonnollinen yhdyskunta ja sen rekisteröity paikallisyhdistys (6.6.2003/456);

6) säätiö - - -.”

KPL 1: 6 § konsernia määritellesään mainitsee otsikossa nimitykset *konserniyritys, emoyritys ja tytäryritys*. OYL:n I luvussa emoyhtiö mainitaan osakeyhtiönä, mutta emoyhtiön määräysvallassa olevat ovat joko *yhteisöjä* tai *tytäryhteisöjä*. Sanojen käyttö on osakeyhtiölain ja kirjanpitolain kesken sekava. *KPL (1336/1997) on ajasta jäljessä.*⁵⁷³

Tytäryhteisö-nimityksen tarkoitus on se, että myös säätiö ja muu sellainen yhteisö voi kuulua konserniin.⁵⁷⁴ Säätiökin saattaa joutua laatimaan kirjanpitolain mukaisen konsernitilinpäätöksen. Tämä tarkoittaa tilannetta, jossa säätiöllä on määräysvalta toiseen yhteisöön.⁵⁷⁵

OskL:n 1: 4 § 1 mom. mainitsee sekä *tytäryhteisön* että *tytäryrityksen*. Lakia laadittaessa on haluttu liittää konserniin säätiö ja muu sellainen yhteisö. Kuitenkin samaan lauseeseen on sisällytetty sekä tytäryhteisö-sana että KPL:n käyttämä tytäryritys-sana. *Johdonmukainen sanojen käyttö olisi OskL:ssa pai-*

⁵⁷³ OYL 8:12 on erityissäännös KPL:iin nähden. Siksi voidaan OYL:ssa käyttää erilaisia määritelmiä kuin KPL:ssä OYL:n sisäisiä tarkoituksia varten.

⁵⁷⁴ HE 109/2005 vp: 98. ”Tärkein muodollinen eroavaisuus on se, että ehdotettu tytäryhteisön määritelmä kattaa myös säätiöt.”

⁵⁷⁵ KILA 1998/1519: Kirjanpitolautakunta on katsonut, että hakemuksessa mainittujen seikkojen perusteella säätiön on pitänyt laatia konsernitilinpäätös. Lisäksi hyvän kirjanpitotavan perusteella säätiön velvollisuus oli laatia konsernitilinpäätös, johon ei vaikuttanut liiketoiminnan harjoittaminen pääasiallisesti säätiön tytäryritysten kautta.

*kallaan, ja konsernia määritellesä tulisi käyttää sanaa tytäryhteisö, kuten OYL 8: 12 §:ssä on sanottu.*⁵⁷⁶ Mahdollista olisi myös se, että OskL:ssa mainittaisiin erikseen yhteisöt ja säätiöt.

Perustaminen

OskL 2: 2 § luettelee perustamiskirjan vähimmäisisällön. Huomio kiinnittyy siihen, että tämän lainkohdan mukaan hallintoneuvostolle voidaan antaa oikeus valita osuuskunnalle ensimmäinen hallitus.⁵⁷⁷ Tämä voi johtaa eräissä tapauksissa haitallisiin tilanteisiin. Perustamisvaihe kestää perustamiskirjan allekirjoituksesta enintään kuusi kuukautta eli siihen saakka, kun osuuskunta on merkitty kaupparekisteriin.

Ongelmia voi tulla sellaisessa tapauksessa, jossa hallintoneuvosto valitsee hallituksen vasta siinä vaiheessa, kun osuuskunta on viimeistään merkittävä kaupparekisteriin. Osuuskunta voi olla lähes kuusi kuukautta ilman hallitusta. Oikeuskäytännöstä ei löydy ainakaan korkeimmista oikeusasteista sellaista tapausta, joka osoittaisi vaikeuksia löytyvän osuusmeijerin perustamisvaiheissa. Kuitenkin teoriassa perustamiskirjan sisältö näyttää johtavan tietynlaisiin ongelmiin. Sellaisia voi syntyä mm., jos OskL 2:3.1 mukaan osuuskunnan perustaminen raukeaa. Tällöin hallituksen tulisi vastata siitä, että osuus- ja liittymismaksuista saatu tuotto palautetaan, kun niistä on vähennetty 4 §:n 1 momentissa tarkoitettuja toimenpiteistä jo aiheutuneet kustannukset.⁵⁷⁸ Tällöin ongelmia syntyy, jos osuuskunnalla ei ole hallitusta. Tämän vuoksi olisi oikein, että perustamiskirjassa ei OskL 2: 2 §:n mukaan hallintoneuvostolle anneta oikeutta valita osuuskunnalle ensimmäinen hallitus, **vaan aina osuuskuntaa perustettaessa valitaan hallitus.**

⁵⁷⁶ OYL:n työryhmän mietinnössä 2003: 4 s. 307 löytyy myös selitys nimitykselle tytäryhteisö. Tarkoitus nimityksellä tytäryhteisö on se, että myös säätiö ja muu sellainen yhteisö voi kuulua konserniin.

⁵⁷⁷ OskL:n 5:1 § 1 mom. mukaan: ”Osuuskunnalla on oltava hallitus.” Sen sijaan hallintoneuvoston valitseminen on vapaaehtoista. ”Säännöissä voidaan määrätä, että osuuskunnalla on hallintoneuvosto” (OskL 5:12.1 §).

⁵⁷⁸ OskL 1488/2001, 2:3.4.

Jäsenmäärä

Osuuskunnassa tulee OskL:n 3:1 § 1 mom. mukaan olla jäseniä vähintään kolme. Saman säännöksen 2 mom. kuuluu näin:

”Jos jäsenmäärä alenee alle kolmen eikä se nouse vähintään kolmeen vuoden kuluessa, osuuskunnan kokouksen on päätettävä osuuskunnan asettamisesta selvitystilaan siten kuin 19 luvussa säädetään.”

Ensimmäinen lause voisi selvyuden vuoksi kuulua seuraavasti:

”Jos jäsenmäärä alenee alle kolmen eikä se nouse vuoden kuluessa vähintään kolmeen...”

Jäseneksi ottaminen

OskL 3: 2 § sisältää säännökset siitä, *millä ehdoilla jäsenyyttä hakeva otetaan jäseneksi*: ”Hallitus päättää hakemuksen hyväksymisestä tai hyväksymismenettelystä ja hyväksymisen edellytyksistä.” Saman pykälän toisen momentin viimeisen lauseen mukaan säännöissä voidaan määrätä, että jäsenyys saatetaan myös evätä. *Jäseneksi pyrkivä* ei voi vaatia asiaa välimiesmenettelyssä ratkaistavaksi, koska jäseneksi pyrkivällä ei ole tällöin välityssopimusta osuuskunnan kanssa. Jäseneksi pyrkivä voi haastaa osuuskunnan tuomioistuimeen ja vaatia jäsenyyden hyväksymistä. Hallitus sen sijaan voi sääntöjen määräyksen alustaa kyseisen asian hallintoneuvoston ja edelleen osuuskuntakokouksen tai edustajiston ratkaistavaksi.

Osuusmeijereissä tämä hakemuksen käsittely on pelkistetty, koska niissä toiminta koskee lähinnä vain maidon keräilyä, hankintaa, jalostusta ja hyödykkeiden markkinointia. Osuusmeijereitten säännöissä on usein määritelty, että jäseneksi voidaan hyväksyä vain yksityinen maidontuottaja tai maitoa jalostava yhteisö.

Jäsenten yksimielinen päätös

OskL 4: 2 §:n mukaan ”jäsenet voivat yksimielisinä päättää osuuskunnan kokoukselle kuuluvasta asiasta ilman kokousta”. Tällaisen kokouksen päätös on tehtävä kirjallisesti ja se on päivättävä sekä vähintään kahden jäsenen allekirjoitet-

tava. Tämän mukaan varsinaista pöytäkirjaa ei tarvitse laatia. Kohtuullista on, että tällainen jäsenten *yksimielinen päätös on saatettava välittömästi hallituksen tietoon*. Voihan olla niin, että pienissäkin osuuskunnissa hallitus on muodostettu muista kuin osuuskunnan jäsenistä.

Jäsenen äänimäärä

OskL 4: 7 § 1 ja 2 mom. sisältää määräyksen, jonka mukaan:

“Jäsenellä on kokouksessa yksi ääni kaikissa osuuskunnan kokouksessa käsiteltävissä asioissa.

Säännöissä voidaan kuitenkin määrätä, että jäsenillä on erisuuruinen äänimäärä. Jäsenen äänimäärä saa olla suurempi kuin kymmenen kertaa toisen jäsenen äänimäärä vain sellaisessa osuuskunnassa, jonka sääntöjen mukaan jäsenten enemmistön on oltava osuuskuntia tai muita oikeushenkilöitä.”

Edellä 2 mom. 2 virkkeen sanat ”*toisen jäsenen*” jättää säännöksen tarkoituksen epäselväksi. Sillä tarkoitetaan sitä, että ensimmäisen asteen osuuskunnassa sääntöjen mukaan saa toisella jäsenellä olla *enintään 10 kertaa* suurempi äänimäärä kuin sellaisella jäsenellä, *jolla on vähiten ääniä*.⁵⁷⁹ Sama lause tarkoittaa myös sitä, että toisen asteen osuuskunnassa saa äänimäärä olla suurempikin kuin kymmenkertainen toisen jäsenen äänimäärään verrattuna. Pykälä tältä osin ei kuitenkaan ole täsmällinen ja luontevasti käsiteltävissä, koska se vain viitemäisesti ilmoittaa, mikä on ensimmäisen asteen osuuskunnan äänten enimmäismäärä. Paikallaan olisi OskL:n 4: 7§ 1 mom. säännöksen muuttaminen HE:n esityksen 176/2001 Vp: 51 mukaiseksi eli ”Ehdotuksen mukaan ensimmäisen asteen osuuskunnassa jäsenen äänimäärä saa olla enintään kymmenen kertaa niin suuri kuin sellaisen jäsenen äänimäärä, jolla on vähiten ääniä.”

Jäsenen oikeus saada asia kokouksen käsiteltäväksi

OskL:n 4: 14 §:n mukaan: “Jäsenellä on oikeus saada haluamansa asia osuuskunnan kokouksen käsiteltäväksi, jos hän kirjallisesti sitä vaatii hallitukselta niin hyvissä ajoin, että asia voidaan sisällyttää kokouskutsuun.”

---

⁵⁷⁹ HE 176/2001 vp: 51

Tätä säännöstä ei ole rajattu koskemaan vain varsinaisia osuuskunnan kokouksia. Sen sijaan säännöksen tarkoitus jää hieman epämääräiseksi, eli: ” – – – niin hyvissä ajoin, että asia voidaan sisällyttää kokouskutsuun.”⁵⁸⁰ Asian merkityksestä voi riippua se, milloin asia on niin riittävän hyvissä ajoin kirjallisesti toimitettu, että se voidaan sisällyttää kokouskutsuun.⁵⁸¹

Kokousasiakirjat

Tässä kohdassa arvioidaan tilannetta, joka syntyy, kun tarkoitetaan OskL 4:15 §:n 2 momenttia. Tämä kohta käsittelee kokousasiakirjoja ja niiden nähtävillä pitämistä. Siinä viitataan saman luvun 12 §:ään, joka koskee ”erityistä kokouskutsuaikaa”. Pykälän 1. mom:ssa on lueteltu ne asiat (9 kohtaa), jolloin kokouskutsu on aina toimitettava aikaisintaan kahta kuukautta ja viimeistään kuukautta ennen kokousta. Samaa kutsuaikaa on sovellettava myös muihin samassa kokouksessa käsiteltäviin asioihin, vaikka säännöissä määrättäisiin lyhyemmästä kutsuajasta (4:12.2 mom.).

Osuuskuntalain 4:15 § 2 mom. kuuluvat näin (kursivointi kirjoittajan):

”Jos osuuskunnan kokouksessa käsitellään 12 §:ssä tarkoitettua asiaa, hallituksen on laadittava selostus tilinpäätöksen jälkeisistä osuuskunnan asemaan olennaisesti vaikuttavista tapahtumista. *Hallintoneuvoston ja tilintarkastajien on annettava lausunto selostuksesta. Lausuntoja ei kuitenkaan tarvitse antaa, jos hallitus ilmoittaa kokouskutsussa, että sen tiedossa ei ole osuuskunnan asemaan olennaisesti vaikuttavia tapahtumia.* Tilintarkastajan lausuntoa ei edellytetä, jos osuuskunnalla ei lain tai sääntöjen perusteella ole *velvollisuutta* valita tilintarkastajaa. Viimeistä tilinpäätöstä koskevat asiakirjat, mainitun tilikauden ylijäämää tai tappiota koskeva osuuskunnan kokouksen päätös sekä hallituksen selostus ja sitä koskevat lausunnot on pidettävä nähtävinä ja lähetettävä 1 momentissa säädetyllä tavalla.”⁵⁸²

⁵⁸⁰ Tämän epämääräisyyden vuoksi hallituksessa voidaan hylätä asian ottaminen osuuskunnan kokouksen käsittelyyn. Tässä piilee mahdollisuus keinotteluun.

⁵⁸¹ OYL:n muutos 585/2009 5:5 § 2 momentti: ”Pörssiyhtiöissä vaatimuksen katsotaan aina tulleen riittävän ajoissa silloin, jos hallitukselle on ilmoitettu vaatimuksesta viimeistään neljä viikkoa ennen kokouskutsun toimittamista.

Myös osakeyhtiölakityöryhmän mietintö 2003:4: Vaatimuksen voidaan yleensä katsoa tulleen ajoissa ainakin silloin, kun se on saapunut viikkoa ennen aikaisinta kokouskutsun toimittamisajankohtaa.

⁵⁸² OskmuutL 1417/2007.

Huomio tässä kiinnittyy tutkijan kursivoimiin virkkeisiin. Siinä hallituksen ilmoituksen varaan jätetään osuuskuntalaissa se, että hallituksen tiedossa ei ole tilinpäätöksen jälkeen osuuskunnan asemaan olennaisesti vaikuttavia tapahtumia.⁵⁸³ Lausunnon antaminen sen sijaan merkitsisi aina kysymyksessä olevan asian tarkastamista. Tilintarkastaja ei luonnollisesti voi antaa lausuntoa siitä, mitä *hallitus tietää*, mutta tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, mitä tarkastuksessa tulee esiin.

Sellaisessa tapauksessa, jossa osuuskuntakokous valitsee tilintarkastajan, vaikka sillä ei ole siihen *velvollisuutta*. TilintarkL 4:4§ jää hieman epäselväksi. Tulokinnanvaraiseksi jää, onko tällöin tilintarkastajan annettava lausunto kyseisestä asiasta. Säännöksen sanamuodon mukaan tällöin ei tilintarkastajan lausuntoa tarvita.

Näyttää siltä, että osuuskuntalaissa on tässä lainkohdassa pyritty tarpeettomasti jättämään pois hallintoneuvoston ja tilintarkastajien velvollisuus lausunnon antamiseen. Tämä säännös saattaa aiheuttaa ongelmia käytännössä. Tämä lakipykälä on sinänsä selkeä sekä näyttää täsmälliseltä ja tyhjentyvältä. Hallitus voi kuitenkin, asiaa kovin tarkoin miettimättä, kokouskutsussaan ilmoittaa, että ”ei ole osuuskunnan asemaan tilinpäätöksen jälkeen tiedossa olennaisesti vaikuttavia tapahtumia”.⁵⁸⁴ Osuuskuntalaissa eikä hallituksen esityksessä ole mitenkään määritelty sitä, mitkä seikat ovat olennaisia. Tämä onkin vaikeasti määriteltävissä.⁵⁸⁵

---

⁵⁸³ Tilintarkastaja voisi tarkastaa asian olennaisuuden. Tarkastettaviin kohtiin kuuluu mm. toimintakertomus, jolloin on tilintarkastajan myös olennaiset tapahtumat sekä tilikaudelta että tilikauden päättymisen jälkeen. Kuitenkin kirjanpitolautakunnan lausunto (12.9.2006) 2.4. 3 mom. viimeinen virke: ”Tämän vuoksi toimintakertomuksessa esitettävien tietojen, jotka koskevat tilikauden päättymisen jälkeistä aikaa, ei ole tarpeen olla yhtä yksityiskohtaisia kuin tiedot päättäneeltä tilikaudelta.” (KPL3:1.6 § ja KILA 10.5.1999/1580. s. 11:232, 2.4 Oikea ja riittävä kuva)

⁵⁸⁴ Leppiniemi 2003: 14:3. Toimintakertomuksessa tulee esittää sekä tilikaudella tapahtuneet että tilikauden jälkeen sattuneet yhtiön kannalta olennaiset tapahtumat. Tällaisia tapahtumia saattavat olla esim. siirtyminen uusille markkina-alueille, toiminnan aloittaminen tai lopettaminen joillakin liiketoiminnan aloilla, merkittävät investoinnit, merkittävät vahingot, luottotappiot tai muut tappiot, hallituksen jäsenten tai toimitusjohtajan vaihdokset sekä merkittävät investointi- tai muut päätökset.

⁵⁸⁵ Tämän epämääräisyyden perusteella on mahdollista keinotella.

KPL 3:1 §:n 6 ja 7 mom. kuuluvat näin:

”Sen lisäksi, mitä 5 momentissa säädetään, toimintakertomuksessa tulee esittää tiedot olennaisista tapahtumista tilikaudella ja sen päättymisen jälkeen ja arvio todennäköisestä tulevasta kehityksestä sekä selvitys tutkimus- ja kehitystoiminnan laajuudesta. Kirjanpitovelvollinen, joka ei ole 4 momentin nojalla velvollinen liittämään toimintakertomusta tilinpäätökseensä, voi laatia toimintakertomuksensa siten, että se sisältää vain edellä tässä momentissa tarkoitetut tiedot.

Tilinpäätökseen kuuluvien ja siihen liitettyjen asiakirjojen on oltava selkeitä ja niiden on muodostettava yhtenäinen kokonaisuus.”

Saman pykälän 4 mom:n mukaan ”Tilinpäätökseen on liitettävä toimintakertomus, jossa annetaan tiedot kirjanpitovelvollisen toiminnan kehittymistä koskevista tärkeistä seikoista - - -.”⁵⁸⁶

TilintarkL:n 15, 16 ja 19 §:n säännösten perusteella tilintarkastajan tulee antaa tilintarkastuskertomuksessaan tai pöytäkirjassaan tai yhteisön kokouksessa tarvittaessa täydentäviä tilinpäätöstietoja. Samoin tilintarkastaja voi antaa tarpeellisina pitämiään lisätietoja. Tämä on ehdollinen säännös.⁵⁸⁷

OskL 4:15 § näyttää lieventävän edellä mainitut kirjanpitolain ja tilintarkastuslain kohdat. *Saattaisi olla paikallaan muuttaa säännöstä siten, että tilintarkastaja aina antaisi osuuskuntalain tässä kohdassa tarkoittaman lausunnon.* Käytännössä on ilmennyt tapauksia, jolloin osakeyhtiön hallitus on jättänyt ilmoittamatta varsin olennaisia tapahtumia. Näillä on saattanut olla vaikutusta esimerkiksi pörssikursseihin.

Hallintoneuvoston tehtäviä

Oikeus päätöksen tekemiseen

OskL 5:13 § 2 mom. 3 kohdan mukaan säännöissä voidaan määrätä, että ”hallintoneuvosto päättää asioista, jotka koskevat toiminnan huomattavaa supistamista tai laajentamista taikka organisaation olennaista muuttamista”; sekä 4

⁵⁸⁶ KPL 3:1 § 4 mom.

⁵⁸⁷ TilintarkL 459/2007, 15 § 3 mom. viimeinen virke: ”Tilintarkastuskertomuksessa on annettava tarpeelliset lisätiedot.” Tämä on pakottavaa säännös.

kohdan mukaan: ”hallintoneuvostolla on myös muita tämän lain mukaan hallitukselle kuuluvia tehtäviä.”⁵⁸⁸

Samana 13 §:n kolmas momentti on seuraavanlainen:

”Hallintoneuvostolle ei kuitenkaan voida sääntöjen määräyksellä siirtää 6 §:ssä tarkoitettua päivittäistä hallintoa, kirjanpitoa ja varainhoitoa koskevia tehtäviä. Säännöissä ei myöskään voida rajoittaa hallituksen, sen jäsenen eikä toimitusjohtajan oikeutta edustaa osuuskuntaa. Hallituksella ei ole toimivaltaa hallintoneuvostolle siirrettyissä tehtävissä, jollei säännöissä toisin määrätä.”

OskL:n 5:13 §:n eri kohdat ovat keskenään ennen kaikkea ristiriitaisia sekä lisäksi sekavia ja tulkinnanvaraisia. Tällainen toimivaltajako hallituksen ja hallintoneuvoston kesken vaikuttaa ainakin osuusmeijereissä väärältä. *Hallintoneuvostolle ei pitäisi antaa sääntöjen määräykselläkään mitään hallitukselle osuuskuntalain mukaan kuuluvia tehtäviä.*

OYL:n 6:21 §:n 2 mom. viimeinen lause kuuluu: ”Hallintoneuvostolle ei voida antaa oikeutta edustaa yhtiötä.” Todettakoon, että hallintoneuvosto ei voi OYL:n mukaan edes yhtiöjärjestyksen määräyksellä valita tai erottaa toimitusjohtajaa. Sen sijaan osakeyhtiössä hallintoneuvostolle voidaan yhtiöjärjestyksellä siirtää hallituksen yleistoimivaltaa.⁵⁸⁹

Oikein olisi, että OskL:n 5:13 § 2 mom. 4 kohta poistettaisiin osuuskuntalaista. Samalla tulisi saman pykälän 3 momentti poistaa tarpeettomana. Tutkija pitää hallintoneuvostoa tarpeellisena jo senkin vuoksi, että se valvoo hallituksen toimintaa. Tämä koskee osuuskuntia.

Toiminimen kirjoittamisoikeus

OskL 5:15 §:n 1 mom. (Yleinen edustamisoikeus ja erityinen toiminimenkirjoitusoikeus) mukaan ”Hallitus edustaa osuuskuntaa ja kirjoittaa sen toiminimen.” Osuuskunnan säännöissä voidaan myös määrätä, että hallitus tai hallintoneuvos-

⁵⁸⁸ HE 176/2001 vp ”Vastaavat säännökset ovat voimassa olevan lain 85 §:n 2 momentissa. Voimassa olevasta laista poiketen ehdotetaan nimenomaista mainintaa siitä, että hallintoneuvostolle voidaan siirtää myös hallitukselle lain mukaan kuuluvia tehtäviä.”

⁵⁸⁹ Mähönen ja Villa 2006c: 297.
HE 109/2005: 20, 78, 87.

to voi antaa toiminimen kirjoittamisoikeuden jäsenelleen, toimitusjohtajalleen tai muulle henkilölle (OskL 5:15 § 2 mom.). Jos hallitukselle ja hallintoneuvostolle on säännöissä tällainen oikeus määrätty, niin hallitus kuten hallintoneuvostokin voi antaa toiminimen kirjoitusoikeuden kumpikin erikseen, hallitus valitsemilleen henkilöille ja hallintoneuvosto niin ikään valitsemilleen. Lisäksi saman pykälän 4 momentin mukaan hallitus voi peruuttaa antamansa toiminimen kirjoittamisoikeuden. Hallintoneuvosto voi menetellä samoin oman jäsenensä suhteen.⁵⁹⁰

Osuusmeijeritoiminnassa edellä oleva asia tulee uudelleen esiin, kun hallituksen jäseniä vaihtuu. Sama koskee tilannetta, jolloin vaihtuu toimitusjohtaja tai joku muu sellainen henkilö, jolla on ollut toiminimen kirjoittamisoikeus ennestään. Viimeksi mainitun henkilön vaihtuessa tällaista oikeutta ei yleensä heti olla uudelle antamassa. Sitä annettaessa tällainen oikeus katsotaan luottamuksen osoitukseksi.

Hallintoneuvoston toiminimen kirjoittamisoikeuden antamisvaltuus voi joskus tuottaa käytännön ongelmia. Hallitus ei voi tarpeen vaatiessa peruuttaa hallintoneuvoston antamaa toiminimen kirjoittamisoikeutta. Voi tulla tilanne, että jonkun henkilön toiminimen kirjoittamisoikeus tulisi nopeasti peruuttaa, jolloin hallintoneuvoston antamaa oikeutta ei OskL:n säännöksen mukaan voi hallitus peruuttaa. Tällainen rajoittaa hallituksen toimivaltaa.

Tällainen hallintoneuvoston valtuus antaa tai peruuttaa toiminimen kirjoittamisoikeus on sekä tarpeeton että ongelmallinen. Hallituksen edustusvaltaan kuuluu toiminimen kirjoittamisoikeuden myöntäminen erikseen jäsenille tai muille henkilöille. Toiminimen kirjoittamisoikeus antaa saajalleen myös valtuuden edustaa osuuskuntaa osuuskuntalain 5:17 §:n osoittamissa rajoissa.

OskL 5:15 § 1 mom. olisi korjattavissa helposti siten, että otettaisiin malli osakeyhtiölaista. OYL 6:25 §:ää mukaillen *lyhyesti ja selkeästi, että hallitus edustaa osuuskuntaa ja kirjoittaa sen toiminimen*. Hallitus voi antaa toiminimen

---

⁵⁹⁰ Villa, Ossa & Saarnilehto 2007: 131.

kirjoittamisoikeuden jollekin jäsenelleen tai muulle henkilölle. Hallintoneuvostolla ei tällaista oikeutta OYL:n mukaan ole.

Hallintoneuvoston tärkeimpiä tehtäviä on valvoa hallituksen ja toimitusjohtajan toimintaa. Säännöissä voidaan määrätä, että hallintoneuvosto valitsee hallituksen jäsenet. Todettakoon, että viimeksi kuluneina vuosina ovat suuret hankintaosuuskunnat sääntöjensä mukaan poistaneet hallintoneuvostot.⁵⁹¹

Useiden osuusmeijerien säännöissä on määräyksiä hallintoneuvoston valitsemisesta. Hallintoneuvosto valitaan jäsenistön keskuudesta. Useimmiten valitun tulee olla meijeriin maitoa tuottava ja muutenkin aktiivinen osuuskunnan hallinnosta ja toiminnasta kiinnostunut henkilö. Valvonta tapahtuu yleensä niin, että hallintoneuvosto valitsee keskuudestaan valvojat, joiden on ainakin kerran vuodessa tarkastettava osuuskunnan kirjanpitoa ja hallituksen toimintaa. Valvojat eivät kuitenkaan vastaa varsinaisia tilintarkastajia, jotka ovat tehtävissään ammattihenkilöitä.⁵⁹²

Osuus ja osuusmaksu

OskL 1488/2001 laadittaessa yritettiin saada sana *osuus* vastaamaan osakeyhtiön sanaa *osake*.⁵⁹³ Alla on muutama tätä koskeva esimerkki osuuskuntalain suorina lainauksina ja tutkijan ehdottamat yksinkertaisemmat muodot.

OskL 2:5.1 §:n 4 kohta ”osuuden nimellisarvo (osuusmaksu), sen (suorittamisaika ja -tapa): sekä – – –”.

Yksinkertaisempi muoto voisi olla osuuden nimellisarvo, sen *maksuaika* ja -tapa.

OskL 4:12.1 §:n 7 kohta: ”jos kokouksessa käsitellään jo jäsenenä olevan maksuvelvollisuuden lisäämistä maksullisella osuusmaksun korotuksella tai muulla tavalla taikka uusien osuuksien antamista sekakorotuksena;”

Tässä *osuusmaksun korotuksella* tarkoitettaneen osuuspääoman korotusta.

⁵⁹¹ Lehto Kari, puhelinhaastattelussa 28.6.2010 hän totesi, että osuusmeijereissä hallintoneuvostot ovat käytännössä olleet todella toimivia ja hallituksia valvovia elimiä. Hallintoneuvostoista ovat luopuneet mm. osuuskunnat, Maitosuomi, ItäMaito ja Pohjojan Maito.

⁵⁹² TilintL 13.4.2007/459 2 §:ssä määritellään tilintarkastaja.

⁵⁹³ Vuori 2001, puhelinhaastattelu 21.6.2001. Raimo Vuori, varatuomari ja Pellervo-Seuran silloinen lakiosaston johtaja, kommentoi valmisteluvaiheessa pyynnöstä osuuskuntalakiehdotusta: ”- - - osuuskunta voi antaa osakekirjaa vastaavia arvopapereita sijoitusosuuksien lisäksi myös osuuksia - - - jne” Vuori kysyy kommentissaan muuttuuko näin osuuden oikeudellinen luonne; voiko osuudestakin tulla todellinen arvopaperi? Hänen mukaansa kyse pitäisi kuitenkin olla arvopaperinluonteisista osuuskirjoista, kuten s. 22 ens. palstan lopussa aivan oikein todetaan?

OskL 9:1 §: ”Jäsenen on otettava yksi osuus ja maksettava siitä osuuskunnalle sen säännöissä määrätty osuusmaksu.”

Yksinkertaisemmin: *Jäsenen on otettava yksi osuus ja maksettava osuuskunnalle siitä säännöissä määrätty maksu.*

OskL 9:6 §: ”Osuusmaksu on maksettava osuuskunnalle määräajassa yhtenä tai useampana eränä siten kuin säännöissä määrätään.”

Lyhyemmin: *Osuus on maksettava osuuskunnalle määräajassa siten kuin säännöissä määrätään.*

Näyttää siltä, että ainakin sanat osuus ja osuusmaksu ovat voimassa olevassa OskL:ssa tuottaneet vaikeuksia lakitekstiä laadittaessa.⁵⁹⁴ Valmisteluasiakirjoista saadun palautteen jälkeen lakitekstiä on pyritty tältä osin korjaamaan. Siinä kuitenkin epäonnistuttiin monissa lainkohdissa.

OskmuutL 1417/2007 mukaan on tämä sekava sanankäyttö korjattu, mutta se on koskenut vain 16 ja 17 lukuja (kursivoinnit kirjoittajan):

16: 1 §: ” – – – sulautuvan osuuskunnan jäsenet saavat sulautumisvastikkeena vastaanottavan *osuuskunnan osuuksia*. Sulautumisvastike saa olla myös rahaa, muuta omaisuutta ja sitoumuksia.”

16: 3 §:”4) ehdotus sulautumisvastikkeena mahdollisesti annettavien *osuuksien, lisäosuuksien ja sijoitusosuuksien* lukumäärästä osuuslajeittain; – – –

9) ehdotus sulautumiseen osallistuvien osuuskuntien oikeudesta päättää muista kuin tavanomaiseen liiketoimintaan kuuluvista järjestelyistä, jotka vaikuttavat niiden oman pääoman tai *osuuksien* määrään; – – –

11) selvitys sulautuvan osuuskunnan ja sen tytäryhteisöjen omistamien vastaanottavan osuuskunnan ja sen emo-osuuskunnan *osuuksien, lisäosuuksien ja sijoitusosuuksien* lukumäärästä sekä sulautumiseen osallistuvien osuuskuntien omistamien sulautuvan osuuskunnan vastaavien *osuuksien* lukumäärästä;

16: 16 §: ” – – – Sulautumisvastikkeena annettavat uudet *osuudet* tuottavat oikeudet rekisteröimisestä alkaen, jollei sulautumissuunnitelmassa määrätä tätä myöhempää ajankohtaa. – – – ”

Saman OskmuutL:n 16:13 § 1. mom. on käytetty sanaa osuusmaksu, kun viitataan OskL:n 1488/2001 4:25 §:ään:

⁵⁹⁴ Vuori 2001, 21.6.2001 arvelee, että OskL:n lakiteksti ei ole kaikilta osin johdonmukaista. Esim. osuus- ja osuusmaksusanat tekstissä vaihtelevat, *vaikka tarkoittavat samaa osuus*.

13 § 1. mom.: ”Sulautuvan osuuskunnan jäsenellä, joka ei ole kannattanut sulautumispäätöstä, on oikeus erota osuuskunnasta ja oikeus *osuusmaksun palautukseen* siten kuin 4:25 §:ssä säädetään.”

Sen sijaan OskmuutL:n 16:13 § 2. momentissa on puolestaan käytetty oikealta tuntuvaa *muotoa* ”osuudesta maksetun määrän palautukseen” eli seuraavasti:

13 § 2. mom.: ”Jos jäsenyys päättyy myöhemmin kuin 30 päivän kuluttua sulautumispäätöksestä, *osuudesta maksetun määrän palautukseen* sovelletaan vastaanottavan osuuskunnan jäseniä koskevia 10 luvun 1–6 §:n sääntöksiä ja sääntöjen määräyksiä. Sama koskee palautusta silloin, kun jäsen on kannattanut sulautumispäätöstä.”

Näin osuus, lisäosuus ja sijoitusosuus ovat osuuskuntalain muutoksissa saaneet johdonmukaisen muodon. Tämä kuitenkin koskee lukua 16 eli sulautumista ja lukua 17, joka koskee jakautumista. Samoin on oikein käytetty sanaa ”osuus” OskmuutL 923/2002:ssa, joka koskee arvo-osuusjärjestelmää:

21 a:19 § 1. mom.: ”Päätettäessä laskea arvo-osuusjärjestelmässä liikkeeseen *osuuksia*, optio-oikeuksia tai vaihtovelkakirjoja voidaan lisäksi päättää – – – ”

Ja 2 mom.: ”Osuuskunnan kokous voi rahastokorotusta koskevassa päätöksessä määrätä, että korotukseen varatun ajan päätyttyä uusia *osuuksia* kirjataan arvo-osuustilille määrä, johon oikeudet oikeuttavat.”

Yhdyssana *osuusmaksu* näyttää synnyttävän erikoiselta tuntuvia sanapareja. Tämä sanojen sekava käyttö esiintyy myös mallisäännöissä.⁵⁹⁵ Sen vuoksi olisi oikein käyttää sanaa *osuus*, samalla tavalla kuin käytetään osakeyhtiöissä sanaa *osake*. Luonnollisesti voitaisiin keksiä osuus-sanalle aivan uusi nimi, esimer-

⁵⁹⁵ Osuusmeijerien mallisäännöt 22.10.2001, s. 1 (suora lainaus; lihavointi tutkijan):
4 § 2 mom. ”Jos jäsenen velvollisuus ottaa useampia **osuuksia** lisääntyy, osuuskunta voi käyttää hänellä olevia vapaaehtoisia **osuuksia** lisääntyneen **osuusmaksuvelvoitteen** täyttämiseksi.

5 § **Osuusmaksu**

Maksu **osuudelta** on _____ ( ) euroa.

Osuusmaksut on suoritettava hallituksen määrääminä aikoina ja erinä joko maitotileistä pidättämällä tai muulla tavoin viimeistään _____ ( ) vuoden kuluessa.”

kiksi *perusosuus (tai jäsenosuus)*. Tällöin sanat perusosuus, lisäosuus (OskL 11 luku) ja sijoitusosuus (OskL 12 luku) sopisivat hyvin oman pääoman eriksi.⁵⁹⁶

4.1.5. Perustajajäsen ja käsite oikeushenkilö

OskL:n 2:1 § mukaan osuuskunnan perustajia tulee olla aina vähintään kolme, olivatpa ne yksityisiä henkilöitä, yhteisöjä, säätiöitä tai muita **oikeushenkilöitä**.⁵⁹⁷ Tämä ei merkitse sitä, että osuuskunnassa tällöin tulisi olla muitakin jäseniä kuin osuuskuntia tai muita oikeushenkilöitä. Säännöstä voidaan siis soveltaa siinäkin tapauksessa, että osuuskunnan perustavat sellaiset jäsenet, jotka kaikki ovat joko osuuskuntia tai muita oikeushenkilöitä. Keskusosuuskunnan nimen, perustamisen ja tarkoituksen tulee noudattaa osuuskuntalakia samalla tavalla kuin ensiasteisenkin osuuskunnan.

Käsite oikeushenkilö

Edellä mainittiin ensi kertaa tässä tutkimuksessa nimitys oikeushenkilö, eikä tätä sanaa ole aikaisemmin käytetty osuuskuntalaissakaan. Tästäkin syystä lie-nee paikallaan selventää tätä käsitettä. Oikeushenkilö on laajempi käsite kuin yhteisö.⁵⁹⁸ Kuvio 2. *Oikeushenkilö*, selventää tätä käsitettä (LIITE 6).

Osuuskuntalaissa käytetään oikeushenkilön sijasta sanaa yhteisö. Sitä ei pidä sekoittaa yritysmuotoon, joka voi sisältää sekä oikeushenkilöitä että yksityisiä yrittäjiä.⁵⁹⁹ Yhteisö-sana on hyvin moniselitteinen. Se ei ole yksinomaan liike-

⁵⁹⁶ Mahdollista saattaa olla sekin, että siirrytään osuuskunnissa kokonaan nimellisarovottomaan järjestelmään kuten OskL:ssa.

⁵⁹⁷ OskL 1488/2001, 2:1. Vertaa edellä. Jäsenmäärää, jossa todetaan, että syntyy ongelma siinä tapauksessa, että tällaiseen osuuskuntaan liittyy henkilöjäseniä niin, että enemmistöä eivät muodostakaan enää yhteisöt.

⁵⁹⁸ Mähönen 2001: 173. ”Käsite ’oikeushenkilö’ - - - ei sinänsä määrittele sitä, että entiteetti on yritys, mutta se luo vahvan oletaman, presumption siitä. Näin esimerkiksi osakeyhtiö-nimistä oikeushenkilöä jonka tarkoitus on – ellei yhtiöjärjestyksessä ole muuta ilmoitettu – voiton tuottaminen osakkeenomistajille, voidaan pitää yrityksenä.”

⁵⁹⁹ Vrt. Kivimäki ja Ylöstalo 1973: 163–164 ja 166.

taloudellinen termi, ja siksi se on sellaisena käytettynä, ilman omaa täsmällistä määrittelyä, epäselvyyttä aiheuttava.⁶⁰⁰

Edellä sanottu soveltuu tarkoittamaan myös osuuskuntaa. Voimassa oleva OskL 1:2 § 2 mom. osoittaa, että osuuskunta voi taloudellisen toiminnan lisäksi harjoittaa, sääntöjensä edellyttämällä tavalla, pääasiassa aatteellisen tarkoituksen yhteistä toteuttamista.⁶⁰¹

Oikeushenkilö on myös juridinen henkilö, jolla oikeusjärjestyksen mukaan on oikeuskelpoisuus ja oikeudellinen toimintakyky. Oikeushenkilöitä ovat ainakin osuuskunnat, osakeyhtiöt, avoimet yhtiöt ja kommandiittiyhtiöt sekä säätiöt.⁶⁰² Säätiöllä on yleensä määrättyyn tarkoitukseen sijoitettu omaisuus. Näyttää siltä, että oikeushenkilönä voi olla sellainen julkisoikeudellinen oikeushenkilö, joka ei ole rekisteröity, mutta jolla on verraten kiinteä organisaatio ja tehtäväpiiri.⁶⁰³

Keskusosuuskunnan perustajina ovat useimmiten osuuskunnat: joko perusosuuskunnat, joissa jäseninä on yleensä vain henkilöjäseniä tai keskusosuuskunnat. Perustajina ja samalla jäseninä voivat olla yksityisen henkilön lisäksi muina yhteisöinä eli oikeushenkilöinä osakeyhtiöt, aatteelliset ja taloudelliset

---

⁶⁰⁰ Mähönen 2001: 173. Sanoja oikeushenkilö ja yritysmuoto voi käyttää synonyymeina, vaikka yritysmuoto on laajempi käsite kuin oikeushenkilö. Nimittäin myös yksittäisen luonnollisen henkilön harjoittama yritys tarkoittaa myös yritysmuotoa. Kuitenkin yritysmuodolla tarkoitetaan yleensä oikeushenkilöitä, jotka harjoittavat yritystoimintaa.

Lehtonen 1990: 29;

⁶⁰¹ Lehtonen 1990: 29. Yhteisön yleispätevä määrittely on vaikeaa, mutta sellaisen toiminnan ihanteen määrittely on helppoa. Kun ihmiset ovat liittyneet yhteen ja ryhtyneet yhteistoimintaan elinehtojensa parantamiseksi, on yhteisöstä kysymys. Päätösvalta toiminnasta ja toimintaresursseista on yhteisöllä. Sen hallintoon yhteisön jäsenet osallistuvat.

⁶⁰² KKO 1941 II 149.

⁶⁰³ Yliopistolaki 558/2009, 5 §:ssä määritellään Julkisoikeudellisten yliopistojen oikeuskelpoisuus seuraavasti: ”Julkisoikeudelliset yliopistot ovat itsenäisiä oikeushenkilöitä. Julkisoikeudelliset yliopistot voivat tehdä sitoumuksia, saada nimiinsä oikeuksia sekä omistaa irtainta ja kiinteää omaisuutta. Yliopisto voi harjoittaa liiketoimintaa, joka tukee sen 2 §:ssä säädettyjen tehtävien toteuttamista. Julkisoikeudelliset yliopistot vastaavat sitoumuksistaan omilla varoillaan sekä kantavat ja vastaavat tuomioistuimissa.”

KKO 1977 II 86.

yhdistykset, säätiöt, avoimet yhtiöt, kommandiittiyhtiöt, valtio ja kunta. Kuolinpesä ei voi olla keskusosuuskunnan eikä muunkaan osuuskunnan perustajana tai jäsenenä, koska se ei ole oikeushenkilö. Kuolinpesä voi ainoastaan jäsenen kuoltua omistaa osuudet (osuusmaksut) ja käyttää vainajan oikeutta eli kuolinpesän osakkaat hallitsevat ja edustavat pesää. He voivat kantaa ja vastata kuolinpesän asioissa kolmatta henkilöä vastaan.⁶⁰⁴ Laivanisännistöyhtiö ei ole oikeushenkilö eikä niin ikään voi olla osuuskunnan perustajana.⁶⁰⁵

4.2. Valioryhmän muokkautuminen 1990-luvulla

Valiolaisessa meijeriteollisuudessa⁶⁰⁶ oli vuoden 1990 alussa 370 meijerilaitosta, joista 121 harjoitti maidonjalostusta. Valion myyntikonttoreita oli 17. Jäsenmeijereistä toimi keräilymeijereinä 232 laitosta. Oli epätaloudellista, että samanlaista toimintaa harjoittivat lähekkäin sijaitsevat meijerit (LIITESARJA 3a, 3b ja 3c).

Edelleen oli vielä kymmeniä lähellä toisiaan sijaitsevia keräilymeijereitä, jotka kaikki eivät voineet olla tarpeellisia. Maito ei edes käynyt näissä keräilymeijereissä. Näin näytti tapahtuvan suoranaista tuhlausta, josta meijeritoiminnassa oli päästävä eroon.

---

⁶⁰⁴ Kivimäki – Ylöstalo 1973 ja Huttunen 1965b: 745.

⁶⁰⁵ Merilaki 9.6.1939/167, 24.2. ”Laivanisännistöyhtiössä kukin laivaisäntä vastaa 1 momentissa tarkoitettussa toiminnassa syntyneistä velvoitteista vain laivaosuutensa mukaisessa suhteessa.” Laivanisännistöyhtiö on pelkästään kauppamerenkulun harjoittamiseen tarkoitettu yhtiömuoto. Se ei ole itsenäinen oikeushenkilö samalla tavoin kuin esim. avoin yhtiö. Laivanisännistöyhtiö syntyy, kun vähintään kaksi luonnollista tai juridista henkilöä liittyy yhteen harjoittaakseen ansiotarkoituksessa merenkulkua yhteiseen lukuun aluksella, jonka he omistavat määräosuuksin.

KaupparekL 129/1979 3.2 §: ”Perusilmoituksen saa tehdä myös sellainen elinkeinonharjoittaja, joka 1 momentin mukaan ei ole velvollinen sitä tekemään. Tätä oikeutta ei kuitenkaan ole laivanisännistöllä.”

⁶⁰⁶ Valio 1991: 3. Valion pääjohtaja Iikka Haka käytti ensi kerran nimeä valiolainen meijeriteollisuus. Myös nimitys ”valiolainen meijeriperhe” alkoi tulla käyttöön.

Valiolaisten meijerien hallintohenkilöiden ja toimitusjohtajien keskuudessa mielipiteet olivat jo muokkautuneet aikaisempaa myönteisemmiksi tehokkaampaan meijerien rakenteelliseen keskittämiseen,⁶⁰⁷ Kehitystä alkoikin jo olla. Ensimmäisinä mukana tässä uudessa valiolaisen meijeriteollisuuden kehitysvaiheessa oli Osuuskunta Maitojaloste. Se oli yksi niistä suurimmista osuusmeijereistä, jotka perustivat jäljempänä selostetun Normilk Oy:n (Luku 421 Normilk Oy:n perustamisessa onnistuttiin ongelman kera).

Maitojalosteella oli aikanaan runsaasti ylikapasiteettia. Se oli investoinut erityisesti voin ja maitojauheiden valmistukseen. Voinvalmistuslaitteisto olisi jo vuoden 1980 aikana voinut tuottaa ainakin 35–40 miljoonaa kiloa voita ja erilaisia voilevitteitä. Kuitenkin senaikainen voinvalmistus oli vain noin 8–10 miljoonaa kiloa vuodessa. Samoin maitojauheiden valmistuskapasiteetti 30 miljoonaa kiloa ylitti silloisen valmistusmäärän 18 miljoonaa kiloa.⁶⁰⁸

Nykyisin samoissa Maitojalosteen tiloissa Seinäjoella valmistetaan kaikki Valioryhmän markkinoima voi ja voilevitteet eli ravintorasvat kuten niitä yhteisellä nimellä kutsutaan.⁶⁰⁹ Seinäjoen tehtaan vuotuinen tuotanto oli vuonna 2007 yli 58 miljoonaa kiloa ravintorasvoja ja yli 19 miljoonaa kiloa valkoista maitojauhetta vuodessa.⁶¹⁰ Toinen maitojauhevalmiste on herajauhe, jota valmistaa pääasiassa Valion Lapinlahden tehdas. Seinäjoen tehdas valmistaa myös tuoretuotteita eli nestemäisiä maitovalmisteita kuluttajille enimmillään yli 25 miljoonaa kiloa vuodessa.

Vuonna 1989 Valio oli jo suunnitellut ja korjannut valiolaisen yritysryhmän rakennetta. Valion hallintoneuvoston asettama toimikunta esitti mietinnössään vuonna 1990, että kehityksen mallina ja päämääränä tulisi olla yksi ainoa meijerialan yritys Suomessa eli niin sanottu ”Meijeri Oy -malli”. Valion hallintoneu-

---

⁶⁰⁷ Osuuskunta Maitojaloste 1991: 2.

⁶⁰⁸ Luomala 2007 ja 2008, puhelinhaastattelu 13.3.2008.

⁶⁰⁹ Valio 1992a: 2. Matti Kavetvuo mainitsi ”Valioryhmä”-nimityksen Valion vuosikertomuksessa.

⁶¹⁰ Luomala 2007 ja 2008, puhelinhaastattelu 13.3.2008.

vosto hyväksyi tämän tavoitteen yksimielisesti.⁶¹¹ Valion silloinen pääjohtaja piti merkittävänä askeleena tämän suunnitelman toteuttamisessa sitä, että Normilk Oy oli perustettu tämän rakennekehitysmallin mukaisesti.⁶¹²

Valiolaisessa meijeritoiminnassa oli 1980-luvun loppupuolella tultu huomattavaan murrosvaiheeseen. Maidontuotanto oli kasvanut aivan liian suuriin määriin, vaikka huomioidaan maitotuotteiden kulutus Suomessa sekä viennin kasvu. Vienti oli silloisissa oloissa kannattamatonta ja osittain jossakin määrin pakkomyyntiä. Maidontuotannon kasvua oli rajoitettava tai oikeammin sen tuotannon määrää oli vähennettävä.⁶¹³

Tällöin saattoi muodostua tilanne, jolloin maidosta oli runsauden pulaa eli sellainen tuotannon taso, jolla maidon valkuainen saattoi talvikautena muodostua niukkuustekijäksi. Samalla vastaanotetun maidon rasvaosa oli muodostunut ongelmaksi, koska rasvaa oli tällöin liikaa ja mm. voita jouduttiin viemään runsaasti alle kotimaan markkinahintojen.⁶¹⁴ Lisäksi mielenkiinto alkoi kohdistua aikaisempaa enemmän valkuaispitoisiin ruoka-aineisiin.

Maitotuotteiden kuluttajahintoihin alettiin kiinnittää huomiota 1990-luvulla niin poliittisella taholla kuin kuluttajienkin suunnalla. Kaikkia kustannuksia ei voitu ilman vastustusta lisätä maitotuotteiden hintoihin vain maatilahallituksen kanssa sopien. Tämä vaati meijeritoiminnan edelleen tehostamista. Näin Valio tuli vuoden 1990 alkupuolella sellaiseen vaiheeseen, että osuusmeijeritoiminnassa

---

⁶¹¹ Valio 1990: 3. Valion pääjohtaja Iikka Haka toteaa toimintakertomuksessa Normilk Oy:n alkuvaiheiden osoittaneen, että aikaisempaa suurempien yksiköitten avulla voidaan toteuttaa järjeistämistoimet nopeammin, joka on Suomen maitotaloudelle välttämätöntä. Myös Valio-ryhmän rakennetta on tähän mennessä onnistuttu parantamaan usealla rintamalla.

⁶¹² Valio 1990: 3. Pääjohtaja Iikka Haka.

⁶¹³ Valio 1990: 3. Pääjohtaja Iikka Hakan kommentointia. Valtiovalta on suunnitellut tuotannon vähentämistä. Tähän vaikuttaa vuonna 1991 voimaan tullut bonusjärjestelmä, joka korvaa tehdyt tuotannon lopettamistoimet maidon tuottajalle. Pyrkimyksenä on tuotannon alentaminen vuositasolla 300 miljoonaa litraa. Näin lähestytään sitä tuotantoa, jolla saattaa talvikautena maidon valkuaisen muodostua niukkuutta samalla kun maidon rasvasta on ylituotantoa.

⁶¹⁴ Tiloilta vastaanotetussa maidossa oli rasvaa 1990-luvulla keskimäärin 4,33 %:a ja valkuaista 3,27 %:a ja vastaavasti vuonna 2009 rasvaa oli 4,21 %:a ja valkuaista 3,45 %:a. Lypsykarjan jalostuksella ja ruokinnalla oli näin ollen vaikutusta maidon pitoisuuksiin.

oli tehtävä kokonaisuudistus. Tämä tarkoitti kustannusten pienentämistä tuotetua maidon jalostetta kohden. Uskottiin, että tähän voitiin päästä vain meijeritoiminnan keskittämällä eli kokonaisvaltaisella rakennekehityksellä. Valion sääntöihin tehtiin muutosesitys, jolla tavoiteltiin niin ikään nykyistä suurempaa tehokkuutta ja kilpailukykyä.⁶¹⁵ Uudet säännöt hyväksyttiin ylimääräisessä yhtiökokouksessa 15.4.1992. Niitä ei kuitenkaan ehditty käytännössä toteuttaa ennen kuin Valiossa tehtiin uusi tärkeä muutos, josta kerrotaan jäljempänä.

Valtiovallan toimet tuntuivat niin tehokkailta, että maidontuotanto aivan ilmeisesti tulisi alenemaan. Tähän tulisivat vaikuttamaan laki maidon kaksihintajärjestelmästä sekä bonussopimusjärjestelmä.⁶¹⁶ Maidon kaksihintajärjestelmä oli otettu käyttöön jo vuoden 1985 alusta alkaen, ja se perustui maidon väliaikaisesta kiintiömaksusta annettuun lakiin (569/1984) sekä maidon väliaikaisesta tuotantokiintiöstä annettuun lakiin (570/1984). Maidon kaksihintajärjestelmään on vuodesta 1989 lukien liittynyt meijerikohtaisesta kiintiömaksusta annettu laki (1303/1988). Vielä 1992 jatkettiin maidon väliaikaista kiintiömaksua ja maidon väliaikaisista tuotantokiintiöistä annettuja lakeja.⁶¹⁷ Laki meijerikohtaisesta kiintiömaksusta annetun lain kumoamisesta annettiin 17.12.1993/1174.

Mikäli yrityksen kasvu pysähtyy ja kääntyy jopa laskuun, niin samalla kannattavuus heikkenee. Näin tapahtuu myös meijeriteollisuudessa.⁶¹⁸ Meijereillä, joiden maitomäärät ovat olleet kasvussa, on usein toisia parempi tilitysmaksukyky. Merkitystä on kuitenkin sillä, miten hyvin meijeri pystyy sopeuttamaan koko toimintansa supistuvaan tuotantoon. Hidastettu investointitoiminta ja samalla pääomarakenteen myönteinen kehitys säilyttävät usein vakavaraisuuden

⁶¹⁵ Valio 1990: 3. Pääjohtaja Iikka Haka.

⁶¹⁶ Perko 2005: 182;

Maaseudun Tulevaisuus 1984a: "Tuotannon vähentämissopimukseen on tälle vuodelle varattu 83 miljoonaa markkaa (13,96 miljoonaa euroa).";

Maaseudun Tulevaisuus 1984b: "Maitobonussopimusten suosio kaksinkertaistui viime vuodesta. Suosion syynä ovat paremmat korvaukset ja kaksihintajärjestelmän voimaantulo."

⁶¹⁷ HE 193/1992 "Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi maidon väliaikaisesta kiintiömaksusta annetun lain 5 ja 27 §:n, maidon väliaikaisista tuotantokiintiöistä annetun lain sekä meijerikohtaisesta kiintiömaksusta annetun lain 1 ja 28 §:n muuttamisesta."

⁶¹⁸ Tällä ei tarkoiteta vuosittain tapahtuvaa kausivaihtelua, sillä aina kesäaikana maidontuotanto on suurimmillaan.

ja taloudellisen tuloksen tyydyttävänä.⁶¹⁹ Tämä tarkoittaa sitä, että toteutetaan vain välttämättömät investoinnit eli sellaiset, joita ilman toiminta joko keskeytyisi tai pahasti häiriintyisi. Tämä tarkoittaa meijeriä, jonka tuotanto on yksipuolista ja jolla ei ole vaihtoehtoja eikä epävarmassa tilanteessa kykyä ryhtyä investointeihin.

Vielä 1980-luvulla neuvonantajat kuvittelivat, että meijeritoiminta ja meijerien määrä on vakio. He käsittivät, että toimintaa jatketaan silloisen meijerirakenteen rajoissa. Näin he loivat omia ”taloudellisia sääntöjään”.⁶²⁰ Sellaisella neuvonnalla ei ollut luovuutta, ei osattu tai haluttu esittää, että meijeritoimintaa voitaisiin järkeistää meijerien keskittämällä. Kuitenkin jo vuoden 1954 osuuskuntalaki säänteli osuuskuntien sulautumisen. Se tiedettiin, mutta lain suoma mahdollisuutta ei usein haluttu käyttää. Ehkei mikään vielä 1980-luvulla aivan välttämättä sitä edellyttänytkään.

Ei osattu arvioida, mitä käytännössä pitäisi joutua tekemään kustannusten alentamiseksi tuotettua hyödykettä kohden. Silloiset meijeriteollisuuden rakenteet olivat täysin valmistautumattomia kasvavaan kilpailuun kotimaan markkinoilla sekä erityisesti ulkomailta tulevaan maitotuotteiden tuontipaineeseen.⁶²¹

Meijeriteollisuus oli saanut toimia noihin vuosiin saakka varsin vakaisissa olosuhteissa. Meijeripolitiikassa oli nyt otettu tavoitteeksi kotimaisen tuotannon ja kulutuksen tasapainottaminen, joka tuli merkitsemään maidontuotannon vähenemistä. Vuoden 1983 vastaanotto oli 2 940 miljoonaa litraa, ja sen odotettiin tuotantotavoitteiden mukaan supistuvan vuoteen 1990 mennessä 2 590 miljoonaa litraan, eli vähenemä tulisi olemaan vuositasolla 350 miljoonaa litraa.

---

⁶¹⁹ Tauriainen & Jylhä 1984: 38–43.

⁶²⁰ Tauriainen & Jylhä 1984: 38–43.

⁶²¹ Mäki 2004–2005, puhelinhaastattelu 13.9.2004. Niilo Mäki oli tuolloin Valion hallintoneuvoston puheenjohtaja ja samalla rakennekehitystä suunnittelevan toimikunnan puheenjohtaja, ja hänen mukaansa vaarana oli myös ulkomailta työntyvä kilpailu, sekä oman maan meijerikilpailu, joista kumpikin pakotti nopeisiin ratkaisuihin toimintojen keskittämisessä ja Valion rakennekehityksessä.

Tavoite ei toteutunut ennustetussa määrin, vaan vuoden 1990 vastaanotettu maitomäärä oli 2 729,5 miljoonaa litraa. Vähenemä vuoteen 1983 verrattuna oli kuitenkin 210,5 miljoonaa litraa, ja maidontuotanto oli edelleen vähenemässä.⁶²² Maidontuotanto kasvoi tilapäisesti 1989–1990 välisenä aikana. Tämän jälkeen otettiin 1991 alussa uudelleen käyttöön bonusjärjestelmä, joka johti maidon tuotannon supistumiseen lähes 7 prosentilla. Valion mukaan tämä järjestelmä aiheutti 1991 alusta alkaen maidon tuotannon supistumista 254 miljoonalla litralla vuodessa.⁶²³

Maidon vastaanottomäärien väheneminen merkitsi joka tapauksessa aina sitä, että kustannukset yksikköä kohti kasvoivat samalla, kun kulutus supistui. Investoinneissa oli noudatettava suurta tarkkuutta, edistettävä tuotannollista yhteistyötä sekä tehtävä kehittämistyötä yhteisymmärryksessä. Tämän onnistumiselle oli edellytyksenä se, että kaikki valiolaiset osuusmeijerit tulisivat mukaan keskittymistoimiin.⁶²⁴

Meijeriteollisuuden yhteistoiminnasta, järjeistämistä ja kehittämisestä oli puhuttu jo useita vuosia. Toden tullen kaikki ei ollut jäänyt vain puheeksi, vaan meijeriteollisuutta oli alettu voimakkaasti kehittää ja keskittymistä oli alkanut tapahtua. Keskittymistä voitaneen pitää järjeistämisen tehokkaimpana muotona. Tällaista oli silti 1990-luvulle saakka tapahtunut hyvin verkkaisesti.⁶²⁵

Vihdoin oli jo tultu siihen tilanteeseen, että osuusmeijerien oli kohdennettava voimavaransa ja toimintaedellytyksensä kokonaan uudelleen. Maidon jalostus ja markkinointi tuli aikaisempaa voimakkaammin keskittää entistä suurempiin

---

⁶²² Oravainen 2006, puhelinhaastattelu 1.6.2006 ja Pellervo-Seuran tilastot. Vähimmillään maidon koko maan vastaanotettu määrä vuonna 1996 oli 2 261 miljoonaa litraa eli vähenemä vertailuvuoteen verrattuna oli peräti 679 miljoonaa litraa.

⁶²³ Valio 1991: 3.

⁶²⁴ Pääjohtaja 2003, haastattelu 11.9.2003.

⁶²⁵ Maatalouskalenteri 1985: 284–285. Suomessa oli vuonna 1983 valiolaisia osuusmeijereitä 130 kpl. Niiden yhteinen liikevaihto oli noin 4,8 miljardia markkaa (0,8 miljoonaa euroa) eli 37 miljoonaa markkaa (6,4 miljoonaa euroa) keskimäärin meijeriä kohden. Mainittakoon tässä vertailun vuoksi, että *Osuusteurastamoita* oli vastaavasti vain 8 kpl. Niiden yhteinen liikevaihto vuonna 1983 oli noin 4,3 miljardia markkaa (0,7 miljoonaa euroa) eli 537,5 miljoonaa markkaa (90,4 miljoonaa euroa) teurastamo kohden.

ja kehityskykyisempiin yksiköihin.⁶²⁶ Kustannukset oli kyettävä pienentämään jalostettua yksikköä kohden. Olemassa oleva kapasiteetti oli maitomäärien vähentyessä saatava riittämään pitkäksi aikaa. Auktoriteettienkin mielipiteissä oli silti eroavuutta.⁶²⁷ Niissä olosuhteissa ei mitenkään näyttänyt järkevältä se, että kaikki meijerit edelleen uudistaisivat laitteistojaan ja siten hajottaisivat pääomiään. Tämä olisi ollut vastoin tuottajien kokonaisuutta. On aivan luonnollista, että maidontuottajakaan eivät olleet halukkaita uhraamaan pääomia tarpeettomiin investointeihin samalla, kun valtiovalta 1980-luvulla eri keinoin pyrki vähentämään valtakunnan maidontuotantoa.

Huomattava merkitys oli lisäksi kilpailulla ostajan markkinoista. Ei ole suinkaan kysymys siitä, että meijerit saisivat aina myydyksi tuotteensa määräämällään hinnoilla. On myös nähtävä se, millä hinnalla kuluttaja suostuu tuotteen ostamaan. Maitotuotteilla on rinnallaan korvaavia tuotteita, ja sen tähden meijeriteollisuuden on kyettävä kilpailemaan hinnoilla. Myös tuonti ulkomailta alkoi 1990-luvulla lisääntyä ja kasvaa edelleen yhä merkittävämmiin.⁶²⁸ Tämän kilpailun voimistuessa osuusmeijeritoiminnan tärkeänä tehtävänä tulisi olla tuottaa hyödykkeitä kuluttajalle kilpailukykyisellä hinnalla. Samalla meijereitten tulee kyetä maksamaan maidontuottajille riittävä tilityshinta.

---

⁶²⁶ Tämä oli osuustoiminnan johtohenkilöiden mielestä tosiasia.

⁶²⁷ MTK:n eräs virkamies radiohaastattelussa sanoi noihin aikoihin, että muutosten varalta pienet osuusmeijerit ovat joustavia ja mukautumiskykyisiä. Hänen mielestään suuret meijerit olivat jäykkiä muutoksille.

Tähän haluan meijeritoiminnassa vuosikymmeniä mukana olleena sanoa, että pienet meijerit, joilla on esimerkiksi mahdollisuus vain yhdellä koneella pakata voita puolen kilon pakkauksiin ja palauttaa kuorittu maito tuottajille eivät voi olla joustavia muutoksille. Samoin muutaman juustokattilan omaava meijeri joutuisi suuriin investointeihin ennen kuin se voisi sopeutua muutoksiin. Suuret osuusmeijerit sen sijaan valmistavat samanaikaisesti voita, juustoa, ehkä nestemäisiä maitotuotteita, useat maitojauhetta ja erikoistuotteita. Nämä suuret meijerit ovat näin ollen, luonnollisesti niiden kapasiteetista riippuen, kykeneviä suuntaamaan jalostusta eri tuotteille joustavasti. Tämä on tutkijan oma mielipide.

⁶²⁸ Arla-Ingman 2008 vuosikertomuksessaan toteaa, että Suomessa Arla on toiminut vuodesta 1993, jolloin se aloitti juustojen markkinoinnin. Suomen ja Ruotsin liittyttyä Euroopan Unioniin 1995 tuotevalikoima laajeni jogurtteihin, ruoanvalmistustuotteisiin, Semperin lastenruokiin, gluteenittomiin tuotteisiin sekä kliinisiin ravintovalmisteisiin. Tanskalaisen MD Foodsin tuotteiden myynti ja markkinointi aloitettiin 1998.

Osa suuristakin meijereistä olisi keskittämisen asteittain edistyessä laajennettava ja jopa uudelleen rakennettava. Luonnollisesti on oikein, että uudistetaan niitä meijereitä, jotka ovat sijaintinsa vuoksi tai muuten toimintakykyisiä. Kuitenkin tämän lisäksi samanaikaisesti korjattaisiin ja jopa uudistettaisiin siellä täällä sijaitsevia pieniä meijereitä. Liitesarjana 3a–c olevissa taulukoissa (Suomen meijerit 1989) on runsaasti tuossa vaiheessa Valion omistuksessa olleita laitoksia. Silloisen ajattelutavan mukaan niiden olisi tullut vähitellen siirtyä tuottajien omistukseen.⁶²⁹

1980-luvulla Valio myi tuotteitaan kaikkialla Suomessa kilpaillen näin omistajajäsentensä kanssa. Samoihin aikoihin Valion johtajat kävivät kiinnittämässä jäsenmeijereittensä oviin kilpiä, joissa luki ”Valion omistajajäsen”. Joskus tämä antoi aiheen osuusmeijerien johtohenkilöille neuvotteluissa ilmoittaa kärkevästi käyttäytyville Valion johtajille, että kilvessä lukee ”Valion omistajajäsen” eikä ”Valion omistama jäsen”.

Valion Turengissa sijaitsevat jalostuslaitokset olisivat voineet poikkeavan jalostussuuntansa vuoksi jäädä Valion haltuun, samoin Valion Helsingissä ja Vantaalla sijaitsevat laitokset. Sellaisia elinkelpoisia meijereitä, joiden toimintaa olisi voitu kehittää ja jatkaa, oli tutkijan mielestä vuonna 1984 19 osuusmeijeriä ja 7 Valion joko kokonaan tai suureksi osaksi omistamaa maidonjalostuslaitosta⁶³⁰ (LIITE 5).

Tässä luettelossa on mainittu vain valiolaiseen ryhmään kuuluvat meijerit ja muut laitokset. Erikseen olisi ollut harkittava rannikkoseudulla sijaitsevien Enighetenin laitosten ja luonnollisesti yksityisten yritysten asema ja jatkamismahdollisuus. Luettelossa mainitut olisivat voineet toimia jalostusta harjoittavina laitoksina. Näiden lisäksi olisi voinut olla edelleen ensiasteisia pelkästään keräilyä hoitavia meijereitä. Ne olivat osoittautuneet yleensä taloudellisesti toimiviksi ja tiivistä yhteistyötä maidontuottajien kanssa harjoittaviksi osuuskunniksi. Tällai-

---

⁶²⁹ Aerikkala 2007–2009, puhelinhaastattelussa 20.11.2007 kertoi muistavansa hyvin miten outoa oli se, että Valio keskusosuuskuntana kilpaili valmistamillaan tuotteilla omistajajäsentensä kanssa. Hän piti sitä suorastaan kipeänä asiana.

⁶³⁰ Louhi 1985: 135–136.

nen oli siis tutkijan ennustus vuonna 1984 valiolaisen ryhmittymän tulevaisuudesta. Tätä ei osa luettelosta pois jääneistä osuusmeijereitten hallinnoista pitänyt hyväksyttävänä.

Ennustus jäljelle jäävistä jalostuslaitoksista toteutui jotakuinkin lukumäärällisesti. Nykyisin Valiolla on 14 maidon jalostuslaitosta, joista suuri osa on Valion omistuksessa ja osa Valion vuokraamia. Lisäksi on Valioryhmän ulkopuoliset viisi itsestä osuusmeijeriä ja Arla Ingman Foods Oy:n kahdeksan tuotantolaitosta, joista osa on aiemmin eronnut Valioryhmästä. Jalostuslaitostensa tuotteita Valio myös markkinoi ja vie ulkomaille. Valion omistajaosakkaat toimivat enimmäkseen maidon keräilyä harjoittavina osuuskuntina.

4.2.1. Normilk Oy:n perustamisessa onnistuttiin ongelman kera

Vuonna 1991 Keski-Pohjan Juustokunta, Keski-Suomen Maitokunta, Nivalan Osuusmeijeri, Osuuskunta Maitojaloste, Osuuskunta Pohjolan Maito sekä Valion Lapin meijerit yhtiöittivät teollisuutensa *Normilk Osakeyhtiöksi*.⁶³¹ Käytännössä se toteutettiin EOYL 734/1978 2:4.1. 1 k. mukaan niin, että edellä mainitut osuuskunnat perustivat Normilk Oy:n ja maksoivat osakepääoman apportiomaisuudella eli luovuttivat Normilk Oy:lle maidonjalostusteollisuuteensa kuuluvat hyödykkeet. Kuitenkin maidon keräilykalusto eli keräilysäiliöt jäivät osuuskunnille, jotka hoitivat maidon hankinnan sekä tuottaja- ja neuvontapalvelut.

Osakeyhtiön pääkonttori sijoitettiin Seinäjoelle. Nämä osakeyhtiön perustaneet osuusmeijerit vastaanottivat kolmanneksen senaikaisesta Valioryhmän maitomäärästä. Normilk Oy:n perustaminen tällä tavoin oli tärkeä askel ja alku jatku-

---

⁶³¹ Vatanen 1998, Maito ja Me 10/1998.

valle meijeritoiminnan keskittämiseksi.⁶³² Keskittyminen Keski- ja Pohjois-Suomessa ei luonnollisesti pysähtynyt tähän, vaan se jatkuu edelleen.⁶³³

Tässä yhteydessä Valio oli päättänyt, että Normilk Oy:öön tulevat mukaan Yli-tornion, Rovaniemen ja Äänekosken meijerit. Edelleen oli yhteisesti päätetty, että Valio markkinoi Normilk Oy:n valmistamat tuotteet. Nämä mainitut Yli-tornion, Rovaniemen ja Äänekosken meijerit yhtiöitettiin Norvalio Oy:ksi, joka puolestaan sulautettiin Normilk Oy:öön.⁶³⁴ Nykyisin nämä meijerit ovat Valio Oy:n omistamia, ja niistä vain Äänekosken tehdas harjoittaa vielä meijeritoimintaa. Se valmistaa Viola-salaattijuustoa, joka oli aiemmin nimeltään fetajuusto. Lisäksi se valmistaa Aurajuustoa ja heratuotteita. Se saa oman vastaanottamansa maidon lisäksi täydennysmaitoa Jyväskylän tehtaasta.⁶³⁵

Normilk Oy:n omistajina olevien osuuskuntien keskuudessa tapahtui myös jäsenmeijerien sulautumisia siten, että ne muodostivat toisen asteen osuuskuntia. Esimerkiksi Osuuskunta Maitojalosteen monet jäsenmeijerit sulautuivat Maitojalosteeseen.⁶³⁶ Vuodesta 1991 alkaen alkoivat sulautumisneuvottelut useissa muissakin edellä mainituissa Normilk Oy:n perustajaosuuskunnissa. Tällainen keskittyminen jatkui seuraavina vuosina Etelä-, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla sekä Lapissa. Myös Keski-Pohjan Juustokuntaan jatkoivat sulautumisia niiden jäseninä olleet meijerit. Näin päästiin lähestymään Valion hallintoneuvoston vuonna 1989 ja sen jälkeen asettaman valtakunnallisen rakennekehitystoimikunnan tavoitetta. Toimikunta oli muodostettu Valioryhmän osuuskuntien hallintohenkilöistä. Sen puheenjohtajana toimi ansiokkaasti maanviljelijä Niilo Mäki Korttesjärveltä.

---

⁶³² Valio 1990: 7.

⁶³³ Keski-Suomen Maitokunta 1990: 2. Silloinen toimitusjohtaja Lauri Ranto: ”On uskottavaa, ettei rakennekehitys pysähdy vielä tähän. Jää edelleen asioita, joiden järkevä kehittäminen vaatii yhä laajempaa kokonaissuunnittelua. Näin välttyttäisiin väärin painotetuilta rakenneratkaisuilta.”

⁶³⁴ Valio 1991: 8.

⁶³⁵ Palosaari, haastattelu 21.11.2007.

⁶³⁶ Tukeva, Antti, toimitusjohtaja: Osuuskunta Maitojaloste 1991: 2.

Maidonjalostusyhtiö Normilk Oy oli saatu perustetuksi. Sen toiminta alkoi varsinaisesti 1.4.1991. Tämä merkitsi sitä, että osakasosuuskuntien maidonjalostus ja markkinointi päättyi. Tämän jälkeen jalostustoiminnan hoiti Normilk Oy, ja *maidon jalosteiden markkinoinnista vastasi yhdessä Normilkin kanssa Valio Oy.*⁶³⁷

Ylitornion meijerin kanssa ongelmia

Edellä mainittu *Ylitornion meijeri* aiheutti Valiolle odottamattoman yllätyksen. Valion edustajat menivät pysäyttämään tämän meijerin toimintaa etukäteen siitä maidontuottajien kanssa neuvottelematta ja sopimatta. Vaikka Valio omisti meijerin, maidontuottajat eivät hyväksyneet meijerin toiminnan lakkauttamista.⁶³⁸ Ärsyntyminen oli niin voimakasta, että vastatoimena maidontuottajat pitivät keskuudessaan kokouksen, jossa noin 150 tuottajaa päätti perustaa oman meijerin ja siten jatkaa meijeritoimintaa. Meijeri valmisti monia erilaatuisia juustoja, lähinnä erikoisjuustoja kuten Luostaria, Kreiviä ja Oltermannia. Yritys perustettiin osakeyhtiönä, eli siitä tuli Tornionlaakson Maito Oy. Se alkoi toimia tyhjilleen jääneen meijerin tiloissa sen laitteistoa käyttäen.

Huomionarvoista tässä on se, että Ylitornion kunta tuli osaltaan tukemaan maidontuottajien aloitetta. Tämän meijeritoiminnan avulla työllistettiin noin sata henkilöä. Osakeyhtiö harjoitti juustojen valmistusta ja markkinointia kymmenkunta vuotta. Taloudellisista syistä se pienenä ja yksinään toimivana meijerinä joutui kuitenkin lopettamaan toimintansa.⁶³⁹

Valion omistaman Ylitornion meijerin maitomäärä oli noin 10–15 miljoonaa litraa, joten sen merkitys ei ollut Valiolle suuri. Tapahtuma kuitenkin antoi valiolaisille johtohenkilöille selkeän opetuksen. Tämän meijerin alue ulottui aina

⁶³⁷ Tukeva, Antti, toimitusjohtaja: Osuuskunta Maitojaloste 1991: 2.

⁶³⁸ Hokkanen 1980: 312–313. Lapin meijeritoiminta keskitettiin Rovaniemelle. Viimeksi Kemijärvi lopetti vuonna 1968. Kuitenkin Ylitornion meijerin toiminta pidettiin käynnissä ja sen juustonvalmistus jatkui. Lapin meijeritoiminta oli Valiolle tappiollista, mutta sen toiminnan jatkuminen katsottiin välttämättömäksi.

⁶³⁹ Pekkala 2004, puhelinhaastattelu 16.9.2004.

Utsjoelle saakka. Isännät olivat oppineet pitämään meijeriä omanaan.⁶⁴⁰ Heille ei sopinut se, että ”heidän” meijeriään tullaan sulkemaan siitä neuvottelematta. Tämä oli keskittämisen tuoksinassa ilmeisesti unohdettu. Monia neuvotteluja oli käyty siihen mennessä useiden itsenäisten osuusmeijerien hallitusten ja johdon sekä tarpeen vaatiessa suoraan tuottajien kanssa. Kuitenkaan Valion oman Ylitornion meijerin maidontuottajia ei huomioitu.⁶⁴¹ Tämän huomaamattomuuden seurauksena valiolainen meijeriryhmä menetti osan alueen senaikaisesta maidosta. Tosin maito tuli suureksi osaksi takaisin Valiolle osakeyhtiön lopetettua toimintansa.

Riitan Herkku Oy:n tytäryhtiö Lapin Juustola Oy alkoi tämän jälkeen harjoittaa meijeritoimintaa Ylitorniossa. Se sai aluksi tarvitsemansa maidon jalostukseensa Meijeriosuuskunta Milkalta ja muuttui keräilyosuuskunnaksi, minkä jälkeen Valio on toimittanut maidon Lapin Juustolalle.⁶⁴²

Nykyisin tällä alueella ei ole meijeritoimintaa lainkaan. Tuottajien maidot menevät joko Valion Oulun tehtaaseen tai Haapavedelle Osuuskunta Pohjolan maidolle. Tuottajat ovat siis näennäisesti sopeutuneet Valioryhmän toimintamuotoihin.⁶⁴³

Seuraukset tästä maidontuottajien kohtelusta eivät lopultakaan suurta Valio Oy:tä hetkauttaneet. Tapahtumat ovat kuitenkin katkeroittaneet monien lappilaisten mieliä. Jotkut heistä siirtyivät toimittamaan maitonsa Ranuan Meijeri Oy:lle, joka on valiolaisen meijeriryhmittymän ulkopuolella. Nykyisin meijeri toimittaa vastaanottamansa maidon Ingman Foods Oy:lle.

---

⁶⁴⁰ Tolonen 1989: 52. ”Rousseau selittää omistusoikeuden synnyn samalla kehityksellä. Oli luonnollista, että omistusoikeuden käsite syntyi ihmisten mielissä. Omistusoikeuden alkuperäinen ja kaikkien hyväksymä perusta oli juuri työ. Mitä ihminen oli työllään valmistanut, kuului luonnollisesti hänelle. Periaatetta sovellettiin myös maaomaisuuden hankintaan. Pelto kuului luonnollisesti sille, joka oli sen raivannut ja kyntänyt.”

⁶⁴¹ Rinta 2004, maanviljelysneuvos ja eläkkeellä oleva Valion hallituksen maanviljelijäjäsen, kertoi haastattelussa 28.5.2004, että meijerikoneiden pois ottaminen tuottajien kanssa neuvottelematta oli väärää määräysvallan käyttöä ja ärsyynnytti alueen tuottajat.

⁶⁴² Pekkala 2004, haastattelu 16.9.2004;

Korkela, haastattelu 16.9.2004.

⁶⁴³ Lintuporo, haastattelu 30.1.2008.

Ylitornion meijerin lopettamista koskevissa toimissa oli Valiolla omistajan ote liian ehdottomasti pitäytynyt siihen, että omistaja saa omallaan tehdä mitä vain. Tämä tapahtuma antoi oivan näytteen siitä, että kaikkia asioita ei päätetä vain pöydän takana, *vaan tällainenkin vaatii mielialojen muokkaamista*.

Valion taholta tässä oli kysymys joko huomaamattomuudesta tai piittaamattomuudesta. Maidontuottajia ilmeisesti syvästi loukkasi se, että heidän kanssaan ei keskusteltu lopettamissuunnitelmista ennen päätöksen tekemistä. Maidontuottajat olivat harvaksen eri tahoilla Lappia, minkä vuoksi kuljetusmatkat olivat pitkiä. Ilman Valiota maidon keräily ei olisi onnistunut. Tällainen epäitsenäisyys saattoi kaiherata ihmisten mieliä meijeritoiminnassa, jota Lapissa ei pystytty omatoimisesti ylläpitämään.

Tapahtuma jäi vielä tilanteen muututtuakin vaivaamaan maidontuottajien mieliä. On aivan inhimillistä, että suuri joukko ihmisiä, jotka tuntevat tulleen loukatuiksi ja väheksytyiksi, eivät tällaista kohtelua hevin unohda. Vieläkin Lapissa muistetaan tapahtumaa mielipahalla ja katkeruudella, joskin mielten lieventymistä on ajan myötä tapahtunut.⁶⁴⁴ Niilo Mäki totesi haastattelussa, että ”Ylitorniossa töpeksittiin, mutta myös opittiin”.⁶⁴⁵ *Virheistä voidaan oppia* vain rohkeuden avulla. Sama pätee kysymysten esittämiseen organisaatiossa – siihenkin tarvitaan salliva ilmapiiri.⁶⁴⁶ Vääränlainen toiminta aiheuttaa yleensä ennakkoimattomia seurauksia. Meijerin sulkemisen toimet liittyivät siis vuosiin 1990–1991.

4.2.2. Onnistunutta keskittymistä Etelä- ja Itä-Suomessa

Tuottajain Maito Oy:n perustaminen Uudellamaalla oli Valiolle merkittävä tapahtuma. Tuottajain Maitoon sulautui useita sen pohjois- ja itäpuolella olleita

⁶⁴⁴ Pekkala haastattelu 16.9.2004; Korkela haastattelu 16.9.2004.

⁶⁴⁵ Mäki 2004–2005, haastattelu 4.9.2004.

⁶⁴⁶ Viitala 2005: 135.

meijeriosuuskuntia.⁶⁴⁷ Nämä vuoden 1991 alussa sulautuneet osuusmeijerit olivat Kymenlaakson ja Mikkelin osuusmeijerit.⁶⁴⁸ Lisäksi Joutsan, Sysmän ja Hartolan osuusmeijerit sulautuivat tai tekivät sitä tarkoittavan sopimuksen niin ikään Tuottajain Maidon kanssa.⁶⁴⁹ Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuote teki sulautumispäätöksen 5.8.1991. Se jäi olemaan meijeriosuuskuntana, mutta meijeritoiminta siirtyi Tuottajain Maidolle vuonna 1992. Etelä-Karjalan Osuusmeijeri sulautui 1.1.1992. Tässä kohdin on mainittava, että monet näistä sulautuneista meijereistä jäivät osuuskuntana olemaan. Vastaanottava meijerilaitos oli muodostettu osuuskuntia vastaavan nimiseksi osakeyhtiöksi. Nämä toimet olivat kiireessä tehtyjä, koska markkinoinnin keskittämiseen oli vain vähän aikaa. Kilpailun kiristyminen vaati nopeita keskittymistoimia.

Itä-Suomen suunnalla tehtiin keväällä 1991 päätökset Varkauden Seudun, Joensuun Ympäristön ja Rantasalmen Osuusmeijerien kesken Osuuskunta Idän Maidon muodostamisesta.⁶⁵⁰ Tämän osuuskunnan toiminnan aloittamisesta 1.1.1992 oli tehty sopimukset vuoden 1991 puolella.⁶⁵¹

Osuuskunta Tuottajain Maito,⁶⁵² Osuuskunta Idän Maito ja Nurmeksen Osuusmeijeri muuttivat yritysmuotonsa osakeyhtiöksi⁶⁵³ *yhdistäen jalostuksensa ja markkinointinsa* 1.1.1993 Maitokaari Oy:ksi. Kuitenkin edellä mainitut osuuskunnat jäivät olemaan ensimmäisen asteen osuuskuntina. Nämä osuuskunnat hoitivat maidon keräilyä ja toimittivat maidon edelleen jalostettavaksi Maitokaari Oy:lle ja olivat näin ollen niin sanottuja maidon keräilymeijereitä. Toi-

---

⁶⁴⁷ Valio 1993: 3. Pääjohtaja Iikka Haka.

⁶⁴⁸ Valio 1991: 26. Valion toimintakertomuksessa tilikaudelta 1991 sanottiin näiden osuusmeijerien *liittäneen toimintansa* Tuottajain Maidon kanssa tilikaudella 1991.

⁶⁴⁹ Valio 1990: 7.

⁶⁵⁰ Valio 1991: 26. Valion tilikauden 1991 toimintakertomuksen ”Rakennekehitykset”-osassa on sanottu, että tehtiin päätökset Osuuskunta Idän Maidon muodostamisesta.

⁶⁵¹ Valio 1991: 3. Iikka Haka mainitsi Valion tilikauden toimintakertomuksessa tilikaudelta 1991, että Osuuskunta Idän Maidon aloittamisesta on *päästy sopimukseen*.

⁶⁵² Tuottajain Maidon muuttuminen osakeyhtiöstä osuuskunnaksi on tarkasteltu luvussa 2.2.3.

⁶⁵³ VOskL 247/1954: 158a §.

minta alkoi kolmen tytäryhtiön lukuun marraskuussa 1992. Jo seuraavana vuonna *Maitokaari sulautui Valio Oy:öön*.⁶⁵⁴

Pohjois-Savon alueella viisi osuusmeijeriä yhdisti liiketoimintansa Kuopion Osuusmeijeri -nimiseksi vuoden 1991 alussa. Nämä meijerit olivat Kuopion, Varpaisjärven, Lapinlahden, Vesannon ja Pielaveden seudun osuusmeijerit. Pian perustamisensa jälkeen Kuopion Osuusmeijeri kuitenkin otti nimekseen Osuuskunta Promilk.⁶⁵⁵ Vuoden 1992 alussa se aloitti toimintansa Alueosuuskunta Promilk -nimellä. Siihen liittyivät meijerijäseninä tässä vaiheessa Iisalmen, Kiuruveden, Nilsian, Suonenjoen, Suonenjoen Ympäristön ja Vieremän Osuusmeijerit. Edellä oleva usean osuusmeijerin sulautuminen toteutettiin VOskL:n 152a ja 153 §:en mukaisesti, eli se oli kombinaatiosulautuminen. Lisäksi Osuuskunta Yhteisjuustola sulautui Alueosuuskunta Promilkiin,⁶⁵⁶ mikä oli VOskL 152 §:n mukainen absorptiosulautuminen.

Valion toimintakertomuksissa on ollut eroja termien käytössä useissa näitä tapahtumia koskevissa selostuksissa. Niissä puhutaan liittymisistä, yhdistämisistä ja sulautumisista. Näillä nimityksillä ei kuitenkaan lopputuloksen kannalta ole erityistä merkitystä, koska kaikki ne olivat kuitenkin sulautumisia.

4.3. Keskusosuusliike Valio osakeyhtiönä

Aloitteen Valion muuttamista osakeyhtiöksi teki hallintoneuvoston aiemmin nimittämä rakennetyöryhmä. Sen mukaan olisi keskitettävä maitotuotteiden markkinointia, jonka toteuttaminen tulisi joustavammaksi, jos Valio muutetaan

---

⁶⁵⁴ Tämä tapahtui EOYL 734/1978 luvun 14 mukaisena absorptiosulautumisen kautta. Vatanen 1999.

⁶⁵⁵ Valio 1991: 26. Valion toimintakertomuksessa tilikaudelta 1991 sanottiin osuusmeijerien *yhdistäneen liiketoimintansa*, sivu 26.

⁶⁵⁶ Valio 1992a: 26. Valion tilikauden 1.9.1991–31.12.1992 toimintakertomuksessa sanotaan, että osuusmeijerit liittyivät ja Yhteisjuustola fuusioitui. Nikkari 1992, 2007 ja 2009, puhelinhaastattelu 30.10.1992.

osakeyhtiöksi.⁶⁵⁷ Oletettiin, että tämä olisi jäsenmeijereitä ajatellen helpoimmin toteutettava ja hyvä kompromissi. Tämä myös tekisi mahdolliseksi sen, että jäsenmeijerit tulisivat Valion osakkaiksi osuuskuntien suhteellisen suuruuden mukaisesti.⁶⁵⁸ Tätä suurten jäsenosuusmeijereiden hallitukset olivat halunneet.

Monet muutkin suuret ja merkittävät osuuskunnat ovat *liiketoiminnallisista ja kilpailusyistä* muuttaneet menettelytapoja ja järjestelmiä. Osakeyhtiöt voivat olla joko täysin osuuskuntien omistamia tai niissä voi olla ulkoisia omistajia.⁶⁵⁹

Suurten osuuskuntien näkemyksen mukaan osuuskuntamuoto näytti suosivan vallan käyttämisessä pieniä yrityksiä. *Osuusmeijerien hallintohenkilöiden mielestä suurilla osuuskunnilla ei ollut koon ja liiketoiminnan laajuuden mukaista päätösvaltaa eikä pääomapanoksensa mukaista osuutta osuuskunnan voiton jakamisessa.*⁶⁶⁰ Tämän vuoksi suuret jäsenmeijerit edellyttivät Valion muuttamista osakeyhtiöksi. Muussa tapauksessa niiden mukaan keskittymisellä ei ollut suuria odotuksia edetä. Valio Oy:nä tekisi mahdolliseksi suurtenkin osakasmeijereitten muuttumisen suopeammiksi kehityssuunnitelmien toteuttamiseksi.

Valioryhmässä oli tuohon aikaan hyvin runsaasti käyttämätöntä kapasiteettia. Tämän vuoksi osa vähemmän käyttökelpoisista tuotantolaitoksista oli pyrittävä lopettamaan. Samalla oli kehitettävä ja tarpeellisissa määrin laajennettava sellaisia tuotantolaitoksia, jotka olivat mahdollisimman nykyaikaisia ja käyttökelpoisia.

Meijerien Keskusosuusliike Valio muutettiin osakeyhtiöksi ylimääräisen osuuskuntakokouksen päätöksellä 3.8.1992. Sen nimeksi tuli VALIO OY, ja sen yhtiöjärjestys merkittiin kaupparekisteriin 30.9.1992. Valion osakeyhtiöksi muut-

⁶⁵⁷ OYL:n työryhmän mietintö 2003: 45. ”Toimintamahdollisuuksien lisäämiseen on pyritty keventämällä erilaisia rajoituksia ja muotomääräyksiä tai poistamalla niitä.”

HE 27/1977 vp: 5, 102. ”Osakeyhtiöiden sulautumiseen liittyvät oikeudelliset ongelmat kaipaavat niin ikään yksityiskohtaista sääntelyä.”

⁶⁵⁸ Mäki 2004–2005, haastattelu 13.9.2004.

⁶⁵⁹ Pöyhönen Seppo 2011: 82.

⁶⁶⁰ HE 27/1977 vp: 91. ”Yhtiökokouksen enemmistö päättää voiton jaosta. Vähemmistöä suojataan enemmistövallan väärinkäyttöä vastaan mm. yleislausekkeen (9:16) avulla.”

tamisen mahdollisti VOskL:n muutos 22.12.1989/1240 eli lisättiin 16a luku (158a, 158b, 158c, 158d ja 158e §:t). Päätös oli tehtävä kahdessa kokouksessa, jolloin viimeksi pidetyssä kokouksessa oli hyväksymiselle annettava vähintään 2/3 äänestykseen osallistuneista äänistä. Hyväksyminen voitiin antaa myös etukäteen kirjallisena.⁶⁶¹ Osakeyhtiön oli laadittava EOYL 2:3 §:n mukainen yhtiöjärjestys. Osuuskunnan kokouksen pöytäkirja vastaa perustamiskirjaa, ja siihen on liitettävä yhtiöjärjestys, joka vastaa EOYL 2:2 §:n määräystä. Osakeyhtiön yhtiöjärjestys vastasi keskeisiltä osiltaan keväällä hyväksytyjä osuuskunnan sääntöjä.⁶⁶² Valion yhtiöjärjestyksen 2 §:ään tuli 1992 uutena momentit 2 ja 3:

”Yhtiö voi harjoittaa samassa tarkoituksessa joko itse tai tytär- tai osakkuusyrityksen välityksellä myös meijeri- ja muuta elintarviketeollisuutta.

Yhtiö voi markkinoida myös muiden kuin osakkaitensa maitoa, maitovalmisteita ja muita elintarvikkeita.”

Näitä tarkoituksia ei osuuskunnan säännöissä ollut, vaan yhteistyö oli rajattu jäsenistöön.⁶⁶³

Samassa kokouksessa päätettiin myös oman pääoman lisäämisestä osuuskunnassa.⁶⁶⁴ *Tällöin jäsenosuuskunnat päättivät maksaa kukin osuutensa Valio Oy:n osakepääomasta.* Lisäksi päätettiin tehdä sopimukset markkinoinnin ja myynnin keskittämisestä yhteisömuotoaan muuttaneeseen Valioon. Sen hallintoa uusittiin, ja Valio Oy:tä johtavat nyt maidontuottajat itse. Yritysmuodostaan huolimatta Valio Oy on ilmoittanut toimivansa osuustoiminnallisten periaatteiden mukaan. Näin kertovat haastatteluissa Valion johtajat ja toimihenkilöt.

Tätä osoittaa myös Valion yhtiöjärjestyksen (1992) 2 § 1 momentti:

”Yhtiön toimialana ja tarkoituksena on osakkaiden elinkeinon tukemiseksi markkinoida osakkaidensa maitoa ja maitovalmisteita sekä muita elintarvikkeita.”

⁶⁶¹ VOskL 63 § 1 momentin viimeinen lause kuuluu: ”Sanottu hyväksyminen voidaan myös ilmoittaa kirjallisesti ennen kokousta.”

⁶⁶² Valio 1992a: 6.

⁶⁶³ Perko 2005: 123.

⁶⁶⁴ HE 27/1977 vp: 1, 5. Osakeyhtiölain 734/1978 mukaan yhtenä osatavoitteena oli omarahoitusmahdollisuuksien parantaminen. Siinä on myös kehitettävä sääntöjä, joilla pääomaa sekä korotetaan että alennetaan.

Valio Oy jakaa vuosittain myös voittoa, josta on määräys yhtiöjärjestyksen 7 §:ssä:

"Tilikauden voitto käytetään sen mukaan kuin yhtiökokous siitä päättää, yhtiön omiin tarpeisiin, jaetaan osakkaille tai luovutetaan meijeri taikka maataloutta edistäviin tarkoituksiin.

Osakkaille voidaan jakaa voittoa joko sen mukaan kuin kukin osakas on luovuttanut yhtiölle markkinoitavaksi tuotteitaan taikka osinkoa osakkaille."

Valio on tilikautta 1993 lukuun ottamatta jakanut jokainen vuosi osakkailleen osinkoa, jonka suuruus vaihtelee tilikausittain noin neljästä prosentista kymmeneen. Muu osa tilikauden voitosta on jätetty voittovaroihin.⁶⁶⁵ Tulloon tässä mainituksi, että Valio tekee merkittäviä lahjoituksia muun muassa kulttuurillisiin tarkoituksiin.⁶⁶⁶

Markkinoinnin ja jalostuksen siirtämistä Valiolle toteutettiin ensin osakassopimuksin.⁶⁶⁷ Tämä oli KilpRL:n (480/92) vastainen toimi, jota ei saanut sellaisenaan jatkaa. Muutoksia varten hallintoneuvosto valitsi työryhmät,⁶⁶⁸ jotka muodostuivat osuusmeijerien hallintohenkilöistä. Työryhmät antoivat suuntaviivat tarpeellisten muutosten toteuttamiseksi.⁶⁶⁹ Myöhemmin maitotuotteiden jalostus siirtyi Valio Oy:lle.⁶⁷⁰

Lähes satavuotinen osuuskunta oli muuttunut osakeyhtiöksi. Tämä herätti luonnollisesti kysymyksiä. Mitä huonoa oli osuuskuntamuodossa ja mitä hyvää tulisi olemaan osakeyhtiömuodossa? Asia herätti myös paheksuntaa. Tähänkö päät-

⁶⁶⁵ Valio Oy:n hallituksen toimintakertomukset 1992–2009.

⁶⁶⁶ Viimeisin julkisuuteen tullut on lahjoitus Aalto-yliopistolle kolme miljoonaa euroa ”ja aloittaa yliopiston kanssa ainutlaatuisen yhteistyön suomalaisen markkinointiosaimisen nostamiseksi maailman huipulle”. Yhteistyösopimus allekirjoitettiin 13.10.2010.

⁶⁶⁷ Osakassopimus ei ollut julkinen.

⁶⁶⁸ Tällaiset Valion hallintoneuvoston valitsemat työryhmät olivat yhteisön sisäisiä lähinnä neuvoja ja ohjeita antavia toimikuntia.

⁶⁶⁹ Keski-Vähälä 1997: 10. Näitä toimenpiteitä johti puheenjohtaja Niilo Mäki. Hän kertoi tästä vaiheesta lehtihaastattelussa seuraavasti: ”90-luvun alussa alettiin keskustella myös Valion yhtiöittämisestä, jotta pystyttäisiin muodostamaan tarpeeksi suuri ja kilpailukykyinen yritys, joka vastaisi paremmin vapaan markkinatalouden vaatimuksia.”

⁶⁷⁰ Markkinoinnin ja jalostuksen järjestelyistä on tutkimusta alaluvussa 4.3.3 Markkinoinnin uudelleen kehittäminen

tyy kokonaan osuustoiminnallinen ajattelu? Ainakin osaan näistä kysymyksistä pitäisi saada tässä tutkimuksessa vastauksia.

Valion toimiminen osakeyhtiömuotoisena ei sinänsä voi synnyttää keskittymistä ja vuosittaisia säästöjä. Kuitenkin Valio Oy:n omistaminen ja myös tulonjako osuuskuntien panostuksen mukaan tulisi tasapuolisemmaksi. Osuuskuntamuoto olisi voinut toiminnallisesti johtaa Valion kannalta samansuuntaisiin tuloksiin.⁶⁷¹ Tarpeellisilta näyttäneet keskittämissuunnitelmat olisivat voineet toteutua myös osuuskuntamuotoisena. Se olisi ehkä vaatinut Valion sääntöjen muuttamisen tarpeellisin osin. Vastuuta kummankaan yhteisömuodon osakkailta tai jäsenillä ei ole kolmannelle osapuolelle kuin sopimusoikeudellisin perustein..⁶⁷² Osuuskunnassa kuitenkin voidaan säännöissä määrätä lisämaksun perusteet ja se, onko velvollisuus rajoitettu vai rajoittamaton. Pääsäännön mukaan rajoitettu vastuu on sekä osuuskunnassa että osakeyhtiössä, mutta siitä voidaan toisin sopia.⁶⁷³ Kuitenkin jäsen vastaa osuuskunnan sitoumuksista maksamillaan osuuksien määrällä.⁶⁷⁴

Osuuskunnan ja osakeyhtiön eroavaisuuksia

Tavoitteet osuusmeijeritoiminnassa poikkeavat osakeyhtiölain tarkoittamasta tavoitteesta. *Osuuskunnassa* jäseninä ovat maidontuottajat, ja heille pyritään saamaan toiminnan avulla mahdollisimman suuri hyöty eli osuuskunnan tarkoituksena on jäsenten taloudenpidon tai elinkeinon tukeminen⁶⁷⁵. *Osakeyhtiömuotoiset* yritykset pyrkivät yleensä voittoon ja mahdollisimman suureen osinkoon osakkailleen. Osakkeenomistajien etu on varsin selkeästi johdettavissa yhtiöltä osakkeenomistajille, ellei yhtiöjärjestyksestä muuta johdu.⁶⁷⁶ Osuuskunnassa

---

⁶⁷¹ Mäki 2004–2005, puhelinhaastattelussa 13.9.2004 oli sitä mieltä, että Valio osuuskuntamuotoisena olisi voinut saavuttaa samat tavoitteet samalla tavoin kuin osakeyhtiömuotoisena. Ehkä yritysmuodon muutos kuitenkin jollain tavalla vaikutti osakasmeijerien jäsenten ajattelutapaan.

⁶⁷² Villa, Ossa ja Saarnilehto 2007: 58.

⁶⁷³ Mähönen ja Villa 2006a: 5.

⁶⁷⁴ Mähönen ja Villa 2006a: 10

⁶⁷⁵ Pöyhönen 2011: 84 Perustehtävänsä on Valio Oy säilyttänyt: osuustoiminnallisena: valiolaisten maidontuottajien elinkeinon edistäminen.

⁶⁷⁶ Mähönen ja Villa 2006b: 194;

jäseneksi ottamisesta päättää hakemuksen perustella hallitus, ellei säännöissä toisin määrätä. *Osakeyhtiössä* osakkuutta ei haeta, vaan osakkaaksi pääsee hankkimalla yhtiön osakkeita. *Osuuskunnassa* hallintoneuvosto voi sääntömääräysten perusteella valita hallituksen, toimitusjohtajan ja muut osuuskunnan ylimpään johtoon kuuluvat henkilöt ja päättää heidän palkkaeduistaan.⁶⁷⁷ *Osakeyhtiössä* osakkeenomistaja voi edistää omaa yksityistä etuaan, eikä hän ole velvollinen toimimaan yhtiön ja osakkeenomistajien hyväksi. Kuitenkin määrävällä osakkeenomistajalla on lojaliteettivelvollisuus osakkeenomistajia kohtaan.⁶⁷⁸ *Osuuskunnassa* jäsenen tekemiset eivät vaikuta vain hänen omaan asemaansa, vaan niiden vaikutus ulottuu myös tuottajajäsenten asemaan. Jäsenellä on siis aina muita jäseniä kohtaan lojaliteettivelvollisuus.⁶⁷⁹ Osuuskuntamuotoisten meijerien on, kuten yritysten yleensä, tavoiteltava mahdollisimman hyvää tulosta.

Osakeyhtiön osakas saa tuloksen pääasiassa osinkona, joka perustuu osakeyhtiön tulokseen, rahoitustilanteeseen tai varallisuusasemaan. Osakkeiden omistajat eivät yleensä osallistu osakeyhtiön hallintoon. Poikkeuksena tästä ovat suur-osakkaat, jotka pääasiallisesti voivat olla mukana yhtiön hallintoelimissä. Pientä osakasta ei suuresti kiinnosta valta osakeyhtiössä, koska hallintoon mukaan pääseminen on tällaiselle hyvin teoreettinen mahdollisuus. Nykyisin osakeyhtiömuotoisten yritysten yhtiöjärjestyksissä hallintoneuvostoa koskevat määräykset ovat harvinaisia. Tämä on antanut varsinkin suuryritysten hallituksille lähes itsenäisen päättämisoikeuden osakeyhtiön asioissa. Ainakin näyttää siltä, että yhtiökokouksissa osakkeenomistajien (pienet tai pienehköt) enemmistö jää mielipiteineen suurten torjumaksi.

Osuusmeijerin jäsen saa pääasiallisen tuloksensa osuuskunnan toiminnasta maidon tilityshintana, johon voi sisältyä myös lisätili. Viimeksi mainittu perustuu osuusmeijerin loppuvuoden aikana todettuun rahoitus- ja taloudelliseen ti-

---

Mähönen ja Villa 2006c: 152.

⁶⁷⁷ OskL 1488/2001, 5: 13 §.

⁶⁷⁸ HE 27/1977 vp: 111;
Mähönen ja Villa 2006a: 159;
Villa 2006: 38–40.

⁶⁷⁹ Mähönen ja Villa 2006a: 159.

lanteeseen. Jalostukseen toimitetut maidon ja hinnoittelussa tärkeintä on *tuotteen määrä ja sen laatu*. Vain muutama prosentti jäsenen saamasta tulosta syntyy osuusmaksuista maksetun koron muodossa.

Osuuskunnan jäsenistö osallistuu osuuskunnan kokouksiin joko suoraan tai, mikäli säännöissä niin määritellään, edustajiston kautta. Nykyisin osuuskunnissa, joissa valitaan edustajisto, jäsenistö on alueittain valittu suunnilleen tasasuuruisiin osiin. Edustajiston jäseniä valittaessa on kullakin jäsenellä vain yksi ääni. Edelleen edustajiston jäsenillä on kokouksissa jäsentä kohden yksi ääni.

Osuuskuntalain 1488/2001, 4:7 §:n mukaan ensiasteen osuuskunnissa on kaikissa käsiteltävissä asioissa jäsenellä yksi ääni. Saman pykälän toisen momentin mukaan keskusosuuskunnissa jäsenen äänimäärä saa olla suurempi kuin kymmenen kertaa toisen jäsenen äänimäärä.⁶⁸⁰

Osakeyhtiössä osakkeita voi olla erilaisia. VOYL:ssa (22/1895) osakkeista säädettiin seuraavasti: Osakkeita ei saanut jakaa ja kaikkien osakkeiden tuli olla yhtä suuria.⁶⁸¹ EOYL:ssa 734/1978 oli säännökset 3:1 ja 9:3.1 osakkeiden erilaisuudesta.

OYL:n 624/2006 mukaan osakkeet tuottavat yhtäläiset oikeudet.⁶⁸² Yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä, että yhtiössä voi olla oikeuksiltaan tai velvollisuuksiltaan toisistaan poikkeavia osakkeita. OYL:n 624/2006, 3:1 §:n 1–3 mom. säännös kuuluu näin:

”Osakkeiden yhtäläisyys ja erilaisuus

Kaikki osakkeet tuottavat yhtiössä yhtäläiset oikeudet. Yhtiöjärjestyksessä voidaan kuitenkin määrätä, että yhtiössä on tai voi olla oikeuksiltaan tai velvollisuuksiltaan toisistaan poikkeavia osakkeita. Tällöin yhtiöjärjestyksestä on käytävä ilmi osakkeiden väliset erot.

Erilajisia ovat osakkeet, jotka:

⁶⁸⁰ HE 176/2001: 51

⁶⁸¹ VOYL 22/1895, 5 §.

⁶⁸² OYL 624/2006, 1:7, ensimmäinen virke.

1) poikkeavat toisistaan osakkeen tuottaman äänimäärän tai yhtiön varoja jaettaessa tuottaman oikeuden suhteen; taikka

2) muuten yhtiöjärjestyksessä määrätään erilajisiksi.

Yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä edellytyksistä ja menettelystä, joita noudattaen osakkeita voidaan muuntaa toisenlaisiksi (muuntolauseke). Muuntaminen on viivytyksettä ilmoitettava rekisteröitäväksi. Muuntaminen tulee voimaan, kun ilmoitus on rekisteröity.”

Äänivallasta voimassa oleva OYL 3:3§ 1 ja 2 mom. säättää seuraavasti:

”Osake tuottaa yhden äänen kaikissa yhtiökokouksessa käsiteltävissä asioissa. Yhtiöjärjestyksessä voidaan kuitenkin määrätä, että osakkeilla on erisuuruinen äänimäärä.

Yhtiöjärjestyksessä voidaan lisäksi määrätä, että osake ei tuota lainkaan äänioikeutta tai ei oikeuta äänestämään joissain yhtiökokouksessa käsiteltävissä asioissa. Määräys voi kunkin yhtiökokouksessa käsiteltävän asian osalta koskea vain osaa yhtiön osakkeista.”

Edellä olevista lakisäännöksistä voidaan nähdä, että osuuskunnan ja osakeyhtiön vallan jakaminen on täysin erilaista. Vallan jakaminen osuusmeijereissä on selvästi rajoitettu. Sen sijaan osakeyhtiöissä joillakin osakkeilla ei ole äänioikeutta lainkaan tai on vain yksi ääni osaketta kohti. Osakeyhtiössä voi olla myös osakkeita, joiden äänimäärää ja valtaa ei ole käytännöllisesti katsoen lainkaan rajoitettu. Osakkeiden väliset erot on määriteltävä perustamissopimukseen otetussa tai siihen liitettyssä yhtiöjärjestyksessä. Myöhemmin osakkaat voivat muuttaa yhtiöjärjestystä yhtiökokouksessa. Tässä tapauksessa sen tulee tapahtua yksimielisesti.⁶⁸³

Valio Oy:n yhtiöjärjestyksessä vuonna 1992 oli edellisistä OYL:n säännöksistä poiketen määräys:

”Jokainen osake tuottaa yhtiökokouksessa yhden äänen. Kokouksessa ei kukaan osakas saa äänestää enemmällä kuin 22/100-osalla kokoukseen osaa ottavien osakkaiden yhteenlasketusta äänimäärästä.”⁶⁸⁴

⁶⁸³ OYL 5:1:n 8 kohta.

⁶⁸⁴ Valio 1992b, 11 § 3 mom.

Tällainen äänimäärän rajoitus ei tee osakkeesta erilajista.⁶⁸⁵ Tämän mukaan sellainenkaan Valio Oy:n osakas, jolla oli tuhansia osakkeita, ei voinut kokouksessa äänestää tätä suuremmalla äänimäärällä. On kuitenkin huomattava, että yhtiöjärjestyistä muuttamalla voidaan äänivaltaa kokouksessa lisätä tai myös vähentää. Valion yhtiöjärjestyksessä on yhtiöjärjestyksen muuttamisesta seuraavaa:

”Päätettäessä tämän yhtiöjärjestyksen muuttamisesta on sen lisäksi, mitä osakeyhtiölaissa säädetään, noudatettava seuraavaa:

Päätös on tehtävä kahdessa perättäisessä yhtiökokouksessa,

1. jos sillä rajoitetaan osakkaan oikeutta yhtiön omaisuuteen tai voitonjakoon; ja tällöin päätös on hyväksyttävä jälkimmäisessä kokouksessa yksimielisesti,
2. jos se koskee yhtiön toimialan olennaista muuttamista; ja tällöin päätöstä tulee kannattaa kolme neljäsosaa (3/4) annetuista äänistä ja kokouksessa edustetuista osakkeista.
3. jos se koskee enimmäispääoman korottamista tai maksuvelvollisuuden määräämistä osakkaille.”⁶⁸⁶

Tämän mukaan Valion yhtiöjärjestyksessä sanottua äänivaltaa voidaan muuttaa OYL:n määräenemmistöpäätöksillä.⁶⁸⁷ Näin Valio Oy:ssä tehtiinkin muutettaessa yhtiöjärjestyistä vuonna 1996. Yhtiöjärjestyksen 9.3 §: ”Jokainen osake tuottaa yhtiökokouksessa yhden äänen.” Yhtiöjärjestykseen ei ole otettu äänivallan muuttamista koskevaa vaikeutetumpaa muutosmahdollisuutta OYL:n 5:29 §, jolla tarkoitettiin kaikkien osakkeenomistajien suostumusta.⁶⁸⁸ Muutetun yhtiöjärjestyksen 4.5.2007 mukaan 8 § vastaa edellisen yhtiöjärjestyksen 9 §:ää. Yhtiöjärjestyksen lunastuslausekkeen 5 § on laadittu niin, että osake ei voi siirtyä Valion jäsenistön tai jäsenistön maidontuottajien ulkopuolisille. Samoin suostumuslausekkeen 6 §:n mukaan vaaditaan osakkeen hankkimiseen yhtiön hallituksen suostumus.

⁶⁸⁵ Mähönen – Villa 2006b, Osakeyhtiö I, 2. painos: 224-226.

Mähönen – Villa 2006c, ”Vuoden 1978 osakeyhtiölain mukaan kiellettyjä olivat esimerkiksi sellaiset yhtiöjärjestykseen otettavat äänestysmääräykset, jotka johtivat tilanteeseen, jossa osake ei tuottanut lainkaan äänioikeutta...” Osakeyhtiö III: 91.

⁶⁸⁶ Valio 1992b, sääntöjen 24 § 1 ja 2 mom.

⁶⁸⁷ On kuitenkin huomioitava mitä OYL:n 5:29 §:ssä säännellään.

⁶⁸⁸ Koski – Sillanpää 2006, 7:34.

4.3.1. Valion hallintohenkilöstöorganisaatio muuttui

Valio Oy:n vuosikertomuksessa tilikaudelta 1.9.1991–31.12.1992 *toimitusjohtaja* kertoo katsauksessaan, että yhtiömuoto muuttui osuuskunnasta osakeyhtiöksi ja hallitus *muuttui luottamusmiesvaltaiseksi*. Tämä tarkoitti sitä, että yli puolet hallituksen jäsenistä tulee olla osakasmeijerin maidontuottajia. Hallitukseen kuuluu vähintään neljä ja enintään seitsemän jäsentä.⁶⁸⁹

Kaikki Valio Meijerien Keskusosuusliikkeen jäsenet tulivat Valio Oy:n osakkaiksi. Ensimmäisen tilikauden päättyessä 31.12.1992 Valion osakkaita oli 54, joista neljä oli osakeyhtiöitä. Osakkaita 31.12.2009 oli 18. Osakkaiden väheneminen johtuu suurimmaksi osaksi jäsenmeijereiden sulautumisesta.

Valio Oy:n yhtiöjärjestyksen 1992 mukaan toimitusjohtajat eivät enää toimineet hallituksen puheenjohtajina eivätkä pääjohtajaksi nimitettyinä. Valio Meijerien Keskusosuusliikkeen yritysmuodon muutosvaiheissa toimitusjohtaja oli vielä hallituksen puheenjohtaja ja samalla pääjohtaja. Näin oli käytäntö ollut jo monta vuosikymmentä Valion ollessa vielä keskusosuuskuntana. Pääjohtajan kommentti tilikauden 1.9.1990–31.8.1991 vuosikertomuksen viimeisessä kappaleessa oli Valioryhmän tulevaisuutta ajatellen merkittävä. Se kuului näin (sivu 3):

”Tilivuoden aikana työskenteli hallintoneuvoston asettama sääntötoimikunta. Elokuun lopussa valmistui sääntöjen muutosehdotus, jonka käsittely jatkuu tätä kirjoitettaessa. Sääntömuutoksella tavoitellaan ennen kaikkea valiolaisen yritysryhmän nykyistä suurempaa tehokkuutta ja kilpailukykyä.”

Hallintoneuvosto ei ole yhtiöjärjestyksen mukaan yksinomaan valittu maidontuottajista. Vuonna 2009 hallintoneuvostoon kuului 27 jäsentä, joista ei yksikään ollut osakkaiden toimitusjohtajia, mutta neljä henkilöstön edustajia ja 23 maanviljelijää tai emäntää.⁶⁹⁰

---

⁶⁸⁹ Valio Oy 1992b

Valio Oy 1996.

⁶⁹⁰ Valio 2009: 5–6.

”Hallintoneuvostoon voidaan valita vain osakkaan maidontuottaja tai hänen aviopuolisonsa. - - - Tämän lisäksi yhtiön vakinainen henkilökunta voi valita hallintoneuvostoon keskuudestaan kolmeksi kalenterivuodeksi kerrallaan kustakin neljästä henkilöstöryhmästä yhden jäsenen ja varajäsenen henkilöstön edustuksesta yritysten hallinnosta annetun lain (725/90) 4 §:n mukaisesti.”⁶⁹¹

Hallitus oli aikaisemmin koostunut johtavista toimihenkilöistä, ja vain yksi hallituksen jäsenistä oli maidontuottaja ja samalla jäsenosuuskunnan jäsen.⁶⁹² Toimihenkilöistä Valion toimitusjohtaja voidaan valita hallituksen jäseneksi.⁶⁹³ Hallituksen jäseninä on 1.1.2010 alkaen neljä jäsentä, jotka kaikki ovat maanviljelijöitä. Valion hallituksen kokoonpanon uudelleen muodostaminen oli sen historiassa melkoinen muutos.

Osakeyhtiönäkin Valio on kuitenkin edelleen kokonaan osuusmeijereitten omistama.⁶⁹⁴ Ulkopuoliset tahot eivät ole päässeet vaikuttamaan sen toimintaan.⁶⁹⁵ Johtajahallitus ei ollut oikealta tuntuva yksinomaan maidontuottajajäsenten omistamassa yrityksessä, vaan omistajalähtöinen hallitus on osoittautunut hy-

---

⁶⁹¹ Valio 1992b: 8. Laki henkilöstön edustuksesta yritysten hallinnossa 725/1990, 4 §: ”Henkilöstön edustus yrityksen hallinnossa voidaan toteuttaa siten kuin yhteistoiminnasta yrityksissä annetun lain (725/78) 7§:n 3 momentin mukaisessa kokouksessa taikka mainitun lain 4 §:ssä tarkoitetussa neuvottelukunnassa sovitaan työnantajan ja vähintään kahden mainitun lain 3 §:ssä tarkoitetun sellaisen henkilöstöryhmän välillä, jotka yhdessä edustavat henkilöstön enemmistöä. Neuvottelun tuloksen kirjaamisesta on voimassa, mitä sanotun lain 8a §:ssä on säädetty.

Edellä 1 momentissa tarkoitetulla sopimuksella ei kuitenkaan voida poiketa 6, 11, 12 ja 15§:n säännöksistä eikä siitä, mitä asianomaisen toimielimen jäsenen kelpoisuudesta ja vastuusta on erikseen säädetty.”

⁶⁹² Valion eläkkeellä oleva pääjohtaja haastattelussa 11.9.2003 sanoi, että hänen mielestään maidontuottajista koostunut hallinto on Valiossa hyvä ja oikea. Tämä siitäkkin syystä, että he ovat Valion ainoita omistajia. Hän ei siis pitänyt oikeana johtajahallitusta vaan hänen mielestään sen tuli olla omistajalähtöinen. Itse asiassa hän oli jo itse pääjohtajana ollessaan ajatellut, että on erikoista se, että hän on virkamiehenä Valion pääjohtaja.

⁶⁹³ Valio 2007d, 14 §:n 4 mom. mukaan: ”Hallitukseen valittava henkilö toimitusjohtajaa lukuun ottamatta ei saa valintahetkellä olla täyttänyt 62 vuotta.”

⁶⁹⁴ Valio Oy 2007d, yhtiöjärjestys 4 § Osakkeiden nimellisarvo on 3.400 euroa. Kaikki osakkeet ovat samanlaisia. Lunastuslausekkeesta (5 §) tulee selvitystä edessäpäin.

⁶⁹⁵ Korkeaoja 2008, puhelinhaastattelu 29.7.2008.

väksi. Näin saatiin entistä paremmin hallintaan viennin ja markkinoinnin ohjattavuus.⁶⁹⁶

Jotkut haastateltavista ovat olleet varovaisia arvioidessaan Valion hallintomallia. He ovat pitäneet hallituksen täydentämistä sopivasti koulutetulla ja kokeudesta omaavalla henkilöllä suotavana.⁶⁹⁷ Jotkut ovat kuitenkin selvästi myönteisiä ja ovat todenneet Valion onnistuneen kansainväliselläkin tasolla oikein hyvin. Valio Oy:n hallintoa onkin yhtiöjärjestyksen määräysten mukaan sittemmin täydennetty henkilöstön jäsenillä.⁶⁹⁸

Valion Oy:n hallintoneuvoston puheenjohtajat

- Maanviljelijä Niilo Mäki 1992–1994⁶⁹⁹
- Maanviljelijä Seppo Hakola 1994 alkaen 12.4.2005 saakka
- Maanviljelijä Pentti Santala 12.4.2005–

Valio Oy:n hallituksen puheenjohtajat

- Vuorineuvos Iikka Haka 30.9.1992 saakka
- Maanviljelijä Jarno Mäki 30.9.1992–19.10.1994
- Maanviljelijä Ilmari Tuovinen 20.10.1994–20.4.1996
- Talousneuvos Into Nummila 21.4.1996–21.12.1997
- Maanviljelijä Kari Inkinen 1.1.1998–31.12.2005⁷⁰⁰
- Maanviljelijä Antti Rauhamaa vuodesta 2006–

---

⁶⁹⁶ Valion pääjohtajan, eläkkeellä olevan, haastattelu 11.9.2003.

⁶⁹⁷ Mäki 2004–2005, puhelinhaastattelu 30.12.2004. Niilo Mäki sanoi olevansa sitä mieltä, että Valio Oy:n hallitukseen olisi hyvä valita yksi ulkopuolinen henkilö, joka omaa sopivan koulutuksen ja merkittävän käytännön kokemuksen liikeyrityksen johtamisessa. Näin olisi toimitusjohtajilla vastuussa oleva neuvottelukumppani, jonka kanssa tehtäisiin esitykset hallituksen kokouksissa. Valion omistajaosakkaiden taholta on vaadittu, että Valion hallitus muodostuu maidon tuottajajäsenistöstä.

⁶⁹⁸ Valio 2007d: 11 § 4 mom. Valio Oy:n yhtiöjärjestykseen on pujahtanut tässä kohdassa epäjohtonmukaisuus. Saman pykälän toisen momentin mukaan hallintoneuvoston voidaan valita vain osakkaan maidontuottaja tai hänen puolisonsa.

⁶⁹⁹ Mäki oli Valion hallintoneuvoston puheenjohtajana myös osuuskunnan aikana. Hänen toimikautensa alkoi vuonna 1982 ja kesti vuoteen 1994.

⁷⁰⁰ Valio 2005b. Inkinen katosi lauantaina 26.11.2005 Saimaan Haapavedellä lähdettyään merkitsemään talviverkkopaikkoja. Hänet julistettiin kuolleeksi vuoden kuluttua katoamisesta.

Valion Oyj:n toimitusjohtajat

Vuorineuvos Iikka Haka jäi eläkkeelle Valion toimitusjohtajan ja pääjohtajan tehtävästä 1.10.1992. Hänen jälkeensä toimitusjohtajaksi nimitettiin ekonomi ja diplomi-insinööri Matti Kavetvuori. Hän oli toimitusjohtajana vuoteen 1999. Kavetvuon jälkeen toimitusjohtajana toimi agronomi Olavi Kuusela vuodet 1999–2002. Seuraavaksi Valion toimitusjohtajaksi tuli kauppatieteiden ylioppilas Harry Salonaho. Hän siirtyi tehtävään oman konsulttitoimistonsa johtajan paikalta, jossa tehtävässä hän oli aiemmin konsultoinut Valion hallitusta. Salonaholla oli vankka kokemus kansainvälisillä markkinoilla toimimisesta ja eurooppalaisesta meijerikentästä.⁷⁰¹ Valion toimitusjohtajaksi tuli 15.8.2008 ja toimii edelleen kauppatieteiden maisteri Pekka Laaksonen. Ennen Valioon tuloaan hän on tehnyt pitkän uran paperiteollisuuden palveluksessa, viimeksi hienopaperidivisioonan johtajana Stora Enso Oyj:ssä.⁷⁰²

4.3.2. Valion ensimmäinen osakkeiden jako ei täysin onnistunut

Valiota muutettaessa osakeyhtiöksi (OskmuutL 1240/1989) ylimääräinen osuuskunnan kokous 3.8.1992 päätti, että osakepääoman vähimmäismäärä on 350 miljoonaa markkaa (58,9 miljoonaa euroa) ja enimmäismäärä on 700 miljoonaa markkaa (117,7 miljoonaa euroa). Osakkeita tuli 21 587 ja osakkeen nimellisarvoksi 20 000 markkaa (3364 euroa) sekä osakepääomaksi 431,74 miljoonaa markkaa (72,6 miljoonaa euroa).

Jäsenille tulevasta osakkeiden määrästä VOskLn 158a §:n 1 momentin ensimmäinen lause kuuluu näin: ”Päätöksessä on hyväksyttävä osakeyhtiölle osakeyhtiölain (734/78) mukaisesti laadittu yhtiöjärjestys ja kullekin jäsenelle sekä

---

⁷⁰¹ Valio 2003. Valion hallintoneuvoston puheenjohtaja Seppo Hakola toteaa tiedotteessa seuraavasti: ”Uskon, että Harry Salonaho tuo Valioon sellaista eurooppalaisen meijerikentän ja kaupan osaamista, jota Valio tarvitsee vastatakseen kiristyvän kansainvälisen kilpailun ja keskittyvän kaupan haasteisiin. Salonaholla on myös vankka kokemus kansainvälisestä myyntityöstä.”

⁷⁰² Valio 2007a.

lisäosuusmaksun ja sijoitusosuuden omistajalle tulevien osakkeiden määrä”.⁷⁰³
Tämä säännös ei jakamisen perusteita täysin avaa.⁷⁰⁴

Hallitus on esityksessään 42/1989 vp. sivulla 14 antanut melko selkeitä määrittäyksiä asiasta (lihavoinnit ja kursivoinnit kirjoittajan): ”Päätettäessä osakkeiden jakamisesta jäsenille sekä mahdollisille lisäosuusmaksun ja sijoitusosuuden omistajille on **noudatettava yhdenvertaisuutta**”⁷⁰⁵ ”Osuuskuntien monimuotoisuuden vuoksi laissa ei ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi säätää sitä, millä tavalla osakkeet olisi jaettava niihin oikeutetuille. Osuuskunnasta riippuen jakoperusteena saattaa tulla kysymykseen esimerkiksi *jäsenten suorittamien osuusmaksujen lukumäärä tai osuuskunnan säännöissä purkautumisen varalta mahdollisesti määrätty omaisuuden jakoperuste*. ”Jos osuuskunnassa on osuuspääoman lisäksi edellä mainittuja muita pääomaeräitä, olisi osakkeiden jako suoritettava ensin *näiden pääomaerien kesken niiden markkamääräisen suuruuden mukaisessa suhteessa ja sen jälkeen erikseen kunkin pääomaerän kohdalla* Esitettyä ei olisi siihen, että *osuusmaksut, lisäosuusmaksut ja sijoitusosuudet antavat oikeuden* erilajisiin eli eri osakesarjoihin kuuluviin osakkeisiin.”⁷⁰⁶

Tästä esityksestä saa käsityksen siitä, miten osakkeiden jako on lainsäädännössä tarkoitettu tapahtuvaksi. Edellä mainituilla muilla pääoman erillä hallitus esityksessään tarkoittaa pääoman eriä, joita ovat osuuspääoma, sijoitusosuuspääoma ja lisäosuuspääoma. Näiden lisäksi hallitus esitykseen toteaa, että ”vararahasto toimii samassa, velkojia suojaavassa tehtävässä kuin osakeyhtiössä osakepääoma”. Tämän mukaan ”olisi mahdollista siirtää osakepääomaksi myös vararahasto tai osa siitä” (HE s. 14). Huomionarvoista on se, että hallitus ei esityksessään mainitse muita jaon perusteita kuin **osuudet ja oman pääoman erät**.

⁷⁰³ HE 42/1989.

⁷⁰⁴ OskL:n 28.12.2001/1488 18:1.2 kuuluu näin: ”Jos jäsenelle tarjotaan osuuksien vastikkeeksi muuta omaisuutta kuin osakeyhtiön osakkeita, hänellä on oikeus saada tällaisen vastikkeen sijasta rahakorvaus, jollei säännöissä toisin määrätä.” Tämä on jälkikäteen selkeyttänyt VOskL:n 158a §:n tarkoitusta.

⁷⁰⁵ Mähönen – Villa 2006b s. 6–7 ja HE 42 s. 14 sekä OskL4:19 mainitsee yhdenvertaisuusperiaatteen. Myös OYL 1:7 § huomioi yhdenvertaisuuden.

⁷⁰⁶ Pöyhönen 2011: 178-179

Osakkeiden jakamisen perusteena ovat HE:n 42/1989 vp. s. 14 mukaan osuuskunnan taseeseen merkittävät arvot ja tase-erittelyyn näitä vastaavat lukumäärät. Kysymykseen tulee myös **purkautumisen varalta oleva omaisuuden jakoperuste**⁷⁰⁷, jos säännöissä on näin määrätty.

Valion sääntöjen (1983) 23 §:

Jos osuuskunta puretaan, päättää osuuskunnan kokous miten osuuskunnan omaisuuden säästö käytetään.

Mikäli säästö päätetään jakaa jäsenille, toimitetaan jako jäsenten kesken niiden suhdelukujen perusteella, joka saadaan, kun kunkin täydelleen maksettujen osuuskunni luku kerrotaan niiden vuosien luvulla, mitkä kukin on ollut osuuskunnan jäsenenä. Osuuskunni siirron perusteella osuuskuntaan liittyneen jäsenyys lasketaan tällöin ensimmäisen siirtäjän jäseneksitulopäivästä.

Valion osakkeet jaettiin kolmen kriteerin perusteella:

1. Maitomäärä (aiemmin omistus oli perustunut maitomäärän arvoon eli maitomäärään ja siitä maksettua hintaan), 2. Liikevaihto Valion kanssa, 3. Hankinta-alueen asukasluku.⁷⁰⁸ *Väestöpohjan huomioonottaminen oli tullut mukaan etelän nestemeijereiden vaatimuksesta.* Tämä siksi, että ne olivat *markkinoineet nesteensä itse*, joten niiden liikevaihto Valion kanssa oli jäänyt vähäiseksi. ”Tästä oikeudesta ne nyt luopuivat”, mikä siis tarkoitti liikevaihtoa Valion kanssa.

Lisäksi nestemeijerit perustelivat vaatimustaan asukasluvun mukaan ottamisesta sillä, että ne olivat osallistuneet koko Valio-kentän yhteisvastuuseen tukemalla jalostusmeijereitä maitorahaston kautta.⁷⁰⁹ Käytännössä tämä ”tukeminen” tarkoitti Valion ja täydennysmaitoa saaneitten meijerien muutaman pennin korvausta täydennysmaitoa toimittaneille meijereille. Ne joutuivat muutamina talvi-kuukausina, niukan maidon tuotannon aikana, antamaan täydennysmaitoa Hel-

⁷⁰⁷ Katso myös Pöyhönen 2011: 211-212

⁷⁰⁸ Perko 2005: 123. Myöhemmin tulevissa fuusioissa uudet osakkaat saavat osakkeita massan eli omaisuuden mukaan.

⁷⁰⁹ Perko 2005: 123, Into Nummilan mukaan;

Järvinen 2007: 246, ”Mutta yhtäläillä jalostusmeijerit olivat Valiolle tärkeitä; suurin osa liikevaihdosta tuli voim ja juustonmarkkinoinnista ja jalostusmeijerit maksoivat ylivoimaisesti suurimman osan Valion käyttömaksuista.”

singin kulutukseen. Tämän rahaston merkitys oli niin vähäinen, että sitä ei kukaan elossa oleva meijerialalla työskennellyt henkilö muista kuin hämärästi.⁷¹⁰

”Hallintojohtaja Heikki Halkilahden kesällä 2001 laatiman muistion mukaan nestemeijerit lähtivät siitä, että ne ”eräällä tavalla omistivat hankinta-alueensa kuluttajat ja joutuivat nyt ’luopumaan’ valmiista ostovoimaisista markkinoista”.⁷¹¹

Luovutusta tuli siis korvata ottamalla asukasmäärät osakkeiden yhdeksi määräytymisperusteeksi.

”Tämä ei kaikkia osuuskuntia miellyttänyt, mutta asiasta voitiin sopia, jotta Valio Oy saatiin muodostettua.”⁷¹²

Huomattakoon, että kaikki Valioryhmän osuusmeijerit joutuivat luopumaan valmiista ostovoimaisista markkinoista ja vientimarkkinoista. Lisäksi kaikki joutuivat luopumaan valmiista jalostuslaitoksista.

”Kunkin kolmen kriteerin painoarvo omistusta ja päätösvaltaa jaettaessa oli yhtä suuri, kolmasosa (lihavointi kirjoittajan). Lähtökohtana olivat seuraavat vuoden 1991 arvot: Maitomäärä 2 116 096 315 litraa, liikevaihto 6 887 094 000 markkaa ja hankinta-alueen asukasluku 3 830 100.”⁷¹³

Koko valtakunnan asukasluku vuonna 1991 oli 5 029 000. Tuottajain Maito on luettellonut toimintakertomuksessaan 54 kuntaa vuodelta 1991. Lisäksi on 23 kuntaa, joita osuuskunta ei ole luettelossa nimennyt ja joiden asukasmäärä jää näin tuntemattomaksi.

Hallintoneuvoston työryhmä 7.7.1992 oli antanut omistuksesta ja päätösvallasta seuraavanlaiset määritelmät.

”Muutetun Valion yhtiöjärjestys on soveltuvien osin muutoin samansisältöinen Valion sääntöjen kanssa lukuun ottamatta sitä, että osakkeiden omistus ja päätösvalta yhtiökokouksessa perustuu jäsenmeijerin vastaanotettavaan maitomäärään, sen liikevaihtoon Valion kanssa ja sen hankinta-alueen asukasmäärään siten, että **kunkin perusteen painoarvo on yhtä suuri eli yksi kolmasosa (1/3)**. (lihavointi kirjoittajan)

⁷¹⁰ Aerikkala 2007–2009, puhelinhaastattelu 12.1.2009.

⁷¹¹ Perko 2005:123

⁷¹² Perko 2005:123

⁷¹³ Perko 2005: 123.

Yhtiökokouksessa jokainen osake tuottaa yhden äänen. Kokouksessa kukaan osakas ei saa äänestää enemmällä kuin 22/100-osalla kokoukseen osaaottavien yhteenlasketusta äänimäärästä.

Muutospäätökseen saakka Valion sääntöjen 23 §:n varojen jakoperusteen suhdeluvut mahdollisessa purkamistilanteessa lasketaan jäsenenä olovuosien ja osuuksien perusteella, siitä eteenpäin osakkuusvuosien ja osakkeiden perusteella.”

Edellä mainittu Valion ylimääräinen osuuskunnan kokous (3.8.1992) oli tehnyt 5 §:n mukaisen päätöksen, joka kuului näin:

”Hallintoneuvoston puheenjohtaja Niilo Mäki esitti hallintoneuvoston ja hallituksen yksimielisen ehdotuksen, jonka mukaan Valio Meijerien Keskusosuusliike muutetaan osakeyhtiöksi.

Raimo Vuori esitteli kokoukselle ehdotuksen osakeyhtiön yhtiöjärjestykseksi, joka kuului seuraavasti: ks. LIITE D.

Johtaja Heikki Halkilahti esitteli kokoukselle ehdotuksen kullekin jäsenelle tulevien osakkeiden määrästä, LIITE G ⁷¹⁴.

Kokous päätti yksimielisesti muuttaa Valio Meijerien Keskusosuusliikkeen osakeyhtiöksi ja hyväksyä osakeyhtiölle yhtiöjärjestyksen sekä kullekin jäsenelle tulevien osakkeiden määrän edellä esitettyjen ehdotusten mukaisina.”

Näin oli tullut virallisesti hyväksytyä ne kriteerit, joiden mukaan osakkeita jaettiin osakkaille. **Jäsenten omistamat osuudet tai muut pääoman erät oli jakoperusteina jätetty kokonaan huomioimatta.**⁷¹⁵ *Miksi näin meneteltiin, ei perusteluissa mitenkään kerrottu.* Menettely ei vastannut millään tavalla OskL:n 158a §:n tai HE:n 42/1989 tarkoitusta.

Osakkeiden jakamisen arviointia

Jäsenmeijerien suuruutta arvioitaessa ymmärrettäviä olisivat olleet edellä kerrotuista osakkeiden jakamiskriteereistä ne, jotka perustuivat jäsenmeijerin vastaanottamaan maitomäärään ja liikevaihtoon Valion kanssa.

⁷¹⁴ Halkilahti Heikki puhelinhaastattelussa ilmoittaa hävittäneensä tällaiset yhtiökokouksen pöytäkirjan liitteisiin kuuluvat laskelmat.

⁷¹⁵ Mähönen – Villa 2006d, Osakeyhtiö II: 474.

Sen sijaan nestemeijereitten vaatimuksesta kolmas kriteeri *hankinta-alueen asukasmäärä*⁷¹⁶ on käsittämätön *arvioitaessa osuuskunnan suuruutta tai osakkeiden jakoperusteita*. Asukasmääriä ei voi saada yhteismitalliseksi muiden esitettyjen kriteerien kanssa, eli sille ei saa yhteistä nimittäjää. Hankinta-alueettakaan ei voi tarkasti määritellä. Usein eri osuusmeijerien hankinta-alueen rajat ovat ristikkäisiä, eikä jakoa niin ollen voi tehdä esimerkiksi kuntakohtaisesti.

Valion hallintoneuvoston työryhmän lausumassa (7.7.1992) osakkeiden omistus- ja päätösvalta perustuu jäsenmeijerin vastaanottamaan maitomäärään, sen liikevaihtoon Valion kanssa ja sen hankinta-alueen asukasmäärään. Lisäksi on lausuttu, että *kunkin perusteen painoarvo on yhtä suuri eli yksi kolmasosa*. Tätä on vakuutettu toistuvasti.⁷¹⁷ Ylimääräinen osuuskunnan kokous hyväksyi tällaisena esitetyt kriteerit.

Tässä tapauksessa olisi ollut samantekevää, minkälaisia ja minkä suuruisia arvoja kukin kriteeri sisältää. Matemaattisena kaavana se on $(y + z + x)/3 =$ yksi kokonainen tai $(y + z)/2 =$ yksi kokonainen.⁷¹⁸ Valio ei kuitenkaan näitä kaavoja noudattanut.

---

⁷¹⁶ Tätä ovatkin meijerimiehet ihmetelleet ja kovasti arvostelleet:

Savolainen 2009, haastattelu 17.1.2009;

Hytönen 2009, haastattelut 19. ja 22.1.2009. Lisäksi on monia haastateltuja vielä työssä olevia osuusmeijerimiehiä, jotka ovat arvostelleet tätä väestöpohjaan liittyvää kriteeriä. He eivät kuitenkaan halua nimeänsä tässä asiassa tuoda esille. Myös Pellervo-seuran juristi on kuullut runsaasti ihmettelyä tämän väestöpohjakriteerin vuoksi.

Rautio 2009, puhelinhaastattelussa 16.3.2009: osakkeiden jako on aiheuttanut rajua keskustelua ja kovaa arvostelua. Kuitenkin yhteistyö säilyi ja nestemeijerit pysyivät Valioryhmässä.

”Osuustoiminnan neuvottelukunta 2009, Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000-luvulle: ”Määritelmä on tarkoitettu ydinkannanotoksi. – e) Osuuskunta on yhteisesti omistettu ja demokraattisesti hallittu yritys. Tällä tarkoitetaan sitä, että valta osuuskunnissa on jaettu jäsenille demokraattisesti.”

⁷¹⁷ Perko 2005:123.

⁷¹⁸ Tässä kaavassa $y =$ maitomäärä $z =$ liikevaihtoa ja $x =$ asukasmäärää (väestömäärää). Näiden kaikkien painoarvo on sama, kuten oli ilmoitettu päätetyksi.

*Mikäli ei haluttu jakaa osakkeita lakisäännöksen (VOSKL:n 247/1954 158a §:n ja HE:n 42/1989) tarkoittamalla tavalla*⁷¹⁹, niin vaihtoehtona toteutetulle menetelmälle olisi tutkijan mielestä ollut oikeampi ja samalla yhdenvertainen seuraava tapa: *Valion osakkeet olisi jaettu laskennallisesti näin*: 1. Meijerien maitomäärä, joka kerrotaan valtakunnan tilityshinnan keskiarvoisella pennimäärällä,⁷²⁰ 2. Meijerien kokonaisliikevaihto markkoina, josta vähennetään muiden kuin maitotuotteiden osuus prosentteina.⁷²¹ Tällä tavalla kriteerit olisivat olleet yhteismitallisia. Mukana olisi ollut myös nestemäisten tuotteiden myynti Valiolle.

Taulukossa (LIITE 7) on huomioitu vuoden 1991 mejjereitten liikevaihdot, jotka on otettu markkamääräisinä ja joista on vähennetty muut tuotot, sekä vastaanotetut maitomäärät litroina.⁷²² Näistä on laskettu prosenttimäärät suhteessa taulukossa oleviin summiin. Liikevaihtojen ja maitomäärien prosenttiluvut on laskettu kaavalla $(z + y)/2 = ka$ eli $(z = liikevaihdon \% + y = maitomäärän \%)/2 = keskiarvo$. Nämä alla olevat maitomäärän ja liikevaihdon keskiarvoiset prosenttiluvut osoittavat mejjerien keskinäistä suuruutta. Niitä on kautta aikain käytetty mejjereitten koon mittareina.

Taulukkoon (liite 7) on otettu mukaan suuria osuuskuntia, joita ovat Tuottajain Maito, Maitojaloste, Keski-Pohjan Juustokunta, Maito-Aura ja Maito Pirkka. Pääkaupunkiseudulla Tuottajain Maito valmisti ja myi tuolloin nestemäisiä maitovalmisteita, samoin Turun seudulla Maito-Aura ja Tampereen seudulla Maito-Pirkka. Seinäjoella sijaitseva Maitojaloste valmisti ja myi pääasiassa voita ja maitojauhetta kotimaanmyyntiin ja vientiin sekä nestemäisiä maitovalmisteita Etelä-Pohjanmaan kulutukseen. Toholammilla sijaitseva Keski-Pohjan Juustokunta valmisti pääasiassa juustoa, jota myytiin kulutukseen Suomessa sekä vientiin. Maitojalosteen ja Keski-Pohjan Juustokunnan asukasmäärät olivat vä-

⁷¹⁹ Tämä olisi merkinnyt sitä, että mejjerien maksamat osuudet olisivat olleet pääasiallisesti osakkeiden jakoperusteena.

⁷²⁰ Valtakunnallisen keskihinnan käyttö yhdenmukaistaisi mejjereitten tilityshinnat, jotka vaihtelevat riippuen mejjerin kulloisestakin investointi- tai muista kuluja aiheuttavasta vaiheesta.

⁷²¹ Tämä muiden tuotteiden myynnin prosentuaalinen osuus on mainittu liiketilastoissa.

⁷²² Suomen osuusmeijjerien liiketilasto vuodelta 1991

häiset, kun huomioidaan niiden nestemäisten maitovalmisteiden jakelualueet. Sen sijaan vienti mm. Amerikkaan, Venäjälle ja Saksaan olisi merkinnyt melkoista asukasmäärää.

Taulukko (LIITE 8) osoittaa sen kohtuuttomuuden, johon Valio oli tietoisesti päässyt tavoitellessaan ylimääräistä hyvitystä ”kapinoiville” osuuskunnille. Niillä osuuskunnilla, jotka olivat jo tehneet välityssopimuksen, oli mahdollisuus edellyttää asian korjaamiseksi välitysmenettelyä. Tämä toimenpide olisi ollut toteutettavissa siinä vaiheessa, kun mahdollinen kohtuuttomuus ilmeni. Tässä olisi saattanut olla häviämään joutuneilla osuusmeijereillä myös oikeus vedota oikeustoimilakiin tai osakeyhtiölakiin.⁷²³ Yksikään jäsenosuusmeijeri ei tässä asiassa kuitenkaan vedonnut osuuskuntalakiin eikä mihinkään tuomioistuimeen.

Ylimääräisen osuuskuntakokouksen 3.8.1992 esityslistassa oli *hallintoneuvoston työryhmän 7.7.1992 laatima jäsen- ja yhteistyösopimusmalli*. Siinä oli omistus- ja päätösvaltaa koskien seuraava kohta (lihavointi *tutkijan*): **”b) Jäsen ei ole velvollinen vähentämään osakkeiden lukumäärää nykyisistä maksetuista osuusmaksuista, vaikka edellä sovittu osakkeiden jakautumisperuste tähän johtaisi.”**

Tällä sopimuksen sopimusehdolla Valio on ilmeisesti halunnut etukäteen varautua osakkeiden jaon epätäydellisyyden aiheuttamiin osakkaiden esittämiin jälkivaateisiin.⁷²⁴

Taulukossa (LIITE 8) on vuoden 2008 neljän maan suurimman osuusmeijerin liikevaihdot miljoonaa euroina ja vastaanotetut maitomäärät miljoonaa litroina

⁷²³ Annola 2003: 337 ja 94.

Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929), muutettu 17.12.1982/956 3 luku.

⁷²⁴ Saarnilehto 2005:58 Varsinainen ehto on sopimuksen sivumääräys, jolla sopimuksen oikeusvaikutukset asetetaan riippuviksi epävarmasta tulevaisuuden tapahtumasta.

Annola 2003: 94: ”Epätäydellisyys voi kuitenkin olla myös strategista. Strategisen epäselvyyden osalta viitataan yleensä yksityiseen informaatioon. Yksityistä informaatiota omaavan osapuolen käyttäytyessä opportunistisesti hän jättää sopimuksen epätäydelliseksi.”

sekä Valion osakkeet kappalemäärinä. Näiden keskinäiset suhteet on laskettu prosentteina.

Taulukossa (liite 8) oleva Pohjolan Maito valmistaa sekä juustoa että tuoretuotteita. Maitosuomi on hyvin suuri voin ja maitojauheen valmistaja, ja lisäksi se valmistaa maidon tuoretuotteita. Tuottajain Maito ja Länsi-Maito valmistavat pääasiassa tuoretuotteita. Pohjolan Maito on saanut osakkeita tähän mennessä kymmenkunta prosenttiyksikköä **vähemmän** kuin sen suuruus osoittaa. Vastaavasti Maitosuomi on saanut noin 3 prosenttiyksikköä **vähemmän**. Sen sijaan Tuottajain Maito on saanut lähes 12 prosenttiyksikköä **enemmän** osakkeita kuin sen suuruus osoittaa.

Erityisesti taulukossa (liite 7) kiinnittyy huomio siihen, että Pohjolan Maito, joka on selkeästi suurin osuuskunta, on saanut 2300 osaketta Tuottajain Maitoa **vähemmän**. Vastaavasti Maitosuomi on saanut yli 2800 osaketta **vähemmän** kuin Tuottajain Maito, vaikka se on sitä hieman suurempi.

Tutkijan mielestä on käsittämätöntä, miten Valio Osakeyhtiössä on päädytty tällaiseen osakkeiden jakoon. Pöytäkirjoista tai muustakaan materiaalista ei näy miten on tehty laskelmat, joilla tämä Valion lopputulos on saatu syntymään.

On sanottu, että asukasluvun ottaminen kolmantena kriteerinä palveli yhteistä osuustoiminnallista rintamaa. Näin saatiin suurten asukaskeskusten meijerit pysymään mukana Valion muuttamisessa osakeyhtiöksi. Se oli samalla ikään kuin sitä, että suuret nestemäisiä maidon tuoretuotteita valmistavat meijerit pysyisivät valiolaisessa ryhmässä.⁷²⁵

Epäselvää on, esitettiinkö päättäjille kaikki ne laskelmat, joiden perusteella lopulliseen osakkeiden jakoon päädyttiin.⁷²⁶ On mahdollista, että toisella osapuolella, siis tuottajien edustajilla, ei ollut tietoisuutta sopimuksen tarkasta sisällös-

---

⁷²⁵ Hytönen, puhelinhaastattelut 19. ja 22.1.2009.

⁷²⁶ Esittelijänä oli johtaja Heikki Halkilahti Valiosta.

tä eikä sen seurauksista.⁷²⁷ Nämä asiakirjat kuitenkin mainittiin kyseisen pöytäkirjan liitteinä. Nämä liitteet ovat hävinneet tai ne on hävitetty.⁷²⁸ Todettakoon, että OYL:n 6: 6 §:n viimeinen virke on: ”Pöytäkirjat on numeroitava juoksevasti ja säilytettävä luotettavalla tavalla.” OskL 6: 17 §:n 3 mom. viimeinen virke: ”Pöytäkirjat on säilytettävä luotettavalla tavalla.” Tämä tarkoittaa sitä, että ne on säilytettävä pysyvästi. Tässä saattoi olla kysymyksessä OYL:n 25: 2 §:n 2 kohta eli osakeyhtiörikkomus.⁷²⁹ Laiton varojen jako voi olla osakeyhtiörikkos.⁷³⁰ OYL 25:1.1 § 4 kohta: ”Joka tahallaan osakkeenomistajan ja velkojien suojaa loukaten jakaa yhtiön varoja tämän lain säännösten vastaisesti on tuomitava, jollei teko ole vähäinen tai siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, *osakeyhtiörikkoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.”

Voidaan tutkijan mielestä todeta, että samanarvoisuus sekä yhteistyö- ja osuustoiminnalliset periaatteet olivat Valiossa tuolloin vähenemässä. Kysymys lienee myös moraalisisesta käyttäytymisestä. Samalla osuustoiminnallinen aatepohja saattoi heikentyä sen vuoksi, että osakkeiden jako ei noudattanut oikeudenmukaisuutta.

Oikeudenmukaisuus sisältää muun muassa sellaisia elementtejä kuin kohtuus, riittävän tasainen tulonjako, työn ja pääoman tasapuolinen palkitseminen tuo-

⁷²⁷ Saarnilehto 2005: 14. Annola (2005) s. 336

⁷²⁸ Lehtonen 2007: 218 ”Vahingoittamiseksi katsotaan myös kirjanpitoaineiston vieminen paikkaan, jossa se on alttiina turmeltumiselle. Kirjanpitoaineisto voidaan hävittää, kätkeä tai vahingoittaa vain osittain. Tunnuksimerkistö täyttyy silloin, kun jäljelle jääneestä aineistosta ei saada vaikeuksitta oikeaa ja riittävää kuvaa kirjanpito velvollisen toiminnan tuloksesta tai taloudellisesta asemasta.”

⁷²⁹ Mähönen 2009: 384–388 Osakeyhtiölain 13 luvun 1.3 §:n perusteluissa onkin annettu joitain konkreettisia esimerkkejä laittomasta varojenjaosta. (HE 109/2005 vp s. 124)

Koski – Sillanpää 2002 sivu 9:28. ”Pöytäkirjoja eivät koske KPL:n 2:10:n säännökset kirjanpitoaineiston säilytysajasta, vaan pöytäkirjat liitteineen on säilytettävä jatkuvasti luotettavalla tavalla.”

Koski - Sillanpää 2006 sivu 6:20. ”Pöytäkirjat on numeroitava juoksevasti ja säilytettävä luotettavalla tavalla (OYL 6:6). Numerointi voi tapahtua myös kalenterivuositain tai tilikausittain. Pöytäkirjat on säilytettävä jatkuvasti. Niitä eivät koske KPL 2:10:n säännökset kirjanpitoaineiston säilytysajasta.” OYL:n 25: 2 §:n 2 kohta: ”Joka tahallaan rikkoo yhtiökokouksen pöytäkirjan nähtävänä pitämistä koskevaa 5 luvun 23 §:n 4 momentin säännöstä.”

⁷³⁰ Mähönen 2009: 388

tannontekijöinä sekä muut yhteiskunnalliset arvot. Näiden arvojen tulee olla mukana yhtäältä talouselämän yksittäisissä liikesuhteissa ja toisaalta yhteiskunnallisissa toiminnoissa.⁷³¹

Tiettävästi Valio Oy:n osakkaat eivät ole jälkeenkään puuttuneet oikeustoimin osakkeiden jakamisperusteisiin. Näin suomalaisen osuusmeijeritoiminnan yhtenäisyys saatiin mahdollisimman vähin menetyksin säilymään.

”Merkitsehän oikeudellisiin ratkaisuihin turvautuminen liikesuhteessa yleensä epäonnistumista ja myönteisen jatkokehityksen kariutumista.”⁷³² Kuitenkin olisi ollut mahdollista, että tällaisen sopimuksen ne Valion osakkaat, jotka ovat sen johdosta taloudellisesti menettäneet, olisivat voineet oikeustoimin saada säädettyksi pätemättömäksi. Näyttää siltä, että tässä tapauksessa on saattanut olla vaikuttimena poikkeama niin sanotun täydellisen sopimuksen asetelmista⁷³³

4.3.3. Markkinoinnin uudelleen kehittäminen

Valion hallintoneuvosto asetti 14.11.1991 kehittämistyöryhmän, jonka puheenjohtajaksi tuli Valion hallintoneuvoston puheenjohtaja, maanviljelijä Niilo Mäki. Uusia toimikuntia jouduttiin asettamaan vuosittain toiminnoissa tapahtuneiden muutosten ja uusien tavoitteiden vuoksi. Toimikunnat olivat koostuneet yksinomaan jäsenmeijereitten tuottajista. Muutossuunnitelmat olivat sen laatuisia, että arvailtiin osuusmeijereiden johtohenkilöiden omaa asemaansa ajatellen hillitsevän niiden toteuttamisesta. Toimitusjohtajien työasema ei suinkaan ollut yksinomainen jarruttamisen syy. He ehkä pitivät johtamaansa meijeriyritystä siihen aikaan parhaana mahdollisena sekä toimintansa että aatteellisen muotonsa kannalta. Tällaisia näkemyksiä oli myös monilla meijereiden hallinnosta vastaavilla henkilöillä. Tilanne ei ollut omiaan synnyttämään luovuutta.⁷³⁴

⁷³¹ Rudanko 1999. 334

⁷³² Rudanko 1999: 332

⁷³³ Rudanko 1999: 333 sopimukseen sisältyvä ”pakko, petos, erehdys tai muu vastaava”

⁷³⁴ Mäki 2004–2005, puhelinhaastattelu 13.9.2004.

Valio Oy:lle vuosi 1992 oli joka tapauksessa monien suurten muutosten aikaa. Valio muutettiin osakeyhtiöksi, ja hallinto muodostettiin luottamusmiehistä. Kilpailun paine oli kova sekä kotimaassa että ulkomailla. Se vaati nopeaa sopeutumista markkinalähtöiseen kannattavuusajatteluun.⁷³⁵ Kehittämistyöryhmä oli päätenyt esityksessään siihen, että *Valio Oy tulisi osakassopimuksiin perustuen hoitamaan yksin jäsentensä tuottamien maitojalosteiden jakelun ja markkinoinnin*. Osakassopimuksilla on oikeudellisesti sitova vaikutus sopimus-kumppanien kesken, mutta ei sopimus-kumppanien suhteessa yhtiöön.⁷³⁶

Suunnitellun menetelmän oikeudellisuutta kysyttiin kilpailuvirastolta, joka ei antanut asiasta mitään päätöstä. Virasto ei selkeästi ilmaissut kantaansa siitä, oliko kilpailulain mukaista, että Valio Oy omaa merkkiä käyttäen jakeli ja markkinoi jäsentensä tuottamat maitojalosteet. Viraston kanssa oli käyty neuvotteluja tällaisista käytännön toimista vain suullisissa keskusteluissa.⁷³⁷ Kilpailulainsäädännössä lienee tällaisten tapausten varalta täydentämisen paikka eli ennakkotieto tällaisissa tapauksissa, kuten verotusmenettelyssä.⁷³⁸

Valio oli pitänyt menettelyä oikeana ja ryhtynyt osakasmeijereidensä kanssa tekemiinsä sopimuksiin perustuen jakelu- ja markkinointitoimiin jo vuoden 1992 aikana. Kilpailuvirasto oli tämän jälkeen kieltänyt tehtyjen sopimusten toimeenpanon kirjelmällä 11.5.1993.⁷³⁹ Virasto piti tällaista menettelyä horisontaalisena kartellina (KilpRL 6§:n 1 ja 2 k sekä 19 §:n 1 mom)⁷⁴⁰, mutta antoi kuitenkin Valiolle väliaikaisen poikkeusluvan vuoden 1993 loppuun toimintojen uudelleensuunnittelua ja muuttamista varten.⁷⁴¹ Valio saattoi asian kilpailu-

⁷³⁵ Valio 1992a: 2. Toimitusjohtaja Kavetvuon katsaus.

⁷³⁶ Koski – Sillanpää 2006: 4:29

⁷³⁷ Lipponen 2007, Kilpailuviraston erikoistutkija sanoi puhelinhaastattelussa 13.12.2007, että virkamies ei voi antaa näin merkittävässä lausuntoa pelkän suullisen keskustelun perusteella. Hän arveli, että kirjalliseen hakemukseen Valio olisi saattanut saada virallisen tiedon.

⁷³⁸ Verotuslaki 12.12.1958/482: 4 luku Ennakkotiedon antaminen 69 § ja Laki verotusmenettelystä 18.12.1995/1558: 8 luku 84 §.

⁷³⁹ Kilpailuviraston päätös 11.5.1993, 212/67/93.

Laki kilpailunrajoituksista 27.5.1992/480.

⁷⁴⁰ Pokela ja Hiltunen 2004: 1–2.

⁷⁴¹ Valio 1993: 8.

neuvoston ratkaistavaksi. *Se myönsi 2.12.1994 tekemällään päätöksellä Valiolle aikaa liiketoimintojen uudelleenjärjestelyä varten 31.12.1994 saakka.*⁷⁴² Muilta osin viraston päätös pysyi voimassa.

Näin päättyi tässä vaiheessa Valioryhmän yritys ja sen toteuttaminen päästä keskitettyyn maitojalosteiden jakeluun ja markkinointiin. Tällainen sopimukseen perustuva tuotteiden markkinointioikeus oli vaatinut työtä, aikaa ja pääomia. Valion hallituksen puheenjohtaja Kari Inkisen mukaan:

”Virheitä tehtiin, mutta paljon toimintoja myös kehitettiin sekä opittiin. Oppi oli tarpeellinen, sillä siten päästiin etenemään toimintojen kehittämisessä.”⁷⁴³

Valio oli tullut tilanteeseen, jossa sen oli laadittava uudet suunnitelmat myynnin ja markkinoinnin kehittämiseen. Tästä seurasivat aivan uudenlaiset hallinnolliset ja rakenteelliset muutokset. Nämä muutokset käsittivät työryhmän⁷⁴⁴ antaman selvityksen mukaan suunnitelmien vaihtoehtoisia toteutuksia.

Epätietoisuus Valio Oy:n johdossa ei kuitenkaan saanut jatkoa sellaisenaan. Heti vuoden 1994 lopussa kaikki näyttikin aivan toisenlaiselta. Valion toimitusjohtajan viesti katsauksessaan on tulkittavissa monilla tavoin. Hän esittää katsauksessaan sekä hyvää että huonoa näin selkein ja terävin sanoin:

”Valio Oy:lle **vuosi 1994** oli voimakasta yritysrakenteen muutosaikaa ja valmistautumista Suomen EU-jäsenyyteen. Valio-konserni teki tässä tilanteessa tyydyttävän tuloksen. - - - Kannattavuutta kyettiin parantamaan, mikä on ollut välttämätöntä, jotta tavoitteeksi asettamaamme tilityskykyä voidaan ylläpitää uudessa toimintaympäristössä. Euroopan unionin jäsenyys vähentää huomattavasti Valion saamia vientitukia ja muuttaa markkinahintasuhteita.

- - -

⁷⁴² Mäki 2004–2005, puhelinhaastattelu 13.9.2004. Hän totesi haastattelussa mm., että kilpailuviraston antamat toimintaedellytykset, joiden mukaan oli vältettävä monopoli-soitumista, eivät antaneet aikaa.

⁷⁴³ Inkinen 2004, puhelinhaastattelu 11.12.2004.

⁷⁴⁴ Hallintoneuvosto asetti kulloisenkin tarpeen mukaan työryhmän.

Meillä ei ole aikaa hukattavaksi tuotantolaitosrakenteemme rationalisoinnissa. Rationalisointiohjelmaa on vietävä joustavasti ja viisaasti eteenpäin. Tätä työtä on tehtävä sitkeästi ja kestävä luonnollisesti kriittinen keskustelu ja arviointi. Eteneminen edellyttää jatkuvasti ajassa kestäviä, selkeitä perusteita.”⁷⁴⁵

Tässä oli viesti omistajaosakkaille ja niiden tuottajajäsenille. Nyt oli aivan pakko ryhtyä sellaisiin toimiin ja rakennemuutoksiin, jotka eivät tulleet olemaan miellyttäviä, ainakaan kaikille valioryhmäläisille. Tämä näytti tarkoittavan sitä, että sanottiin ”kentällä” mitä tahansa, niin näin oli nyt toimittava. Samansuuntaisia ohjeita osuustoiminnalle antoi myös *Osuustoiminnan neuvottelukunta, mutta vasta vuonna 2005* otsikolla ”Vastuullista suomalaista omistajuutta”.⁷⁴⁶

Kehittämistyöryhmän keväällä 1993 tekemän uuden ehdotuksen mukaan oli mahdollista toteuttaa tehokkuuden ja kilpailukyvyn parantamista kolmen vaihtoehdoisen mallin A, B ja C pohjalta.⁷⁴⁷ Kehittämistyöryhmän yksimielisenä esittämät mallit olivat:

- ”malli A: Meijerien teollisuuden ja markkinoinnin fuusiointi Valio Oy:öön. Jos meijeri oli osakeyhtiö, fuusio olisi helppo. Jos meijeri oli osuuskunta, se perustaisi tuotannostaan diffuusiomenetelmällä, eriyttämällä tuotantonsa, tytäryhtiön, joka fuusioituisi Valioon tai myisi liiketoimintansa tai osakkeensa Valiolle.
- malli B: Teollisuuden ja markkinointitoimintojen vuokraus Valio Oy:lle.
- malli C: Tuotteiden markkinointi Valio Oy:n kautta. Tämä vaihtoehto oli tutuin, se oli vallinnut Valion ja osuusmeijereiden välillä eri painotuksin jo Valion perustamisesta alkaen.”⁷⁴⁸

---

⁷⁴⁵ Valio 1994: 4.

⁷⁴⁶ Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005: 14–15: ”Kiristynvä kilpailu merkitsee ankaria vaatimuksia osuuskuntien suorituskyvyille. Markkinoilla menestyvät yritykset ovat yleensä etevästi johdettuja, kansainvälisessä kilpailussa karaistuneita toimijoita. Osuuskuntien periaatteet ja arvopohja kantavat pitkälle - - - .”

⁷⁴⁷ Lipponen 2007, puhelinhaastattelussa 13.12.2007, että hänen mukaansa kilpailulainsäädännön ja EU:n näitä asioita käsittelevän komission mukaan yritysmuotoja täytyy kohdella samanarvoisina. Hänen mielestään Valion suuren strategisen muutoksen kannalta ei osakeyhtiömuoto olisi ollut välttämätön. Hänen tiedossaan ei tarkasti ole, mitä muita syitä tähän yhtiömuodon muuttamiseen oli.

⁷⁴⁸ Perko 2005: 172.

Tämä viimeksi mainittu malli C ei ollut koko Valioryhmää koskien kuluttajaviraston ja kuluttajaneuvoston mielestä kilpailulainsäädännön mukainen, joten se oli hylättävä. Kuitenkin sitä myöhemminkin aivan vähäisessä määrin jouduttiin käytännössä toteuttamaan.

Kilpailuvirasto oli jo ennen lopullista päätöstä toukokuussa 1993 antanut julkisuuteen tiedon, jonka mukaan se piti ehdottomana sitä, että Valio oli kartelli. Tämän vuoksi viraston johtaja Rauni Hagman oli antanut Valiolle kolme vaihtoehtoa:

1. Valio puretaan
2. yhtiöstä tehdään myös meijerien (tuotantolaitosten) omistaja eli jättimeijeri
3. niin sanottu komissionmalli eli omistajajäsenet määrittelevät tuotteilleen hinnat itse.⁷⁴⁹

Valio päätyi toteuttamaan kehittämistyöryhmän esittämiä vaihtoehtoja A ja B, jotka poistaisivat meijereitten markkinoinnista päällekkäisyyden. Tämä myös vastasi kilpailulainsäädännön mukaista sääntelyä. Valio maitotuotteiden jalostajana ja markkinoijana saavuttaisi säästöjä myynnissä noin 11 miljoonaa markkaa (1,85 miljoonaa euroa), varastoinnissa 50 miljoonaa markkaa (8,4 miljoonaa euroa), jakelussa 40 miljoonaa markkaa (6,73 miljoonaa euroa) ja hallinnossa noin 6 miljoonaa markkaa (1 miljoonaa euroa), eli yhteensä noin 107 miljoonaa markkaa (17 996 105 euroa).⁷⁵⁰

Valioryhmään kuului 1990-luvun alussa 138 jalostuslaitosta ja osuuskuntaa.⁷⁵¹ Näiden kanssa Valio ryhtyi keskittämistoimiin. Kaikki edellä mainitut meijerit

⁷⁴⁹ Perko 2005: 144.

⁷⁵⁰ Mäki 2004–2005, puhelinhaastattelu 13.9.2004; Perko 2005: 120.

⁷⁵¹ Meijerikalenteri 1989; Valion antamat tiedot.

Senaikainen meijeritilanne (31.12.1989) oli yhteenvedona seuraava:

- Valio Meijerien Keskusosuusliikkeen konttorit ja toimipaikat, 17 jalostuslaitosta
- Etelä-Suomen Meijeriliiton alue, 27 osuuskuntaa ja 1 osakeyhtiö
- Länsi-Suomen Meijeriliiton alue, 45 osuuskuntaa
- Itä-Suomen meijeriliiton alue, 29 osuuskuntaa
- Pohjois-Suomen Meijeriliiton alue, 19 osuuskuntaa
- Centrallaget / Keskusosuuskunta Enigheten, 10 osuuskuntaa
- Kotisaari-Ingman Oy, 12 osuustoiminta- ja osakeyhtiömuotoista kilpailevaa yritystä
- Meijeriyhdistykseen kuulumattomia meijereitä, 4 yritystä, joista 3 kilpailevaa

eivät enää tuolloinkaan harrastaneet jalostustoimintaa vaan olivat keräilymeijereitä eli hankintaosuuskuntia.

Talonpoikien keskuudessa on aina ollut valistuneita taloudellisesti ajattelevia henkilöitä. He ovat olleet niitä, jotka ovat tuottajien kokouksissa muistuttaneet, että meijeritoiminnan tulee olla *aatteellisuuden lisäksi myös taloudellista*.⁷⁵² Muutokset alkoivat vähitellen tuntua luonnollisilta, kun otettiin huomioon kasvava kilpailu.

Tässä jää mietittäväksi kysymys, olisiko sittenkin, kiireestä huolimatta, ollut syytä käydä *omistajaosakastahojen kanssa enemmän neuvotteluja*? Huomioitiinko myös riittävästi *toimitusjohtajat* sekä heidän mielialansa ja henkinen asennoitumisensa muutoksiin?

Kaikki valiolaiset osuusmeijerit eivät tulleet mukaan näihin muutoksiin vaan erosivat valiolaisesta yhteistyöstä. Osa niistä jatkoi itsenäistä toimintaa, ja muutamat liittyivät muihin ryhmittymiin. Tämä muodosti ongelman, joka ei kuitenkaan ollut merkittävä. Se käsitti vain kymmenen jäsenosuusmeijeriä.

4.4. Osuuskuntien uudelleen ryhmittyminen

Edellä on kuvauksia suurista meijerien sulautumisista. Kaikki yritykset muodostaa suuria meijeriosuuskuntia eivät kuitenkaan onnistuneet. *Valion varsinainen tavoite oli muodostaa Suomeen yksi osuusmeijeri*. Tämän ajatuksen oli lausunut Valion pääjohtaja⁷⁵³ ainakin jo siinä vaiheessa, kun Normilk Oy oli perustettu vuonna 1990. Tähän otti myönteisen kannan myös Valion hallintoneuvosto, joka oli elokuussa 1989 asettanut rakennekehitystoimikunnan. Se antoi kesäkuussa mietinnön, jossa se suositteli malliksi yhtä ainoaa yritystä, joka hoitai-

---

⁷⁵² Tukeva 2004–2009, puhelinhaastattelu 19.6.2008.

⁷⁵³ Haka 1991: 3.

si sekä jalostuksen että markkinoinnin. Tämän suunnitelman toteuttamisessa on ollut tätä ennen merkittävä asia Normilk Oy:n perustaminen kesällä 1990.⁷⁵⁴

Tämä kauaskantoinen suunnitelma näytti kuivuneen Valion johdon mielissä olemattomiin. Puuttuiko tämän toteuttamiseksi rohkeutta vai pidettiinkö sitä todella täysin mahdottomana senaikaisia asenteita arvioitaessa?

Suunnitelma koko Suomen kattavan osuuskunnan perustamisesta ei kuitenkaan ollut turha. Valion hallintoneuvosto oli tehnyt siitä myönteisen päätöksen. Tästä saatettiin oppia jotakin tulevia suunnitelmia ja ratkaisuja ajatellen. Siinä pitää olla järkevän ajattelun lisäksi annos toisenkin osapuolen eli maidontuottajatahon ymmärtämistä. On myös todettava, että viisautta ja ymmärrystä omaava oppii kaikista epäonnistumisistakin.

4.4.1. Epäonnistunut keskittämisyrittäminen Etelä-Suomessa

Etelän Maidon perustamista koskevan ajatuksen esitti Tuottajain Maidon toimitusjohtaja⁷⁵⁵ elokuussa 1990. Tämä pohjautui edellä mainittuihin Valion suunnitelmiin ja Normilk Oy:n onnistuneeseen esimerkkiin. Etelän Maitoon oli suunniteltu liitettäväksi Etelä-Karjalan Osuusmeijeri Lappeenrannasta, Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuote, Tuottajain Maito Itäiseltä Uudeltamaalta, Osuuskunta Satamaito Porista, Osuuskunta Maito-Pirkka Tampereelta sekä Osuuskunta Maito-Aura Turusta.⁷⁵⁶

Mikäli näin muodostettu suurosuuskunta olisi saatu aikaan, sen maitomääräksi olisi tullut 700 miljoonaa litraa, joten se olisi ollut kutakuinkin samansuuruinen kuin vähän aikaisemmin perustettu Normilk Oy. Tämän suunnitellun osuuskun-

---

⁷⁵⁴ Valio 1990: 3.

⁷⁵⁵ Heino, Jukka Tuottajain Maito Oy:n eläkkeellä oleva toimitusjohtaja.

⁷⁵⁶ Mäkinen 2004: 181.

nan alue olisi käsittänyt Etelä-Suomen linjalta Pori–Parikkala. Sen piirissä olisi tullut olemaan 2/3 Suomen kuluttajista.⁷⁵⁷

Suunnitellusta sulautumisesta irtautuivat osuuskunnat Maito-Aura, Maito-Pirkka ja Satamaito. Nämä osuuskunnat uskoivat, että sulautuminen olisi vain heikentänyt niiden asemaa. Toisena perusteluna erillään olemiselle ne pitivät sitä, että näin päätösvalta säilyisi maakunnassa. Muuhun yhteistyöhön osuuskunnat olisivat olleet valmiita.⁷⁵⁸

Tässä kielteisessä ratkaisussa oli näennäisesti vaikuttamassa kaksi tekijää: maakunnallinen ja taloudellinen ajattelu. Kuitenkin tämä suunnitelma toteutettuna olisi merkinnyt mahdollisuuksia tuotannon uudelleen suuntaamiseksi muun muassa siten, että Etelä-Suomen suurten kaupunkien kasvava kulutusmaidon tarve olisi tullut turvatuksi. Myös mukaan tulleiden meijerien tuotanto olisi voitu keskittää.⁷⁵⁹

Sulautumista vastustavia maakuntia oli kolme: Satakunta, Varsinais-Suomi ja Häme. Niissä olleet osuusmeijerit olivat tuohon aikaan taloudellisesti vahvassa kunnossa.⁷⁶⁰ Sulautumiseen myönteisesti suhtautuvia maakuntia olivat Savo, Karjala ja Uusimaa. Jos katsotaan kauas meijerien historiaan, niin voidaan nähdä tietyn suuntaista kehitystä. Aikoinaan kyläajattelu oli tärkeä asia. Kylässä saattoi olla jopa useita mejjereitä. Sitten tuli kunta- eli pitäjakohtainen ajattelu. Jokaisessa kunnassa tuli olla kirkko ja mejjeri.⁷⁶¹ Kuitenkin aikaisemmin 1990-

⁷⁵⁷ Normilk 1991: 9. Toimintakertomuksen mukaan maitomäärä vuonna 1990 oli 774 miljoonaa litraa. Ks. myös Mäkinen 2004: 181.

⁷⁵⁸ Mäkinen 2004: 181.

⁷⁵⁹ Heino, haastattelu 8.10.2008.

⁷⁶⁰ Hyrskyluoto Jorma, Maito-Pirkan toimitusjohtaja oli haastattelussa 7.1.2005 sitä mieltä, että sulautuminen olisi heille ollut taloudellisesti epäedullinen. Maidontuottajat olivat sulautumista vastaan, jossa vaikuttimena oli myös maakunnallinen kanta.

Heino Jukka, Kauppaneuvos Tuottajain Maidon eläkkeellä oleva toimitusjohtaja sanoi haastattelussa 7.1.2005, että nämä sulautumisesta irtautuneet olivat taloudellisesti hyvässä kunnossa niihin aikoihin.

⁷⁶¹ Tunkkari 1999: 8. ”Keski-Pohjanmaalla ei hevin lähdetty mejjerien väliseen yhteistyöhön pitäjänrajojen yli ennen 1960-lukua” – – – ”Kehitystä suurempiin yksiköihin kuitenkin tapahtui. Sitä edelsivät viime sotien jälkeen pienten kylämeijerien yhdistelyt suuremmiksi, tavallisesti koko kuntaa käsittäviksi mejjereiksi siellä, missä niitä samassa pitäjässä oli vielä useampia.”

luvulla oli maakuntakohtainenkin kiintymys tärkeä.⁷⁶² Pienen piirin asenne lievenee ajan myötä ja aletaan hyväksyä laaja-alainenkin suunnittelu. Siihen vaikuttavat voimakkaasti meijeritoiminnassa juuri taloudelliset tarpeet. Maidontuottaja tekee työtä yleensä kaikkina viikonpäivinä. On selvää, että työstään haluaa kohtuullisen korvauksen. Näin mielet muuttuvat myönteisiksi suunnitelmille pienten meijeriyksiköiden liittymisestä suuriin yksiköihin.

Paljon kuitenkin riippuu siitä, miten asiat maanviljelijälle eli tässä tapauksessa maidontuottajalle esitetään. Asioita edistävien tai sitä yrittävien henkilöiden on pidettävä mielessä se, että tuottaja on aina itse saanut määrätä työaikansa. Tämä siitä huolimatta, että maidon lypsämiset ja muut siihen liittyvät työt on tehtävä ajallaan. Kuitenkin ero on siinä, että kukaan maidon jalostustoiminnassa mukana oleva ei ole esittämässä käskyjä ja vaatimuksia työssään olevalle maidontuottajalle. Maanviljelijällä on ollut itsenäisyys ja tietynlainen vapaus, ja sitä hän on pitänyt rankan työnsä hyvänä puolena.

4.4.2. Markkinointi keskittyy

Valio Oy:n tuli tehdä suunnitelmat siten, että maitojalosteiden tuotanto siirtyisi kokonaisuudessaan sen haltuun. Näin suunnitelmat tulisivat vastaamaan kilpailulainsäädännön tarkoitusta. Valion suunnitelmissa oli toteuttaa tämä siten, että se ostaisi jäsenmeijereiden tuotantovälineet tai vuokraisi niitä. Valion hallitus edellytti, että suunnitelmat pyritään toteuttamaan jäsenmeijereiden kanssa vapaaehtoisesti neuvotellen.⁷⁶³ Suunnan tavoitteelle osoittavat rakennetyöryhmän keskittämismallit A, B ja C.⁷⁶⁴ Näitä on tarkasteltu edellä luvussa 4.3.3. (Markkinoiden uudelleen kehittäminen).

---

⁷⁶² Tunkkari 1999: 31 totesi, että Meijeriliiton johtokunta korosti erikoisesti maakunnallisen yhteistyön merkitystä.

⁷⁶³ Tiedot Valio Oy:stä on saatu Valion vuosikertomuksista ja haastatteluin.

⁷⁶⁴ Mäki 2004–2005, puhelinhaastattelussaan 13.9.2004 esitti vaihtoehdot pelkistettyinä:

malli A: Meijeri myy tuotantolaitoksensa Valiolle, joka ryhtyy maidonjalostajaksi sekä hoitaa myös myynnin ja markkinoinnin;

malli B: Meijeri vuokraa tuotantolaitoksensa Valiolle ja samalla luovuttaa maidonjalostuksen sekä markkinoinnin Valiolle;

Varsinaiseksi tavoitteeksi asetettiin kaikkien valiolaisten jäsenmeijerien sulautuminen Valio Oy:öön. Ensimmäisinä sulautuivat Maitokaari Oy ja Normilk Oy. Valion hallintoneuvosto hyväksyi nämä kokouksessaan 1.11.1993. Sulautuvat osakeyhtiöt olivat tehneet päätöksensä yhtiökokouksissaan, Normilk Oy 28.10.1993 ja Maitokaari Oy 1.11.1993. Kaupparekisteriin sulautumiset merkittiin 29.6.1994. Näiden sulautuneiden osakeyhtiöiden omistajaosuuskunnat saivat sulautumissopimuksen mukaisesti Valion osakkeita. Valio Oy otti vastatakseen osakkaiden velkoja sulautumissopimuksista ilmenevällä tavalla. Seuraavia sulautumisia olivat Nilsin Meijeriteollisuus Oy, Promilk-Teollisuus Oy ja Vierejän Meijeriteollisuus Oy, jotka sulautuivat suoraan Valio Oy:öön. Nämä olivat EOYL 734/1978: 14 luvun mukaisia absorptiosulautumisia. Ne merkittiin kaupparekisteriin 28.12.1994.

Normilk Oy:n perustajaosuuskunnat perustivat Osuuskunta Normilkin, joka toimii yhteistyössä jäsentensä kanssa kustannusten leikkaamiseksi ja päällekkäisyyksien karsimiseksi. Tällainen toiminta tekee siitä erikoislaatuisen osuuskunnan meijerikentässä. Se ei ole tuotantoa eikä maidon hankintaa harjoittava laitos vaan vapaamuotoinen yhteistyöelin.⁷⁶⁵ Vuoteen 1998 mennessä sen jäseniin kuuluivat myös Osuuskunta Lapin Maito, Osuuskunta Maitojaloste sekä Koilliskuntain, Evijärven, Härmän Seudun, Korttesjärven, Kauhavan ja Alavuden Osuusmeijerit. Maitokaari Oy perustettiin uudelleen 25.1.1995..

---

malli C: Meijerien ja Valion kesken tehtyjen osakassopimusten nojalla myynti ja markkinointi luovutetaan Valiolle, mutta teollisuus jää osuuskunnalle.

Tulkoon tässä mainituksi, että tasavallan presidentti myönsi maanviljelysneuvoksen nimen ja arvon Valion pitkäaikaiselle hallintoneuvoston puheenjohtajalle Niilo Mäelle. Hän jäi tehtävästään ikänsä vuoksi eläkkeelle 24.4.1997. Hän oli puheenjohtajana kaikissa niissä toimikunnissa, jotka olivat kehittämässä valiolaista meijeritoimintaa kolmannessa kehitysvaiheessa. Hallintoneuvoston rivijäsen hän oli vuodesta 1982 alkaen. Hallintoneuvoston puheenjohtajana hän toimi vuodesta 1991 alkaen kautensa loppuun vuoteen 1997 saakka. Hän oli meijeritoiminnassa aikansa suurmiehiä. Hänen vaikutusvaltansa oli maidontuottajien keskuudessa hyvin voimakas, ja häneen myös luotettiin. Asioita esitellessään hän oli erittäin selkeäsanainen ja kykeni jäsentelemään asiansa selkeästi ilman papereita.

Tiedot Valio Oy:n toimintakertomuksista vuosilta 1992–1995.

⁷⁶⁵ Nikkari 1992, 2007 ja 2009, kirje 12.12.2007;

Vatanen 1998, Maito ja Me 10/1998.

Vuokrasopimuksia tekivät malli B:n mukaan Etelän Maitokunta, Finn milk Oy, Hämeen Osuusmeijeri ja Osuuskunta Maito-Aura. Nämä vuokrasopimukset tulivat voimaan 1.6.1994. Kauhajoen Osuusmeijeri teki vuokrasopimuksen, joka tuli voimaan 1.7.1994. Vuoden 1995 aikana vuokrasopimuksen tekivät Iisalmen Osuusmeijeri ja Kiuruveden Osuusmeijeri sekä Suonenjoen Ympäristön Osuusmeijeri. Nämä vuokrasopimukset tulivat voimaan 1.1.1995.⁷⁶⁶

Iisalmen Osuusmeijeri valitsi tuotantovälineiden vuokrauksen malli B:n mukaisesti. Tässä Osuusmeijerissä oltiin sitä mieltä, että jos se olisi luopunut tuotantovälineistään A-mallin mukaisesti, se olisi kärsinyt isot taloudelliset menetykset. Tämä johtui siitä, että osuuskunta omisti keskellä kaupunkia useiden hehtaarien kokoisen kiinteistön. Mikäli Iisalmen Osuusmeijeri olisi saanut varallisuudestaan kirjanpitoarvon mukaisesti Valion osakkeita, se olisi menettänyt taloudellisesti.⁷⁶⁷ Iisalmen osuusmeijerin hallinto oli varuillaan eikä sulautunut niillä ehdoilla, joita jo vuonna 1992 ehdotettiin. Korostettakoon tässä, että mm. Osuuskunta Maitojaloste ja Keskipohjan Juustokunta hyväksyivät sumeilematta ehdot sellaisinaan. Tämä tapahtui osuustoiminnallisen yhteishengen mukaisesti. Samalla ne menettivät suuren ylikapasiteetin, jota Valio sai käyttää ilmaiseksi hyväkseen myöhemmin. Näitä on tarkasteltu edellä.

Markkinointisopimukset tekivät malli C:n mukaisesti Kansallis-Meijeri-Osuuskunta, Laaksojen Maitokunta, Kaustisen, Kuusamon, Kyrönmaan, Lammim, Liperin ja Härmän Seudun Osuusmeijerit sekä Osuuskunta Maitokolmio. Näiden kanssa siis sovittiin, että Valio markkinoi niiden maitojalosteet. Nämä meijerit jäivät itsenäisinä harjoittamaan omaa jalostustaan mutta olivat valmiit markkinointiyhteistyöhön Valion kanssa.⁷⁶⁸

Kainuun Osuusmeijeri oli sopinut Valion kanssa vain leipäjuuston ja UHT-tuotteiden markkinoinnista. Muun osan se markkinoi itse ja Ingman Foods Oy:n

---

⁷⁶⁶ Valio 1994: 8.

⁷⁶⁷ Perko 2005: 175. Esa Juntunen 17.11.2004 oli kertonut, että myytyämme aikanaan kiinteistömme saimme ison tontin ansiosta kymmenkertaisen voiton. Meijeri olisi täten hävinnyt runsaasti, jos se olisi luovuttanut kiinteistönsä Valiolle.

⁷⁶⁸ Perko 2005: 176.

kautta. Näin Ingman sai Kainuusta sellaisia tuotteita, joita se ei itse valmistanut.⁷⁶⁹

Kärsämäen Osuusmeijeri sopi yhteistyöstä Kainuun Osuusmeijerin kanssa ja Ähtärin Osuusmeijeri Maito-Pirkan kanssa. Ähtärin Osuusmeijeri osti Finn milk Oy:n osakkeita. Se lopetti oman tuotantonsa, mitä Valiokin oli sille suositellut. Kauhajoen Osuusmeijeri sulautui Osuuskunta Maitojalosteeseen 1995.⁷⁷⁰

Etelän Maitokunta ja Hämeen Osuusmeijeri joutuivat etsimään uusia vaihtoehtoja, kun Valion kanssa tehty vuokrasopimusaika umpeutui. Hämeen Osuusmeijeri sulautui Maito-Pirkkaan vuonna 1997 ja Etelän Maitokunta Maito-Auraan vuonna 1999.

Eniten huolta kannettiin etukäteen Turun, Porin, Tampereen ja Hämeenlinnan alueella toimivista osuusmeijereistä. Ne edustivat yhdessä viidesosaa valiolaisesta maidosta. Näiden osuuskuntien pelättiin jäävän sulautumisten ulkopuolelle tai tyytyvän tekemään pelkästään markkinointisopimuksen. Alueen neuvotteluissa ei kuitenkaan saatu syntymään päätöstä. Tällä alueella saatettiin pelätä sitäkin, että osuuskunnat joutuvat Valio Oy:ssä maksumiehiksi, ja siksi ne torjuivat sulautumisen. Ne jopa suunnittelivat jäämistä kokonaan Valion ulkopuolelle. Tämä olisi saattanut tarkoittaa yhteistyötä Ingman Foods Oy:n kanssa. Maito-Auralla oli yhteistyösuunnitelmia ruotsalaisen Arlan kanssa. Ne jäivät kuitenkin toteutumatta.⁷⁷¹

Länsisuomalaisten Osuuskunta Maito-Pirkan ja Maito-Auran sekä Kainuun Osuusmeijerin johto ja jäsenet olivat todenneet, että he voivat ilman suurta riskiä ruveta itse pakkaamaan ja myymään maitotuotteitaan. Tämä johti siihen, että Valio alkoi maksaa näille osuuskunnille maidosta enemmän kuin muille meijereille ja antoi niille uusia hyväkatteisia tuotteita valmistettavaksi.⁷⁷² Lisäksi Valio maksoi hyvän vuokran niiden kiinteistöistä. Näin tehtiin siksi, että saa-

---

⁷⁶⁹ Perko 2005: 176.

⁷⁷⁰ Perko 2005: 176.

⁷⁷¹ Perko 2005: 176.

⁷⁷² Perko 2005.

tiin *Maito-Aura ja Maito-Pirkka vuonna 1994 vuokraamaan tuotantovälineensä Valiolle*. Tähän olivat Maito-Pirkan edustajat tyytyväisiä, mutta Valion muut omistajat eivät vaan hyväksyivät menettelyn ”pitkin hampain”.⁷⁷³

Valion vuokrasopimus Maito-Auran ja Maito-Pirkan kanssa saatiin syntymään vuoden 1994 aikana *vuoteen 1998 jatkuvaksi*. Tällöin ei sovittu mitään siitä, miten meneteltäisiin sopimuksen suhteen sen päättyessä. Valio ei halunnut jatkaa sopimusta, koska se edellytti ylimääräistä lisähintaa ja vuokraa enemmän kuin muille Valioryhmän jäsenille.⁷⁷⁴

Sopimuksen ollessa päättymässä Maito-Aura ja Maito-Pirkka, joita kutsuttiin yhteisellä nimellä Länsi-ryhmäksi, aloittivat suoranaisen maitosodan. Siihen osallistui myös Kainuun Osuusmeijeri, joka yhdessä Maito-Pirkan kanssa aloitti Aito-Maito Fin Oy:n kanssa maitotuotteiden markkinoinnin.⁷⁷⁵ Se ulottui Kainuusta Pirkanmaalle sekä pääkaupunkiseudulle, jolloin se vaikutti Valion lisäksi myös Ingman Foods Oy:n markkinoihin. Länsiryhmä maksoi Valiolta saamaansa ylimääräistä lisähintaa vastaavan suuremman tilityshinnan maidontuottajilleen.

Huomattavin merkitys oli kuitenkin sillä, että ryhmä markkinoi maitotuotteitaan Aito-Maito-merkkiä käyttäen alle Valion ja muiden maidonjalostajien tukkuhintojen. Lisäksi Maito-Pirkka toimitti maitojalosteita pääkaupunkiseudulle, niin ikään alhaisella hinnalla. Tällainen kilpailu jatkuessaan aiheutti kaikilla osapuolilla sen, että maidon tilityshinta tuottajille alkoi jatkuvasti alentua. Toisaalta vähittäishinnat eivät alentuneet kovinkaan suurella määrällä, koska kauppa otti kilpailusta tulevan hyödyn suurimmaksi osaksi itselleen.

⁷⁷³ ”Näin osuuskuntien tilityskyky oli koko vuokra-ajan hyvä. ”omistajat olivat erittäin tyytyväisiä”, Maito-Pirkan toimitusjohtaja Jorma Hyrskyluoto toteaa.

⁷⁷⁴ HE 176/2001 4:19 §: 61. ”Yhdenvertaisuusperiaate. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi osuuskunnan jäsenten yhdenvertaisen kohtelun periaatteesta ja perusteettoman edun antamiskiellosta.” (OskL 4:19 §.)

Mähönen – Villa 2006c: 92 Säännös (OYL 1:7 §:n 2. virke) koskee yhtiökokouksen ja yhtiön johdon päätöksiä sekä yhtiön johdon tekemiä muitakin toimenpiteitä, kuten tiettyä osakkeenomistajaa suosivia liiketoimia.

⁷⁷⁵ Aito-Maito Fin Oy:n oli aikaisemmin perustanut Kainuun Osuusmeijeri. Se oli jo vuosina 1991–1992 tehnyt Valion kanssa yhteistyösopimuksia, joista se kuitenkin luopui. Tämä merkitsi siis perääntymistä tehdyistä sopimuksista.

Näin rajun kilpailun vuoksi tilanteesta huolestui Valion ja Ingman Oy:n lisäksi myös Maataloustuottajain Keskusliitto (MTK). Se arvioi, että tällainen kilpailu pahimmassa tapauksessa alentaa maidontuottajille maksettava tilityshintaa jopa 40–50 penniä/litra.⁷⁷⁶ Tämä saattaisi aiheuttaa maidontuottajille noin 900 miljoonan markan (151,4 miljoonan euron) menetyksen.

Valio teki kovan paineen keskellä huomattavan tarjouksen kilpaileville osuuskunnille. Neuvottelu pidettiin 14.4.1997 Valion ja osuuskuntien hallintoneuvostojen kesken. Valio epäili, että toinen osapuoli ryhtyisi vaikeuttamaan sopimuksen syntymistä ja ryhtyi sen vuoksi taktikoimaan. Osuusmeijerien Eläkekassa ilmoitti erottavansa jäsenyydestään ne osuuskunnat, jotka eivät ole yhteistyössä Valion kanssa.⁷⁷⁷ Valio teki mm. Maito-Auralle tarjouksen, joka merkitsi todella huomattavia etuja, mutta edellytti sulautumista Valioon tai vaihtoehtoisesti tuotantolaitoksen vuokraamista Valiolle.⁷⁷⁸

Tarjous oli seuraavanlainen: 420 osaketta (täytyi tarkoittaa Valion osakkeita) nimellisarvoltaan 8,4 miljoonaa markkaa (1,4 miljoonaa euroa), jonka vuotuinen tuotto olisi ollut 840 tuhatta markkaa (141,3 tuhatta euroa). Meijeristä Valio olisi maksanut 50 miljoonaa markkaa (8,4 miljoonaa euroa). Kiinteistön myynnin vaihtoehtona oli meijerin vuokraus. Vuokraa Valio olisi maksanut 4 miljoonaa markkaa (673 tuhatta euroa) vuodessa.

Sulautumisvaihtoehto hylättiin, minkä vuoksi Valio teki 30.5.1997 uuden tarjouksen, ja senkin osuuskuntien hallintoneuvostot hylkäsivät. Maito-Aura kuitenkin jo saman vuoden 3. syyskuuta hyväksyi Valion tarjouksen, jonka yksityiskohtia ei kirjallisuus kerro, vaan ainoastaan sen, että sulautumisen sijaan syntyi tuotantolaitoksen vuokrasopimus. Maito-Auran hallitus vielä äänesti tästäkin sopimusehdotuksesta, mutta hyväksyi sen äänin 3–2. Kainuun Osuusmeijeri on sulautunut Osuuskunta ItäMaitoon vuoden 2009 aikana. Sulautuminen on merkitty kaupparekisteriin 1.1.2010.

---

⁷⁷⁶ Perko 2005: 239.

⁷⁷⁷ Osuusmeijerien Eläkekassa oli osuusmeijerien ja niiden henkilökunnan omistama ja sen piti olla itsenäinen ja Valiosta riippumaton.

⁷⁷⁸ Mäkinen 2004: 212.

Valion tarjoukseen tyytymättömät *Osuuskunta Maito-Pirkka* ja *Kainuun Osuusmeijeri* perustivat yhdessä vuonna 1998 Aito-Maito Fin Oy:n. Yhtiön tarkoitus oli markkinoida osakkaidensa tuotteita AITO-merkkiä käyttäen. Kainuun Osuusmeijeri oli käyttänyt markkinoinnissaan merkkiä jo vuodesta 1994. Suurimittaisuudessaan ja äkillisyydessään toimintaa voidaan kuvata sanoilla ennenkuulumatonta osuusmeijeritoimintaa. Tästä oli kummallekin kiistan osapuolelle hyvin haitalliset vaikutukset.⁷⁷⁹

Valiossa tällainen markkinointitoiminta huomioitiin merkittävänä taloudellisena ja aatteellisena menetyksenä. Jostain syystä Valion vuosikertomuksessa 1998 toimitusjohtaja mainitsee *Osuuskunta Maito-Pirkan* ja Hämeen Osuusmeijerin, mutta hän ei mainitse Kainuun Osuusmeijeriä. Sen kielteinen vaikutus oli kuitenkin Valiolle samaa luokkaa kuin muiden edellä mainittujen.⁷⁸⁰ Hämeen Osuusmeijeri oli sulautunut *Osuuskunta Maito-Pirkkaan* samana vuonna, ja sulautuminen kirjattiin kaupparekisteriin 30.9.1998.

Sopu näiden osuuskuntien ja Valion välillä syntyi kuitenkin vuonna 2000. Valio antoi sekä Kainuun Osuusmeijerille että *Osuuskunta Maito-Pirkalle* uuden tarjouksen, joka tyydytti kumpaakin. Samoin markkinointiyhtiö Aito Maito Fin Oy yhtyi sopimukseen. Tämän mukaan osuuskuntien tuotantotoiminta siirtyi Valiolle 10 vuoden vuokrasopimuksella, joka on ollut kummallekin osuusmeijerille taloudellisesti hyvä.⁷⁸¹

---

⁷⁷⁹ Kainuun Osuusmeijeri 1993–2002: 1999: 4. Toimitusjohtaja selosti Aito-ryhmän tuotteiden myyntiä ja markkinointia, jotka hoidettiin Kainuun Osuusmeijerin ja Maito-Pirkan perustaman yhteisen markkinointielimen Aito Maito Fin Oy:n toimesta. Kasvutavoitteet vuodelle 1999 oli asetettu erittäin korkealle eli 41 %:iin. Tavoite oli kuitenkin osoittautunut liian korkeaksi eli keskimäärin puoleen asetetusta. Tämä oli pakottanut ohjaamaan tuotantoa heikosti kannattavaan maitojauheeseen.

⁷⁸⁰ Valio 1998: 6. Toimitusjohtaja katsauksessaan selitti mm vuoden 1998 laskusuuntaista tuloskehitystä sillä, että *Osuuskunta Maito-Pirkan* ja Hämeen Osuusmeijerin kanssa liiketoiminta päättyi. Tämä hänen mukaansa merkittävästi vähensi Valion vastaanottamaa maitomäärää ja samalla jalostusmääriä. Myös kotimaan kiristynyt kilpailu alensi katteita.

⁷⁸¹ Hyrskyluoto 2009, kertoi puhelinhaastattelussa 31.12.2009, että vuonna 2000 tehty sopimus oli hyvä, mutta ei kuitenkaan niin hyvä kuin olisi ollut vuonna 1998 tehdyn tarjouksen mukainen.

Sopimuksen teon Valion kanssa ratkaisivat lopulta taloudelliset seikat. Kainuun alueella oli myös maidonkeräilykilpailun aloittanut naapurimeijeri, jonka keräilylinja ulottui miltei Kainuun meijerin vierelle. Haastattelujen mukaan yksityisenkin yrittäjä oli tehnyt tarjouksen.⁷⁸²

Osuusmeijerien yhteisen rintaman säilyttämistä virittelivät ulkopuolisista järjestöistä ehkä vain MTK:n edustajat. Aikoinaan niin väkevästi kuulutettu aate ei saanut kovin suurta merkitystä. Kainuun Osuusmeijeri ja Osuuskunta Maito-Pirkka toimivat kuitenkin osuuskuntina ja olivat siten aatteessa mukana.⁷⁸³

Sopimukset vaativat kilpailuviraston luvan. Tämä johtui siitä, että sopimuksen syntyminen vahvisti Valion asemaa markkinajohtajana.

Kilpailuvirasto hyväksyi *ehdollisena* sopimuksen 20.6.2000⁷⁸⁴, mikä viivytti sopimuksen täytäntöönpanoa. Valio Oy sitoutui toimittamaan raakamaitoa vuosittain kotimaan markkinoilla toimiville Valioryhmästä riippumattomille varteenotettaville tosiasiallisille ja potentiaalisille kilpailijoilleen enintään 150 miljoonaa litraa. Tämän lisäksi samassa kilpailuviraston päätöksessä:

Valio on puolestaan muun ohella sitoutunut tarjoamaan kohdassa 1 tarkoitetun raakamaidon meijerikäsittely- ja pakkauspalveluja vakionestemaidoksi (maito, piimä, kerma ja viili), vähälaktoosisiksi nestemaitotuotteiksi sekä asiakkaan reseptillä asiakkaan toimittamista lisäraaka-aineista (esimerkiksi hillot ja bakteerit) tuotettaviksi maitojalosteiksi tavanomaisella Valion käytössä olevalla valmistustekniikalla (esimerkiksi tavalliset maustamatomat ja maustetut jogurtit) syrjimättömin ja kustannusvastaavin hinnoin.

Kilpailuvirasto korotti raakamaidon toimitusvelvollisuutta 35 miljoonalla litrala siinä vaiheessa, kun Mejeriandleslaget Milka liittyi valioryhmään ja siitä tuli Valio Oy:n osakas⁷⁸⁵. Milka vastaanotti vuonna 2011 maitoa 35,7 miljoonaa litraa ja sen liikevaihto oli 28,4 miljoonaa euroa. Tämä edelleen vahvisti Valion markkina-asemaa.

⁷⁸² Määttä 2004, puhelinhaastattelu 11.8.2004.

⁷⁸³ Määttä 2004, puhelinhaastattelu 14.8.2004.: Kainuun Osuusmeijerille oli tehnyt tarjouksen yksityinen yritys, jota osuuskunta ei huolinut. He eivät suostuneet Valionkaan aikaisempaan tarjoukseen, koska se ei tyydyttänyt johtoa eikä edustajistoa. He kuitenkin toimivat osuuskuntana ja siten noudattivat aatetta. Se ei kuitenkaan yksin riittänyt.

⁷⁸⁴ MAO 301/09

⁷⁸⁵ MAO 301/09

Lisäksi kilpailuvirasto velvoitti kaupan toteutumisen ehtona Valion myymään AITO-tuotemerkin. Valio ei kuitenkaan toistuvista yrityksistään huolimatta saanut merkkiä kaupaksi. Virasto vapautti Valion myyntivelvoitteesta. Se ei kuitenkaan antanut Valiolle tai sen yritysryhmään kuuluville yrityksille lupaa käyttää merkkiä tietyssä määrää aikana.⁷⁸⁶

Hämeenlinnan Osuusmeijeri teki raakamaitokiintiötä koskevasta asiasta Kilpailuvirastolle selvityspyynnölle, joka eteni markkinaoikeuteen saakka.

MARKKINAOIKEUS MAO/09 dnro 249/08/KR. Antopäivä 22.6.2009

Hämeenlinnan osuusmeijeri > Kilpailuvirasto

- kilpailurajoitusasia – yrityskauppa - valitusoikeus - tutkimatta jättäminen.

Asian käsittely kilpailuvirastossa

Asian vireilletulo

Hämeenlinnan Osuusmeijeri on kirjelmässään 4.12.2007 pyytänyt kilpailuvirastoa selvittämään sisältyykö Valio Oy:n kilpailijoilleen myymäänsä 185 miljoonaa litraan raakamaitoa sellaisia eriä ja asiakkaita, jotka eivät ole lopputuotemarkkinoilla Valion kilpailijoita. Osuusmeijeri on selvityksessään katsonut, ettei Valion Lidlin merkillä valmistamia tuotteita tule lukea raakamaitokiintiöön.

Ratkaisu

Kilpailuvirasto on katsonut, ettei toimenpidepyyntö anna aihetta toimenpiteisiin, ja poistanut asian käsittelystä.

Perusteluissa Kilpailuvirasto ei ole ottanut kantaa, tuleeko Valion kaupan merkeillä varustamat tuotteet laskea mukaan 185 miljoonaan litraan.⁷⁸⁷ Lisäksi virasto on todennut, että virasto voi tietyissä olosuhteissa hakemuksesta poistaa yrityskaupalle asetetun ehdon tai lieventää sitä, mutta ei sen sijaan tiukentaa sitä. Kilpailuvirasto on lausunut, että Valion noudatettavaksi on lisäksi edellä

---

⁷⁸⁶ Kilpailuvirasto 2003: 26.

⁷⁸⁷ MAO 301/09 sivu 1 of 9

mainituissa yrityskauppapäätöksissä asetettu sitoumus⁷⁸⁸ (edellä sisennettynä oleva teksti, josta kilpailuvirasto käyttää nimitystä rahtipakkaussitoumus).

Kilpailuvirasto on rahtipakkaussitoumuksen tarkoituksen sekä sen, ettei Kilpailuvirasto ehdollisen yrityskauppapäätöksen tehtyään enää voi tiukentaa noudatettavaksi määräämiään sitoumuksia, huomioon ottaen katsonut, että Valio voi lukea kaupan merkillä valmistamansa tuotteet raakamaitokiintiöön kuuluvaksi.⁷⁸⁹

ASIAN KÄSITTELY MARKKINAOIKEUDESSA

Valitus

Hämeenlinnan Osuusmeijeri valituksessaan markkinaoikeudelle vaatinut, että markkinaoikeus kumoaa Kilpailuviraston päätöksen hyväksyä Valion kaupan merkeillä valmistamat tuotteet 185 miljoonan litran maitokiintiöön (kuuluvaksi) ja palauttaa asian Kilpailuvirastolle uudelleen käsiteltäväksi. Lisäksi osuuskunta on vaatinut, että markkinaoikeus kieltää Kilpailuviraston päätöksen täytäntöönpanon väliaikaisesti markkinaoikeuskäsittelyn ajaksi. Osuuskunta on vielä vaatinut, että markkinaoikeus velvoittaa Kilpailuviraston korvaamaan sen asianosaiskulut 750 eurolla ja arvonalisäverolliset oikeudenkäyntikulut 12.256,61 eurolla lisättynä oikeudenkäyntimaksun määrällä korkoineen.⁷⁹⁰

Valitusoikeus

Osuuskunta on perusteluissaan maininnut muiden muassa, että se käsittelee ja jalostaa raakamaitoa sekä valmistaa vuosittain maitotuotteita yli 100 miljoonaa litraa. Osuuskunta on Valion kilpailija ja asiakas ollen riippuvainen Valion toimittamasta raakamaidosta, jota se hankkii 2/3 tarvitsemastaan maidosta Valiolta Arla Ingmanin kautta. Arla Ingman läpilaskuttaa kyseiset erät suoraan osuus-

---

⁷⁸⁸ MAO 301/09 sivu 2 of 9

⁷⁸⁹ MAO 301/09 sivu 2 of 9

⁷⁹⁰ MAO 301/09 sivu 2 of 9

kunnalta. Osuuskunnan liiketoiminta perustuu siten Valion toimituksiin, jotka puolestaan perustuvat edellä viitattuihin Kilpailuviraston asettamiin ehtoihin.⁷⁹¹

Kirjelmänsä lopussa osuuskunta toistaa aikaisemmin asiassa lausuttua. Osuuskunta arvio: Jos Valiolle sallitaan oikeus lukea edellä viitattuun 185 miljoonan litran kiintiöön private label –valmistus, kaupan keskusliikkeille osuuskunnan raakamaidon saanti vaarantuu. Lisäksi osuuskunta toteaa: Nyt kysymyksessä olevan Lidl-maidon valmistuksen ohella Valiolla ei ole mitään estettä toimittaa raakamaidon kiintiöstä suoraan valmista maitoa Keskolle ja SOK:lle. Osuuskunta vielä korostaa: Valituksenalaisella päätöksellä on erittäin suuri taloudellinen merkitys Valion asiakkaan ja kilpailijan asemassa olevalle Hämeenlinnan Osuusmeijerille. Lopuksi osuuskunta varmistele valitusoikeuttaan toteamalla: *Myös oikeuskäytännössä on todettu, että yrityskaupan osapuolten lisäksi muulla henkilöllä tai oikeushenkilöllä voi olla valitusoikeus* Kilpailuviraston päätöksestä yrityskauppa- ja valvontaa koskevassa asiassa, jos päätös koskee tällaista henkilöä tai oikeushenkilöä hallintokäyttölain 6 §:ssä tarkoitettulla tavalla.⁷⁹²

MARKKINAOIKEUS (MAO 301/09)

Ratkaisu:

Markkinaoikeus jättää valituksen tutkimatta ja hylkää Hämeenlinnan oikeudenkäyntikuluvaatimuksen.

Markkinaoikeus velvoittaa Hämeenlinnan osuusmeijerin korvaamaan Valio Oy:n oikeudenkäyntikulut 5.830 eurolla. Korvaukselle on suoritettava viivästyskorkoa korkolain 4 §:n 1 momentissa tarkoitetun korkokannan mukaan siitä lähtien, kun kuukausi on kulunut siitä päivästä, jona tämä päätös on ollut asianosaisten saatavissa.

Hämeen Sanomat kirjoitti Hämeenlinnan Osuusmeijeristä 14.2.2012, otsikolla ”Meijeri aiotaan säilyttää”. Lehti haastatteli osuuskunnan hallituksen puheenjohtaja Olli Palmua ja toimitusjohtajaa Risto Koskea. Palmu totesi, että osuuskunnassa on osattu tehdä oikea päätös, kun se solmi yhteistyösopimuksen Ing-

⁷⁹¹ MAO 301/09 sivu 2 of 9/

⁷⁹² MAO 301/09 sivu 2-3

man Foodsin kanssa. Sen sijaan yhteistyö Valion kanssa Palmu mukaan olisi johtanut siihen, että heillä ei olisi enää omaa tuotantolaitosta eikä omaa tuotantoa.. Me teemme vain omaa työtämme ja annamme muiden sotia. Tällä Palmu viittasi Valion tiedotukseen ”mittava maidontuonti Ruotsista”, jossa oli mainittu Hämeenlinnan Osuusmeijeri käyttämä ruotsalainen maito.⁷⁹³ Ruotsalaisen maidon osuus on runsas 30 % osuuskunnan vuoden tuotannosta, joka on noin 110 miljoonaa litraa.. Oman maidonvastaanoton Koski arvio olevan tänä vuonna 39 miljoonaa litraa. Vajaus täyttyy Valion toimittamasta raakamaidosta, jota asiaa on edellä käsitelty markkinaoikeuden ratkaisussa. Siihen aloite tuli Hämeenlinnan Osuusmeijerin selvityspyynnöllä kilpailuvirastolle 4.12.2007.

Valio poikkesi periaatteistaan

Keskusosuusliike Valion periaateohjelmassa vuodelta 1980 oli mm. seuraavaa:

”Jäsenmeijereille maksamissaan maitovalmisteiden tilityshinnoissa keskusliike pyrkii mahdollisimman tasapuoliseen hinnoitteluun siten, että erityyppisten meijerien tilityskyky olisi mahdollisimman samansuuruinen.

Keskusliike hoitaa jäsenmeijereiltä ostettujen maitovalmisteiden tilitykset siten, että eri valmisteiden kannattavuus meijereille on keskimäärin sama.”⁷⁹⁴

Valio Oy oli yhtiömuodon muutettuaan ilmoittanut toimivansa edelleen *osuustoiminnallisten periaatteiden* mukaisesti. Tässä oli kuitenkin ristiriita Osuuskuntien Maito-Auran, Maito-Pirkan ja Kainuun Osuusmeijerin suhteessa Valion kanssa. Osuustoiminnalliset periaatteet ja VOskL:n säännökset eivät enää varsinaisesti sitoneet Valio Oy:tä. Sen sijaan sen olisi pitänyt huomioida osakeyhtiölain (EOYL) 734/1978 säännös 8:14.1 §, jonka mukaan ”hallitus tai muu 12 ja 13 §:ssä tarkoitettu yhtiön edustaja ei saa ryhtyä sellaiseen oikeustoimeen tai muuhun toimenpiteeseen, joka on omansa tuottamaan osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle epäoikeutettua etua yhtiön tai toisen osakkeenomistajan kustannuksella”.⁷⁹⁵ Edelleen 8:14.2 § 2 mom. lausuu, että ”yhtiön edustaja ei saa

⁷⁹³ Tämän tiedotuksen Valio Oy poisti internetistä vielä samana päivä kuin se annettiin.

⁷⁹⁴ Valiolaisen osuusmeijerijärjestön periaateohjelma 1980: 19 ja 26.

⁷⁹⁵ EOYL 734/1978 16:9 § 3 ja 4 k, Osakeyhtiörikkomus

noudattaa yhtiökokouksen tai yhtiön muun elimen päätöstä, joka on tämän lain tai yhtiöjärjestyksen vastaisena päätös”.

Osakeyhtiön johdolla on velvollisuus edistää yhtiön etua eli toimia yhdenmu-
kaisesti kaikkia osakkeenomistajia kohtaan.⁷⁹⁶

Tässä yhteydessä on todettava, että suurin osa valiolaisista osuusmeijereistä suostui noudattamaan Valion asettamia suunnitelmia, eivätkä esittäneet omia erillisiä ehtoja tai vaatineet poikkeavia hyvityksiä. Yhteistyön merkitys oli enimmäkseen oivallettu.

Mejeriandelslaget Milka oli vielä vuoden 2003 aikana tehnyt toiminnassaan huomattavia muutoksia. Monenlaisia toiminnan järjeistämisiä oli meneillään ja toteutettunakin. Edelleen vuoden 2004 alussa oli suunnitelmia, joilla pyrittiin toiminnan tehostamiseen. Lisäksi keskittäminen antoi mahdollisuuden myydä vapautuneita käytössä olleita koneita ja kalustoa, joiden myynnistä tuli huomattava voitto.⁷⁹⁷ Osuuskunnassa oltiin vielä tuohon aikaan tulevaisuuden suhteen varsin toiveikkaita.⁷⁹⁸

Milkan juustonvalmistus Vöyrissä lisääntyi lähes 12 %, ja sen omien juustojen myynti kasvoi yli 20 %. Kiinteiden tuotteiden käsittely keskitettiin Vöyrin meijeriin. Vastaavasti Vaasassa ja Pietarsaareissa sekä Porissa tavarankäsittely lopetettiin. Lisäksi yhteistoimintaneuvottelut aloitettiin Helsingissä. Niiden tarkoituksena oli keskittää kaikki toiminnot kokonaan 1.6.2004 Vöyrin meijeriin. Vöyrin laajeneva kapasiteetti tarjosi yhteistyömahdollisuuksia muiden meijeriyritysten kanssa. Muutenkin toimintojen keskittämisen edellä kerrotulla tavalla uskottiin parantavan tulosta huomattavasti.⁷⁹⁹

---

⁷⁹⁶ Mähönen ja Villa 2006d: 115.

⁷⁹⁷ Milka 2003: 13. Liiketoiminnan muut tuotot, Koneiden ja kaluston myynnin tuotot 3 494 000 euroa.

⁷⁹⁸ Milka 2003: 34. Toimitusjohtajan katsaus. ”Jäljellejääneiden Milkan omistajien tulevaisuus vaikuttaa tällä hetkellä valoisammalta kuin kokonaiseen vuosikymmeneen.”

⁷⁹⁹ Milka 2003: 4–5; Kackur 9.11.2004.

Epävarmuustekijöinä olivat tulevaisuutta ajatellen EU:n laajeneminen sekä maidonjalostusta ja maidontuotantoa koskeva uusi markkinointipolitiikka. Uhkana oli myös maitotuotteiden tullien korottaminen Venäjällä. Valitettavaa Milkalle oli myös 70 maidontuottajan siirtyminen muihin meijereihin. Syynä siihen oli meijerin matalahko maidon tilityshinta tuottajille. Toimitusjohtaja vaihtui vuoden 2004 alussa.⁸⁰⁰

Maidontuottajien kadon lisäksi meijeriä kohtasi vuonna 2003 vastoinkäyminen. Milkan Pedersören meijerissä pakattu maito, joka oli viety kauppoihin 6.11.2003, haisi ja maistui pahalta. Tämän vuoksi 50 000 litraa maitoa jouduttiin ottamaan kaupoista takaisin meijeriin.⁸⁰¹ Tällainen vika maidossa voi johtua monestakin syystä. Yhtenä syynä voi olla lehmille syötetty rehu, joka antaa maidolle väkevän maun. Sen ei kuitenkaan välttämättä tarvitse pilata kokonaisen päivän aikana pakattua maitoa. Syynä saattoi olla myös viallinen pakkausmateriaali. Huuhdevettäkin oli voinut jäädä putkistoon, jolloin ensimmäisissä pakkauksissa oleva maito saattoi olla virheellistä.

Ongelma tästä suureni, kun Helsingin Sanomat sai asiasta tiedon. Se toi samassa yhteydessä esiin muutama vuosi aikaisemmin sattuneen tapauksen, jolloin voihin oli päässyt listeriabakteeria. Lehti kirjoitti ”listeriaepidemiasta” ja kertoi neljän ihmisen kuolleen ja parinkymmenen sairastuneen listeriabakteerin aiheuttamaan listerioosiin.⁸⁰² Alkulähteeksi paljastuivat tehtaan valmistamat voina-pit. Listeriatapauksen jälkeen tehtiin tutkimuksia jopa geenitekniikkaa käyttäen.

⁸⁰⁰ Milka 2003: 4. Sture Kackur jäi eläkkeelle oltuaan Milkan toimitusjohtajana 30 vuotta. Hänen tilalleen tuli valtiotieteen lisensiaatti Johnny Gädda, joka aloitti toimitusjohtajana 1.1.2004.

⁸⁰¹ Härkönen 2003, Helsingin Sanomien artikkeli 9.11.2003

⁸⁰² Mukka 1999. Helsingin Sanomien artikkelissa 19.3.1999 Kackur haastattelussa myöntää, että listeriabakteerilla, jota esiintyi heidän voinapeissaan, oli yhteys epidemian. Kackur lisää, että kysymyksessä oli Suomen oloissa harvinainen bakteerityyppi. Hän myös pahoitteli sitä, että asia vedettiin voimakkaasti esille jo ennen kuin tutkimukset asiasta olivat valmistuneet. Viranomaiset pyrki alkuvaiheessa arvioimaan, että viemäriverettä olisi päässyt voinpakkaukseen. Jopa neuvottiin välttämään Milkan kaikkien muidenkin tuotteiden käyttämistä. Kackur kummastelee Kansanterveyslaitoksen aktiivisuutta aiheuttaa ahdinkoa ihmisille. Hän myös muistuttaa, että bakteeriin sairastuneet ovat olleet ennestään vakavasti sairaita. Hänen tietämänsä mukaan listeriasta on harvoin vaaraa terveille ihmisille. Kaikki asiasta kertoneet viranomaiset eivät tuntuneet sanomisiaan loppuun asti harkinneen.

Härkönen 2003, Helsingin Sanomien artikkeli 9.11.2003

Näin saatiin näyttöä siitä, että Milkan valmistamissa voinapeissa oli samaa bakteeria, jota oli havaittu joissakin sairaustapauksissa. Tämä tutkimustyö oli tehty tutkijoiden mielenkiinnosta asiaan. Kuitenkaan oikeudellista näyttöä ei ole voitu vahvistaa. Molemmat tapaukset aiheuttivat Milkalle huomattavia taloudellisia menetyksiä.⁸⁰³ Tilikauden 2003 tulos oli kaikesta huolimatta tasapainoinen ja toiminnan keskittämisen vuoksi osittain tarpeettomaksi tulleen käyttöomaisuuden myynnin ansiosta voitollinen.⁸⁰⁴

Meijeriosuuskunta Milkaa koetteli edellä todettua tuntuvammin tuonti ulkomailta ja sen synnyttämä voimakas kilpailutilanne. Etenkin puolalaisen edamjuuston tulo pohjoismaisille markkinoille tuotti ongelmia. Sen hinta oli noin 30 %:a alhaisempi kuin mihin Milkan tuotantolaitos hinnoittelussaan kykeni. Myös muualta ulkomailta alkoi tulla edamtyyppisiä juustoja. Tämä merkitsi rajua muutosta osuuskunnan talouteen, koska se oli erityisesti keskittynyt edamjuustojen tuotantoon ja markkinointiin ja oli saanut siitä tuntevan osan tuloksestaan.⁸⁰⁵

Milka ilmoitti 4.11.2004, että se lopettaa Pietarsaaren tuotannon vuodenvaihteeseen mennessä. Samalla se ilmoitti, että Pietarsaaren meijeriltä irtisanoitaan 33 työntekijää ja Vöyrin meijeristä 9. Lisäksi se irtisanoi Helsingin ja Ruotsin toiminnoista 6 henkilöä.⁸⁰⁶ Vuoden 2004 aikana käytiin Mejeriandelslaget Milkan ja Valio Oy:n kesken neuvotteluja aikaisempaa tiiviimmästä yhteistyöstä. Tähän johtivat erityisesti edellä todetut vastoinkäymiset, jotka olivat aiheuttaneet taloudellisia menetyksiä ja myös arvovaltatappioita. Neuvottelujen tuloksena saatiin aikaan ratkaisu, jonka mukaan Valio osti tuotantolaitokset Milkalta, joka jatkoi toimintaansa maidon hankintaosuuskuntana. Se vastaanotti jäseniltään maidon, jonka se myi Valiolle edelleen jalostettavaksi ja välitti meijerituot-

---

⁸⁰³ Kackur haastattelu 9.11.2004;

Örndahl haastattelu 2.11.2004. Örndahl oli johtajana Enighetenillä ja Milkalla vuosina 1974–1995.

⁸⁰⁴ Milka 2003: 8–11.

⁸⁰⁵ Gädde 2004, puhelinhaastattelu 14.12.2004.

⁸⁰⁶ Hämeen Sanomat 2004, 6.11.2004: 16.

teita jäsenilleen. Nämä toimet tehtiin vuoden 2005 aikana.⁸⁰⁷ Milka merkittiin Valion omistajaosakkaaksi 9.1.2006.⁸⁰⁸

Jäätelö ja lastenruoka. Kilpailu Ingman Foods Oy:n kanssa kiristyi 2000-luvulla niin, että Valion jäätelön osuus jäi alle puoleen Suomessa myydystä jäätelöstä. Tämä saattoi olla syynä siihen, että Valio päätti luopua vuonna 2004 jäätelön valmistuksesta ja markkinoinnista sekä lastenruuan markkinoinnista. Näistä oli Valion toimitusjohtaja vuosikertomuksessa 2004 sanonut lyhyesti, että tilikauden aikana Valio oli myynyt jäätelötuotantonsa Nestlélle ja lastenruokaliiketoimintansa Royal Numicolle.

Valion hallitus oli toimintakertomuksessaan 1.1.–31.12.2004 maininnut niin ikään lyhyesti, että tilinpäätöksessä oleviin liiketoiminnan muihin tuottoihin sisältyy jäätelö- ja lastenruokaliiketoiminnoissa syntynyttä voittoa 102 miljoonaa euroa. Tätä Valion Valiojäätelön myyntiä entiset ja nykyiset meijerialan henkilöt meijerimiehet ovat pitäneet joko huonona tai hyvänä asiana.⁸⁰⁹ Jäätelön myynti oli tätä edeltävänä vuonna 2003 Valion koko konsernin liikevaihdosta 4,1 % eli **64,2 miljoonaa euroa**. Emo Valio Oy:n liikevaihdosta jäätelön myynti oli vuonna 2003 eli myyntiä edeltäneenä vuonna 4,5 %.⁸¹⁰ Vertailun vuoksi todettakoon, että vuonna 2008 Valion markkinoille tuomat 83 uutuutta lisäsivät liikevaihtoa **51 miljoonaa euroa**. Tämä osoittanee, että jäätelötuotannon myyminen aiheutti huomionarvoisen loven liikevaihdon vähenemisenä.

Jäätelö- ja lastenruokaliiketoimintojen myynti tuotti Valiolle omaisuudenluovutusvoittoa 102 miljoonaa euroa.⁸¹¹ Samalla tietävästi välttyttiin jäätelötehtaan

---

⁸⁰⁷ Valio 2004: 37.

⁸⁰⁸ Valio 2006: 39.

⁸⁰⁹ Puhakka 2004 ja 2008 puhelinhaastattelu 2.8.04 sanoi, että Valiojäätelön myynti tuntui pahalta asialta;

Rinta 2004, puhelinhaastattelu 28.5.04 ja 29.3.09 tiesi, että jäätelö oli Valion toiminnassa pieni osa, mutta se oli varsin tuottava. Hän piti Valiojäätelöä varsinaisena yhtiön lippulaivana;

Aakula 2008, puhelinhaastattelu 27.2.2008 sen sijaan piti jäätelötuotannon myyntiä hyvänä asiana.

⁸¹⁰ Valion 2004b hallituksen toimintakertomus 2003 ja 2004.

⁸¹¹ Valio 2004b: 37.

koneiston ja laitteiden uusimiselta, jolloin muihin tärkeisiin investointeihin voitiin panostaa.

4.4.3. Vastavoimien vaikutusta uudelleen ryhmittymisessä

Yhteistoiminnan ja sovittujen periaatteiden mukaisin ehdoin ovat heti vuoden 1995 aikana Valiolle tuotantonsa myyneet Valion suurimmat tuotantolaitokset Normilk Oy, Maitokaari Oy ja Promilk Oy. Tätä ennen vuonna 1992 Maitokaari Oy -ryhmittymään olivat liittyneet Osuuskunnat Tuottajain Maito ja Idän Maito sekä Nurmeksen Osuusmeijeri. Kaikki viimeksi mainitut kolme jäivät Valion hankintaosuuskunniksi. Näiden lisäksi useat muut meijerilaitokset olivat vuokrasopimuksilla luovuttaneet tuotantolaitoksensa ja tuotantonsa Valiolle.

Valion johdonmukaisena pyrkimyksenä on ollut toiminnan järkeistäminen rakennekehitykseen ryhdyttäessä ja sitä jatkettaessa. Se ei kuitenkaan ole onnistunut edistämään rakennekehitystä kaikkien jäsentensä kanssa. Yhteistoimintaneuvotteluissa on tullut erimielisyyksiä, joilla näyttää olevan pitkäaikaisia vaikutuksia. Tässä tarkastellaan muutamia merkittäviltä tuntuvia tapauksia, joissa neuvottelut ovat pääosiltaan pysyvästi kariutuneet. Tarkastelu kohdistuu myös niihin osuusmeijereihin, jotka ovat sopineet erimielisyytensä ja palanneet takaisin valiolaiseen yhteistoimintaan.

Osuuskunta Satamaito (perustettu vuonna 1981), joka oli alkujaan Porin Ympäristön Osuusmeijeri, on nykyään Valion *omistajaosuuskunta*. Se on kuitenkin jäänyt Valioryhmän ulkopuolelle 1.5.1994 alkaen. Se vastaanottaa maitoa noin 45 miljoonaa litraa vuodessa ja valmistaa siitä kaupanesteitä kulutukseen. Vastaanotetusta maidosta yli jäävä osa on myyty muille meijereille. Satamaito toimii siis edelleen itsenäisenä osuusmeijerinä, joka omistaa jalostuslaitoksensa ja tuotantovälineensä. Lisäksi se hoitaa itse tuotteidensa markkinoinnin.⁸¹²

---

⁸¹² Oksman 2005–2010, puhelinhaastattelu 23.11.2007.

Osuuskunta Satamaidon ratkaisua jäädä itsenäiseksi meijeriksi tukivat satakuntalaisten mielestä monet sekä taloudelliset että aatteelliset perustelut. Syynä oli osittain maakunta-ajattelu eli uskottiin, että tämä ratkaisu osaltaan vaikuttaisi Satakunnan säilymiseen maakuntana. Taloudellisesti osuuskunta pysyi vahvalla pohjalla. Sen tilityshinta maidontuottajille oli muihin osuuskuntiin verrattuna enimmäkseen parempi ja toisinaan monista seikoista johtuen vähän alempikin.

Neuvottelut Valion kanssa sujuivat tasa-arvon merkeissä. Lopputulos oli kuitenkin se, että Valion esitys Satamaidon tuotantovälineiden luovuttamisesta Valiolle myynnin tai vuokrauksen kautta ei toteutunut. Valion vuokrasopimus tarkoitti sitä, että Satamaidon tuotanto olisi kahden vuoden kuluttua kokonaan lopetettu. Tämä ei onnistunut, koska satakuntalaisten me-henki oman meijerin säilyttämiseksi oli ehdoton.⁸¹³ Näin Satakunnassa oli päättynyt maidon jalostus ja markkinointi Valion kautta. Satamaito ei ole tämän ratkaisun takia menettänyt maidontuottajia.⁸¹⁴

Suonenjoen Ympäristön Osuusmeijeri⁸¹⁵ sijaitsee etäällä kaupungeista. Lähin suuri meijeri on noin 50 kilometrin päässä Kuopiossa. Suonenjoki on aikoinaan valmistanut pääasiassa voita. Ainakin vuodesta 1989 sen valmistukseen on kuulunut myös raejuusto. Maidon vastaanotto oli samana vuonna noin 32 miljoonaa litraa. Osuuskunta kuului valiolaiseen meijeriperheeseen. Vuonna 1995 se vuokrasi meijerinsä ja sen tuotantotoiminnan Valiolle.

Suonenjoen Ympäristön Osuusmeijerin kanssa sovittiin vuokra-ajaksi viisi vuotta, ja sopimus sisälsi vuoden irtisanomisajan. Valio sanoi vuokrasopimuksen irti sen oltua voimassa noin vuoden ajan. Tämä oli hätäilyä ja samalla yllättävää.⁸¹⁶ Asiasta käytiin neuvotteluja lähes vuoden verran. Suonenjoki olisi

---

⁸¹³ Talvitie 2008, haastattelu 17.10.2008.

⁸¹⁴ Kalli 2008, haastattelu 30.1.2008. Kansanedustaja Timo Kalli on ollut Satamaidon hallituksen puheenjohtajana 26 vuotta.

⁸¹⁵ Perustettu vuonna 1915.

⁸¹⁶ Annola 2003: 254 Kolmanneksi dynaamisen sopimusjärjestelyn voidaan katsoa sisältävän sopimuksesta johdettavia irtisanomisperusteiden rajoituksia, vaikka lähtökohtana toistaiseksi voimassa olevassa sopimuksessa olisikin vapaa irtisanomisoikeus.

halunnut säilyttää vuokraamassaan meijerissä jalostustoiminnan. Syrjäinen sijainti vaikutti mielialoihin siten, että maidontuottajat katsoivat joutuvansa alistetuksi ja siten saavansa huonomman aseman kuin keskeisillä alueilla sijaitsevat osuusmeijerit. Tarkoituksena oli myös säilyttää paikkakunnalla meijerin työpai-
kat.⁸¹⁷

Suonenjoen kaltaisia syrjäseutuja ovat olleet myös Kainuu ja Lappi sekä itäiset Savon ja Pohjois-Karjalan alueet, joiden osuusmeijeritoiminnasta on ollut pu-
hetta aiemmin tässä tutkimuksessa. Kuitenkin viimeksi mainitulla alueella osuusmeijeritoiminta oli jopa niin aktiivista, että siellä keskittymiset lähtivät
liikkeelle ensimmäisten joukossa. Eräs tällainen oli Joensuun Osuusmeijeri.⁸¹⁸

Valio irtisanoi vuokrasopimuksen siksi, että Suonenjoen valmistus oli vähäistä, ja samoja tuotteita valmistettiin jo siinä vaiheessa sellaisissa mejereissä, joissa se määrällisesti oli moninkertaista.⁸¹⁹ Osuusmeijeri Suonenjoella jatkoi kuitenkin omaa valmistustaan ja lisäsi vielä tuotantoonsa kulutusmaidot. Tämän seurauksena Alueosuuskunta Promilk joutui vuonna 1997 erottamaan Suonenjoen Ympäristön Osuusmeijerin osuuskunnastaan. Ratkaisevana tekijänä oli taloudellinen kannattamattomuus. Kumpikaan osapuolista ei varsinaisesti ollut rikkonut vuonna 1995 tehtyä vuokrasopimusta. Valio halusi, että meijeri olisi myynyt tuotantolaitoksensa sille, minkä seurauksena Suonenjoelta olisi loppunut meijeritoiminta kokonaan.⁸²⁰ Suonenjoen Ympäristön Osuusmeijeri muutti nimensä vuonna 1997, ja sen uudeksi nimeksi tuli Osuuskunta Maitomaa. Tässä vaiheessa Valio menetti maitoa n. 27 miljoonaa litraa vuodessa.

---

⁸¹⁷ Hynninen 2005, puhelinhaastattelu 12.1.2005;

Lampela 2005, puhelinhaastattelu 14.1.2005.

⁸¹⁸ Salmi 2003: 46, kirjoitti osuvasti tämän suuntaisesta asiasta. Hän nimesi väestö- ja työpaikkakehitykseltään ongelmallisiksi alueiksi Pohjanmaan eteläosan, valtaosan Etelä-Pohjanmaasta, Pohjois-Satakunnan, Pohjois-Pirkanmaan, Keski-Suomen reuna-alueet ja eteläisen Pohjois-Pohjanmaan. Nämä alueet ovat Salmen mukaan päivittäisen vuorovaikutusalueen ulkopuolella.

⁸¹⁹ Esimerkiksi Valion tehtaalla Seinäjoella voituotteita valmistettiin yli 40 miljoonaa kiloa ja valmistuskapasiteettia oli riittävästi koko valtakunnan kulutukseen. Seinäjoella valmistetaan nykyisin myös raejuusto. Seinäjoella sijaitseva Osuuskunta Maitojaloste vastaanottaa maitoa yli 200 miljoonaa litraa, joten Seinäjoella riittää sekä valmistuskapasiteettia että raaka-ainetta. Valio keskittikin kaiken rasvatuotteiden valmistuksen Seinäjoelle.

⁸²⁰ Mäki 2004–2005, puhelinhaastattelu 22.4.2005.

Osuuskunta Maitomaa aloitti yhteistyön Ingman Foods Oy:n kanssa vuonna 2005.⁸²¹ Tämä johtui siitä, että se ei enää pienenä maidonjalostajana kyennyt toimimaan yksinään.⁸²² Sen vastaanottama maitomäärä oli 2009 noin 62 miljoonaa litraa.⁸²³ Se toimittaa Ingmanille valmistamia maitotuotteita ja jatkaa siten meijeritoimintaansa. Syitä siihen, miksi näin kävi, on turha punnita; kummallakin osapuolella oli omat tavoitteensa. Tapaus on kuitenkin syytä merkitä *Valion epäonnistumisten sarjaan*.

Kymppimeijerit erosivat Valioryhmästä kesällä 1994 neuvottelujen ja kiistojen jälkeen. Nämä osuuskunnat olivat kuitenkin Valion omistajaosakkaita Limingan Osuusmeijeriä lukuun ottamatta. Ne eivät hyväksyneet Valion osakeyhtiöksi muuttamista niillä ehdoilla, joita kaikille Valioryhmään kuuluville osuusmeijereille ehdotettiin. Ne muodostivat niin sanotun Kymppimeijeri-ryhmän.⁸²⁴ Hämeenlinnan Osuusmeijerin silloisen toimitusjohtajan mukaan tätä *ryhmää ei olisi muodostettu, jos Valion johdon suhtautuminen heidän kantaansa olisi ollut rakentava*.⁸²⁵

Nämä Kymppimeijerit eivät halunneet luopua omasta osuusmeijeristään, vaan halusivat jatkaa meijeritoimintaa. Siihen oli kullakin meijerillä omat syynsä, joita kaikkia ei voi kartoittaa. Osa tunsi, että heitä kohdeltiin liian määräävästi. Ehkä yleisimpänä syynä näillä osuuskunnilla oli, että ainakin oma tuotanto säilyisi.⁸²⁶ Se tuntui itsenäiseltä ja omalta, vaikka varsinainen itsenäisyys kuitenkin

---

⁸²¹ Maitomaa valmistaa nestemäisiä tuotteita kulutukseen ja jalostaa Ingmanille voita, rasvasekoitteita ja raejuustoa.

⁸²² Riihimäki 2004, haastattelu 23.12.2004.

⁸²³ Lampela 2005, puhelinhaastattelu 14.1.2005

⁸²⁴ Vennola 1995, Kymppimeijereihin kuuluivat vuonna 1995 Kainuun, Kärämäen, Kuusamon, Limingan ja Paavolan Osuusmeijerit, Kansallis-Meijeri-Osuuskunta, Laaksojen Maitokunta, Hämeenlinnan Osuusmeijeri, Osuuskunta Maitokolmio ja Osuuskunta Satamaito. Kaksi viimeksi mainittua ovat nykyisin itsenäisiä osuusmeijereitä.

⁸²⁵ Ijäs 2003, puhelinhaastattelu 4.2.2003.

⁸²⁶ Lampela 2005, puhelinhaastattelu 14.1.2005. Suonenjoen Osuusmeijerin / Osuuskunta Maitomaan toimitusjohtaja Jouko Lampela korosti haastattelussa oman tuotannon säilyttämisen tarvetta. Tätä olivat pitäneet tärkeänä osuuskunnan jäsenet. Siinä ei onnistuttu, josta syystä osuuskunta erosi Valiosta. Tästä on tutkimusta Suonenjoen Osuusmeijerin kohdalla.

kin meni. Kymppiryhmä alkoi vähitellen toimia yhteistyössä *Ingman Foods Oy:n*⁸²⁷ kanssa ja jäi näin Valioryhmän ulkopuolelle.

Kilpailulain vastainen menettely kymppiryhmää kohtaan

Valio Oy ryhtyi 1.1.1995⁸²⁸ hintakilpailuun kohdistuen sen Kymppimeijeriryhmään. Meijeriryhmittymä vetosi Valion toiminnasta Kilpailuvirastoon. Toimenpidepyynnön tekijät olivat Hämeenlinnan Osuusmeijeri, Kainuun Osuusmeijeri, Osuuskunta Maitokolmio ja Osuuskunta Satamaito. Asiaa tutkittuaan *virasto* esitti kilpailuneuvostolle 27.3.1996 seuraavaa:

- Valio oli määrävssä markkina-asemassa nestemaitotuotteiden valmistuksessa ja markkinoinnissa;
- Valio oli ottanut käyttöön nestemaitotuotteiden alennustaulukon käyttäen väärin määrävää markkina-asemaansa; (KilpRL 7 §:n 2 ja 4 k)
- Valio oli tarjonnut markkinarahaa sellaisella tavalla, jota on pidettävä kilpailurajoituslain mukaan markkina-aseman väärinkäyttönä.

Kilpailuvirasto lisäksi esitti, että Valio määrättäisiin lopettamaan mainitut menettelytavat ja sille määrättäisiin seuraamusmaksu. Virasto piti sen määräämistä lieventävänä siksi, että Valio oli ilmoittanut lopettavansa nämä markkina-aseman väärinkäyttönä pidettävät toimintatavat.

Kilpailuneuvosto on päätöksessään 24.10.1997 todennut Valion syyllistyneen kilpailurajoituslain mukaan kiellettyyn määrävän markkina-aseman väärinkäyttöön. Neuvosto määräsi sanotun lain perusteella Valion lopettamaan markkinarahan myöntämisen siltä osin, kuin se määräytyi asiakkaan kokonaisostojen

---

⁸²⁷ Maanviljelijäin Maitokeskus perustettiin Helsingissä vuonna 1907. Siitä tuli vähitellen osuusmeijereille kilpailija. Toinen kilpailija Hjalmar Ingman aloitti vuonna 1929 viilin valmistuksen ja markkinoinnin. Vuonna 1976 Maanviljelijäin Maitokeskus muutti nimensä Kotisaari Oy:ksi. Kotisaari Oy ja Oy Hj Ingman Ab sulautuivat vuonna 1988. Yhtiön nimeksi tuli Kotisaari-Ingman Oy. Sen nimi muutettiin Ingman Foods Oy Ab:ksi.

⁸²⁸ Kilpailuviraston esitys 27.3.1996: 27, kohta 2. ”Kilpailuvirasto esittää, että kilpailuneuvosto --- 2) toteaisi, että Valio on otettuaan käyttöön 1.1.1995 nestemaitotuotteiden alennustaulukon käyttänyt väärin määrävää markkina-asemaansa kilpailurajoituksesta annetun lain 7 §:n 2 ja 4 kohdissa kielletyllä tavalla.”

perusteella. Neuvosto määräsi *Valio Oy:lle viiden miljoonan markan (840 940 euron) seuraamusmaksun.*⁸²⁹

Korkein hallinto-oikeus (KHO) oli antanut päätöksensä 11.11.1998 ja siinä todennut, että Kilpailuneuvoston päätös ei ollut lainvastainen. Samalla se hylkäsi Valion tekemän valituksen. Täten myös seuraamusmaksu tuli lainvoimaiseksi.⁸³⁰

Hajaantumista ja eroamista

Edellä tarkastellun tapahtuman jälkeen Kymppimeijeri-ryhmä hajosi ja siinä mukana olleet meijerilaitokset jatkoivat toimintaansa kukin omalla tavallaan. Niistä toiminnassa ovat edelleen itsenäisinä Osuuskunta Satamaito, jonka vastaanotto on 43 miljoonaa litraa⁸³¹, ja Osuuskunta Maito-Kolmio, 31 miljoonaa litraa⁸³² vastaanotolla. Lisäksi itsenäisinä toimivia ovat Hirvijärven Osuusmeijeri, maitomäärä 13,2 miljoonaa litraa⁸³³ ja Ilmajoen Osuusmeijeri, 8,9 miljoonaa litraa⁸³⁴, jotka ei enää harjoita jalostustoimintaa, vaan toimittavat maidon Juustoportti Food Oy:lle⁸³⁵, vastaanotto 22 miljoonaa litraa⁸³⁶. Yhteensä Valion ulkopuolelle jäi tässä vaiheessa maitoa 96,1 miljoonaa litraa.

Valion ulkopuolella on myös Ålands Centralandelslag, 13,6 miljoonaa litraa⁸³⁷.

Valioryhmään takaisin palanneita osuusmeijereitä

Kainuun Osuusmeijerin lisäksi Valioryhmään sulautumisen kautta tulivat takaisin siis Kärsämäen Osuusmeijeri ja Kansallis-Meijeri-Osuuskunta.

Poikkeuksen muodostaa myös *Liperin Osuusmeijeri*. Se on ollut itsenäinen osuusmeijeri mutta Valion yhteistyösopimuksella toiminut edamjuuston valmis-

---

⁸²⁹ Kilpailuneuvosto 1997.

⁸³⁰ KHO 11.11.1998. Päätös kilpailuasialla koskevassa valituksessa.

⁸³¹ Meijerikalenteri 2010: 165

⁸³² Meijerikalenteri 2010: 165

⁸³³ Hirvijärven Osuusmeijeri on Valion osakas.

⁸³⁴ Meijerikalenteri 2010: 165

⁸³⁵ Valkama 2010, Puhelinhaastattelu Hirvijärven Osuusmeijerin toimitusjohtaja 1.10.2010

⁸³⁶ Meijerikalenteri 2010: 164

⁸³⁷ Meijerikalenteri 2010: 164

tajana. Kuitenkin edamjuustoa valmistivat suuria määriä myös Joensuun, Haapaveden ja Lapinlahden tehtaot.⁸³⁸ Liperin Osuusmeijeri oli silti ainoa, jolla oli laitteet *vahakuorisen edamjuuston* valmistukseen. Siksi se sai jatkaa itsenäisenä juustonvalmistusta vuoteen 2005 saakka. Sen jälkeen se on ollut Valion hankintaosuuskuntana. Lisäksi sillä on lämpölaitos, mylly ja myymälä. Liperin Osuusmeijerin voidaan siis tulkita saaneen toisista meijereistä poikkeavia oikeuksia, vaikka *Valion periaatteiden mukaisesti kaikkien olisi pitänyt olla tasarvoisessa asemassa. Liperin Osuusmeijeri palasi Valioryhmään vuonna 1992, jolloin sen juustonvalmistus siirtyi Valiolle 2005.*⁸³⁹

4.4.4. Valion ulkopuolinen meijeritoiminta

Ingman Foods Oy Ab on toiminut ja toimii edelleen hyvin vahvana kilpailijana valiolaisen osuusmeijeritoiminnan kanssa. Tämä yritys on suomalainen meijeriyhtiö, joka syntyi ruotsalais-tanskalaisen meijeriosuuskunnan Arla Foods amban⁸⁴⁰ ostettua 30 % suomalaisen Ingman Foods Oy Ab:n osakekannasta vuonna 2006. Arla Foods amban ruotsalainen tytäryhtiö Arla Foods Ab osti loput 70 % Ingmanin osakkeista, ja nyt sen omistaa **kokonaan ruotsalais-tanskalainen meijeriosuuskunta**.⁸⁴¹ Nähtäväksi jää, millaiseksi Valion kilpailijaksi Arla muodostuu Suomen markkinoilla.

Yhteistoiminnassa Arla Ingman Foods Oy Ab:n kanssa ovat Hämeenlinnan, Kaustisen, Kuusamon, Porlammin, Limingan ja Paavolan osuusmeijerit sekä Osuuskunta Maitomaa, Juustokaira Oy, Kiteen Meijeri Oy, Ranuan Meijeri Oy, Halkivahan Meijeri Oy, Ruhan Meijeri Ky ja Laaksojen Maitokunta. Yhteensä maitoa on 314,7 miljoonaa litraa.

---

⁸³⁸ Nämä tiedot on saatu vuoden 2007 lopulla. Valion toiminnot muuttuvat jatkuvasti, joten niiden paikkansa pitävyydestä tällä hetkellä ei voi olla varma.

⁸³⁹ Tikander 2004a, puhelinhaastattelu 11.8.2004

⁸⁴⁰ Amba on lyhenne sanoista andelselskap med begränsat ansvar.

⁸⁴¹ Aaltonen 2009, Arla Ingmanin hallintopäällikkö, puhelinhaastattelu, 4.3.2009.
Ingman 2010, Arla Food Oy Ab:n toimitusjohtaja, puhelinhaastattelu, 6.8.2010.

Mainittakoon, että Hjalmar Ingman aloitti maitotuotteiden valmistuksen ja markkinoinnin vuonna 1929. Hän perusti Maanviljelijän Maitokeskuksen, jonka nimeksi tuli Kotisaari Oy. Se puolestaan sulautui Oy HJ Ingman Ab:n kanssa, ja nimeksi tuli Kotisaari Ingman Oy sekä edelleen Ingman Foods Oy Ab ja nykyisin **Arla Ingman Oy Ab**.

Keskusliikkeisiin kuulumattomia ovat mm:

Juustoportti Food Oy. Jalasjärveläinen maanviljelijä Martti Keski-Kasari aloitti vuonna 1966 yritystoiminnan poikiensa Pekan ja Timon kanssa valmistamalla kotijuustoa. Yrittäjän innostus, kekseliäisyys ja uudistushalukkuus ovat vähäisestä alusta synnyttäneet huomionarvoisen yrityksen. Sillä on myynnissä valikoima elintarvikkeita kotijuuston lisäksi. Yritys sijaitsee eteläpohjalaisessa pikkukylässä hyvin lähellä Satakunnan rajaa. Siellä valmistetaan kirnuvoita ja erikoisjuustoja. Jalasjärven kirkonkylässä valmistetaan leipäjuustoa, jogurttia ja mozzarellajuustoa. Jalostus käyttää maitoa 20 - 22 miljoonaa litraa vuodessa, ja vastaavasti yrityksen liikevaihto on 20 miljoonaa euroa. Tämä osoittaa, että yksityinenkin yrittäjä kykenee omin voimin kehittämään meijeritoimintaa.⁸⁴² Nykyisin Timo ja Marja Keski-Kasari omistavat yrityksen osakkeet.⁸⁴³

Jäätelön valmistus ja markkinointi on perheyhtiö Ingman Ice Cream Oy Ab:n hallinnassa.⁸⁴⁴

Suomen Nestlé Oy, valmistaa ja markkinoi Valiojäätelöä.

Muita keskusliikkeisiin kuulumattomia maidonvalmistajia on kaksitoista, sekä pienimuotoista maidonvalmistusta harjoittavia yhdeksän.

Tällä tavoin Valioryhmän ulkopuolella oleva meijeritoiminta on kehittynyt ja kehittyä omia menetelmiään noudattaen. Valioryhmään kuulumattomat meijerit ovat säilyttäneet toimintansa muodot ja oikeudelliset yhteisömuotonsa yleensä

⁸⁴² Keski-Kasari 2009, puhelinhaastattelussa 31.3.2009 ja 19.11.2009

Huuskonen 2009, puhelinhaastattelu 2.12.2009. Tällaisesta käytetään nykyisin nimeä ”innovatiivinen” toiminta. Sen uskotaan olevan jokin tämän päivän uusi havainto, jonka oppimista varten on ehdotettu jopa aivan uutta omaa yliopistoa.

⁸⁴³ Keski-Kasari 2009, puhelinhaastattelu 31.3.2009.

⁸⁴⁴ Arla-Ingman 2007.

entisellään. Ne ovat kasvaneet ja kehittyneet eri tavoin ja omin voimin sekä suunnitelmin. Erilaisten pienten ja pienehköjen meijeriyritysten merkitys on vähäinen kilpailussa suurten kanssa. Ne kuitenkin antavat oman lisänsä suomalaiseseen ruokavalioon.

*Valio joutuu myymään näille ulkopuolisille maidonjalostajille raakamaitoa*⁸⁴⁵ niiden etukäteen vuosittain antaman varauksen mukaisesti samaan hintaan kuin se maksaa itse maidostaan. Lisäksi Valio perii kuljetuskustannukset. Tämä on puolin ja toisin hoidettu myönteisellä tavalla. Eräs Valion eläkkeellä oleva pääjohtaja pitää nykyistä tilannetta hyvänä. Kilpailevien meijeriyritysten olemassaolo varmistaa sen, että Valio ei ajaudu monopoliepäilysten kohteeksi.⁸⁴⁶ Valion on pidettävä 10 % vastaanottamastaan maidosta varattuna kotimaisille maidonjalostajille, joita on 12 kappaletta.⁸⁴⁷

Elinkeinonharjoittajan määräävä markkina-asema koko maassa tai tietyllä alueella ei sinänsä ole kilpailurajoituksista annetun lain vastainen. (KilpRL 480/1992) Elinkeinonharjoittaja ei kuitenkaan saa sellaista asemaa hyväksi käyttäen vaikuttaa tuotanto- ja jakeluportaassa myymänsä hyödykkeen hintatasoon tai muuhun vastaavaan, joka saattaa olla kilpailulainsäädännön vastainen menettely.⁸⁴⁸

4.4.5. Viimeisimmät Valioryhmän sulautumiset

*Viimeisimpiä Valioryhmän kombinaatiosulautumisia*⁸⁴⁹ merkittiin kaupparekisteriin 1.1.2007. Niitä olivat seuraavat:

⁸⁴⁵ Raakamaidoksi on alettu kutsua tilalla lypettyä ja jäähdytettyä maitoa, joka sellaisenaan toimitetaan meijereille. Siitä aletaan meijerilaitoksissa valmistaa erilaisia tuotteita kulutukseen.

⁸⁴⁶ Eläkkeellä olevan Valion pääjohtaja, puhelinhaastattelu 11.9.2003.

Meriläinen 2008, puhelinhaastattelu 1.2.2008

⁸⁴⁷ Laaksonen Pekka Valion toimitusjohtaja Pellervo-lehden haastattelussa 12/2009 s. 13.

⁸⁴⁸ Laki kilpailunrajoituksista 27.5.1992/480

⁸⁴⁹ OskL 1488/2001, 16 luku.

- Osuuskunta Maito-Aura ja Osuuskunta Maito-Pirkka sulautuivat Osuuskunta Länsi-Maitoon. Tämän osuuskunnan maidon vastaanotto vuonna 2007 oli 209,1 miljoonaa litraa.
- Osuuskunta Maitojaloste ja Keski-Suomen Maitokunta sulautuivat Osuuskunta Maitosuomeen. Maitosuomen vastaanotto vuonna 2007 oli noin 318,5 miljoonaa litraa.
- Keski-Pohjan Juustokunta ja Osuuskunta Lapin Maito sulautuivat Osuuskunta Pohjolan Maitoon. Tämän osuuskunnan maidon vastaanotto oli vuonna 2007 peräti 458,6 miljoonaa litraa. Se on samalla Suomen suurin meijeriosuuskunta.

Viimeisin kombinaatiosulautuma tapahtui Itä-Suomessa. Tämä toteutettiin sen jälkeen, kun OskmuutL:n 1417/2007 tuli voimaan 31.12.2007. Vastaanottavan osuuskunnan nimeksi tuli Osuuskunta ItäMaito.

Itä-Suomessa on tehty sulautumissopimus, joka oli allekirjoitettu Lapinlahdella 31.3.2009. Allekirjoittajina ovat Alueosuuskunta Promilk, Kainuun Osuusmeijeri, Liperin Osuusmeijeri, Nurmeksen Osuusmeijeri ja Osuuskunta Idän Maito. Nämä osuuskunnat sulautuivat keskenään perustamalla Osuuskunta ItäMaidon, joka merkittiin kaupparekisteriin 1.1.2010. Sulautuneet osuuskunnat jäivät Valion hankintaosuuskunniksi.

Sulautumissuunnitelmassa on sulautumisen syitä ja perusteluja selvitetty näin: ”Osuuskuntien sulautumisella saavutetaan suurempi yrityskoko. Tämä mahdollistaa entistä kustannustehokkaamman toiminnan.”

Sulautumissopimuksen perusteluissa on myös sanottu, että sulautuvan osuuskunnan varat, velat ja muut velvoitteet siirtyvät selvitysmenettelyttä vastaanottavalle osuuskunnalle. OskL:n 16:1 § mainitsee vain varat ja velat. Sulautuvilla osuuskunnilla ei ole pääomalainoja, lisäosuuksia, sijoitusosuuksia eikä yritysikiinnityksiä. Näyttää siltä, että varojen, velkojen ja muiden velvoitteiden mainitseminen on tapahtunut ikään kuin varmuuden vuoksi, vaikka se on tarpeeton. Sulautuminen 16:3 §:n mukaan tarkoittaa, että sulautumisessa varat ja velat siirtyvät vastaanottavalle osuuskunnalle selvitysmenettelyttä

Valion hankintaosuuskunnat ja niiden merkitys

Aikaisemmin maidonjalostusta itse hoitaneet meijeriosuuskunnat alkoivat vuoden 1990 lopusta aina seuraavan vuosikymmenen alkupuolelle saakka luopua omasta tuotannostaan. Ne toimivat nykyisin lähes kaikki Valion hankintaosuuskuntina ja ovat enimmäkseen Valion omistajaosakkaita. Ainoa Valion jalostava yhteistyömeijeri oli Itä-Suomessa sijaitseva luomutuotteita valmistava laitos, joka myi tuotteensa Valiolle. Se ei ollut Valion omistajaosakas.⁸⁵⁰ Yhteistyösopimus päättyi elokuussa 2009.

Hankintaosuuskunnat omistavat maidon keräilykaluston ja huolehtivat siitä. Ne huolehtivat tarpeen mukaan maidon kuljetuksesta tuotantolaitoksiin. Ne vastaanottavat maidon mitaten sen tuottajakohtaisesti, ottavat launäytteet ja maksavat maidosta tuottajille. Sen jälkeen maito siirtyy Valion tehtaille.

Lisäksi hankintaosuuskunnat hoitavat maitotuotteiden myynnin jäsenilleen ja vastaavat suhdetoiminnasta maidontuottajiin. Maidon vastaanottorakennukset ja -laitteet ovat Valion hallinnassa, joko omina tai vuokrattuina. Hankintaosuuskunnat ostavat maidon keräilykaluston, jonka Valio maksaa niille vähitellen enintään kymmenessä vuodessa.⁸⁵¹

Tätä enempää tutkimatta voidaan tutkijan mielestä olettaa hankintaosuuskuntien olevan Suomen meijeriteollisuudessa tarpeellisia. Näyttää siltä, että niiden kesken tapahtuu edelleen myös sulautumisia.

4.4.6. Osuustoiminnan tarkoituksen saavuttamisesta

Osuustoiminnassa on tapahtunut kokonaisuudessaan mullistavia muutoksia. Varsinkin se on näkynyt 1990-luvun alusta nykypäiviin saakka. Pääasiassa se on ollut suomalaisen meijeritoiminnan keskittämistä. Osuustoiminnallinen yh-

⁸⁵⁰ Tikander 2004b, haastattelussa 11.8.2004 sanoi, että Liperin Osuusmeijerin juustonvalmistus siirtyi Valiolle 2005.

Valion 1990 toimintakertomus.

⁸⁵¹ Nikkari 1992, 2007 ja 2009, puhelinhaastattelu 25.3.2009.

teistyö on kohtuullisen yksimielistä. Sitä tarkoittavissa lakisäädöksissä osuuskunnan tarkoitus on kautta aikain ollut pääasiassa samansisältöinen.

OsuustL:ssa 22/1901 tarkoitus oli helpottaa osallisten elinkeinon harjoittamista tai muutoin heidän toimeentulonsa ehtoja. Voimassa olevassa OskL:ssa 1488/2001 sen” tarkoitus on jäsenten taloudenpidon tai elinkeinon tukemiseksi harjoittaa taloudellista toimintaa siten, että jäsenet käyttävät hyväkseen osuuskunnan tarjoamia palveluita taikka palveluita, jotka osuuskunta järjestää tytäryhteisönsä avulla tai muulla tavalla.”

Valio Oy:n yhtiöjärjestyksessä 4.5.2007 alkaen 2 §:n mukaan: ”Yhtiön toimialana ja tarkoituksena on *osakkaittensa elinkeinon tukemiseksi* meijeriteollisuutta harjoittamalla jalostaa osakkaittensa toimittamaa maitoa ja markkinoida maitovalmisteita. Yhtiö voi samassa tarkoituksessa harjoittaa myös muuta elintarviketeollisuutta ja ammattimaista moottoriajoneuvoliikennettä. Yhtiö voi jalostaa ja markkinoida myös muiden kuin osakkaittensa toimittamaa maitoa, maitovalmisteita ja elintarvikkeita.”

Osuuskunta ItäMaidon voimassa olevissa säännöissä 2 §:n, toimiala, mukaan:

”Osuuskunnan tarkoituksena ja toimialana on *jäsentensä* elinkeinon tukemiseksi hankkia ja kerätä ensisijaisesti jäsentensä tuottamaa maitoa ja markkinoida se edelleen sekä muutoinkin tukea ja kehittää jäsentensä maidontuotantoa. Osuuskunta voi omistaa kiinteistöjä, osakkeita ja osuuksia. Osuuskunta voi, sen mukaan kuin hallitus siitä päättää, laajentaa toimintansa muillekin jäsentensä meijeri- ja maataloutta edistäville ja tukeville aloille sekä jäseniään palvellen harjoittaa ammattimaista moottoriajoneuvoliikennettä. Osuuskunnan palveluksia saavat käyttää hyväkseen muutkin kuin jäsenet, ellei hallitus toisin päättää.”

Kaikissa edellä olevissa lakisäädöksissä ja säännöissä sekä yhtiöjärjestyksissä osuuskunnan tarkoitus on *jäsentensä tai osakkaidensa elinkeinon tukeminen. Tämä tukemisen kohde on elinkeinonharjoittaja eli maidontuottajajäsen, joka osuustoiminnallisessa tarkoituksessa on ainoa oikeutettu tulonsaaja.*

Suomalainen meijeritoiminta on onnistunut saavuttamaan tarkoituksensa maidontuottajille maksetuissa tilityshinnoissa. Jäsen saa meijeritoiminnasta myös

muita etuisuuksia palveluiden muodossa. Nämä edut ovat jossakin määrin vaihtelevia eri osuusmeijereissä⁸⁵². Valioryhmittymän ja suomalaisen meijeritoiminnan onnistumista osoittavat liitteinä 9 ja 10 olevat kuviot.

Kuviossa (LIITE 9) ovat mukana vuodet 2006 ja 2007 sekä 12 kk syyskuusta 2008 elokuuhun 2009 maidon keskihinta on ollut 28,5 senttiä/kilo. Kuvio osoittaa, että Valio on selvästi kärjessä kolme kertaa suurempien eurooppalaisten meijerien kanssa.⁸⁵³

Kuviossa (LIITE 10) ovat mukana Suomi ja sen naapurimaat.⁸⁵⁴ Vertailu osoittaa, että suomalainen meijeritoiminta on heinäkuussa 2009 maksanut maidontuottajille selkeästi parempaa tilityshintaa kuin sen naapurit.⁸⁵⁵

Yleiset kuluttajahinnat ovat kasvaneet vuoden 1995 tasosta 21 % vuoteen 2007. Samana aikana elintarvikkeiden kuluttajahinnat nousivat noin 15 % ja elintarvikkeiden valmistajahinnat noin 5 %. Vuosina 2002–2007 maitotuotteiden kuluttajahinnat eivät muuttuneet juuri lainkaan.⁸⁵⁶ Joulukuusta 2007 joulukuuhun 2008 elintarvikkeiden hinnat kohosivat 10,8 % ja maitotuotteiden 21 %.⁸⁵⁷ Kuitenkin vuoden 2009 lopulla on ollut todettavissa kuluttajahintojen alentumista, johon syyt ovat moninaiset. Kuluttajahintojen tutkiminen ei ole kuitenkaan tämän tutkimuksen tarkoitus.

Valion ulkopuolella olevat osuusmeijerit näyttävät pysyvän tilityshinnoissa valiolaisten tasolla. Esimerkiksi Hämeenlinnan Osuusmeijeri on maksanut n. 4,5–5 senttiä maitolitrasta enemmän kuin tanskalaiset ja ruotsalaiset meijerit.⁸⁵⁸

---

⁸⁵² MMK 2010.

⁸⁵³ Tukeya 2004–2009, puhelinhaastattelu 18.9.09.

⁸⁵⁴ EU-komissio.

⁸⁵⁵ Kiskola 2009–2010, puhelinhaastattelu 18.9.09.

⁸⁵⁶ Keskimääräinen kevytmaidon litrahinta nousi tänä aikana vain 1,5 senttiä, meijerivoi kilohinta 5 senttiä.

⁸⁵⁷ Suomen Gallup Elintarviketieto Oy 2009, maitotuotteiden vähittäishinnat kohosivat 2008 edelliseen vuoteen verrattuna seuraavasti: kevytmaito 22,5 %, rasvaton maito 23 %, piimä 16,5 %, juustot 14,7 % ja ravintorasvat 16,2 %.

⁸⁵⁸ Kiskola 2009–2010, puhelinhaastattelu 1.9.2010

Osuuskunta Satamaito on maidon tilityshinnoissa pysytellyt suomalaisten meijerien keskiarvon yläpuolella.⁸⁵⁹

4.5. Yhteenveto kolmannesta meijerivaiheesta

Kolmannessa meijerivaiheessa⁸⁶⁰ VOskL:iin tuli 22.12 1989 säännös 152a §, mikä teki kombinaatiosulautumisen mahdolliseksi. Tämä myötävaikutti meijeritoiminnan keskittämisen entistä suurempiin yksiköihin. Sen mukaan tavallisen sulautumisen (absorptiosulautuminen) lisäksi vähintään kaksi sulautuvaa osuuskuntaa voivat yhtyä niin, että ne perustavat uuden osuuskunnan sulautuen siihen (kombinaatiosulautuminen). Viimeisin suuri kombinaatiosulautuminen tapahtui Itä-Suomessa. Viisi suurehkoa Valion hankintaosuuskuntaa perustivat Osuuskunta ItäMaito -nimisen uuden osuuskunnan, johon perustajat päättivät sulautua. Sulautuminen merkittiin kaupparekisteriin 1.1.2010.

VOskL 247/1954 oli voimassa vuoden 2001 loppuun, ja siihen tuli yhteensä 11 muutosta. Niitä on tarkasteltu luvussa 4.1.1 ”Vuoden 1954 osuuskuntalain muutoksia”. OskL 1488/2001 annettiin 28.12.2001 ja se tuli voimaan 1.1.2002. Sen jälkeen lakiin on tullut 12 muutosta, joita on tarkasteltu luvussa 4.1.3. osuuskuntalain 2001 muutoksia.

Merkittävänä pidettiin Meijerien Keskusosuusliike Valion sääntöjen muuttamista. Tällöin sääntöjen määräyksillä osuusmaksu kaksinkertaistettiin, tuotteiden toimitusvelvollisuus poistettiin säännöistä ja hallituksen jäsenten enemmistö muodostettiin maidontuottajista. Sääntöihin tuli myös määräys kahden omistajameijerin toimitusjohtajan ja neljän henkilöstöön kuuluvan ottamisesta jäseneksi hallintoneuvostoon.⁸⁶¹

---

⁸⁵⁹ Oksman 2005–2010, Osuuskunta Satamaidon toimitusjohtaja, puhelinhaastattelu 8.9.2010

⁸⁶⁰ Kolmas meijerivaihe alkoi vuoden 1990 alusta.

⁸⁶¹ Valio 2007d

Maidon jakelu ja markkinointi siirtyivät *sopimukseen perustuen Valion hoidettavaksi*. Meijeriteollisuudessa järjesteltiin toimintoja yhteistyösopimuksilla,⁸⁶² jalostuksen yhtiöittämisillä, sulautumisilla ja muulla järjeistämällä. Näissä toimissa valiolainen jäsenmeijeritoiminta onnistui. Ongelmaksi tuli se, että tällä tavalla järjestetty markkinointi oli kilpailulainsäädännön vastainen. Muutenkaan pelkkiin sopimukseen perustuvalla markkinoinnilla ei todennäköisesti olisi ollut pitkällä aikavälillä kovin kestävää pohjaa.

Kilpailuvirasto ei aikaisemmin keskinäisissä neuvotteluissa ilmoittanut kielteistä kantaansa Valion sopimukseen perustuvasta markkinoinnista jäsenosuuskuntien kanssa. Sellaista kantaa ei virastolla ehkä ollut olemassa, eikä sillä ollut lain säätämää velvollisuutta sellaista muodostaa. Koko kysymys jäi epäselväksi siksin, että asiasta vain keskusteltiin ilman kirjallista hakemusta. Tässä siis toimitettiin tekijän vastuulla.

Valiossa alettiin edetä kohti sellaista toimintojen keskittämistä, joka oli aivan pakko saavuttaa, jotta voitiin säilyttää asema kasvavassa kilpailussa. Markkinoiden hallinta säilytettiin. Vaihe opetti monin tavoin käytännön toimintoihin liittyviä asioita uudistuksia suunniteltaessa ja toteutettaessa. Samalla saatiin myös tietoa siitä, että kilpailulainsäädäntö saattoi olla puutteellinen.⁸⁶³ Valion hallinnon oli pakko jatkaa toimintoja uusin suunnitelmin, mikä samalla aiheutti huomattavia kustannuksia.

Keskusosuusliike Valio muutettiin osakeyhtiöksi. Silloin hyväksyttiin myös markkinointia ja toimintamallia koskeva osakas- ja yhteistyösopimus. Valio Oy:n vastuullinen johto on yhtiöjärjestyksen mukaan vuodesta 1992 muodostettu pääasiassa maidontuottajista.⁸⁶⁴ Toimitusjohtaja on aika ajoin kuulunut hallitukseen.

---

⁸⁶² Jäsen- ja yhteistyösopimus 15.7.1992. Hallintoneuvoston työryhmä 7.7.1992

⁸⁶³ KilpRL:sta puuttui mahdollisuus antaa ennakkotieto Valion markkinointisopimusta koskevasta asiasta.

⁸⁶⁴ Henkilökunta voi valita neljä henkilöstön edustajaa ja niille varajäsenet.

Valion muuttamista osakeyhtiöksi eivät läheskään kaikki jäsenmeijerit hyväksyneet. Tästä koitui monenlaisia kiistoja. Valio ryhtyi mm. kilpailulainsäädännön vastaisiin menetelmiin silloisen kymppimeijeriryhmittymän kanssa. Valion todettiin syyllistyneen monopoliaseman väärinkäyttöön. Kilpailuneuvosto määräsi Valiolle seuraamusmaksun. Lisäksi ryhmittymään kuuluneet meijerit jäivät pysyvästi Valion ulkopuolelle.

Jotkin osuusmeijerit erosivat 1990-luvulla erimielisyyksien seurauksena ja jatkoivat itsenäistä meijeritoimintaa. Muutamat meijerit jopa erotettiin Valioryhmästä. Ne tekivät myöhemmin yhteistyösopimuksen Arla Ingman Oy Ab:n kanssa.⁸⁶⁵

Muutamat Valion jäsenmeijerit erottuaan valioryhmittymästä palasivat takaisin saatuaan tavanomaisesta poikkeavaa taloudellista hyvitystä. Näitä jäsenosuuskuntia olivat sellaiset meijerit, jotka valmistivat ja toimittivat nestemäisiä maitotuotteita suurten asutuskeskusten kuluttajille.

Edellä mainittu taloudellinen hyvitys saatiin osittain aikaiseksi Valion osakkeiden jakamisessa käytetyillä erikoisilla jakoperusteilla. Näitä on tarkasteltu luvussa 4.3.2. *Valion ensimmäinen osakkeiden jako ei täysin onnistunut.* Tässä hylättiin jäsenosuuskuntien keskeinen **yhdenvertaisuus**.⁸⁶⁶ Alkuperäinen jäsenten tahto Valion osakeyhtiöksi muuttamiseksi oli saada valtaa osuusmeijerien suuruuden mukaisessa suhteessa. Kuitenkin tällä tavalla saatiin säilymään osuuskuntien välinen yhtenäisyys. Ristiriitaisuus kyllä havaittiin jäsenten keskuudessa, mutta se hyväksyttiin silti kohtuullisen vähin soraäänin. Ilman osakkeenomistajien (jäsenten) suostumusta ei yhdenvertaisuusperiaatteesta olisi voitu poiketa.⁸⁶⁷ OskL 4:19 § ei erityisesti mainitse mahdollisuudesta jäsenten suostumuksellakaan poiketa yhdenvertaisuusperiaatteesta.

---

⁸⁶⁵ Arla Ingman Oy Ab on saavuttanut Suomessa tuntuvan markkinaosuuden. Sillä on toiminnassa kuusi meijeriä: Sipoossa, Ranualla, Kiteellä, Halkivahalla, Kaustisissa ja Kuusamossa. Yhteistyömeijereitä on kaksi: Hämeenlinnassa ja Suonenjoella.

⁸⁶⁶ HE:ään 42/1989 vp.: 14. Päätettäessä osakkeiden jakamisesta jäsenille sekä mahdollisille lisäosuusmaksun ja sijoitusosuuden omistajille on noudatettava yhdenmukaisuutta.

⁸⁶⁷ Mähönen – Villa 2006b: 102. (OyL 5:29§ 3k)

Tämä osakkeiden jakamismenettely oli selkeä näyte siitä, että Valio osakeyhtiönä ei noudata osuustoimintahengen mukaista yhdenvertaisuutta. Myös VOskL 16a luvun säännösten noudattaminen oli horjuvaa. Tosin VOskL:n osakkeiden jakamista koskeva säännös (VOskmuutL 158a §) oli epämääräinen. Sen sijaan HE 42/1989 oli lain tarkoitusta selventävä.

Valion osakkeiden lukumäärä 31.12.2010 oli **48 861** kpl. Suurin osakkeenomistaja on Osk ItäMaito. Sen viime vuoden maitomäärä oli 537 miljoonaa litraa. Valion osakkeita sillä oli vuoden 2010 lopussa **13022 kpl eli 26.65 %**. Osk Tuottajain Maidon viime vuoden maitomäärä oli **276,6** miljoonaa Osakkeita sillä oli vuoden 2010 lopussa **12 280 kpl eli 25,13 %**.

Kaksi Valion jäsenosuusmeijeriä päätti ryhtyä itsenäisesti markkinoimaan maitotuotteitaan pyrkien valloittamaan markkinoita Valiolta ja muilta osuusmeijereiltä. Tämä synnytti myös hintakilpailun, jonka seurauksena maidontuottajien saama tilityshinta tuntuvasti laski. Kilpailusta huolestuivat sekä Valio että Arla Ingman Oy. Tuottajahintojen alentumisen huomioi MTK, joka myös puuttui siihen. Lopulta sopimus syntyi osapuolia tyydyttävien ehdoin.

Valion tavoitteiden saavuttamisesta

Suomen maidontuotannon ja Valion asemaa siinä osoittaa alla oleva taulukko.

Taulukko 2. Maidontuotanto Suomessa. Vuosi 2011

Suomen maidontuotanto ja vastaanotto meijereissä, miljoonaa litraa	
Maitotuotos yhteensä	2233,5 **
– josta jäänyt maatiloille noin 2 %	44,1 **
Meijerimaitoa	2189,4
– josta Valiolle 85,40 %	1870,0 ⁸⁶⁸
– muille maidonjalostajille jäänyt noin	319,4

** Riitta Saikkonen, projektisihteeri. puhelinkeskustelu 16.4.12 Tiedot: Suomen Gallup Elintarviketieto Oy 2012 elintarviketaloustilastoista.

⁸⁶⁸ Valion 2011: 1.

Vuonna 2010 Valiolle tuli maitoa saman verran kuin edellisenä vuonna. Viimeksi kuluneena vuonna 2011 Valiolle tuli maitoa 1870 miljoonaa litraa eli 29 miljoonaa litraa (-1,53 %) vähemmän kuin edellisenä vuonna⁸⁶⁹. Meijeritoiminnassa tällainen maitomäärien vaihtelu on tavanomaista. Se on kuitenkin aina huomioitava tekijä tuloksen muodostumisessa.⁸⁷⁰ Valio Oy:lle maitoa toimittavien omistajaosuuskuntien keskimääräinen hankintaosuus oli 85 % koko Suomen meijerimaitomäärästä.⁸⁷¹

Valioryhmä näyttää onnistuneen tuottajille maksamissaan tilityshinnoissa sikäli, että se on eurooppalaisessa tilityshintavertailussa ollut parhaiten maksavia meijereitä. *LTO-Nederlandin* tutkimus vuosilta 2006–2007 sekä syyskuusta 2008 jatkuen lokakuuhun 2009 osoittaa, että Valio on ollut tilastojen kärjessä. (LIITE 9)⁸⁷² Myös naapurimaissa on Suomi selviytynyt naapurimaita paremmin (LIITE 10).⁸⁷³

EU-maissa maidosta tuottajalle maksettu tilityshinta on tasaisesti alentunut vuodesta 2001, jolloin se oli 31,40 senttiä/kilo, vuoteen 2006, jolloin se oli 27,40 senttiä/kilo. Suomessa maidon tuottajahinnan keskiarvo oli 32,5 senttiä/kilo vuonna 2001, ja 29,79 senttiä/kilo vuonna 2006. Laskusuunta ei kuitenkaan Suomen kohdalla näytä olleen jatkuva, vaan vuoden 2003 tuottajahinta oli vielä vuoden 2001 tasolla.⁸⁷⁴ Suomi on tässä suhteessa selviytynyt muita EU-maita paremmin kuten Kuva 1. osoittaa (LIITE 11).

Suomessa Valio joutui vuonna 2009 korjaamaan maidontuottajalle maksettavaa tilityshintaa kahdesti. Maaliskuussa tehtiin 5 sentin tuottajahinnan lasku, joka johtui vientitulojen romahduksesta. Viimeisin hinnan alentaminen 4,5 senttiä tapahtui kesäkuussa kotimaan markkinatilanteen takia. Valion maitotuotteiden myynti on vähentynyt, mikä on seurausta lähinnä maidon ja halpajuustojen

⁸⁶⁹ Valio 2011: 1

⁸⁷⁰ Laaksonen, Pekka, Valion toimitusjohtaja, Pellervo-lehden haastattelussa 12/2009:10

⁸⁷¹ Valio 2011: 1

⁸⁷² LTO Nederland 2009.

⁸⁷³ EU-Komissio

⁸⁷⁴ Tuveva 2004–2009, puhelinhaastattelu 23.12.2004 ja sähköposti 23.9.2008.

tuonnista. Suomen juustomarkkinoilla on ulkomaista alkuperää jo 40 % tuotteista. Kaikesta huolimatta tässä vaiheessa ollaan tasolla, jolla tuottajahinnan pohja kestää toistaiseksi. Näissäkin tilanteissa Valio on pystynyt pitämään tuottajahinnan Keski-Euroopassa maksettavaa hintaa parempana.⁸⁷⁵ Vuoden 2011 tuottajahinta oli 44,1 senttiä/litra (2010 40,9). Juuston vienti vuonna 2011 oli 48,9 miljoonaa kiloa (2010 50,9) ja juuston tuonti 2011 oli 52,6 (2010 44,8) Voin vienti vuonna 2011 oli 24,7 miljoonaa kiloa (2010 31,0) ja tuonti 2011 oli 4,1 (2010 1,7)⁸⁷⁶.

Kolmannen meijerivaiheen aikana tapahtuneet suuret sulautumiset osoittavat, että Valion jäsenten vastustus keskittämisiä kohtaan on laimentunut. Valioryhmään kuuluvat osuusmeijerit myös luopuivat 1992 omasta maidon jalostuksestaan luovuttaen tuotantovälineensä Valion käyttöön. Tämä tapahtui pääasiallisesti ostojen ja osittain vuokrauksen avulla. Maksuvälineenä Valio Oy käytti osakkeitaan. Osakepääoma 31.12.2010 oli 166 127 miljoonaa euroa. Osakkeita on 48 861 ja Valion omistajaosakkaita on 18, joista 9 on sellaisia, joilla ei ole Valion kanssa hankinta- tai markkinointisopimusta. Valiolaisten meijereiden määrä on kolmannen meijerivaiheen aikana vähentynyt sadalla. Valioryhmän ulkopuolella maitoa jalostaa lukuisa joukko erikokoisia meijereitä ja niiden yhteenliittymiä.

Valio-konsernin henkilökunnan lukumäärä vuonna 2011 oli keskimäärin 4.529 ja 2010 se oli 4 403. *Emoyhtiössä* Suomessa henkilökunnan lukumäärä vuonna 2011 oli keskimäärin 3.599 ja vuonna 2010 vastaavasti 3.569. Valio ei toimintojaan kehittäessään näytä turvautuneen henkilökunnan irtisanomisiin. Miehiä henkilöstöstä oli 54 % ja naisia 46 % (53 % ja 47)⁸⁷⁷.

---

⁸⁷⁵ Laaksonen Pekka Valion toimitusjohtaja Maatilan Pellervo-lehden haastattelussa 12/2009 s. 10–13.

⁸⁷⁶ Riitta Saikkonen puhelinhaastattelu 20.4.12T ja NSgallup

⁸⁷⁷ Valio 2011: 1,
Valio 2010: 2

5. ARVIOINTIA

5.1. Meijeritoiminnan kehitystä, keskeistä sisältöä ja arviointia

Meijeritoiminnan kehitystä lainsäädännön tuella

Suomalainen meijeri on alkanut kehittyä 1200-luvulla voin ja juuston kotivalmistajana sellaisissa määrin, että tuotteita on riittänyt kotoisen tarpeen lisäksi vientiin jo ainakin 1400-luvulla. Meijeritoimintaa alkoi ohjailla KK 3/1734.⁸⁷⁸ Osakeyhtiötä kaavaileva laki nimettömistä eli osakeyhdyksunnista tuli vuonna 1864. Elinkeinovapautta koskeva asetus tuli voimaan jo 1868 ja toteutettiin lopullisesti 1879. Myöhemmin eli vasta 27.9.1919 annettiin laki elinkeinon harjoittamisen oikeudesta (14 §),⁸⁷⁹ joka sittemmin myös edisti meijeritoiminnan harjoittamista. Ensimmäinen varsinainen osakeyhtiölaki (VOYL) tuli 1985/22. Osuustoimintaa tarkoittava laki tuli vuonna 1901/22 (OsuustL). OsuustL oli voimassa vuoteen 1954 siihen tulleine muutoksineen.

OstL:n tultua voimaan alkoi varsinainen osuustoiminta-aatteeseen perustuva osuustoiminta. Siihen saakka mm. meijeritoimintaa harjoittivat yksityiset yrittäjät, avoimet yhtiöt, kommandiittiyhtiöt ja osakeyhtiöt. Seuraava osuustoimintaa sääntelevä laki annettiin 28.5.1954/247 (OskL). Viimeisin osuuskuntalaki annettiin 28.12.2001/1488. Siihen on tullut, osuustoiminnan kehittyessä ja tullessa yhä monimuotoisemmaksi, tähän mennessä 11 muutosta. Viimeisin muutos annettiin 22.12.2009/1406, ja se tuli voimaan 1.1.2010. Meijeritoimintaan ovat olleet vai-

---

⁸⁷⁸ Eduskunnan kirjasto, alaluvussa 1.2. *Yritysmuotojen sääntely ennen osuustoimintalakia* on lyhyesti tarkasteltu suomalaisiinkin vaikuttanutta lainkäyttöä. Se perustuu pakanuudenaikaisiin oikeustapoihin sekä kuninkaan ja kirkon antamiin säädöksiin. Ensimmäiset pohjoismaiden kirjoitetut oikeusohjeet ovat 1100-luvulta Norjasta. Suomen ns. ruotsalaisten oikeusalueiden lainkäyttö Hälsingelagen on kirjoitettu muistiin 1300-luvun alussa. Maakuntalait kirjoitettiin kirkkomiesten aloitteesta. Kuningas Kaarle IX 1608 vahvisti Kristofer Bajjerilaisen maakuntalain, joka kumosi maakuntalait lähes kokonaan.

⁸⁷⁹ ElinkL 27.9.1919/122. ”Tässä luvussa olevien säännösten estämättä olkoon maalaiskansalla ja maatilain haltijoilla oikeus, ilman erityistä ilmoitusta, itse tahi muiden avulla sekä kaupungissa että maalla pitää kaupan kaikkea, mitä heidän tiloiltaan saadaan taikka mitä he tai heidän kotiväkinsä kotiteollisuudella valmistavat.”

kuttamassa merkittävästi myös osakeyhtiölain säädökset, erityisesti EOYL 734/78 ja OYL 624/2006. Viimeksi mainittuun on tullut seitsemän muutosta.⁸⁸⁰

Suuret organisaatioiden muutokset osuusmeijeritoiminnassa ovat vaatineet kaiken muun lisäksi *aikaa sekä erityisesti yhteisölakien muutoksia ja niiden myötävaikutusta suunnitelmien toteuttamisessa*. Meijereitten hallintohenkilöiden opit, olosuhteista ja kansainvälisestä kilpailusta, ovat vähitellen muokkautuneet suurille muutoksille otollisiksi. Jonkinasteista yhdistymistä ja sulautumista on tapahtunut lähes koko meijeritoiminnan ajan.⁸⁸¹ Kuitenkin varsinaisesti huomattavia osuusmeijerien keskinäisiä sulautumisia on alkanut tulla 1900-luvun loppupuolella koko maassa, ja ne jatkunevat edelleen. OskmuutL:n 1417/2007 tultua voimaan valiolaaisessa meijeritoiminnassa on tapahtunut yksi huomattava sulautuminen Itä-Suomessa. Huomionarvoisia ovat osakeyhtiölain 19:4–8 §:ään tehdyt muutokset, jotka tarkoittavat yksityisen osakeyhtiön muuttamista mm. osuuskunnaksi.

Meijeriteollisuuden keskittämistoiminta on ollut melkoisen sekavalta näyttävä muutosten sarja. Sitä on jatkunut monia vuosikymmeniä. Suuret muutossuunnitelmat ja niiden toteuttamiset ovat aiheuttaneet monenlaisia ristiriitaisuuksia. Ne ovat johtuneet ainakin osittain taloudellisista syistä. Aika ajoin myös osuus-toiminta-aatteen puolesta on pyritty taistelemaan. Monet tällaiset ongelmat on kuitenkin saatu ajan myötä ratkaistuksi, ja sillä tavalla meijeritoimintaa on voitu edelleen kehittää. Tuotannon keskittäminen oli joka tapauksessa sekä toisen että erityisesti kolmannen meijerivaiheen tärkeitä tavoitteita, mikä samalla merkitsi meijereitten vähenemistä.

---

⁸⁸⁰ Osakeyhtiölakiin 624/2006 tulleet muutokset: 461/2007, 1415/2007, 585/2009, 1214/2009, 1413/2009, 1752/2009 ja 981/2011.

⁸⁸¹ Laaksonen Pekka, Valion nykyinen toimitusjohtaja on Pellervon numerossa 12/2009 kuvaillut kehitystä näin: Nykyisten tuottajien isät ja isoisät ovat aikoinaan päässeet sopuun siitä, mistä ajetaan meijerien toiminta alas, ja missä paikkakunnilla jalostusta kehitetään. Samalla sovittiin, että tilan etäisyys meijeristä ei jatkossa vaikuta sen saamaan tilityshintaan.

Suurimmat meijeriteollisuuden muutokset ovat tapahtuneet valiolaisessa meijeritoiminnassa.⁸⁸² Ne tapahtuivat aluksi varsin vapaamuotoisesti. Tutkimus on keskeisiltä osin jaettu *kolmeen meijerivaiheeseen*. Sillä tarkoitetaan meijereitten rakenteellista ja hallinnollista kehitystä, jota on ohjailnut lainsäädäntö siihen tulleine muutoksineen. Säännöksiä sulautumisesta ja yhteisömuodon muuttamisesta on täydennetty. Lakisäädöksissä on lisätty joustavuutta ja toimintamahdollisuuksia, jotka ovat olleet osatekijöinä tutkimuksen jakamisessa eri meijerivaiheisiin.

Maidontuottajalta tulon säilyttäminen ja hyvän laadun ylläpitäminen ovat vaatineet suuria investointeja. Se on synnyttänyt hyödykkeelle lisähintaa eli lisäarvoa.

Meijeritoiminta on kehittynyt eri tavoin ja moninaisin vaihein. Vallitseva osa suomalaisista meijereistä on vuosikymmenien kuluessa keskittynyt pääasiassa kahteen keskusliikkeeseen. Näiden kesken on ollut ja edelleen on aitoa kilpailua. Näihin kuulumattomia on nykyisin joukko itsenäiseksi jääneitä maidonjalostajia.⁸⁸³

Meijeritoiminnan keskeistä sisältöä

Suurin keskusliikkeistä on *Valio Oy*. Sen vastaanottama maitomäärä vuonna 2011 oli 1870 miljoonaa litraa. Muille maidonjalostajille vuonna 2011 jäi 320 miljoonaa litraa. Näille meijereille Valio antaa niiden tarvitseman täydennysmaidon. Samalla ne ovat Valion kilpailijoita.

Toinen keskusmeijeri on *Arla Ingman Oy Ab*, jonka osakekanta on myyty vuonna 2006 *Arla Foods amba –osuuskunnalle*. Aikaisemmin Ingman Foods oli markkinoinut yhteistyömeijereittensä valmistamia sekä omia tuotteitaan. Sillä on neljä tytäryhtiömeijeriä ja yhdeksän yhteistyömeijeriä, jotka vastaanottivat maitoa vuonna 2010 yhteensä 310 miljoonaa litraa. Suurin yhteistyömeijereistä on Hämeenlinnan Osuusmeijeri. Sen tuotanto oli vuonna 2011 noin 110 miljoonaa litraa. Arla Ingman Oy:n emo-osuuskunta Arla Foods amba on maailman

---

⁸⁸² Voinvientiosuusliike Osuusliike Valio perustettiin vuonna 1906.

⁸⁸³ Karjalainen 2004 ja 2010.

laajuinen meijerialan yritys. Se on ruotsalaisten, tanskalaisten ja saksalaisten maidontuottajien omistama meijeriyritys.⁸⁸⁴

Kolmas keskusosuuskunta on ahvenanmaalainen Ålands Centralandelslag, ACA. Se vastaanotti vuonna 2010 maitoa 14,4 miljoonaa litraa ja sen liikevaihto oli 14,2 miljoonaa euroa.

Itsenäisiä meijeriosuuskuntia on jäljellä neljä, kun Osuuskunta Maitomaa on vuoden 2009 jälkeen siirtynyt Arlan yhteistyömeijeriksi. Nämä vastaanottivat maitoa vuonna 2010 yhteensä 91,2 miljoonaa litraa ja liikevaihto oli 89,8 miljoonaa euroa.

Meijerien keskusliikkeisiin kuulumattomia maidonjalostusta harjoittavia yhteisöjä on viisitoista. Niihin kuuluu muiden muassa Ingman Ice Cream Oy jäätelötehdas, MTT (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuslaitos), Suomen Nestlé Oy ja Juustoportti Food Oy, joka ainoana näistä ilmoittaa liikevaihdon 20 miljoonaa euroa ja maidon vastaanoton 20 miljoonaa litraa.

Edellä mainittujen lisäksi maassamme vaikuttaa pieniä meijeritoiminnan harjoittajia, joita on lukumääräisesti vaihteleva joukko. Ne saavat jalostukseen käyttämänsä maidon pääasiassa Valiolta.⁸⁸⁵

Ruotsinkielisen alueen vallitsevana vaikuttajana oli Centrallaget Enigheten. Toinen tärkeä ruotsinkielisen alueen maidon jalostusta ja markkinointia harjoittava yritys oli Mejeriandelslaget Milka, johon Enigheten sulautui vuonna 1994. Milka tuli Valion omistajaosakkaaksi 9.1.2006, ja se on nykyisin Valion hankintaosuuskunta.

---

⁸⁸⁴ arlaingman.fi/tietoa-meista/arla-suomessa/

⁸⁸⁵ Meijerikalenteri 2010: 169. Vuoden 2010 luvut Arla Ingman Oy:n kotisivulta: www.arlaingman.fi/tietoa-meista/arla-suomessa/

Valioryhmän toiminnan arviointia

Valio on johdonmukaisesti jatkanut keskittämistä ja siten kehittänyt meijeritoimintaa. Kehityksen jatkuessa Valio on kokenut monia vastoinkäymisiä ja tehnyt myös virheitä. Monien seikkojen perusteella on silti todettavissa, että Valion yritystoiminta on ollut pääasiassa onnistunutta ja päämäärätietoista. Valio Oy:n osakkaina ovat meijeriosuuskunnat, jotka omistavat kaikki sen osakkeet. Valioryhmän koko teollisuus on keskitetty Valio Oy:lle. Jäljellä ovat *hankintaosuuskunnat*, joilla näyttää olevan paljon tehtäviä.

*Maidosta tuottajalle maksettu tilityshinta EU-maissa on alentunut viimeisinä vuosina. Suomessa kuitenkin tilityshinta on alentunut vähemmän kuin muissa EU-maissa.*⁸⁸⁶ On silti todettava, että edellä mainituissa suomalaisissa tilityshinnoissa ovat mukana kaikki muutkin suomalaiset meijerit eikä yksinomaan Valio.

Jotain on tapahtunut myös maitotuotteiden kuluttajahinnoittelussa. Hintasäännöstelyn aikana Elinkeinohallitus ei hyväksynyt täysimääräisinä kaikkia jalostukseen ja jakeluun tulleita kulujen nousuja.⁸⁸⁷ Se myönsi korotuksia maidon myyntihintoihin vain Valion toteen näyttämien kustannusten nousun mukaisesti. Näin kuluttajalle siirtyi osa meijerien aikaan saamasta tuotannon tehostamis-hyödystä.⁸⁸⁸

Tutkimukset osoittavat, että kaikkien elintarvikkeiden hinnat ovat Suomessa olleet nousujohteisia. Kuitenkin ajalla 7/2009–7/2010 ovat meijerituotteiden kuluttajahinnat laskeneet keskimäärin 8,6 %.⁸⁸⁹ Tämän lisäksi kuluttajien samaa hyöty näkyy selkeästi laajentuneessa tuotevalikoimassa, jota Valio on jatkuvasti kasvattanut. Se on tuonut EU:n alueella eniten todellisia maitotuoteuutuuksia markkinoille.⁸⁹⁰

---

⁸⁸⁶ Tukeyva 2004–2009, haastattelu 23.12.2004 ja sähköposti 23.9.2008.

⁸⁸⁷ Valtioneuvosto 1958, hintojen sekä maksujen valvonnasta ja säännöstelystä 14.8.1958/363, kumottu 1974: Päätös hintojen sekä maksujen valvonnasta ja sääntelystä valtioneuvoston päätöksen kumoamisesta, 281/1974.

⁸⁸⁸ Pohjonen 1971–1979.

⁸⁸⁹ Suomen Gallup Elintarviketieto Oy – Maitomarkkinakatsaus 8/2010.

⁸⁹⁰ Tukeyva 2004–2009, haastattelu 23.12.2004 ja sähköposti 23.9.2008.

Suomalaisen meijeritoiminnan keskittäminen suuriin tuotantoyksikköihin on ollut tulevaisuutta ajatellen onnistunutta.

Valio Oy:n omistaa kahdeksantoista suomalaista osuuskuntaa, joista Valio-ryhmään kuuluvia osuuskuntia on yhdeksän ja niissä on noin 9 000 maidontuottajaa. Valiolla on tässä vaiheessa (1.1.2012) hallinnassaan viisitoista omaa Suomessa toimivaa tuotantolaitosta. Lisäksi Valiolla on ulkomailla kahdeksan tytäryhtiötä.

Valion hallintoneuvostossa on 31 jäsentä, joista 27 on jäsenosuuskuntien maidontuottajia ja 4 henkilöstön edustajaa. Hallituksen jäseniä on neljä, jotka ovat maidontuottajia. Näin on Valio toiminut jo kaksi vuosikymmentä ja näyttää menestyvän. Valiolla on myös johtokunta, joka edustaa Valion hallitusta, hallintoneuvostoa ja omistajaryhmittymiä.

Yhtiöjärjestyksensä mukaan Valio Oy on lukittu niin, että ei ole mahdollista teoriassa eikä käytännössä sen luisua maidontuottajaomistajien käsistä ulkopuolisten omistukseen.⁸⁹¹ Valio on näin ollen suljettu yhteisö, mitä *voidaan pitää hyvänä asiana*. Tällaisia ovat yleensä yksityiset yhtiöt.⁸⁹²

Valio konsernin liikevaihto vuonna 2011 oli 1929 milj. euroa (1822 milj. euroa). Valio-konsernin investoinnit ovat olleet vuoden 2011 aikana 85 miljoonaa euroa (68) eli 3,7 % liikevaihdosta, Kotimaan liikevaihto oli 1235 miljoonaa euroa (1168 miljoonaa euroa vuonna 2010). Ulkomaan toimintojen liikevaihto oli 694 milj. euroa (654 miljoonaa euroa vuonna 2010)

Emoyhtiön (Valio Oy) liikevaihto oli 2011 aikana 1682 miljoonaa euroa (edellisvuonna 1601 milj. euroa). Emoyhtiön taseen loppusumma on kohonnut tilivuoden 2011 aikana 966 miljoonasta eurosta 991 miljoonaan euroon. Liikevoitto oli 68.866 tuhatta euroa 4,09 % liikevaihdosta (69.880 ja 4,36). Vieras pää-

---

⁸⁹¹ Valio 2007d: 5 § ja 6 §.

⁸⁹² Mähönen – Villa 2006b: 30.

oma taseesta oli 52 %. Omavaraisuusaste oli 48 %.⁸⁹³ Oman pääoman tuotto prosentteina ilmaistuna osoittaa myönteistä kehitystä. Vuonna 2009 se oli 4,8 %, vuonna 2010 9,2 % ja vuonna 2011 11,5 %

Tutkimus osoittaa, että Valio Oy on päässyt välitavoitteeseensa sillä, jos päätaavoitteena oli saada mukaan kaikki osuusmeijerit, niin tavoitetta ei ole täysin saavutettu. Kuten edellä oleva taulukko (s. 270) osoittaa, Valion osuus vastaanotetun maidon kokonaismäärästä vuonna 2011 oli 85,5 %.

Olisiko Valio voinut osuuskuntana saavuttaa saman päämäärän, kuten osakeyhtiömuotoisena? Tähän kysymykseen ei ole helppo vastata. Tämä erityisesti siksi, että Valio on joutunut tekemään monia rakennemuutoksia säilyttääkseen mahdollisuudet toimia vaikeissa kilpailutilanteissa sekä kotimaassa että ulkomaanviennissä. Keskusosuusliike Valio oli 1990-luvun alkupuolella tukalassa tilanteessa kilpailulainsäädännön vuoksi silloin, kun se oli tehnyt sopimukset jäsentensä kanssa maitotuotteiden markkinoinnista. Tämä oli KilpRL:n (480/92) vastainen toimi, jota ei saanut sellaisenaan jatkaa. Valio muuttui osakeyhtiöksi, minkä jälkeen se sai jäseniltään tuotantovälineet ostojen ja vuokrausten avulla ja siten sai maidonjalostuksen omiin nimiinsä.

On kuitenkin mahdollista, että Valio osuuskuntana olisi voinut toteuttaa samat rakenteelliset ja hallinnolliset muutokset kuin on tapahtunut. Ehkä tärkeä asia olisi ollut se, minkälaiset henkilöt ovat rakennemuutoksia tekemässä.

*Eräs vaihtoehto voisi olla se, että Valio osuuskuntana olisi toiminut alkuperäisen tarkoituksensa mukaisesti vain **maitojalosteiden vientiliikkeenä**. Samalla se olisi hoitanut tutkimus- ja tuotekehittelyä yhteistoiminnassa jäsentensä kanssa ja toiminut neuvonantajana lähinnä teknisissä asioissa. Sen olisi pitänyt olla myönteinen jäsenten toimintojen ja laitosten keskittämisessä nykyisiä hankinta-osuuskuntiaakin suuremmiksi yksiköiksi. Tämän olisi pitänyt tapahtua itsenäisesti. Toteutus olisi vaatinut osuusmeijerien hallinnon ja muun johdon jatkuvaa*

---

⁸⁹³ Valio 2011: 6.

ja tehokasta koulutusta. Luonnollisesti tarpeellista koulutusta on ollut myös osakeyhtiönä.⁸⁹⁴

Ulkopuolisten käsityksiä Valiosta

TNS-Gallupin viime vuoden (2011) lokakuussa tekemän kyselyn mukaa Valio on maineeltaan Suomen seitsemänneksi paras yritys. Valio sijoittui seitsemänneksi myös edellisenä vuonna eli 2010.

Helsingin Sanomien vuoden 2010 lokakuussa teettämän tutkimuksen mukaan *Valio on valittu Suomen eettisimmäksi ja vastuullisimmaksi yritykseksi.*

Seuraaviksi nimettiin Fazer ja Pirkka. Vuoden 2007 Yhteisvastuullisuustutkimuksen mukaan kolmen kärjessä olivat Valio, Veikkaus ja SOK.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että yritystoiminnan eettisyydellä ja vastuullisuudella on aiempaa enemmän vaikutusta suomalaisen kulutusvalintoihin.

Kuluttajan näkemys vastuullisen ja eettisen toiminnan käsitteestä ja tärkeydestä tarkoittaa vastuun kantamista ihmisistä ja ympäristöstä.⁸⁹⁵

Valio-brändi on Suomen seitsemänneksi vahvin. Tätä osoittaa Markkinointiviestinnän ammattilaisten Kampanja-lehden vuonna 2008 teettämä tutkimus.⁸⁹⁶

Kansallisen Nuorisotutkimuksen mukaan Valio oli vuonna 2007 nuorten toiseksi suosituin brändi Fazerin jälkeen.

Opiskelijat pitivät puolestaan Universumin tutkimuksessa vuonna 2007 Valiota toiseksi eettisimpänä työnantajana. Valio oli tämän tutkimuksen mukaan ainoa kaupallinen yritys, joka tuli kärkeen yhdessä julkishallinnon suurten työnantaji-

---

⁸⁹⁴ Akkanen 2010

⁸⁹⁵ Helsingin Sanomat 29.10.2010 s. B 8.

⁸⁹⁶ Kampanja-lehti, 16.4.2008,

[[http://kampanja.net:80/index.php?option=com_content&task=view&id=533&Itemid=9.](http://kampanja.net:80/index.php?option=com_content&task=view&id=533&Itemid=9)]

en kanssa.⁸⁹⁷ Samana vuonna Helsingin Sanomien teettämässä Vastuunkantaja-tutkimuksessa Valio nousi maan vastuullisimmaksi yritykseksi.⁸⁹⁸

Kansallinen nuorisotutkimus 2010

Aidoin yritys tai tuotemerkki, kaikki tutkitut: Tässä tutkimuksessa Valio sijoittui ykköseksi ja sai ääniä kaikista tutkituista 15,7 %, seuraavina olivat Fazer 7,3 % ja Marimekko 4,3 %.

Positiivisimpia tunteita herättävät yritykset: Tässäkin Valio sijoittui ykköseksi ja sai 5,7 % kaikista äänistä. Seuraavina olivat Pirkka 5 %; Fazer 4,5 % ja Nokia 4,5 %.⁸⁹⁹

Tämä lyhyt yhteenveto tutkimuksissa saaduista ulkopuolisten käsityksistä osoittaa sen, että Valio on kuluttajiin suuntautuneena yrityksenä onnistunut monin tavoin. Tähän voidaan vielä lisätä, että Valio on eräs harvoista suurista yrityksistä, jossa puhelimeen vastaa heti ihminen eikä automaatti. Tämän tutkija on todennut, kun hän on satoja kertoja soittanut Valioon aikanaan työelämässä ja nyt tutkijana. Tällainen osoittaa asiakasystävällisyyttä.

Erehdyksiä ja puutteita valiolaisessa meijeritoiminnassa

Aluksi on paikallaan todeta, että toiminnassa tapahtuneet erehdykset ja puutteet ovat valiolaisen organisaation sisällä tapahtuneita. Niillä ei ole ollut merkitystä Valion ulkoiseen yrityskuvaan.

Toimintaa järkeistäessään Valio on aika ajoin osittain epäonnistunutkin. Se on riitautunut joidenkin meijereiden kanssa niin, että ne ovat eronneet Valiosta. On mahdotonta sanoa, mitkä osapuolet ovat kulloinkin olleet irtautumisissaan pääasiallisesti väärässä. Joissakin tapauksissa näyttää siltä, että Valio olisi syyllistynyt liian koviin menetelmiin. Osa meijereistä on pysynyt erillään Valiosta

---

⁸⁹⁷ Kauppalehti 2007
Helsingin Sanomat 2007.

⁸⁹⁸ Kauppalehti 2007
Helsingin Sanomat 2007.

⁸⁹⁹ Talouselämä-lehti 2010

ilman, että siitä olisi noussut huomiota herättävää keskustelua. On kuitenkin todettava, että Valion tavoitteena on aina ollut yhtenäisyyden säilyttäminen. Toisaalta neuvotteluosapuolina olevien osuusmeijerien hallintohenkilöt sekä myös maidontuottajat ovat pitäneet kiinni itsenäisyydestä ja oman meijerinsä säilyttämisestä. Voidaan sanoa, että tutkimuksen mukaan jääräpäisyyttä on ollut puolin ja toisin.

Hinnoitteluongelma ja sen ratkaisu

Valion periaatteena on ollut, että tuottajan saama maidon tilityshinta on yhdenmukainen riippumatta siitä, minkä valiolaisen osuusmeijerin jäsen hän on. Tämän toteuttamiseksi Valiolla oli oma systeeminsä. Se kuitenkin oli osoittautunut erityisesti 1970- ja 1980-luvulla epäonnistuneeksi. Tämä synnytti häviölle jääneissä jäsenmeijereissä katkeruutta ja toisaalla myönteisyyttä. Tällaiset erilaiset näkemykset johtuivat siitä, että sellaiset meijerit, jotka valmistivat juustoa, pystyivät selkeästi parempaan tilityshintaan kuin esimerkiksi voita valmistavat meijerit.

Elinkeinohallituskin oli saanut tietoa asiasta ja kiinnostui siitä niin, että se yhdessä Valion asiantuntijoiden kanssa alkoi tehdä asiasta laajaa tutkimusta. Nämä olivat tehneet vuoden 1985 keväällä tutkimuksen, joka koski maitotaloustuotteiden kannattavuutta ja kustannusrakennetta. Elinkeinohallitus julkisti 30.10.1986 vuotta 1985 koskevan meijerialan selvityksen. Tämä osoitti, että maidontilityshinnoissa todella oli huomattavaa eroavuutta eri tuotteita valmistavien osuusmeijerien kesken.

Tämän jälkeen Valio alkoi vähitellen yhtenäistää tilityshintoja. Oikeudenmukaista tässä tapauksessa olisi ollut yhtenäistää tilityshinnat heti. Luku 3.2.2.

Kilpailu ja sen sopiminen

OTK:laisen meijeritoiminnan kanssa oli vaikea kilpailutilanne, joka jatkui monia vuosia. Tässä asiassa saatiin kuitenkin aikaan sovittelu, ja syntyi molempia

puolia tyydyttänyt sopimus. OTK:lla oli myös ravintolatoimintaa, ja siinäkin Valio kilpaili sen kanssa. Kiistaan oli syytä molemmilla osapuolilla, ja se saatiin loppumaan keskinäisellä sopimuksella vuonna 1972. Luku 3.5.2.

Virheellinen investointi

Kuivamaito Oy, jonka pääosakas Valio oli, suunnitteli ja rakensi Kemin Laurilaan maitojauhetehtaan vuonna 1965. Se ei saanut jalostukseensa riittävästi raaka-ainetta, joten tehtaan toiminta lopetettiin muutaman vuoden kuluttua. Tämä tehtaan rakentaminen osoittautui virheinvestoinniksi. Luku 3.3.2.

Valio Oy:n osakkeiden jakaminen

Osakkeiden jakamista perustelevien vuoden 1992 pöytäkirjojen⁹⁰⁰ mukaan jaon piti tapahtua kolmen kriteerin mukaisesti, jotka olivat maitomäärä, liikevaihto Valion kanssa ja hankinta-alueen asukasluku. Näiden painoarvo oli kullakin sama eli 1/3. Alun alkaen Valion johto ehdotti kriteereiksi jäsenmeijereitten vastaanottamaa maitomäärää ja liikevaihtoa Valion kanssa. Näitä kriteereitä sellaisenaan eivät hyväksyneet ne meijerit, jotka sijaitsivat suurilla asutuskeskuksilla kuten pääkaupunkiseudun läheisyydessä, Turussa ja Tampereella.

Lopputulos osoitti, että suurissa asutuskeskuksissa sijaitsevat pääasiassa neste-mäisiä maitovalmisteita jalostavat osuusmeijerit saivat tuntuvasti enemmän osakkeita kuin muut Valioryhmän meijerit. Jako ei ollut mitenkään osuuskuntalain tavalla tehty (VoskL 247/1054 158a § ja HE 42/1989 s. 14). Luku 4.3.2.

Suurmeijerisuunnitelman toteutus epäonnistui

Etelän Maidon perustamista koskeva ajatus pohjautui Valion aikaisemmin 1980-luvulla esittämiin keskittämissuunnitelmiin. Etelän Maitoon oli suunniteltu liitettäväksi kuusi eteläsuomalaista meijeriosuuskuntaa. Tämän suunnitelman toteuttaminen olisi keskittänyt maidonjalostusta huomattavassa määrin ja lisäksi turvannut pääkaupunkiseudun kulutusmaitotarpeen. Suunnitelmasta kuitenkin irtautuivat monet suuret osuusmeijerit, ja sen tähden tämän suurmeijerin toteut-

---

⁹⁰⁰ Hallintoneuvoston työryhmä 7.7.1992 ja Valion ylimääräinen osuuskunnan kokous 3.8.1992.

tamishanke kariutui. Luku 4.4.1. Epäonnistunut keskittämisyritys Etelä-Suomessa.

Valiojäätelö ja lastenruokavalmisteet

Valiojäätelön myynti vuonna 2004 Nestlélle aiheutti hyvin monenlaisia mielipiteitä. Jäätelö oli liikevaihdoltaan vähäinen osa Valion koko toiminnasta, mutta se oli kuitenkin taloudelliselta tulokseltaan hyvä. Kilpailu jäätelömarkkinoilla oli ollut jo vuosia ankaraa. Erityisen voimakas kilpailija oli Ingman Foods Oy, joka pääsi jäätelönmyynnissä ohittamaan Valion. Luku 4.4.2.

Suomen Nestlé Oy valmistaa ja markkinoi Valiojäätelöä sekä *Royal Numico* -lastenruokavalmisteita.

Sumeilematonta toimintaa

Meijeritoimintaa keskittäessä tuli hajaantumista, jossa kymmenen osuusmeijeriä erosi vuonna 1994 Valiosta (*Kymppimeijerit-ryhmä*). Valio ryhtyi tämän vuoksi hintakilpailuun kohdistuen sen edellä mainittuihin meijereihin. Tämä meijeriryhmittymä vetosi Valion toiminnasta Kilpailuvirastoon. Se totesi toiminnan kilpailulain vastaiseksi ja määräsi siitä Valiolle viiden miljoonan markan (840.940 euron) sakon.⁹⁰¹ Luku 4.4.3.

Valio oli pääosakkaana Tuottajain Maito Oy:ssä, jonka toiminta yksityisiä meijereitä kohtaan oli melko suoraviivaista, jopa kovakouraista. Toiminnan aikana syntyi monenlaisia kiistoja. Luku 3.3.1.

Valio omisti Ylitornion meijerin koneineen ja kalustoineen. Alueen maidontuottajat olivat toimittaneet maitonsa tähän meijeriin vuosikymmenien ajan. Tämä oli synnyttänyt heissä mielikuvan, että he omistavat kyseisen laitoksen. Valio ryhtyi vuoden 1990 alkupuolella purkamaan meijerin koneita ja laitteita aikomuksenaan siirtää ne toisaalle. Tämä tapahtui neuvottelematta siitä alueen maidontuottajien tai hallintohenkilöiden kesken. Se synnytti tuottajissa paikallisen

---

⁹⁰¹ KHO 11.11.1998. Päätös kilpailuasialla koskevassa valituksessa.

kapinahengen. Valio menetti huomattavan osan alueen maitomäärästä kohtelemalla maidontuottajia vähättelevästi. Luku 4.2.1.

Periaatteista poikkeaminen

Maito-Pirkka, Maito-Aura ja Kainuun Osuusmeijeri aloittivat 1990-luvulla oman maitotuotteiden markkinointitoiminnan. Tätä ei Valiossa pidetty suotavana. Valio ryhtyi sovinnon aikaansaamiseksi antamaan näille meijerille tiettyjä Valion ja osuustoiminnan periaatteista poikkeavia etuisuuksia.⁹⁰² Näin saatiin syntymään yhteisymmärrys ja osuuskunnat pysyivät Valioryhmässä, joten lopputulos oli Valion tavoittelema⁹⁰³. Luku 4.4.3.

Osuustoiminnalliset periaatteet ovat heikkenemässä

Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000-luvulle: ”Osuuskunnat palvelevat jäseniään tehokkaimmin ja vahvistavat osuustoimintaliikettä harjoittamalla keskinäistä yhteistyötä paikallisesti, alueellisesti, valtakunnallisesti ja kansainvälisesti.” Osuustoiminnan neuvottelukunta on tämän lausunut julkaisussaan *Osuustoiminta vastuullista suomalaista omistajuutta* sivulla 13⁹⁰⁴.

Nämä arvot ja periaatteet ovat onnistuneet toteutumaan alueellisesti ja valtakunnallisesti, kun toimintaa tarkastellaan **kuluttajiin eli asiakkaisiin** kohdistettuna. Erityisen selkeästi se näkyy Valio Oy:n toiminnassa, josta on tehty tutkimuksia.⁹⁰⁵

---

⁹⁰² Lehto Kari 2009, Pellervo-Seura lakimies, varatuomari, *Osuustoiminta-lehti* 4/09: 3. Kirjoittajan mukaan osuustoimintaan on aina liittynyt ja edelleen liittyy tärkeitä periaatteita. Osuusmeijeripuolella meillä on noudatettu samanhintaisuuden periaatetta ehdottomasti. Siitäkin huolimatta, että tiedetään eri maitoerien tuottajilta noutamisen kustannusten litraa kohti olevan hyvin erisuuruisia.

⁹⁰³ Pöyhönen 2011: 81 ”Osuuskunnasta annetaan harmoninen kuva: osakeyhtiöitä vastaavia intressiristiriitoja ei ole”.

⁹⁰⁴ Osuustoiminnan neuvottelukunnan tarkoituksena on toimia suomalaisten osuustoiminnallisten järjestöjen ja yritysten välisenä yhteistyöelimenä. Neuvottelukunnan jäsenorganisaatiot ovat Osuuskunta Tradeka-yhtymä, Pellervo-Seura, OP-Keskus osk, Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta ja Pellervo-Seura.

⁹⁰⁵ Ks edellä kohta ulkopuolisten käsityksiä Valiosta.

Osuustoiminnalliset periaatteet ovat edelleen vaikuttamassa osuusmeijeritoimintaan, erityisesti valiolaisissa **hankintaosuuskunnissa**. Ne ovat tarpeellisia siksikin, että ne organisaatioina pitävät yllä sopivaa kritiikkiä Valio Oy:n hallintoa kohtaan. Niiden kautta ja avulla kehittyä jatkuvasti sopivia hallintohenkilöitä Valio Oy:n hallintoon. Tämä koskee niin sanottua valiolaisuutta, joka näyttää nykyisin olevan jokseenkin sopuisaa. Valio Oy:n hallituksella on avoin valta määrätä maidontuottajille maksettava tilityshinta. Samoin hallituksella on valta määrätä mitä hyödykkeitä kukin hankintaosuuskunta valmistaa ja minkälaisia palveluita se jäsenilleen tarjoaa. Ehkä palveluissa on jonkin verran eroavuutta.

Tutkimustyön edetessä on todettavissa, että valiolaisessa meijeritoiminnassa osuustoiminnallisten periaatteiden noudattaminen on ollut vähenemässä.⁹⁰⁶ *Yhdenvertaisuus ei ole aina toteutunut, esimerkiksi Valio Oy:n osakkeiden jakamisessa.* Yksittäinen Valion omistajaosakas ei saisi osakeomistuksen perusteella *päästä liian määrävään asemaan, koska se jatkossa edelleen heikentää yhdenvertaisuutta.*

Kautta aikain osuustoiminnallisten keskusliikkeiden ja niiden osuustoiminnallisten jäsenten välillä on ollut jatkuva kilpailu.⁹⁰⁷ Kansainvälistymisen myötä ulkomailta tuleva maitojalosteiden markkinointi on Suomessa yhä vankistunut. Osuustoiminnallisten yritysten keskinäisessä kilpailussa eivät arvot ja periaatteet ole nähtävissä. Tämä koskee paikallista, alueellista, valtakunnallista ja kansainvälistä yritystoimintaa.⁹⁰⁸ Onko kilpailu hyvä tai huono asia? Onko oikein, että maitotuotteita kuljetetaan edestakaisin maasta toiseen? Tämä tutkimus ei siihen anna vastausta. Vastauksen on ilmeisesti löytänyt kansainvälinen markkinatalous eli ”kansainvälisen kilpailukyvyn ja jatkuvan kasvun säilyttäminen”.

---

⁹⁰⁶ Tässä edellä olevassa Valion arvioinnissa on kuvattu vain muutamia tapahtumia, jotka ovat riittävän selkeästi tulleet esille.

⁹⁰⁷ Ks. edellä otsikko ”Erehdyksiä ja puutteita valiolaisessa toiminnassa”.

⁹⁰⁸ Ks. edellä Arla Food amba -osuuskunta.

5.2. Osuuskuntalain arviointia

Voimassa olevassa OskL:ssa 1488/2001 siihen tulleine muutoksineen on tutkimuksessa ollut havaittavissa sellaisia puutteita ja virheitä, joiden korjaaminen saattaisi olla paikallaan tulevaa OskL:a laadittaessa. Tässä on mainittu vain luettelomaisesti ne lakisäännökset, joissa tutkijan mielestä on ollut korjaustarvetta. *Näitä on tarkasteltu yksityiskohtaisesti luvussa 4.1.4. Osuuskuntalain ongelmia.*

OskL 1:2 § Osuuskunnan määritelmä ja tarkoitus

OskL 1:4.1 ja 1:4.2 §:t Konserni ja määräysvaltasuhde

OskL 2:2 § Perustajat

OskL 3:1.1 § Jäsenten vähimmäismäärä

OskL 3:2 § Jäsenyyden hakeminen ja alkaminen

OskL 4:2 § Kaikkien jäsenten yksimielinen päätös

OskL 4:7.2 § Jäsenen äänimäärä

OskL 4:14 § Jäsenen ehdotus kokouksessa käsiteltäväksi asiaksi

OskL 4:15.2 § Kokousasiakirjat ja niiden nähtävinä pitäminen

OskL 5:13.2 § 3 kohta Hallintoneuvoston tehtävät ja hallintoneuvoston kokous

OskL 5:15.2 § Yleinen edustamisoikeus ja erityinen toiminimenkirjoitusoikeus

OskL 9:6 § Maksaminen (osuusmaksun)

OskL:n luku 11 Lisäosuudet

Huomattakoon, että **OskmuutL 1417/2007:ssa 16 luvun** sulautumissäännöksi-
en osalta lainsäätäjä on korjannut sekavaa sanankäyttöä. Lisäksi luvun 4.1.4
Osuuskuntalain ongelmia loppupuolella on tutkijan ehdotuksia säännösten kor-
jaamiseksi.

5.3. Nykytilanteesta kohti neljättä meijerivaihetta

Nykytilanne: ongelmia, odotuksia ja tavoitteita

Maidonjalostustekniikka on ollut kehityksen apuväline. *Myös lainsäädäntöön on tullut kehitystä edistäviä muutoksia ja kokonaan uusittuja lakisäädöksiä.* Erityinen merkitys on ollut osuustoimintaa koskevan OskL:n (1488/2001) muutoksilla, joita on tullut osuustoiminnan käytännön ja kehittymisen myötä. OYL:iin on tähän mennessä tullut kolme muutosta eli 13.4.2007/461, 28.12.2007/1415 ja 22.12.2009/1214. Osakeyhtiötä koskeva lainsäädäntö muutoksineen on ollut osittain mallina osuuskuntalakia laadittaessa ja siihen muutoksia tehtäessä. OYL on antanut tärkeän panoksen meijereitten johdon tarpeisiin toimintaa kehitettäessä.

Vuoden 2007 aikana maitotuotteiden viennille oli kysyntää enemmän kuin mitä pystyttiin toimittamaan yli maamme oman kulutuksen.⁹⁰⁹ Vuoden 2009 aikana on todettu, että taantuma on vaikuttanut maailmanlaajuisesti.⁹¹⁰ Suomessa erityisesti vientimarkkinat huojuvat edestakaisin sekä määrällisesti että hintojenkin puolesta. Se tarkoittaa sellaista epävarmuutta, jossa nykytilanteen ja tulevaisuuden määrittely on vaikeaa täsmentää.⁹¹¹ Kuitenkin vuoden 2012 alku on ollut Valion liiketoiminnan kannalta vakaa, mutta maailmantalouden epätasapaino vaikeuttaa jopa kuluvan vuoden lopun kehityksen ennakkointia.⁹¹²

Maidontuotanto väheni vuodesta 2007 vuoteen 2008. Sen sijaan vuoden 2009 aikana tuotanto on osoittanut kasvua.. Vuonna 2010 meijereihin vastaanotettu maitomäärä oli 2221,9 miljoonaa litraa. Maitomäärä oli vuoden 2011 aikana 2.190 miljoonaa litraa ja edellisvuonna 2215 miljoonaa litraa, joten vähenemä oli vuoden 2011 aikana edelliseen vuoteen verrattuna 0,5 %.⁹¹³ Tällaista vaihtelua maidontuotannossa on ollut kaikkina aikoina.

⁹⁰⁹ Luomala 2007 ja 2008, puhelinhaastattelu 23.10.2007.

⁹¹⁰ Pyykkönen 2009.

⁹¹¹ Leino 2007 ja 2008, puhelinhaastattelu 4.12.2008.

⁹¹² Valio 2011: 3.

⁹¹³ Suomen Gallup Elintarviketieto Oy 2011 ja Valio Oy:n hallituksen toimintakertomukset.

Valioryhmään kuuluvia maitojalosteiden tuotantoyksiköitä on tähän mennessä suuressa määrin *keskitetty ja pyritty sillä tavalla kehittämään toimintaa*.⁹¹⁴ Tämän pitäisi tulevaisuudessa merkitä taloudellista hyötyä ainakin maidontuottajajäsenille eli omistajille. On esitetty, että maidontuotannon taloudellinen tuottavuus on parantunut. Tuotosseurantatilojen mukaan se näyttää toteutuneen maidontuotannon kannattavuuskertoimen nousuna.⁹¹⁵

Viimeisimmät sulautumiset 1.1.2007 ja 1.1.2010 osoittavat, että osuuskuntien jäsenistön, hallintojen sekä meijerien johtajien näkemykset ovat alkaneet Valioryhmässä muokkautua keskittymiselle myönteisiksi.⁹¹⁶ Tähän on vaikuttanut tiedon lisääntyminen, eli on alettu ymmärtää ajankohtaiset ongelmat. Osuuskuntien jäsenet jäävät kuitenkin valitsemiensa edustajien kautta hallinnoimaan osuusmeijereitä. Samalla hankintaosuuskuntien jäsenet ja hallintohenkilöt ovat ymmärtäneet, että Valioryhmässä olemisen säilyttää kilpailukyvyn kotimaassa ja ulkomailla sekä vahvistaa sitä edelleen. Kahden vuosikymmenen opit ja ohjeet sekä luottamus yhteistyöhön edistävät heidän käsityksensä mukaan tulevaisuutta myönteisesti.

Ongelmia muodostuu siitä, että kilpailu yhä lisääntyy, mikä tulee olemaan todennäköisesti pitkäaikaista tai pysyvää. Suuri ulkomainen maitoalan yritys on aloittanut viime vuosina *meijeritoiminnan Suomessa*.⁹¹⁷ Tämä yritys on omistukseltaan osuuskuntamuotoinen.

Uhkana voi olla, että ulkomailta tuleva maidonjalostusta ja markkinointia harjoittava toiminta saattaa kasvaessaan viedä Valiolta markkinajohtajuuden. On

⁹¹⁴ Osuustoiminta 4/2010:26 ”Osuustoiminnan vuosikirja 2010” Valio on vuonna 2009 ollut viidenneksi suurin osuustoimintayritys ja neljänneksi suurin investoija Suomessa.

⁹¹⁵ Joensuu 2008, Joensuun antaman selvityksen mukaan Pro Agrian tuotosseuranta osoittaa, että maidontuotannon kannattavuus on kohonnut. Kannattavuuskerroin oli viime vuonna 0,94 ja edellisvuonna vain 0,84. Tähän kehitykseen ovat vaikuttaneet keskituotannon nousu, karjakoon kasvu, säilörehun tuotantokustannusten alentuminen ja samalla säilörehun käytön lisääntyminen ruokinnassa sekä maidon tilityshinnan nousu.

⁹¹⁶ Karhu 2009.

⁹¹⁷ Tämä kilpaileva yritys on ruotsalais-tanskalaisen meijeriosuuskunnan Arla Foodsin kokonaan omistama Ingman Foods Oy Ab.

kuitenkin mahdotonta sanoa, mikä osapuoli tässä voittaa tai häviää. Näyttää siltä, että kun suomalainen osuusmeijeritoiminta on kilpailussa rauhoittunut, niin kansainvälinen kiihtyy. Maitotuotteita tuodaan ja viedään edestakaisin maasta toiseen.

Ulkomailta tuleva kilpailu voi Suomessa olla yhdistäväkin tekijä. Valioryhmän ulkopuolella olevat osuusmeijerit saattavat suunnitella liittymistä joko keskenään tai Valioryhmään. Jälkimmäinen vaihtoehto voisi vahvistaa Valion asemaa. Monopoliasema ei sellaisenaan ole lainsäädäntöä loukkaava.⁹¹⁸ On eri asia, jos sitä käytetään väärin eli kilpailulainsäädäntöä (KilpRL) noudattamatta.

Nykyinen lama kestää vielä vuoteen 2012. Sen jälkivaikutukset voivat olla suomalaisessa yhteiskunnassa vielä useita vuosia kestävä. Joka tapauksessa ongelmia ja odotuksia nykytilanteessa suomalaisessa meijeriteollisuudessa riittää, mikä panee myös Valio Oy:n johdon osaamisen koetukselle.⁹¹⁹

Tulevaisuuden tavoitteena on edelleen kehittää tuotantolaitoksia yhä automaattisemmiksi ja suuremmiksi. Mm. Seinäjoelle on vuoden (2010) alussa valmistunut uusi voitehdas. Vanhat koneet alkoivat olla loppuun käytettyjä, ja rakennus on tullut epäkäytännölliseksi nykyaikaista voinvalmistuskoneistoa varten.⁹²⁰ Nestemäisistä maitovalmisteista suurin osa eli 180 miljoonaa litraa siirrettiin Seinäjoen tehtaalta Jyväskylään, jossa oli uudemmat tuotantovälineet. Seinäjoen tehtaalle jäi 23 miljoonaa litraa nestemäisiä maitovalmisteita. Merkittävimmät kuluvan vuoden (2012) investointikohteet ovat Lapinlahdelle rakennettava uusi jauhetehdas ja kotimaista polttoainetta käyttävä voimalaitos. Haapaveden tehtaalla on aloitettu juuston valmistuskapasiteetin lisäys.⁹²¹

Valion eläkkeellä oleva pääjohtaja kertoi haastattelussa näkemyksiään Valio Oy:n toiminnasta. Hänen mukaansa ne ehdotukset, joita hän aikanaan teki, ovat

⁹¹⁸ ”Tapauksessa Valio III vahvana presumptiona määräävästä asemasta pidettiin 70 %:n markkinaosuutta.”

Laki kilpailunrajoituksista 27.5.1992/480.

⁹¹⁹ Karhu 2009.

⁹²⁰ Luomala 2007 ja 2008, haastattelu. 22.10.2008.

⁹²¹ Valio 2011: 3

nykyisin toteutuneet samansuuntaisina. Hän piti edelleen mahdollisena, että vielä toiminnassa olevia hankintaosuuskuntia yhdistämällä voitaisiin saada aikaan säästöjä hallinnossa ja toiminnoissa.⁹²²

*Tutkimisen arvoista olisi se, ovatko hankintaosuuskunnat aivan välttämättömiä, vai olisiko niiden toiminnot syytä siirtää Valiolle kuuluviksi.*⁹²³ Tällainen rakennemuutos saattaisi jossakin määrin vähentää kustannuksia. Muutoksen kielteiset puolet ovat kuitenkin hyvin vaikeasti tutkittavissa. Se voisi ehkä etäännyttää tuottajajäsenten yhteenkuuluvuutta Valioon ja heikentää yhteisöllisyyttä. Seuraukset voisivat olla aivan toisenlaisia, kuin mitä ennalta voitaisiin arvioida tai tutkia.

Kehitystä tavoiteltaessa epäonnistumisiakin on tullut. Tässä on kuitenkin nähtävä kokonaisuus ja tärkeät tavoitteet. Osuuskuntalaki ja osakeyhtiölaki ovat kehittyneet sillä tavoin, että meijeriteollisuudessa on voitu toimia hyvin pitkälle maidontuottajien hyväksi.

Tuottajille maksetut tilityshinnat olivat 1998 Ruotsiin ja Tanskaan verrattuna kuusi senttiä/litra alemmat. Sen jälkeen hinnat ovat verrokkimaiden kesken alkaneet tasoittua, ja vuodesta 2000 Suomen tilityshinta on selvästi kivunnut näiden maiden hintojen yläpuolelle. Suurimmillaan ero oli 2009 kesäkuussa eli noin 16 senttiä/litra. Vuoden 2010 kesäkuussa ero oli noin kaksi senttiä/litra. Myös Viro on tilityshinnoissa vähitellen lähestynyt näitä muita mainittuja maita.⁹²⁴

Valion omista liiketoimintaperiaatteista nähdään, että tavoitteena on edelleen tuotteiston omaehtoinen kehittäminen. Erityisesti on mainittava, että taloudellisuuden ohella Valio pyrkii toimimaan eettisiä arvoja noudattaen. Tämä on nykyisin huomionarvoinen seikka, koska näyttää siltä, että yleisen ajattelutavan mukaan yritysmaailma pitää ainoana tavoitteenaan voiton tuottamista omistajil-

⁹²² Haka 2008, puhelinhaastattelu 30.1.2008.

⁹²³ Hankintaosuuskunnilla näyttää olevan paljon tehtäviä, ks. luku 4.1. Meijeritoiminnan kehityksen keskeinen sisältö, Valioryhmän toiminnan arviointia.

⁹²⁴ Pyykkönen 2010,”

leen. Valion tavoitteena on edelleen markkina-aseman vahvistaminen Suomessa. Muita tavoitteita Valiolla on maidon tuotannon turvaaminen kotimaassa.⁹²⁵

Valio osakeyhtiönä on omaleimainen.

Valio Oy:n yhtiöjärjestyksessä 2 §:n 1 virke kuuluu näin: Yhtiön toimialana ja tarkoituksena on *osakkaittensa elinkeinon tukemiseksi meijeriteollisuutta harjoittamalla jalostaa osakkaittensa toimittamaa maitoa ja markkinoida maitovalmisteita*.⁹²⁶ Seppo Pöyhönen 2011 on todennut, että toimintamallien läheneminen muuttaa perinteistä näkemystä osuuskunnasta ja merkitsee yhteisömuotojen välisten erojen lieventymistä.⁹²⁷ Tässäkin tutkimuksessa sama näkemys on todettavissa yhteisöryhmässä Valio Oy ja sen osakkaina olevat osuusmeijerit, mutta samalla on erottunut *valiolaisuuden omaleimaisuus*. Tämän ilmentymän tarkastelussa on poikettava tutkimuksen (Suomalainen meijeri) rajauksesta.

Pöyhönen on tarkastellut osakeyhtiöitä, jotka voivat olla joko täysin osuuskuntien omistamia tai niissä voi olla ulkoisia omistajia. Hänen tarkastelunsa kohteena⁹²⁸ ovat olleet seuraavat: 1) Helsingin Osuuskauppa Elanto lyhenne HOK-Elanto, 2) Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta lyhenne SOK, 3) OP - Pohjo-la-ryhmä, 4) Metsäliitto – konserni, 5) LSO Osuuskunta, 6) Atria – konserni ja 7) Osuusmeijerit.

---

⁹²⁵ Valio 2007c: 4, 9. Valion Internet-sivuilta: Valion liiketoimintaperiaatteet. Valio pyrkii maksimoimaan brändiarvonsa tuotteiston omaehtoisella kehittämisellä; Valiolla on tehokas tuotanto- ja toimitusketju sekä parhaat palvelukonseptit; Valio toimii eettisesti ja taloudellisesti. Valio-konsernin tavoitteet. Taloudellinen tavoite: Maitokate* on parhaiden eurooppalaisten meijerien tasolla. Liiketoiminnalliset tavoitteet: Markkina-aseman vahvistaminen Suomessa; Kasvu lähialueilla, erityisesti Venäjällä; Maidontuotannon turvaaminen Suomessa; Suunnitelma ensi vuosikymmenien tuotantorakenteesta; Joustava ja tehokas tuotanto- ja toimitusketju sekä toimintatapa; Terveys- ja hyvinvointivaikutteisten konseptien kaupallistaminen maailmanlaajuisesti. * Maitokate = liikevaihto – muut kulut paitsi omistajille maksettu maidon tuottajahinta.

⁹²⁶ Valion muokkautuminen jäsentensä kanssa sopimuksiin perustuvasta maitovalmisteiden markkinoinnista, joka oli kilpailulainsäädännön vastainen, oli prosessi joka kesti vuodesta 1992 vuoteen 1995.

⁹²⁷ Pöyhönen 2011: 91

⁹²⁸ Pöyhönen 2011. 82 – 84.

- 1) HOK - Elanto-konserni muodostuu emoyhtiö Helsingin Osuuskauppa Elannosta, HOK Liiketoiminta Oy:stä ja 45 kiinteistöyhtiöstä (2009).⁹²⁹
- 2) SOK osuuskauppa toimii konsernirakenteella, jossa toimintoja on siirretty tytäryhtiöihin.⁹³⁰
- 3) OP-Pohjola osuuskunta toimii koko pankkiryhmän (OP-Pohjola -ryhmän) kehittämis- ja palvelukeskuksena, strategisena omistusyhteisönä ja ryhmäohjauksesta ja valvonnasta vastaavana keskusyhteisönä. Sen tytäryhtiöitä ovat Pohjola Pankki Oyj, Helsingin OP Pankki Oyj, OP -Henkivakuutus Oy, OP-Rahastoyhtiö, OP-Asuntoluottopankki Oyj, OP-Kotipankki Oyj ja Finanssidata Oy.⁹³¹ OP-Pohjola-ryhmästä merkittävä osa liiketoiminnasta on yhtiöitetty. Pohjola-Pankki Oyj on OP-Pohjola osuuskunnan merkittävintä tytäryhtiötä.⁹³²
- 4) Mertsäliitto-konsernin emoyhtiö on Metsäliitto Osuuskunta. Metsäliiton tytäryhtiöitä ovat muiden muassa M-real Oyj, Metsä-Tissue Oyj ja Metsä-Botnia Ab. M-realin A- ja B- osakkeita noteerataan OMX:n Pohjoismaisessa Börssissä Helsingissä.⁹³³
- 5) LSO Osuuskunta on 2000 suomalaisen lihantuottajan yhteisö ja HKScanin pääomistaja. HKS:n Oyj:n A-osakkeita noteerataan OMX Pohjoismaisessa Pörssissä Helsingissä.⁹³⁴
- 6) Atria-konserni on jaettu neljään maantieteelliseen liiketoiminta-alueeseen: Atria Suomi Oy, Atria Skandinavia, Atria Venäjä ja Atria-Baltia. Atria Oyj:n A-osakkeet noteerataan pörssissä.⁹³⁵
- 7) Osuusmeijerit ovat keskittäneet maidonjalostuksen ja markkinoinnin Valio Oy:lle. Sen osakkaita on kahdeksantoista. Niistä yhdeksän toimii Valion maidon hankintaosuuskuntina, joiden tuotantovälineet, jalostuksen ja markkinoinnin Valio on ottanut haltuunsa vuosien 1993 - 1995 aikana.⁹³⁶ Muut kahdeksan osakasta eivät ole yhteistoiminnassa Valion kanssa. Sen

---

⁹²⁹ Pöyhönen 2011: 82

⁹³⁰ Pöyhönen 2011: 82

⁹³¹ fi.wikipedia.org/wiki/OP-Pohjola.

⁹³² Pöyhönen 2011: 83

⁹³³ Pöyhönen 2011: 83

⁹³⁴ Pöyhönen 2011: 83

⁹³⁵ Pöyhönen 2011: 84

⁹³⁶ Pöyhönen 2011: 84

osakkeen hankkimiseen vaaditaan hallituksen suostumus. *Suostumus voidaan antaa vain, jos luovutuksen saaja on maidon keräilyä tai meijeriteollisuutta harjoittava maidontuottajien yhteisö.* Valion yhtiöjärjestyksen 6 §:n 1 mom 2 virke ja 6 §:n 2 mom. mukaan ”Suostumusta ei vaadita, jos osake on hankittu pakkohuutokaupassa tai konkurssipesästä”.

- 8) Ingman Foods Oy Ab:n omistavat Arla Foods amba 30 % ja sen tytäryhtiö Arla Foods Ab 70 %. Ingman Oy kilpailee maitotuotteiden markkinoista Valion kanssa.⁹³⁷

Valio ei ole julkinen osakeyhtiö, se ei ole listautunut pörssiin. Valioryhmän ulkopuoliset yhteisöt ja yksityiset henkilöt eivät voi hankkia Valio Oy:n osakkeita eli se on suljettu yhteisö. Hallitus on kokonaan muodostettu valiolaisten yhteisöjen maidontuottajista. Hallintoneuvoston 28 jäsenestä on kaksikymmentäneljä omistajaosuuskuntia edustavia maanviljelijöitä, jotka ovat samalla maidontuottajia. Neljä jäsenistä on valiolaisten osuuskuntien henkilökunnan edustajia. Toiminnan tarkoituksena on osakkaitensa elinkeinon tukeminen. Valion osakkeista 48.861 hankintaosuuskunnat omistavat 97,4 %. Osinkoa Valio jakaa vain vähäisen osan voitostaan.⁹³⁸ Vain kahdessa Valion hankintaosuuskunnista on sijoituspääomaa⁹³⁹. Hankintaosuuskunnat saavat pääasiallisen tulonsa Valion tilittämän maidon hinnan muodossa, joka on kaikille osuuskunnille samansuuruinen ja nämä puolestaan maksavat maidosta maidontuottajille. Muun muassa näihin perustuen **Valio Oy erottuu omaleimaiseksi osakeyhtiöksi.**⁹⁴⁰

5.4. Suomalainen osuustoimintamuoto ei ole häviämässä

Osuusmeijeritoiminta ei yksinään osoita osuustoimintamuodon merkityksellisuyttä eikä jatkuvuutta. Osuusmeijerit ovat kuitenkin edelleen vahva perusta

⁹³⁷ Arla Ingman Foods Oy:stä on tutkittua tietoa muiden muassa edellä luvussa 4.4.4. Valion ulkopuolinen meijeritoiminta.

⁹³⁸ Viime tilikauden 2011 voitto oli 55.503.160,93 euroa, josta osinkona jaettiin 4.5 % osakkeen nimellisarvosta 153 euroa osakkeelta eli 7.475.733 euroa.

⁹³⁹ Osuuskunta ItäMaidolla on sijoituspääoma 1,1 % omasta pääomasta.

⁹⁴⁰ Pöyhönen 2011: 84, toteaa ”Perustehtävänsä Valio Oy on säilyttänyt osuustoiminnallisena: valiolaisten maidontuottajien elinkeinon edistäminen.”

osuustoiminnallisen yritysmuodon säilymiselle. Se, että Valio muuttui osuuskunnasta osakeyhtiöksi, ei ole osoitus osuuskuntamuodon heikkoudesta. Nykyisin Valio hallitsee suurinta osaa suomalaisten meijerien tuotantovälineistä ja omistajajäsentensä toimittamasta maidosta. Tällaisena Valio voisi jatkaa toimintaansa osuuskuntamuotoisenakin. On hyvin vaikea nähdä mitään todella painavaa syytä, miksi Valion olisi toimittava osakeyhtiömuotoisena yrityksenä. Se nykyisinkin toimii osuustoiminnallisten periaatteiden mukaisesti.

Suuria osuuskuntia on edelleen. Niitä on tarkasteltu luvussa 4.1.2. *Osuuskunnan tarkoitus lainsäädännössä ja käytännössä*. Toisaalta on nähtävä se, että jotkin suuriksi kasvaneet osuuskunnat muuttavat yritysmuotoaan. Mm. Osuuskunta Itikan teollisuus siirtyi Atria Oy:lle, joka muuttui julkiseksi osakeyhtiöksi 5.5.2008 toiminimellä Atria Oyj.

Poiketen tutkimusteemasta on todettava, että monet suuretkin pankki- ja vakuutustoimintaa harjoittavat yhteisöt toimivat osuuskuntamuotoisina. Lain osuuspankeista ja muista osuuskuntamuotoisista luottolaitoksista (1504/2001)1:1 §:n mukaan:

”Tätä lakia sovelletaan osuuskuntamuotoiseen talletuspankkiin (osuuspankki) ja muuhun osuuskuntamuotoiseen luottolaitokseen, joista käytetään jäljempänä tässä laissa nimitystä luottolaitos. Tätä lakia sovelletaan lisäksi osuuspankkiosakeyhtiöihin niin kuin jäljempänä 7 luvussa säädetään. Tämän lain 2 luvun säännöksiä sovelletaan lisäksi osuuspankkien yhteenliittymän keskusyhteisöön ja sen jäsenluottolaitoksiin.

Luottolaitokseen ja keskusyhteisöön sovelletaan osuuspankkilakia (1488/2001), jollei jäljempänä tässä laissa tai luottolaitostoiminnassa annettussa laissa (1212007) toisin säädetä.”⁹⁴¹

Osuustoimintaan on viime vuosikymmenen aikana alkanut tulla samanlaisia piirteitä kuin sillä oli osuustoimintalain syntyvaiheissa 1800-luvun lopulla. Taloudellinen ahdinko on jossain määrin osatekijänä siihen, että pienituloiset, työttömät ja itsenäisyyteen pyrkivät ovat entistä enemmän alkaneet harjoittaa

---

⁹⁴¹ Laki osuuspankeista ja muista osuuskuntamuotoisista luottolaitoksista (28.12.2001/1504), vakuutusyhtiölaki (28.12.1979/1062), vakuutusopimuslaki (28.6.1994/543) ja vakuutusyhdistyslaki (31.12.1987/1250).

Savolainen 2009.

yritys- ja palvelutoimintaa osuuskuntamuotoisena.⁹⁴² Näitä on alettu nimittää pienosuuskunniksi⁹⁴³ tai uusosuuskunniksi. Ne ovat kuitenkin harhaanjohtavia nimityksiä. Se antaa vaikutelman, että kyseessä olisi jokin uusi tai pieni entisestä poikkeava osuuskuntamuoto. Ei ole sitä paitsi lainkaan selvää, että tällaiset niin sanotut pienimuotoiset osuuskunnat pysyisivät jatkuvasti ”pieninä”. On mahdollista, että nykyiset pienet osuuskunnat tai jotkin niistä alkavat kasvaa, tai että niiden keskuudessa alkaa muodostua keskittymistä.

Osuuskuntia on perustettu 1987–2009 välisenä aikana 2 905. Voidaan siis todeta, että mielenkiinto osuustoimintaan lisääntyy.⁹⁴⁴ Täysi-ikäisistä suomalaisista 84 % on jonkin osuuskunnan tai keskinäisen vakuutusyhtiön jäsen.⁹⁴⁵ Kymmenen vuotta sitten vuonna 1999 vastaava luku oli 59 %. Varsin monet jäsenistä tunnistavat liikkeensä osuustoiminnallisen taustan. Lähes puolet suomalaisista suhtautuu osuustoimintaan erittäin tai melko myönteisesti. Viljelijöistä 97 % sanoo olevansa jäsen vähintään yhdessä osuuskunnassa ja 66 % vähintään neljässä.⁹⁴⁶ Osuustoiminnallisissa yrityksissä arvostetaan niiden jäsenetuja, paikallisuutta, kotimaista omistusta ja kykyä turvata palvelujen saanti.

Tässä tutkimuksessa saadun tiedon mukaan osuustoimintamuoto säilyy edelleen *meijeritoiminnassa*. Aikanaan Valion ulkopuolelle jääneet osuusmeijerit ovat lähes kaikki osuuskuntia. Niin ikään suuret Valion hankintameijerit ovat osuuskuntia. Oikeastaan vain osuusmeijerien keskusliike Valio on osakeyhtiömuotoisena tämän joukon ulkopuolella.⁹⁴⁷ Tutkimus osoittaa, että *osuustoimintamuotoinen yrittäjyys Suomessa ei ole häviämässä*.

---

⁹⁴² Alifrosti 2010.

⁹⁴³ HE:ssä 176/2001 vp s. 1 on todettu että pienosuuskuntien näkökulma on jossain määrin unohdettu. Tätä ei erityisesti perusteltu.

⁹⁴⁴ Lehto 2010.

Laxåback 2010.

⁹⁴⁵ Mikäli mukaan lasketaan asunto-osakeyhtiöt, taidetaan päästä lähes sataan prosenttiin.

⁹⁴⁶ Suomen Gallup Elintarviketieto Oy 2008: 17.

⁹⁴⁷ Valio Oy voisi muuttua uudelleen osuuskunnaksi. Muutos tapahtuisi OYL:n 624/2006 (19:4.1) siten, että osakeyhtiön osakkeenomistajista tulee osuuskunnan jäseniä. Osakeyhtiön yhtiömuotoa koskeva päätös, joka sisältää osuuskunnan säännöt, korvaa osuuskunnan perustamiskirjan. Päätöksen tulee sisältää sääntöjen lisäksi jäsenille annettavat osuudet ja osuuskunnan ensimmäisen hallituksen jäsenten ja tilintarkastajien

LÄHTEET

Painetut ja sähköiset lähteet

Airaksinen – Jauhiainen 1999

Airaksinen, Manne & Jyrki Jauhiainen (1999). Yritysmuodot. Teoksessa: Yritysoikeus, 113–441. Päätoimittaja Kirsti Rissanen. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy.

Akkanen 2010

Akkanen, Riku-Matti, Osuustoiminta 4/2010: 55 ”Hyvä hallinto edellyttää osaamista”.

Alanen 1964

Alanen, Aulis J. (1964). Hannes Gebhard. Helsinki: Kirjayhtymä. 505 s.

Alifrosti 2010

Alifrosti, Kari (2010), historiantutkija, filosofian maisteri, Yhteisöllisyys osuustoiminnan menestystekijänä 2010-luvulla, Osuustoimintalehti 3/2010.

---

nimet. Mikäli sääntöihin otetaan määräys, että hallintoneuvosto valitsee hallituksen, niin on mainittava myös hallintoneuvoston jäsenten nimet.

Caselius, Ilmari, A. R. Heikonen & Allan Huttunen (1974). Osakeyhtiö I. Porvoo – Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. 310 s. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja, N:o 40. ISBN 951-0-06291-X sid.

Eduskunnan kirjasto

lakikirjanäyttely 15.10.–31.12.2009

”Lakikirja 250 - vuotta, 1759–2009”, Vuoden 1734 laki, ”Ruotsin lain Suomeen tulo”, ”Ensimmäinen Kristofferin maanlain suomennos – Herra Martti ja Jaakko Finno”, ”Ljungo Tuomaanpoika lainsuomentajana”, ” Abraham Kollaniuksen suomennokset”, ”Kustaa II Adolfin sota-artiklat Hartvig Speitzin suomennoksina”.

Elintarviketieto 2000

Elintarviketieto Oy (2000). Elintarviketalous 2000. Elintarviketalouden tuotanto-, kulutus-, markkinointi- ja hintatilastoja 1994–1999. Toimittanut: Asko Hyytiäinen.

EU-komissio

EU-komissio 7/2009.

Facta 2001

Facta 2001, osa 5 WSOY Porvoo 1983. ISBN 951-0-10226-1 (koko teos 951-0-10221-0)

Gebhard 1914

Gebhard, Hannes (1914). Suomen osuustoiminta pääpiirteissään. Helsinki: Pellervo-Seura.

Godenhielm 1975

Godenhielm, Berndt (1975). Sopimusoikeuden oppikirja I. Toinen täydennetty painos. Porvoo: WSOY. 244 s. ISBN 951-0-07086-6.

- Granström 1899 Granström Aksel (1899) Osuustoiminta Keino vaurastumiseen ja jalostumiseen. Helsingissä, Suomal. Kirjall. Seuran kirjap. osakeyhtiö 1899.
- Grandström 1900 Grandström, Aksel (1900) Osuustoiminta, Keino Vaurastumiseen ja Jalostumiseen. Helsinki.
- Grotenfelt – Granström Grotenfelt, Gösta ja Granström, Arthur (1893) Osakasmeijereistä (palkinnon saanut kilpakirjoitus). Åbo Tidning'in Kirjapaino Osakeyhtiö, Turku
- Grotenfelt 1906 Grotenfelt, Gösta (1906). Tietoja Suomen maitotalouden kehityksestä. Kuopio: K. Malmströmin kirjapaino. Suomen yleinen maanviljelysnäyttely Kuopiossa 1906. Suomentanut Wilho Hirvensalo.
- Grotenfelt 1916 Grotenfelt, Gösta (1916). Vanhanaikainen suomalainen maitotalous. Helsinki: Otava.
- Haavisto – Skurnik 1999 Haavisto, Heikki & Samuli Skurnik (1999). Esipuhe. Teoksessa: Kansan talous, s.5-6. Toim. Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu ja Maritta Pohls. Helsinki: Pellervo-Seura ry, Kirjayhtymä Oy.
- Haka 1991 Haka, Iikka (1991). Pääjohtajan kommentit. Valion toimintakertomus 1991. Valio Meijerien keskusosuusliike.
- Hakulinen – Rapola 1954 Hakulinen Y. J. & Marjos Rapola (1954). Osuuskuntalaki selityksineen. Helsinki: Pellervo-Seura. 462 s. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu. B-sarja. N:o 67.

- Hakulinen 1955 Hakulinen Y. J. Lakikirja, Pellervo-Seura, Helsinki 1955, Helsingin Liikekirjapaino Oy.
- Hakulinen 1965 Hakulinen, Y. J. (1965). Velvoiteoikeus I, Yleiset opit. Toinen laajennettu painos. Helsinki: Kirjayhtymä. 431 s. Sarjassa: Suomen tiedettä No 12,1. Julkaisija: Suomalainen tiedeakatemia.
- Halila – Ylöstalo 1971 Halila, Jouko ja Ylöstalo, Matti (1971). Saamisen lakkaamisesta. Kolmas korjattu painos. Helsinki: Lainopillisen Ylioppilastiedekunnan kustannustoitomikunta. 128 s. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja n:o 131.
- Haukka 2000 Haukka, Jukka (2000). Osuustoiminnallisen meijeri- ja teurastamoyrityksen elinkaari. Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuote 1921-91. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. s. 248 . ISBN 952-91-2029-X.
- Heino 2003 Heino, Jukka (2003). Orimattilan Maitomahti. Orimattilan Joulu 2003.
- Helsingin Sanomat 2007 Helsingin Sanomat 14.2.2007
- Henttinen 1999a Henttinen, Annastiina (1999a). Kolmannen tien etsijät. Teoksessa: Kansan talous, 29–242. Toim. Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu ja Maritta Pohls. Helsinki: Pellervo-Seura ry, Kirjayhtymä Oy. ISBN 951-26-4470-3

- Henttinen 1999b Henttinen, Annastiina (1999b). Nummen osuustoimintapitäjä – Sarjakoski ja Hiidenheimot. Teoksessa: Kansan talous, 476–479. Toim. Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu ja Maritta Pohls. Helsinki: Pellervo-Seura ry, Kirjayhtymä Oy. ISBN 951-26-4470-3
- Henttinen 1999c Henttinen, Annastiina (1999c). Nummen osuustoimintapitäjä – Sarjakoski ja Hiidenheimot. Teoksessa: Kansan talous, 286. Toim. Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu ja Maritta Pohls. Helsinki: Pellervo-Seura ry, Kirjayhtymä Oy. ISBN 951-26-4470-3
- Hjerppe 1990 Hjerppe, Riitta (1990). Kasvun vuosisata. Helsinki: VAPK-kustannus – Valtion painatuskeskus. 193 S. ISBN 951-37-0093-3.
- Hokkanen 1980 Hokkanen, Kari (1980). Maidon tie. Valio ja osuusmeijerijärjestö 1905–1980. Helsinki: Kirjayhtymä. 507 s. ISBN 951-26-1979-2.
- Huttunen 1965a Huttunen, Allan (1965a). Kaupparekisteri ja toiminnimi. Porvoo : WSOY. 352 s. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. B-sarja.
- Huttunen 1965b Huttunen, Allan (1965b). Keskusosuuskunnasta. Lakimies 1965.
- Huttunen 1966 Huttunen, Allan (1966). Osuuskunnan sulautumisesta. Lakimies 1966.

- Huttunen 1969 Huttunen, Allan (1969). Fuusiosta. Suomen Lakimiesliiton XX lakimiespäivät 1969.
- Huttunen 1990 Huttunen, Allan (1990). Osuustoimintalain synty ja muutokset. Turku: Turun yliopisto. 210 s. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja A n:o 69. ISBN 951-880-465-6.
- Hämeen Sanomat 2004 Hämeen Sanomat (2004). Milka irtisanoo 48 työntekijää. 6.11.2004 sivu 16.
- Härkönen 2003 Härkönen, Leena (2003). Milka veti 50 000 litraa maitoa markkinoilta. Helsingin Sanomat 9.11.2003.
- Joensuu 2008 Joensuu, Pirjo (2008). Maidontuotannon kannattavuus parani. Maaseudun Tulevaisuus 25.4.2008.
- Joensuun Ymp. Osuusmeijeri 75 vuotta
Joensuun Ymp. Osuusmeijeri 75 vuotta, Joensuu
- Jussila 1992 Jussila, Osmo (1992). Suomen valtion synty. Teoksessa Talous, valta ja valtio – Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta, 17–28. Toim. Pertti Haapala. Helsinki: Vastapaino. 2., uudistettu painos. ISBN 951-9066-53-5.
- Jussila 1978 Jussila, Pentti (1978). Osuuskunta Maito-Aura 1904–1979. Maito-Aura 75 vuotta. Turku: Osuuskunta Maito-Aura. Turun Keskuskirjapaino Oy.

- Jäntti 1992 Jäntti, Kalevi (1992). Yhdeksän vuosikymmentä Satamaitoa. Rauma: Osuuskunta Satamaito. 128 s. ISBN 952-90-4084-9.
- Jäntti 1995 Jäntti, Kalevi (1995). Liperin meijerivuosisata. Jyväskylä: Liperin osuusmeijeri. 159 s. ISBN 952-90-7029-2.
- Järvinen 2007 Järvinen, Jouko (2007). Muuttuen läpi murrosten. Helsinki: Oy Nord Print Ab. 253 s.
- Kainuun Osuusmeijeri 1993-2002 Vuosikertomukset 1993–2002.
- Kainuun Osuusmeijeri 75 vuotta Kainuun Osuusmeijeri 75 vuotta, Kainuun Sanomain Kirjapaino Oy, Kajaani 1981
- Kampanja-lehti 2008 16.4.2008,
[http://kampanja.net:80/index.php?option=com_content&task=view&id=533&Itemid=9.]
- Karhu 1999 Karhu, Sami (1999). ”Osuuskunnat taas ovat suorastaan affääriyrityksiä”. Teoksessa: Kansan talous, 242–426. Toim. Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu ja Maritta Pohls. Helsinki: Pellerovo-Seura ry, Kirjayhtymä Oy.
- Karhu 2009 Karhu, Sami (2009), päätoimittaja, Osuustoiminnan kansanvaltaisuus edellyttää tietoa, Osuustoimintalehti 1/2009.

- Karlsson 1984 Karlsson, Svenolof (1984). Historien om Vasamjölken ...och mejeriandelslaget Milka under femtio år. Vaasa: Milka. 329 s.
- Kauppalehti 2007 Kauppalehti 14.2.2007
- Kekkonen 1987 Kekkonen, Jukka (1987). Merkantilismista liberalismiin. Oikeushistoriallinen tutkimus elinkeinopauden syntytaustasta Suomessa vuosina 1855–1879. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy. 355 s. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja 172. ISBN: 951-855-089-1.
- Keski-Suomen Maitokunta 1990 Toimintakertomus 1990. Jyväskylä.
- Keski-Vähälä 1997 Keski-Vähälä (1997). Valioryhmän remonttimies Niilo Mäki. Normilk 1/1997 sivut 10–13.
- Kestinen 1997 Kestinen, Kimmo (1997). OTK – Osuustukkukauppa [online]. Kimmo Kestisen kotisivut. Saatavissa Internetissä: URL:<http://www.uta.fi/~otkike/otk.html>.
- Ketonen 1976 Ketonen, Oiva (1976). Se pyörii sittenkin, tieteenfilosofian peruskysymyksiä. Porvoo-Helsinki: Werner Söderström Oy. 201 s. Universitas 14.
- KILA 1998 KILA (1998). 1519/ 9.2.1998. Kirjanpitolautakunnan lausunto koskien konsernitilinpäätöstä.
- KILA 1999 KILA (1999). 1580/10.5.1999. s. 11: 232, 2.4 Oikea ja riittävä kuva.

- Kilpailuneuvosto 1997 Kilpailuneuvoston päätös 24.10.1997. DN:o 6/359/96
- Kilpailuvirasto 1993 Päätös 11.5.1993, 212/67/93.
- Kilpailuvirasto 1996 Kilpailuvirasto 27.3.1996. Esitys kilpailunrajoituksesta annetun lain 7 §:n vastaisen menettelyn lopettamisesta ja kilpailunrikkomismaksun määräämisestä Valio Oy:lle. DN:o 508/61/94.
- Kilpailuvirasto 2003 Kilpailuvirasto (2003). Kilpailuviraston vuosikirja 2003 [online]. Saatavissa Internetissä: <http://www.kilpailuvirasto.fi/tiedostot/vuosikirja-2003.pdf>. Haettu 15.12.2008.
- Kirjanpitolautakunta 2006 Kirjanpitolautakunta (2006). Kilan ratkaisut I-II. Elokuu 2006, 11:233. Porvoo-Helsinki: WSOY. Yritystieto-sarja. Jatkuvatäydenteinen irtolehtikansio.
- Kivimäki – Ylöstalo 1973 Kivimäki, T. M. & Matti Ylöstalo (1973). Suomen siviilioikeuden oppikirja, yleinen osa. Kolmas, uudistettu painos. Porvoo-Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. 537 s. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja n:o 91.
- Kooperativa föreningar 1984 Kooperativa föreningar, betänkande av kooperationsutredningen (1984). Statens offentliga utredningar 9. Stockholm.
- Korhonen 1981 Korhonen, Jorma (1981). Kainuun Osuusmeijeri 75 vuotta – Omin voimin yhteistoimin (Tähdenvälejä

- s.112). Kajaani: Kainuun Osuusmeijeri. 112 s. ISBN 951-99321-9-4.
- Koivisto 1970 Koivisto, Esko (1970). Fuusiointi. Suomen Osuustoimintalehti 2.
- Koski – af Schultén 1984 Koski, Pauli & Gerhard af Schultén (1984a). Osakeyhtiölaki selityksin I. Luvut 1–9. Toinen, uusittu painos. Tampere: Ferenda Avoin yhtiö. 433 s. Suomen Lakimiesliiton kirjasarja. ISBN 951-95016-3-0.
- Koski – Sillanpää 2002 Koski, Pauli & Matti J. Sillanpää (2002). Yhtiöoikeus. 2002, 9:28. Porvoo-Helsinki: WSOY. Yritystieto-sarja. Jatkuvatäydenteinen irtolehtikansio. ISBN 951-0-15007-X.
- Koski – Sillanpää 2006 Koski, Pauli & Matti J. Sillanpää (2006). Yhtiöoikeus, syyskuu 2006, 6:3 ja 7:34. Porvoo-Helsinki: WSOY. Yritystieto-sarja. Jatkuvatäydenteinen irtolehtikansio. ISBN 951-0-15007-X.
- Koski – Sillanpää 2008 Koski, Pauli & Matti J. Sillanpää (2008). Yhtiöoikeus, toukokuu 2008, 13:2. Porvoo-Helsinki: WSOY. Yritystieto-sarja. Jatkuvatäydenteinen irtolehtikansio. ISBN 951-0-15007-X.
- Kuisma 1992 Kuisma, Markku (1992). Yrittäjät sääty-yhteiskunnan luokkakuvassa. Teoksessa Talous, valta ja valtio 29–57. Toim. Pertti Haapala. Tampere: Vastapaino 1992. S. 269. ISBN 951-9066-53-5.
- Kujala 1981 Kujala, Matti (1981). 75 vuotta lakeuksien meijeritaloutta. Etelä-Pohjanmaan Meijeriliitto 1906–1981.

Vaasa: Etelä-Pohjanmaan Meijeriliitto. 99 s. ISBN 951-99317-1-6.

- Kuuskoski 1962 Kuuskoski, Sakari (1962). Osuuskuntien rekisteri-riipas. Helsinki : Kirjayhtymä. 226 s.
- Kuusterä 1992 Kuusterä, Antti (1992). Valtio, talous ja valtiontalous. Teoksessa Talous, valta ja valtio – Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta, 29–57. Toim. Pertti Haapala. Helsinki: Vastapaino. 2., uudistettu painos. ISBN 951-9066-53-5.
- Laakkonen 1982 Laakkonen, Vesa (1982). Osuustoiminnan kehityssuuntia.
- Laaksonen Pekka Laaksonen, Pekka (2009) haastattelu Pellervo-lehden Numerossa 12/2009
- Lankinen 1964 Lankinen, Mikko (1964). Voinvalmistuksesta. Maitojaloste-lehti 4/1964.
- Laxåback 2010 Osuustoiminta 4/2010: 14 ”Osuustoiminta vahvistuu maatalouspolitiikassa”.
- Lehto 2004 Lehto, Juhani (2004). Perustamistahti jälleen kiihtymässä. OT
- Lehto 2010 Osuustoiminta 1/2004. Osuustoiminta 4/2010: 22, ”Suomen pienosuuskunnat 1987-2009”.
- Lehto Kari 2009 Lehto Kari (2009) Pellervo-Seuran lakimies, varatuomari. Yhdenvertaisuutta ja solidaarisuutta. OT Osuustoiminta 4/2009 s. 3

- Lehtonen 1986 Lehtonen, Asko (1986). Veropetoksesta. RI 38 luvun 11 §:n 1 momentin tunnusmerkistöstä lähinnä tulo- ja varallisuusverotuksen kannalta. Helsinki: Suomen Lakimiesliiton kustannus. 486 s. ISBN 951-640-262-3.
- Lehtonen 2000 Lehtonen, Asko (2000) Verontorjunta ja verosuunnittelu oikeudellisessa systematiikassa. Teoksessa Pohjois-Suomen Tuomarikoulu Julkaisuja 4/2000. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino. 37–110 s. ISBN 951-634-758-4
- Lehtonen 1990 Lehtonen, Heikki (1990). Yhteisö. Tampere: Vastapaino. 272 s. ISBN 951-9066-40-3.
- Lehtonen 1982 Lehtonen, Reijo (1982). Meijereitä mitataan tilityshinnalla. Suomen osuustoimintalehti 3/1982.
- Leppiniemi 2003 Leppiniemi, Jarmo (2003). Liikekirjanpito. 2003/1, 14:3. Porvoo-Helsinki: WSOY. Yritystieto-sarja. Jatkuvatäydenteinen irtolehtikansio. ISBN 951-0-12647-0.
- Leppänen 1984 Leppänen, Olavi (1984). Osuuskunnan perustaminen. Suomen osuustoimintalehti 4/1984.
- Louhi 1983 Louhi, Yrjö (1983). Tilintarkastuksen harhakäsityksiä. Kauppalehti 10.2.1983.
- Louhi 1985 Louhi, Yrjö (1985). Osuuskuntalain puutteita ja osuustoiminnan ongelmia erityisesti meijeriosuuskuntien kannalta. Vaasa: Vaasan korkeakoulu. 186 s.

Vaasan korkeakoulun julkaisuja. Tutkimuksia No 111. Oikeustiede 5. ISBN 951-683-248-2.

LTO Nederland 2009 LTO Nederland.

Maaseudun Tulevaisuus 1983

Osuuskunta Yhteisjuustola maailman nykyaikaisin.
Maaseudun Tulevaisuus 30.8.1983.

Maaseudun Tulevaisuus 1984a

Maidontuotanto laskee Pirkanmaalla. Maaseudun
Tulevaisuus 3.5.1984.

Maaseudun Tulevaisuus 1984b

Maitobonus tulossa kaikille hakijoille. Maaseudun
Tulevaisuus 8.11.1984.

Maatalouskalenteri 1985 Pellervon kalenteri. 69. vsk.

Maitojaloste 1964–1968, 1969–1973 ja 1974–1978

Maitojaloste-lehti 1964–1968 ja 1969–1973 ja
1974–1978.

Maitomarkkinakatsaus 2010

Maitomarkkinakatsaus 10. Maitovaltuuskunta,
MMM, Suomen Meijeriyhdistys. Tns-gallup, Suo-
men Gallup Elintarviketieto Oy, heinäkuu 2010.
Tutkija: Eeva Heikkilä.

MAO 301/09

Markkinaoikeus dnro 249/08/KR, antopäivä 22.6.2009.
Sisältää Kilpailuviraston päätöksen 20.6.2000 dnro
1151/81/99 ja Kilpailuviraston päätöksen 8.10.2004
dnro 619/81/04

- Mattila - Pihl - Pajula Mattila E.S. Heikki – Pihl, Aino - Pajuloa, Sari (toim.(red.) Oikeuskieli ja säädöstieto Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta, Vammalan Kirjapaino Oy, Sastamala 2010, ISSN-L 0356 -7222, ISSN 0356-7222, ISBN 978-951-855-301-7 , s. 370
- Meijerikalenteri 1989 Suomen Meijerikalenteri, 39. vuosikerta. Helsinki: Meijeriväen liitto MVL ry. Lahden Kirjapaino ja Sanomalehti Oy. Toimittaja Eija Uitto.
- Meijerikalenteri 1992 Suomen Meijerikalenteri, 42. vuosikerta. Helsinki: Meijeriväen liitto MVL ry. Lahden Kirjapaino ja Sanomalehti Oy. Toimittaja Eija Kousa.
- Meijerikalenteri 2008 Suomen Meijerikalenteri, 54. vuosikerta. Helsinki: Meijeriväen liitto MVL ry. Vantaa: Ajasto. Toimitus: Tarja Rauhala.
- Meijerikalenteri 2010 Suomen Meijerikalenteri, 60. vuosikerta. Helsinki: Meijerialan Ammattilaiset MVL ry. Vantaa: Ajasto. Toimitus: Tarja Rauhala.
- Milka 2003 Toimintakertomus 2003. Kaitsor.
- Mukka 1999 Mukka, Antero (1999). Bakteriä ja meijerimiehen ahtaalle. Helsingin Sanomat 19.3.1999.
- Mähönen 2001 Mähönen, Jukka (2001). Tulo ja pääoma. Kirjanpidon merkitys osakeyhtiön sääntelyssä. Helsinki: Oy Edita Ab. 818 s. ISBN 951-37-3511-7.

- Mähönen 2009 Mähönen, Jukka (2009) Osakeyhtiön taloudellinen raportointi ja tilintarkastus. Helsinki: Edita Publishing Oy. 484 s. ISBN: 978-951-37-5328-3
- Mähönen – Villa 2006a Mähönen, Jukka ja Seppo Villa (2006a). Osuuskunta. Vantaa: WSOY. 180 s. ISBN 951-0-31927-9.
- Mähönen – Villa 2006b Mähönen, Jukka ja Seppo Villa (2006b). Osakeyhtiö I. Yleiset opit. Porvoo: WSOY. 342 s. ISBN 951-670-082-9 ja 2. painos ISBN 978-951-670-082-6.
- Mähönen – Villa 2006c Mähönen, Jukka ja Seppo Villa (2006c). Osakeyhtiö III. Porvoo: WSOY. 441 s. ISBN 951-670-115-9.
- Mähönen – Villa 2006d Mähönen, Jukka ja Seppo Villa (2006d):Osakeyhtiö II. Porvoo: WSOY. 574 s. ISBN 951-670-114-0.
- Mäkinen 2004 Mäkinen, Kalervo (2004). Maito-Aura 1904–2004. Turku: Maito-Aura. 259 s. ISBN 952-91-7714-3.
- Normilk Oy 1991 Normilk Oy (1991). Toimintakertomus 1991. Seinäjoki.
- Näsi Salme Näsi, Salme Laskenta-ajattelun kehitys viime vuosisadan puolivälistä nykypäiviin, Tampereen yliopisto, Vammalan Kirjapaino Oy 1990. 37 s. ISBN 951-44-2631-2, ISSN 0496-7909
- OYL:n työryhmän mietinnössä 2003 Osakeyhtiölakityöryhmän mietintö 2003:4.
- Olsson 1972 Olsson, Curt (1972). Osuuskuntaoikeus. Toinen jäljennetty painos. Helsinki : Suomen Lakimiesliiton

kustannus. 176 s. Suomentanut Pirkko-Liisa Aro.
ISBN 951-640-003-5.

Osuuskauppalehti 1976 Osuuskauppalehti n:o 1 tammikuu 1976, julkaisija:
Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta, painopaikka;
Yhteiskirjapaino, Helsinki

Osuustoimintalakiehdotus 1899

Osuustoimintalakiehdotus 10.6.1899. Allekirjoittajat:
Julian Serlachius, Axel Granström ja Hannes Gebhard

Osuuskunta Idän Maito 2002

Osuuskunta Idän Maidon säännöt (2002).

Osuuskunta Maitojaloste 1991

Osuuskunta Maitojaloste (1991). Toimintakertomus
1991. Seinäjoki.

Osuuskunta Maitojaloste 1973-1974

Osuuskunta Maitojalosteen toimintakertomus tilikaudelta
1.1.1973–30.6.1974:16.

Osuuskunta Maitojalosteen säännöt 1983

Osuuskunta Maitojalosteen säännöt.

Osuuskunta Maito-Pirkka 1989

Osuuskunta Maito-Pirkka (1989). Toimintakertomus.
30 v., 1959–1989, Maito-Pirkan tarina mukana eläneiden
kertomana Tampere.

Osuuskunta Maitosuomi Osuuskunta Maitosuomen säännöt.

Osuuskunta Pohjolan Maito 2008

Osuuskunta Pohjolan Maito (2008). Pohjolan Maito 1962–2007 [online]. Haapavesi: Osuuskunta Pohjolan Maito. Saatavissa Internetissä: <URL: http://www.pohjolanmaito.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=59&Itemid=125>.

Osuuskunta Tuottajain Maito 1984

Osuuskunta Tuottajain Maito (1984). Tietoja Tuottajain Maidon vaiheista. 15.1.1984.

Osuuskunta Tuottajain Maito 1983

Osuuskunta Tuottajain Maidon toimintakertomus, Hyvinkään kirjapaino 1983.

Osuuskunta Valio 1905 Osuuskunta Valio (1905). Säännöt 5.8.1905.

Osuusmeijerien mallisäännöt 1972

Osuusmeijerien mallisäännöt (1972). Pellervo-Seura.

Osuusmeijerien mallisäännöt 2001

Osuusmeijerien mallisäännöt (2001). Pellervo-Seura 22.10.2001.

Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005

Osuustoiminnan neuvottelukunta (2005). Osuustoiminta, vastuullista suomalaista omistajuutta [online]. Helsinki: Pellervo-Seura. Saatavissa Internetissä: <URL: <http://www.pellervo.fi/kirjasto/text/Osuustoiminta%20vastuullista.pdf>>.

Osuustoiminnan neuvottelukunta 2009

Osuustoiminnan neuvottelukunta (2009). Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000-luvulle, Painorauma Oy.

Osuustoimintalakikomitea 1952

Osuustoimintalakikomitean mietintö 14/1952. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino 1953.

Osuustoiminta 4/2009

Osuustoiminta (2009), Osuustoiminta-lehti 4/2009

Osuustoiminta 4/2010

Osuustoiminta (2010). Osuustoiminta-lehti 4/2010

Paavilainen 1983

Paavilainen, Kalevi (1983). Jäsenkuntaa edustamassa. Helsinki: Pellervo-seura. 120 s. ISBN 951-99492-4-0.

Pellervo-Seura 1982

Pellervo-Seuran markkinatutkimuslaitoksen 50-vuotisjuhlajulkaisu, Kouvola 1982.

Pellervo-Seura 1983

Pellervo-Seura (1983). Osuustoiminta 90. Yhteenvektoraportti Osuustoiminta 90 -seminaarista 1-4, 16.5.1983. Pellervo-Seura.

Pellervo-Seura 2008

Pellervo-Seura ry, 109. Toimintavuosisjulkaisu 2008.

Pellervo-Seura 2008a

Pellervo-Seura (2008a). Wuokko, tilastotietoja [online]. Pellervo-Seuran kotisivut. Saatavissa Internetissä: <URL: <http://www.pellervo.fi/wuokko/okunnat/index.htm>>.

Pellervo-Seura 109.

Toimintavuosi 2008.

- Perko 2005 Perko, Touko (2005). Valio ja suuri murros. Helsinki: Otava. 463 s. ISBN 951-1-20514-5.
- Pessi 1966 Pessi, Väinö (1966). Suomen meijeriteollisuuden vaihteita. Helsinki: Kirjayhtymä. 362 s.
- Pessi 1970 Pessi, Väinö (1970). Kartano- ym. yksityiset juustolat. Helsinki: tekijä. 193 s.
- Pihkala 2001 Pihkala, Erkki (2001). Suomalaiset maailmantaloudessa keskiajalta EU-Suomeen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 380 s. Tietolipas 181. ISBN 951-746-334-0.
- Pihlajamäki 2007 Pihlajamäki, Heikki – Mäkinen, Virpi – Varkemaa Jussi, Keskiajan oikeushistoria. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Gummeruksen Kirjapaino, Jyväskylä 2007, 348 s. ISBN 978-951-746-924-1 ja ISSN 0562-6129.
- Pohjonen 1971–1979 Pohjonen, Aulikki (1971–1979). Elinkeinohallituksen erikoistutkija. Meijereiden taloudellisen tilan mittaaminen vuosina 1971–1979. Elinkeinohallitus.
- Pohls 1999 Pohls, Maritta (1999). Kansanliike Kuortaneella. Teoksessa: Kansan talous, 427-628. Toim. Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu ja Maritta Pohls. Helsinki: Pellervo-Seura ry, Kirjayhtymä Oy.
- Pölkki 2005 Pölkki, Minna (2005). ”Ei viljelijän vapaus ole kokonaan hävinnyt”. Helsingin Sanomat 2.1.2005.

- Pöyhönen 2002 Pöyhönen, Seppo (2002). Osuuskunnan hallinto ja osuuskuntalaki. Helsinki: Talentum Media Oy. Kauppakaari, Lakimiesliiton kustannus. 370 s. ISBN 952-14-0482-5.
- Pöyhönen 2011 Pöyhönen, Seppo (2011) Omistajaoikeudet ja omistaja-arvo osuuskunnissa Talentum Media Oy, Kariston KirjapainoOy, 2011 Hämeenlinna. ISBN 978-952-14-1709-2
- Raisio Yhtymä Raisio Yhtymän (Oyj) vuosikertomus 2001. S. 65
- Rautiala 1975 Rautiala, Martti (1975). Siviilioikeuden peruskurssi. 9. Lisätty painos. Helsinki: Suomen Lakimiesliiton kustannus Oy. 159 s. ISBN 951-640-045-0.
- Rudanko 1999 Rudanko, Matti (1999) Juridiikka ja liikkeenjohdon strategiat. Liiketaloudellinen aikakauskirja 48(1999): 3 s. 332–337
- Saarnilehto 2005 Saarnilehto, Ari (2005). Sopimusoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum. 203 s. Juridica-kirjasarjan 9. teos. ISBN 952-14-0951-7.
- Salmi 2003 Salmi, Anita (2003). Ylhäältä annettu todellisuus. Leaderin ja ohjelmallisen aluekehityspolitiikan jäljillä. Vaasa: Vaasan yliopistopaino Oy Fram Ab. 273 s. Acta Wasaensia No 118. Aluetiede 8. ISBN 952-476-021-5.
- Schirley 1977 Schirley, Robert C. (1977). Fuusiosuunnittelun inhimillinen puoli. Kehittyvä yritysjohto.

- Seppälä 1959   Seppälä, Esko (1959). Meijerineuvonnan vaiheita Hämeessä ja Uudellamaalla. Hämeenlinna: Hämeen-Uudenmaan Meijeriliitto r.y. 240 s.
- Serlachius-Granström-Gebhard
Ehdotus OsuustL 10.6.1899 Julius Serlachius, Axel Granström, Hannes Gebard
- Silvennoinen 2000   Silvennoinen, Jari (2000). Keskittyminen kukisti talousalueen vahvan vaikuttajan. Puruvesi-lehti 15.6.2000.
- Simonen 1948   Simonen, Seppo (1948) Suomen maatalouden historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino Oy. 595 s.
- Simonen 1949   Simonen, Seppo (1949). Pellervolaisen osuustoiminnan historia. Helsinki: Pellervo-Seura. 495 s.
- Simonen 1955   Simonen, Seppo (1955). Valio Meijerien Keskusosuusliike 1905–1955. Helsinki: Valio. 462 s.
- Simonen 1964   Simonen, Seppo (1964). Raivaajia ja rakentajia. Helsinki: Yhteiskirjapaino Oy. 366s.
- Soininen 1974   Soininen, Arvo M. (1974). Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. 459 s.

Suomen Gallup Elintarviketieto Oy 2009

Suomen Gallup Elintarviketieto Oy (2009). Elintarviketalous 2008. Elintarviketalouden tuotanto-, kulu- tus-, markkinointi- ja hintatilastoja 2003–2008. Toimittajat: Pasi Saarnivaara, Reijo Pirttijärvi ja Riitta Saikkonen. 98 s.

Suomen Gallup Elintarviketieto Oy 2011

Suomen Gallup Elintarviketieto Oy
Elintarviketalous 2011 s.50 (98 sivua)

Suomen osuusmeijerien liiketilasto

Suomen osuusmeijerien liiketilasto 1977.
Suomen osuusmeijerien liiketilasto 1980.
Suomen osuusmeijerien liiketilasto 1981.
Suomen osuusmeijerien liiketilasto 1982.
Suomen osuusmeijerien liiketilasto 1983.
Suomen osuusmeijerien liiketilasto 1989.
Suomen osuusmeijerien liiketilasto 1991. Toim. Va-
lio Meijerien Keskusosuusliike, Helsinki: Painoval-
miste. 1992.

Suomen tilastollinen vuosikirja

Suomen tilastollinen vuosikirja 1982.
Suomen tilastollinen vuosikirja 2007.

Suutela – Korhonen 1977

Suutela, Heikki & Paavo Korhonen (1977). Joen-
suun Ymp. Osuusmeijeri 75 vuotta. Joensuu: Joen-
suun Ymp. Osuusmeijeri. 64 s. ISBN 951-99125-3-
3.

- Talouselämä-lehti 2010 Talouselämä-lehti, Nuori on kuin vanhempansa, Matti Kankare, 19.3.2010
- Tauriainen – Jylhä 1984 Tauriainen, Juhani ja Eija Jylhä (1984). Tilityskyky ongelmana supistuvien maitomäärien meijereissä. Suomen osuustoimintalehti 1/84.
- Tiikkaja 1921 Tiikkaja, Väinö (1921). Muutamia tärkeimpiä näkökohtia Savonlinnan seudun Osuusmeijerin perustamiskysymyksestä. Itä-Savo 8.2.1921.
- Tirkkonen 2002 Tirkkonen, Suoma Tuulikki (2002). Talonpojan auran pitkä vako. Jyväskylä: Lapin Maamiesseura ry. 168 s. Kolmen Ajan Rannikon julkaisuja Nro 2. ISBN 952-91-5268-X.
- Tolonen 1989 Tolonen Juha (1989). Valtio ja oikeus: tutkimus lain käsitteestä. Åbo: Åbo Akademis förlag. 114 s. ISBN 951-9498-43-5.
- Troberg 1997 Troberg, Eliisa (1997). Työosuustoiminnan erityispiirteet ja niiden vaikutukset osuustoiminnalliseen yhteisryttäjäyteen. Turku: Turku School of Economics and Business Administration. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja D , ISSN 0782-8330 ; 1997, 7. 147 s. ISBN 951-738-901-9.
- Tunkkari 1999 Tunkkari, Matti (1999). Juustomaito, Keski-Pohjan Juustokunta, historiikki 1965–1998 Kokkola.

Tuottajain Maito Oy 1955–2006	Tuottajain Maito Oy (1955–2006). Toimintakertomukset 1955–2006. Helsinki ja Riihimäki.
Tuottajain Maito Oy	Tuottajain Maito Oy:n yhtiöjärjestykset.
Tähdenvälejä 2002	Tähdenvälejä (2002). Kainuun Osuusmeijerin historian vuosilukuja 1906–2002. Meijerin oma moniste sisäiseen käyttöön. 4 s.
Valio 1981	Suomalainen maito. Esite. Helsinki: Valion tiedotusosasto.
Valio 1983a	Hallituksen toimintakertomus 1983. Helsinki.
Valio 1983c	Valio Meijerien Keskusosuusliikkeen laatimat hintatilastot.
Valio 1990	Valio Meijerien Keskusosuusliike 1990. Hallituksen toimintakertomus 1.9.1989–31.8.1990. Helsinki.
Valio 1991	Vuosikertomus 1991. Helsinki.
Valio 1992a	Vuosikertomus 1.9.1991–31.12.1992. Hallituksen toimintakertomus 1.9.1991–31.12.1992. Helsinki.
Valio 1992b	Valio Oy, Yhtiöjärjestys (11 § 3 mom.).
Valio 1993	Vuosikertomus 1993. Tilinpäätöksen 1.1.1993–31.12.1993 liitetiedot. Helsinki.
Valio 1994	Vuosikertomus 1994. Helsinki.

- Valio 1996 Yhtiöjärjestys, uusittu.
- Valio 1998 Vuosikertomus. Toimitusjohtajan katsaus. Helsinki.
- Valio 2003 Tiedote 16.10.2003. Lisätiedot: tiedottaja Else-Maj Leino.
- Valio 2004a Tiedote 23.2.2004.
- Valio 2004b Valion vastuu hyvinvoinnista. Yhteiskuntavastuuraaportti ja vuosikertomus 2004. Helsinki.
- Valio 2005b Valion hallituksen puheenjohtaja Inkinen kateissa Saimaan Haapavedellä [online]. Valio Oy:n Internet-sivut 29.11.2005. Saatavissa Internetissä: <URL: http://www.valio.fi/portal/page/portal/Valioyritys/Ajankohtaista/Uutinen?p_id=549>.
- Valio 2006 Vastuu hyvinvoinnista. Yritysvastuuraportti ja vuosikertomus 2006. Helsinki.
- Valio 2007a Valion toimitusjohtajaksi Pekka Laaksonen [online]. Valio Oy:n Internet-sivut 13.11.2007. Saatavissa Internetissä: <URL: http://www.valio.fi/portal/page/portal/Valioyritys/Ajankohtaista/Uutinen?p_channelid=4&p_id=896>.
- Valio 2007b Valio-konsernin hallitus [online]. Valio Oy:n Internet-sivut. Saatavissa Internetissä: <URL: http://www.valio.fi/portal/page/portal/Valioyritys/Yritystieto/Hallinto_ja_organisaatio/hallitus13122006102125>.

Valio 2007c	Valio-konsernin vuoden 2007 tilinpäätös: Yritysvastuuraportti 2007 selailtavana pdf-versiona [online]. Saatavissa Internetissä: <URL: http://www.valio.fi/portal/page/portal/Valioyritys/Yritystieto/Talous_ja_yritysvastuu/vuoden_2007_tiedot05062007105843/Valio_vuosiraportti_FI.htm >.
Valio 2007d	Yhtiöjärjestys 4.5.2007 alkaen.
Valio 2007e	Hallituksen toimintakertomus 1.1.–31.12.2007, s. 42.
Valio 2008	Valio-konsernin vuoden 2007 tilinpäätös [online]. Saatavilla Internetissä: <URL: http://www.valio.fi/portal/page/portal/Valioyritys/Yritystieto/Talous_ja_yritysvastuu/vuoden_2007_tiedot05062007105843 >.
Valio 2008a	Hallituksen toimintakertomus 1.1.–31.12.2008, s. 3.
Valio 2009	Hallituksen toimintakertomus 1.1.–31.12.2009, s. 3.
Valio 2011	Hallituksen toimintakertomus 1.1.–31.12.2011
Valion säännöt 1974.	Valio Meijerien Keskusosuusliike (1972). Säännöt
Valion säännöt 1983	Valio Meijerien Keskusosuusliike (1983). Säännöt.
Valion säännöt 1974	Valio Meijerien Keskusosuusliike (1974). Säännöt.

- Valiollaisen osuusmeijerijärjestön periaateohjelma 1980
Valiollaisen osuusmeijerijärjestön periaateohjelma (1980). Hyväksytty 16.8.1980.
- Wallén 1992
Wallén Bengt (1992). Centrallaget Enigheten 1918-1993. Från en blygsam smörexportör till en betydande leverantör av mejeriprodukter. En återblick på företagets verksamhet. Borgå.
- Wallén 2004
Wallén, Bengt (2004). Ostnyland, Juusto-Uusimaa. Toinen painos. Porvoo: ETC-Consulting. 344 s. ISBN 952-91-6503-X.
- Valtioneuvosto 1958
Valtioneuvoston päätös hintojen sekä maksujen valvonnasta ja säännöstelystä 14.8.1958/363, VNp.
- Valtioneuvosto 1974
Valtioneuvoston päätös hintojen sekä maksujen valvonnasta ja säännöstelystä annetun valtioneuvoston päätöksen kumoamisesta, 281/1974.
- Vatanen 1998
Vatanen, Reijo (1998). Normilk kokoaa omistajiensa ajatukset yhteen. Maito ja Me 10/1998.
- Vatanen 1999
Vatanen, Reijo (1999). Tuottajain Maito on Valion suurin omistaja. Maito ja Me 1/1999.
- Vennola 1995
Vennola, Esko (1995). Mitä ovat Kymppimeijerit? Kirjoitus Kymppimeijerien jäsenlehdessä Maitokymppi 1/1995.
- Wiese 1974
Wiese, Otto (1974). Osuustoiminnallisten ja yksityisten yritysten välinen kilpailu. Helsingin yliopiston osuustoimintaopin laitos. Monistesarja.

- Viitala 2005 Viitala, Riitta (2005). Osaamisen johtaminen esimiestyössä. Kuudes painos. Vaasa: Vaasan yliopisto. 254 s. Acta Wasaensia No 109. Liiketaloustiede 44. Johtaminen ja organisaatiot. ISBN 952-476-121-1.
- Villa 2006 Villa, Seppo (2006). Henkilöyhtiöt ja osakeyhtiö. Kolmas uudistettu painos. Helsinki: Talentum Media Oy. 388 s. ISBN 952-14-0933-9.
- Villa – Ossa – Saarnilehto 2007
Villa, Seppo; Ossa, Jaakko ja Saarnilehto, Ari (2007). Yritysmuodot. Toiminta, rahoitus ja verotus. Helsinki: WSOYpro. 353 s. ISBN 978-951-0-31160-8.
- Vuori 1981 Vuori, Raimo (1981). Osuuskuntalain muutos 1981. Helsinki: Kirjayhtymä. 189 s. ISBN 951-26-2167-3.
- Vuori 2001 Vuori, Raimo (2001). Varatuomari, Pellervo-Seuran silloisen lakiosaston johtajan kommentit ym. osuuskuntalakiehdotukseen 21.6.2001. Moniste 13.8.2001.
- Zitting – Rautiala 1976 Zitting, Simo ja Martti Rautiala (1976). Esineoikeuden oppikirja. Yleinen osa. 4. Painos. Helsinki: Suomen lakimiesliiton kustannus Oy. 334 s. ISBN 951-640-097-3.

Asiantuntijoiden haastattelut:

- Aakula 2008 Aakula, Kari, Osuuskunta Länsimaidon toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 27.2.2008.

- Aaltonen 2009 Aaltonen, Veikko (2009), Arla Ingmanin hallinto-päällikön puhelinhaastattelu, 4.3.2009.
- Aerikkala Jukka Aerikkala Jukka (2007, 2008 ja 2009). Kauhavan osuusmeijerin eläkkeellä olevan toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 20.11.2007, 20.11.2008 ja 12.1.2009.
- Gädda 2004 Gädda, Johnny (2004). Milkan toimitusjohtajan puhelinhaastattelut 3.12.2004, 13.12.2004 ja 14.12.2004.
- Haka 2008 Haka, Iikka (2008). Valion entisen pääjohtajan puhelinhaastattelu 30.1.2008.
- Halkilahti Heikki Halkilahti Heikki, Kauppaneuvos, Valion hallintojohtaja, puhelinhaastattelu 2005.
- Haukka 2004 Haukka, Jukka (2004). Maatalous- ja metsätieteiden lisensiaatin puhelinhaastattelu 21.9.2004.
- Heino 2003, 2004, 2005, ja 2008 Heino, Jukka (2003, 2004, 2005 ja 2008). Kauppaneuvos, eläkkeellä olevan Osuuskunta Tuottajain Maidon toimitusjohtajan puhelinhaastattelut 17.11.2003, 3.8.2004, 11.9.2004, 7.1.2005 ja 21.11.2008.
- Heinonen 2003 Heinonen, Pertti (2003). Maito-Auran hallituksen puheenjohtajan puhelinhaastattelu 16.9.2003.

- Huttunen 2004 Huttunen, Allan (2004). Professorin puhelinhaastattelut 7.5.2004 ja 7.9.2004.
- Huuskonen 2009 puhelinhaastattelu 2.12.2009, Juustoportti Food Oy
- Hynninen 2005 Hynninen, Kari (2005). Osuuskunta Maitomaan hallituksen puheenjohtajan puhelinhaastattelu 12.1.2005.
- Hyrskyluoto 2004–2005, 2008–2009 Hyrskyluoto, Jorma (2004, 2005 ja 2008). Osuuskunta Maito-Pirkan toimitusjohtajan puhelinhaastattelut 13.8.2004, 7.1.2005, 30.9.2008 ja 31.12.2009
- Hytönen 2009 Hytönen, Ensio (2009). Pohjolan Maidon eläkkeellä olevan toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 19.1. ja 22.1.2009.
- Ijäs 2003 Ijäs, Jorma (2003). Kauppaneuvos, Hämeenlinnan Osuusmeijerin toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 4.2. 2003.
- Ingman 2010 Ingman, Peter (2010), toimitusjohtaja, puhelinhaastattelu 6.8.2010.
- Inkinen 2004 Inkinen, Kari (2004). Valion hallituksen puheenjohtajan puhelinhaastattelut 10.12.2004 ja 11.12.2004.
- Kackur 2004 Kackur, Sture (2004). Milkan toimitusjohtajan puhelinhaastattelut 8.11.2004, 9.11.2004 ja 14.12.2004.

- Kalli 2008 Kalli, Timo (2008). Kansanedustaja, Osuuskunta Satamaidon hallituksen puheenjohtajan puhelinhaastattelu 30.1.2008.
- Keski-Kasari 2009 Keski-Kasari, Martti (2009), maanviljelijä, puhelinhaastattelu, 31.3.2009.
- Kesäläinen 2003 Kesäläinen, Esko (2003). Etelän Maitokunnan hallituksen jäsenen puhelinhaastattelu 7.9.2003.
- Keto-Tokoi 2009 Keto-Tokoi, Matti (2009). Etelä-Suomen meijeriliiton eläkkeellä oleva toiminnanjohtajan puhelinhaastattelu 10.8.2009
- Kiskola 2009 - 2010 Kiskola, Reijo Hämeenlinnan Osuusmeijerin toimitusjohtaja, puhelinhaastattelut 21. ja 22.12.2009, 1.9.2010
- Korhonen 2008 Korhonen, Antero (2008), Kuopion Osuusmeijerin eläkkeellä olevan hallintojohtajan haastattelu, 21.9.2008.
- Kokki 2003 ja 2008 Kokki, Reino (2003 ja 2008). Osuuskunta Tuottajain Maidon eläkkeellä olevan hallintojohtajan puhelinhaastattelut 17.11.2003 ja 21.4.2008.
- Korkeaoja 2008 Korkeaoja, Juha (2008). Maatalousministeri, agronomi ja entinen Maataloustuottajain Satakunnan liiton toiminnanjohtaja. Puhelinhaastattelu 29.7.2008.
- Korkela 2004 Korkela, Paavo (2004). Lapin Juustola Oy:n juustomestarin puhelinhaastattelu 16.9.2004.

- Kriikku 2004 Kriikku, Erkki (2004). Kauppaneuvos, eläkkeellä olevan Osuuskunta Maitojalosteen toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 12.9.2004.
- Lampela 2005 Lampela, Jouko (2005). Suonenjoen Osuusmeijerin/Osuuskunta Maitomaan toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 14.1.2005 ja 8.9.2010
- Lehto Kari Lehto, Kari puhelinhaastattelu 27.08.2010, varatuomari, Pellervo-Seuran lakimies.
- Leino 2007 ja 2008 Leino, Else-Maj (2007 ja 2008). Valio Oy:n tiedottajan puhelinhaastattelut 20.12.2007 ja 4.12.2008.
- Leskinen 2008 Leskinen, Marja-Leena (2008). Etelän Maitokunnan entisen pääkirjanpitäjän puhelinhaastattelu 14.3.2008.
- Lintuporo 2008 Lintuporo, Ilmari (2008). Ylitornion Osuusmeijerin entisen juustomestarin puhelinhaastattelu 30.1.2008.
- Lipponen 2007 Lipponen, Juha (2007). Kilpailuviraston erikoistutkijan puhelinhaastattelu 13.12.2007.
- Luomala 2007 ja 2008 Luomala, Reima (2007 ja 2008). Agronomi, Valion Seinäjoen tehtaan tuotantojohtajan puhelinhaastattelut 2.10.2007, 23.10.2007 ja 13.3.2008.
- Meriläinen 2008 Meriläinen, Veijo (2008). Valion johtajan puhelinhaastattelu 1.2.2008.
- Mäki 2004 ja 2005 Mäki, Niilo (2004 ja 2005). Maanviljelysneuvos, eläkkeellä olevan Valion hallintoneuvoston puheen-

- johtajan puhelinhaastattelut 4.9.2004, 13.9.2004, 30.12.2004, 2.1.2005, 13.1.2005 ja 22.4.2005.
- Määttä 2004 Määttä, Martti (2004). Kainuun Osuusmeijerin entisen hallituksen puheenjohtajan puhelinhaastattelut 11.8.2004 ja 14.8.2004.
- Nevalainen 2007 ja 2008 Nevalainen, Erkki (2007 ja 2008). Valio Oy:n talospäällikön puhelinhaastattelut 19.12.2007 ja 21.11.2008.
- Nikkari 1992, 2007 ja 2009 Nikkari, Raimo (1992 ja 2007). Osuuskunta Idän Maidon toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 30.10.1992, kirje 12.12.2007 ja puhelinhaastattelu 25.3.2009
- Oksman 2005-2010 Oksman, Jarmo (2005, 2007 ja 2010). Osuuskunta SataMaidon toimitusjohtajan puhelinhaastattelut 24.1.2005, 23.11.2007 ja 8.9.2010
- Oravainen 2006 Oravainen, Salli (2006). Pellervo-Seuran markkinoitisihteerin puhelinkeskustelu 1.6.2006.
- Palosaari 2007 Palosaari, Marko (2007). Valion Äänekosken tehtaan johtajan puhelinhaastattelu 21.11.2007.
- van der Pals 2008 van der Pals, Adalbert (2008). Etelän Maitokunnan hallituksen puheenjohtajan puhelinhaastattelu 21.8.2008.
- Pekkala 2004 Pekkala, Urho (2004). Osuuskunta Lapin Maidon maitotalousneuvojan puhelinhaastattelu 16.9.2004.

Puhakka 2004 ja 2008	Puhakka, Martti (2004 ja 2008). Maanviljelysneuvos, eläkkeellä olevan Kainuun Osuusmeijerin toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 2.8.2004 ja 21.10.2008.
Pääjohtaja 2003	Pääjohtaja (2003). Valion eläkkeellä olevan pääjohtajan puhelinhaastattelu 11.9.2003. (Henkilö haluaa pysytellä nimettömänä.)
Rautio 2009	Rautio, Keijo (2009), Valion laitoksen ja Valion eläkekassan eläkkeellä oleva toimitusjohtaja. Puhelinhaastattelu 16.3.2009.
Rekola 2003	Rekola, Matti (2003). Valion eläkkeellä oleva teknillinen johtaja, 11.11.2003.
Riihimäki 2004	Riihimäki, Heikki (2004). Alueosuuskunta Promilkin toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 23.12.2004.
Rinta 2004	Rinta, Juhani (2004). Maanviljelysneuvoksen puhelinhaastattelu 28.5.2004.
Salo 2003	Salo, Timo (2003). Osuuskunta Maitojalosteen kirjanpitäjän puhelinhaastattelu 30.10.2003.
Savolainen 2009	Savolainen, Veikko (2009). Keski-Pohjan Juustokunnan eläkkeellä olevan toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 17.1.2009.

- Sarikka 2002 Sarikka, Kalevi (2002). Osuuskunta Maitojalosteen eläkkeellä olevan voiosaston päällikön puhelinhaastattelu 27.9.2002.
- Siljamäki 2007 Siljamäki, Antti (2007). Etelä-Pohjanmaan maaseutukeskuksen johtajan puhelinhaastattelu 6.9.2007.
- Tainijoki 2004 Tainijoki, Taavi (2004). Kainuun osuusmeijerin toimitusjohtaja. Lukuisia puhelinhaastatteluja vuoden 2004 aikana.
- Talvitie 2008 Talvitie, Esa (2008). Kauppaneuvos, eläkkeellä oleva Satamaidon toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 17.10.2008.
- Tempakka 2008 Tempakka, Herman (2008). Isonkyrön Osuusmeijerin eläkkeellä olevan toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 3.9.2008.
- Tikander 2004a Tikander, Petri (2004a). Liperin osuusmeijerin toimitusjohtajan puhelinhaastattelut 11.8.2004, 1.11.2004 ja 27.12.2004.
- Tikander 2004b Tikander, Petri (2004b). Kirje 19.8.2004.
- Tukeva 2004 - 2009 Tukeva, Antti (2004–2009). Agronomi, Osuuskunta Normilkin toimitusjohtajan puhelinhaastattelut lukuisia kertoja välillä 23.12.2004–4.12.2009, 15.9.2010 sekä sähköpostit 23.9.2008 ja 8.12.2009

Valkama 2010	Valkama, Leena. Hirvijärven Osuusmeijerin toimitusjohtaja, puhelinhaastattelu 1.10.2010
Wallén 2004b	Wallén, Bengt (2004b). Agronomi, Milkan entisen toimitusjohtajan puhelinhaastattelu 9.11.2004.
Vuori 1984	Vuori, Raimo (1984). Varatuomari, Pellervo-Seuran lakiasiainosaston johtajan puhelinhaastattelu 27.1.1984.
Vuori, Raimo	Raimo Vuori, puhelinhaastattelu 9.6.2010, varatuomari, Pellervo-Seuran eläkkeellä oleva lakiasiainosaston johtaja.
Örndahl 2004	Örndahl, Elmer (2004). Eläkkeellä olevan Milkan toimitusjohtajan puhelinhaastattelut 12.9.2004, 11.10.2004, 2.11.2004 ja 4.11.2004.

Oikeustapaukset

KKO: 1941 II 149 Koskee säätiöiden ja avointen yhtiöiden asemaa oikeushenkilönä.

KKO: 1977 II 86 Rekisteröimätön oikeushenkilö

KHO 11.11.1998. Päätös kilpailuasialla koskevassa valituksessa. DN:o 3482/1/97

Vihdin käräjäoikeuden päätös 16.5.1958.

Välimiesoikeuden päätös 29.12.1971 (VMO).

Säädökset

Asetus elinkeinovapaudesta 1879.

Asetus kaupparek. sekä toiminim. ja prokurasta 2.5.1895.

Asetus kiinnityksestä kiinteän omaisuuteen 9.11.1868/32.

Asetus nimettömistä eli osake-yhdyskunnista 24.11.1864/28.

Asetus äänettömistä eli kommandit-yhdyskunnista 24.11.1864/28.

ElinkL Laki elinkeinon harjoittamisen oikeudesta 27.9.1919

EOYL Osakeyhtiölaki 734/1978.

Kauppakaaren luku 6 Maakaupasta 1 §

Kauppakaari 3/1734.

Kaupparekisteriasetus 208/1979.

Kaupparekisterilaki 129/1979.

Kirjanpitolaki 655/1973.

Kirjanpitolaki 1336/1997.

Laki henkilöstön edustuksesta yritysten hallinnossa 725/1990.

Laki kilpailunrajoituksista 480/1992.

Laki maidon väliaikaisesta kiintiömaksusta 569/1984.

Laki maidon väliaikaisesta tuotantokiintiöstä 570/1984.

Laki meijerikohtaisesta kiintiömaksusta 1303/1988.

Laki meijerikohtaisesta kiintiömaksusta annetun lain kumoamisesta 1174/1993

Laki osakeyhtiölain muuttamisesta 1094/2000.

Laki osakeyhtiölain muuttamisesta 585/2009

Laki osakeyhtiölain muuttamisesta 461/2007

Laki osakeyhtiölain muuttamisesta 1415/2007

Laki osakeyhtiölain muuttamisesta 585/2009

Laki osakeyhtiölain muuttamisesta 1214/2009

Laki osakeyhtiölain muuttamisesta 1413/2009

Laki osakeyhtiölain muuttamisesta 1752/2009

Laki osuuskuntalain muuttamisesta 923/2002

Laki osuuskuntalain muuttamisesta 890/2002.

Laki osuuskuntalain muuttamisesta 72/2003.
Laki osuuskuntalain 8 luvun 6 §:n ja 19 luvun 10 §:n muuttamisesta 747/2003.
Laki osuuskuntalain 19 luvun 31 §:n muuttamisesta 142/2004.
Laki osuuskuntalain muuttamisesta 1307/2004.
Laki osuuskuntalain 5 luvun 5 §:n muuttamisesta 907/2006.
Laki osuuskuntalain muuttamisesta 628/2006
Laki osuuskuntalain muuttamisesta 1417/2007
Laki osuuskuntalain muuttamisesta 462/2007
Laki osuuskuntalain muuttamisesta 1215/2009
Laki osuuskuntalain muuttamisesta 1406/2009
Laki osuuskuntalain muuttamisesta 16 ja 18a §, 861/1980 koskien lainausliikettä.
Laki osuuskuntalain muuttamisesta (VOskL) 371/1981
Laki osuuspankeista ja muista osuuspankkimuotoisista luottolaitoksista 1504/2001.
Laki osuustoimintalain 18 §:n muuttamisesta 17.12.1917.
Laki osuustoimintalain 19 §:n muuttamisesta 28.5.1918.
Laki osuustoimintalain 20 § muuttamisesta 9.11.1926
Laki varallisuusosoikeudellisista oikeustoimista 228/1929 muutettu 956/1982
Laki verotusmenettelystä 1558/1995.
Laki välimiesmenettelystä 46/1928.
Maakaupan vapauttaminen 1859.
Merilaki 167/1939.
Osakeyhtiölaki 624/2006.
Osuuskuntalaki 1488/2001.
OsuustL Osuustoimintalaki 22/1901.
Talonpoikien purjehdusoikeuden laajentaminen 1830.
Talonpoikien purjehdusoikeuden vapauttaminen 1868.
Tilintarkastuslaki 459/2007.
Vakuutussopimuslaki 543/1994.
Vakuutusyhdistyslaki 1250/1987.
Vakuutusyhtiölaki 1062/1979.
VOskL Osuuskuntalaki 247/1954.

VOYL Osakeyhtiölaki 2.5.1895/22.

Yliopistolaki 558/2009

Hallituksen esitykset ja muut lain valmisteluasiakirjat

HE 17/1926 Hallituksen esitys eduskunnalle OsuustL:n muuttamisesta.

HE 27/1977 Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

HE 42/1989 Sivut 14 ja 15.

HE 193/1992 Maidon väliaikaisesta kiintiömaksusta annetun lain 5 ja 27 §:n, maidon väliaikaisista tuotantokiintiöistä annetun lain sekä meijerikohtaisesta kiintiömaksusta annetun lain 1 ja 28 §:n muuttamisesta.

HE 176/2001 Hallituksen esitys Eduskunnalle osuuskuntalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 109/2005 Uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

HE 103/2007 Rajat ylittäviä pääomayhtiöiden sulautumisia ja jakautumisia koskevaksi yhteisölainsäädännöksi

K. M. Esitys 1900, K. M. Esitys Valtiosäädylle, koskeva osuustoimintalakia 20.1.1900.

Lakivaliokunta 1917 Lakivaliokunnan mietintö N:o 2 10.12.1917

eduskuntaesityksen johdosta, joka koskee osuustoimintalakia, s. 20.

Laki- ja talousvaliokunta 1900/9

Laki- ja talousvaliokunta 1891/2 Laki- ja talousvaliokunnan mietintö osakeyhtiölaiksi 15.3.1891/2.

Suomen Valtiosäätäjien vastaus 1900, Suomen Valtiosäätäjien alamainen vastaus Keisarillisen Majesteetin armolliseen esitykseen, joka koskee osuustoimintalakia 28.5.1900/20.

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen kohteena on kaksi rinnakkain toisiinsa vaikuttavaa kysymyskokonaisuutta, yhtäältä oikeustieteellinen ja toisaalta toiminnallinen. Ensiksi mainittu on pääasiallisesti yrityslainsäädäntöä, ennen kaikkea osuuskuntaoikeutta ja sen kehittämistä tutkiva alue. Toiminnallinen alue tutkii meijeritoiminnan kehitystä osuustoiminta- ja osakeyhtiömuotoisena yhteisönä. Samalla vertaillaan lainsäädännön ja meijeritoiminnan keskinäistä vuorovaikutusta ja toimivuutta, jolloin pyritään tuomaan esiin kummankin kohteen myönteiset ja kielteiset voimat. Tutkimuksessa ei sen sijaan käsitellä kuluttajaosuuskuntia.

Tutkimus on jaettu 5 lukuun

Luku 1 käsittää johdannon. Oikeustieteellistä, lainsäädännöllistä ja toiminnallista kehitystä tutkitaan luvuissa 2, 3 ja 4 varhaishistoriallisesta ajasta nykypäiviin saakka. Luku 5 sisältää tutkimuksessa saatuja tärkeimpiä tuloksia ja arvioita sekä johtopäätöksiä.

Tutkimusmenetelmät

Lainsäädäntöä, pääasiassa yhteisölainsäädäntöä ja lain tarkoitusta, on tulkittu oikeustieteellisen kirjallisuuden ja lain valmisteluasiakirjojen avulla. Meijeritoiminnan kehitystä on tutkittu alan kirjallisuuteen ja asiantuntijoiden haastatteluihin tukeutuen. Tutkijan omat kokemukset ja näkemykset ovat myös olleet omiaan löytämään tutkimuksen kannalta merkittäviä tapahtumia, joita niin ikään henkilöhaastattelut ovat olleet varmistamassa. Tutkimuksen pyrkimyksenä on ollut todeta miten lainsäädäntöä on kehitetty tukemaan suomalaisessa meijeritoiminnassa toteutettuja muutoksia. Tutkimuskohteita osuuskuntalakia 1488/2001 ja meijeritoiminnassa tehtyjä toimenpiteitä on arvioitu kriittisesti, mutta toisaalta eri vaiheissa perusteita ja syitä etsien.

Tutkimuskohteita

Tutkimuksen kannalta keskeisiä ovat olleet osakeyhtiö- ja osuustoimintamuotoa säätelevät lait. Ensimmäinen osakeyhtiölaki (22/1895) annettiin 2.5.1895 ja seuraava osakeyhtiölaki (734/1978) annettiin 29.9.1978. Ensimmäinen osuus-

toimintaa säätelevä osuustoimintalaki (22/1901) annettiin 10.7.1901 ja sen jälkeen osuuskuntalaki (247/1954) annettiin 28.5.1954. Voimassa oleva osuuskuntalaki 28.12.2001/1488 tuli voimaan 1.1.2002 ja voimassa oleva osakeyhtiölaki 21.7.2006/624 tuli voimaan 1.9.2006. Näihin on tullut useita muutoksia.

Lainsäädännön vaikutusta suomalaiseen meijeritoimintaan.

Yhteistoiminnallinen ajattelu eli osuustoiminnallinen aate alkoi vahvistua ensimmäisen osakeyhtiölain 1895 ja osuustoimintalain 1901 valmisteluvaiheissa.. Osuusmeijereitä alettiin perustaa 1900-luvun alussa kuntiin ja myös kyliin, jolloin alkoi syntyä tarve meijereitten yhdistymiseen. Osuustoimintalaki ei säännellyt osuuskuntien sulautumista, vaan meijerien yhdistyminen oli mahdollista vain purkautumisen kautta.

Merkittävä muutos osuusmeijerien keskittämiseksi oli osuuskuntalain 1954 säännös (150 §), jonka mukaan osuuskunta voi sulautua toiseen ilman selvitysmenettelyä (absorptiofuusio) Osuuskuntalakiin tuli vuonna 1989 säännös (152a §), jonka mukaan vähintään kaksi osuuskuntaa voi yhdistyä siten, että ne samalla perustavat uuden osuuskunnan sulautuen siihen (kombinaatiofuusio). Edelleen samana vuonna tuli osuuskuntalakiin 16a luku, joka mahdollisti osuuskunnan muuttamisen osakeyhtiöksi. Nämä säännökset vauhdittivat osuusmeijeritoiminnan järjeistämistä. Tällöin myös hallituksen ja hallintoneuvoston tehtäviä määriteltiin ja täsmennettiin, samoin kuin tilinpäätöksen laadintaa ja tilintarkastajaa koskevia säännöksiä täydennettiin.

Osuusmeijereitten keskittyessä 1950-luvulta alkaen yhä suuremmiksi alueelliseksi yksiköiksi ne alkoivat ottaa sääntöihinsä määräyksen edustajiston valitsemisesta osuuskuntalain 1954 säätämällä tavalla⁹⁴⁸. Edustajiston merkitys oli huomattava, koska näin reuna-alueilla olevat jäsenet pääsivät aikaisempaa paremmin olemaan mukana päätöksenteossa. Se oli myös omiaan vähentämään jäsenten keskinäisiä ristiriitoja.

---

⁹⁴⁸ Edustajistoa koskeva säännös 18 § tuli OsuustLiin 1901 muutoksella 17.1.1918.

Suomalaisen meijeritoiminnan kehitystä

Tutkimuksen mukaan meijeritoiminnan kehitys menneitten vuosisatojen ajalta voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Meijerien kehitysvaiheet perustuvat meijeritoiminnan rakenteessa ja hallinnossa tapahtuneisiin muutoksiin. Näihin ovat olleet vaikuttamassa *taloudelliset arvot* sekä *osuuskunta- ja osakeyhtiölainsäädännön muutokset*.

Jonkinasteista maidonjalostusta ja kauppaa on alkanut olla Suomessa jo 1100 - 1200 luvuilla. Voita valmistavat osuustoiminnalliset yhteisöt perustivat vuonna 1905 Voinvientiosuusliike Valion. Mainittakoon, että Valio ja sen jäsenmeijerit muodostivat epävirallisesti Valioryhmän, jota kutsutaan myös valiolaisuudeksi.

Keskusosuusliike Valio muutettiin vuonna 1992 osakeyhtiöksi ja hallitus, lukuun ottamatta hallintoneuvoston valitsemaa toimitusjohtajaa, luottamusmiehvaltaiseksi. Vuodesta 2007 toimitusjohtajan on valinnut hallitus.

Maidon jakelu ja markkinointi siirtyivät vuonna 1992 *sopimuksiin perustuen Valion hoidettavaksi*. Ongelmaksi tuli se, että tällä tavalla järjestetty markkinointi oli kilpailulainsäädännön vastainen. Sitä pidettiin horisontaalisena kartellina. Valiossa alettiin edetä kohti sellaista toimintojen keskittämistä, joka myös vastaisi kilpailulainsäädännön edellytykset. Valioryhmään kuuluvat osuusmeijerit lopettivat vuoden 1995 aikana oman maidon jalostuksensa luovuttaen tuotantovälineensä Valion käyttöön.

Valion muuttamista osakeyhtiöksi ja siihen liittyviä ehtoja eivät kaikki jäsenmeijerit hyväksyneet, josta koitui monenlaisia kiistoja. Valion todettiin myös syyllistyneen monopoliaseman väärinkäyttöön. Kilpailuneuvosto määräsi tämän vuoksi Valiolle seuraamusmaksun.

Valion osakkeiden jakamisessa osakkaille käytetyt jakoperusteet eivät vastanneet osuuskuntalain 158a §:n tarkoitusta. Tässä hylättiin jäsenosuuskuntien

keskeinen yhdenvertaisuus. Kuitenkin tällä tavalla saatiin riittävässä määrin säilymään osuusmeijerien välinen yhtenäisyys.

Valion lisäksi huomattava maitotuotteiden valmistaja ja markkinoista kilpaileva yhteisö on Arla Ingman Oy Ab yhteistyömeijereittensä kanssa. Sen osakekannan omistaa ruotsalais-tanskalainen-saksalainen meijeriosuuskunta Arla-Foods amba. Lisäksi on itsenäisiä osuusmeijereitä ja lukuisa joukko aivan pieniä maitoa jalostavia yrityksiä, jotka kilpailevat edellä mainittujen kanssa maitotuotteiden markkinoinnista. Huomattavia maidonjalostajia ja markkinoijia ovat myös Ingman Ice Cream Oy ja Suomen Nestle Oy Valiojäätelö.

Tutkimuksessa saatuja tärkeimpiä tuloksia

Tutkimukseen sisältyvää lainsäädäntöä on kehitetty sellaisella tavalla, että se on säädellyt ja palvellut suomalaista meijeritoimintaa sen erilaisissa kehitysvaiheissa. Meijeritoiminta on päässyt kehittymään ja keskittymään sellaisiin mittoihin, että se on pystynyt vastaamaan ulkomailta tulevaan kilpailuun.

Suomessa tuotetusta maidosta hallitsee suurin yhteisö Valio 86 prosenttia. Se ei kuitenkaan pääse käyttämään asemaansa väärin, sillä viranomaisvalvonta toimii niin, että kotimainen kilpailutilanne säilyy. Tämän varmistaa muiden muassa se, että suurin yhteisö Valio Oy antaa Suomessa toimiville maidonjalostajille niiden tarvitseman raaka-aineen.

Keskittymisistä johtuen Valio on joutunut huomattavan suuriin investointeihin. Tästä huolimatta Valio on säilyttänyt vuoden 2010 tilinpäätöksen mukaan oma-varaisuusasteen yli 45 prosentissa. Viimeksi kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana Valio on kasvanut kansainväliseksi konserniksi. Sen liikevaihto vuonna 2010 oli 1 822 miljoonaa euroa. *Konsernia johtaa emoyhtiön hallitus, joka koostuu yksinomaan maidontuottajista.*

Valioryhmä näyttää onnistuneen tuottajille maksamissaan tilityshinnoissa sikäli, että se on eurooppalaisessa tilityshintavertailussa ollut parhaiten maksavia meijereitä. Kuitenkaan Valio ei toimintojaan kehittäessään näytä turvautuneen hen-

kilökunnan irtisanomisiin. Valio Oy on ollut Suomen Gallup Oy:n vuosina 2007 ja 2010 tutkimusten mukaan eettisin ja vastuullisin yritys Suomessa.

Valion lisäksi muidenkin merkittävimpien suomalaisten maidonjalostajien vuoden 2010 tilinpäätösten avainlukujen ja haastattelujen mukaan ne ovat hyvin menestyneet.

Osuustoiminnallinen aate on suurissa meijeriyksiköissä jäänyt liikemaailman kovien ehtojen edessä selvästi taka-alalle, mutta osuustoiminta yhteisömuotona näyttää säilyvän. Uusia osuuskuntia ollaan nykyisin jatkuvasti perustamassa.

Suomalainen meijeritoiminta on onnistunut tuottamaan kulutukseen luotettavia ja laadukkaita hyödykkeitä. Myös maidontuottajat ovat saaneet kohtuullisen tulon tuottamastaan maidosta.

ABSTRACT

The subjects of this research are two question ensembles that are both juxtaposed but also influence one another: the jurisprudential and the operational ones. The jurisprudential part mainly focuses on business legislation, above all cooperative society law and its development. The operational part examines the development of dairy husbandry as a cooperative system and company-type community. At the same time, the interaction and functionality of both the legislation and dairy husbandry are under scrutiny. This ensures that all aspects, positive and negative, of both research questions are examined.

Consumer cooperatives are not included in this research.

The research has been divided into five chapters:

Chapter 1 essentially consists of an introduction. Jurisprudential, legislative and operational developments are traced in chapters 2, 3 and 4 from the early history to the present. Chapter 5 summarizes the most important research findings, evaluations and conclusions.

Research methods

Legislation, mainly community law and the meaning of law, have been interpreted through jurisprudential literature and through various preparatory acts. The developments of dairy husbandry have been evaluated by using literature from the relevant field and through expert interviews. The researcher's own experiences and views have been crucial in finding important events of significance to the research and which have been further confirmed by these aforementioned interviews. The aim of the research has been to identify how the legislation has been developed to support the changes implemented in dairy husbandry. The research subjects, the Cooperative Societies Act 1488/2001 and the procedures in Finnish dairy husbandry, have been evaluated critically, in an attempt to understand the processes, grounds and reasons for the actions taken.

Research subjects

Pivotal to this research has been both the Companies Act and the laws that regulate the cooperative system. The first Companies Act (22/1895) was passed on 2.5.1895 and the second Companies Act (734/1978) on 29.9.1978. The first Cooperatives Act (22/1901) was passed on 10.7.1901 and after that the Cooperative Societies Act (247/1954) was passed on 28.5.1954. The current Cooperative Societies Act 28.12.2001/1488 was passed on 1.1.2002 and the current Companies Act 21.7.2006/624 was passed on 1.9.2006. These laws have since experienced multiple amendments.

The influence of legislation in the Finnish dairy system

Cooperative thinking, i.e. the ideology of cooperative operations, began to strengthen during the preparatory stages of the first Companies Act in 1895 and the Cooperatives Act in 1901. Cooperative dairies were established at the beginning of the 20th century in municipalities but also in villages, when there emerged a need for dairies to amalgamate. The Cooperatives Act did not regulate cooperative societies' mergers, and therefore amalgamation was only possible through dissolution.

A considerable change towards the centralization of the cooperative dairies was the Cooperative Societies Act 1954 provision (150 §) which stated that one cooperative society can be merged with another without liquidation proceedings (an absorption merger). The Cooperatives Societies Act 1989, provision (152a §) stated that at least two cooperative societies can be merged thus, so that at the same time they form a new cooperative society (a combination merger). In that same year was appended Chapter 16a to the Cooperative Societies Act, which made it possible for a cooperative society to turn into a joint-stock company. These provisions speeded up the cooperative dairy husbandry's rationalization. Furthermore, the committee's and board of directors' duties and functions were specified; in addition, the provisions for preparation of the annual financial statements and auditors were also defined.

Since the cooperative dairies centralized from the 1950s onwards into larger and larger areal units, they started to include in their by-laws an order that the delegates were to be elected in accordance with the Cooperative Societies Act 1954. The significance of these delegates cannot be underestimated, as the members of the periphery were able to take a greater part in the decision-making process, thus reducing conflicts between members.

The development of the Finnish dairy system

According to this research, dairy development in Finland can be divided into three stages. The dairy developments are based on dairy husbandry's structural and administrative changes. These have been influenced by financial values and changes to both the Cooperatives Act and the Companies Act.

Some form of milk production and trade began in Finland as early as in the 12th – 13th Centuries. Butter-producing cooperative communities formed, in 1905, a cooperative association called *Voinvienti-osuusliike Valio*. Valio and its member cooperative dairies formed an informal group entitled *Valioryhmä* whose ideology has been called *valiolaisuus*.

Keskusosuusliike Valio saw a change in 1992, when it changed from a cooperative society into a joint-stock company. Its committee, not including the CEO which is appointed by the board of directors, has elected officials. Since 2007, the CEO has been elected by the committee.

Based on mutual agreement, the distribution and marketing of milk in Finland passed in 1992 into the care of Valio. The problem was that it contravened competition legislation and was therefore viewed as a horizontal cartel.

At Valio, centralizing functions were implemented in order that they would better comply with competition legislation. The cooperative dairies part of the Valioryhmä closed down their milk-processing and transferred the production equipment to Valio's use in 1995.

Valio's conversion into a joint-stock company and the conditions relating to it were not accepted by all of the member dairies, and it was a decision that provoked a number of disputes. Valio was also found guilty of the misuse of its monopolistic position, leading to its being sanctioned by the Competition Council.

The allotment of Valio's shares to its share-holders was not in accordance with the intention of the Cooperative Societies Act 158a §, which meant that the central equality of the member cooperative societies was discarded. However, by doing so, the unity of the cooperative dairies was adequately maintained.

Apart from Valio, a notable milk product manufacturer which also competes with Valio in the Finnish market is Arla Ingman Oy Ab and its cooperative dairies. Its share capital is owned by Swedish-Danish cooperative dairy Arla Foods amba. In addition, there are independent cooperative dairies and a number of small milk-producing companies that also compete in the milk product market. Other noticeable milk producers and marketers are Ingman Ice Cream Oy and Suomen Nestle Oy Valiojätelö.

Most important results from the research

The legislation that has been examined in the research has been developed in such a way that it has regulated and served Finnish dairy husbandry in its different stages of development. The dairy husbandry has been able to develop and centralize in such measures that it has been able to respond to foreign competition.

Of all the milk produced in Finland each year, Valio (the largest community) administers 86 percent. It is unable to abuse its dominant position, because official supervision functions requests that some domestic competition remain. This ensures, amongst other things, that as the largest community Valio provides Finnish milk producers with the necessary raw materials.

Because of its centralizing, Valio has made notably large investments. Despite this, Valio has retained, according to its 2010 annual financial statement, a solvency ratio of over 45 %. During the past twenty years, Valio has grown into an international group. Its turnover in 2010 was 1 822 million Euros. *The group is governed by a parent company committee consisting solely of milk producers.*

Valioryhmä seems to have succeeded in the settlement prices paid for the producers, in such a way that it has been in the European settlement price comparison as one of the best-paying dairies. However, Valio has, it seems, achieved this without resorting to staff dismissals while developing its functions. Valio has been, according to a survey conducted by Suomen Gallup Oy, the most ethical and socially responsible company in Finland, both in 2007 and 2010.

Aside from Valio, other important Finnish milk producers' annual financial statements in 2010 show that they have performed well. Their key figures, and interviews that have been conducted, support this claim.

The ideology of the cooperative operations has, in large dairy units, taken second place amid the hard values of the business world, but the cooperative sys-

tem as a community form seems to have survived. New cooperative societies are constantly being established.

Finnish dairy husbandry has succeeded in producing reliable and high-quality commodities for consumers. Milk producers have obtained a reasonably moderate price for the milk they have produced.

LIITTEET

LIITESARJA 1

Lähde: Suomen osuusmeijeriliiketilastot 1980 ja 1983.

Taulukot X ja Y

Taulukko X. Juustomeijereiden maidon vastaanotto ja maidosta maksettu hinta vuosina 1980 ja 1983.

JUUSTOMEIJERIT				
Meijeri- osuuskunnat	1980 Maidon vas- taan- otto 1000 l	1980 Maidosta maksettu penniä/l	1983 Maidon vas- taan- otto 1000 l	1983 Maidosta maksettu penniä/l
Loimi-Maito	12 353	165,28	14 527	232,05
Liperi	30 056	160,39	27 619	223,95
Nurmes	48 403	164,48	47 406	222,99
Alahärmä	12 395	164,01	12 235	223,11
Isokyrö	9 346	166,86	10 246	237,36
Laaksojen Maitokunta	22 973	167,13	25 114	233,39
Nivala	25 655	173,95	28 019	235,18
Painotettu keskiarvo p/l		165,77		228,50
Yhteensä	161 181		165 166	
Poistot ja varaukset olivat vuonna 1983 juustomeijereillä 15 790 325 markkaa (2 655 774,76 euroa). Pelkästään poikkeuksellisen suuret poistot ja varaukset jo osoittivat, että juustoloilla meni taloudellisesti hyvin.				

Poistoja ja varauksia vuonna 1983 *juustolat* olivat tehneet 15 790 325 markkaa (2 655 774,76 euroa). Tämä vastaa **9,6 penniä/litra + 228,5 penniä/litra = 238,10 p/l**

Jatkuu LIITESARJA 1.

Taulukko Y. Voimeijereiden maidon vastaanotto ja maidosta maksettu hinta vuosina 1980 ja 1983.

VOIMEIJERIT				
Meijeri- osuuskunnat	1980 Maidon vas- taan- otto 1000 l	1980 Maidosta maksettu penniä/l	1983 Maidon vas- taan- otto 1000 l	1983 Maidosta maksettu penniä/l
Parkano- Kihniö	9 682	151,64	9 598	209,24
Joutsa	15 372	159,97	15 196	221,95
Kangasniemi	19 679	161,21	19 102	221,45
Sysmä	17 744	160,82	17 291	221,29
Kaustinen	13 906	160,10	15 180	226,19
Kärsämäki	11 617	162,90	12 317	226,01
Virrat	12 301	161,35	12 826	221,89
Painotettu keskiarvo		160,09		221,66
Yhteensä	100 301		101 510	
Poistot ja varaukset olivat vuonna 1983 voimeijereillä 4 015 154 markkaa (675 308,75 euroa). Ne olivat vain noin neljänneksen juustomeijerien vastaavista määristä.				

Voimeijerit olivat kyenneet vuonna 1983 tekemään poistoja ja varauksia vain 4 015 154 markkaa (675 308,75 euroa), joka vastaa **4,0 penniä/litra + 221,66 penniä/litra = 225,66 penniä/litra**

Erotus suoraan juusto- ja voimeijerien kesken olisi **238,10 penniä/litra - 225,66 penniä/litra = 12,44 penniä/litra**

LIITESARJA 2a

ELINKEINOHALLITUS

Helsinki 30.10.1986

No 1508/40/86

Viite

Osuuskunta Maitojaloste
60320 SEINAJOKIAsia meijeritutkimuksen
tulokset

Ohessa selvitys tämän vuoden keväällä suoritettun meijeri-
tutkimuksen tuloksista.

Toimistopäällikkö

Juhani Pennanen

Ylitarkastaja

Olli Larkka

Vastauksesta pyydetään viittamaan
kirjeen numeroon ja päiväkseen

LIITTEET

Jakelulista

OL/as

ELINKEINOHJALTIUS
Olli Larkka
30.10.1986

VUOTTA 1985 KOSKEVA MEIJERIALAN SELVITYS

Tämän vuoden keväällä suoritettiin selvitys maitotaloustuotteiden kannattavuudesta ja maitotaloustuotteiden kustannusrakenteesta. Vastaavan tyyppisiä tutkimuksia, joissa on samanaikaisesti selvitetty kaikkien maitotaloustuotteiden kannattavuutta, on tehty myös vuonna 1985 ja 1984. Tutkimusten kattavuus on koko ajan parantunut, mikä on entisestään lisännyt tulosten luotettavuutta. Tällä kertaa tutkimuksessa oli mukana 25 osuusmeijerijärjestöön kuuluvaa meijeriä.

Taulukko 1. Tutkimuksen meijerit

1. Joensuun Ympäristön Osuusmeijeri
2. Kupoion Osuusmeijeri
3. Liperin Osuusmeijeri
4. Osuuskunta Maito-Aura
5. Osuuskunta Maito-Pirkka
6. Mikkelin Osuusmeijeri
7. Nurmeksen Osuusmeijeri
8. Nilsiäns Osuusmeijeri
9. Varkauden Osuusmeijeri
10. Osuuskunta Yhteisjuustola
11. Valio Keski-Suomen konttori
12. Kainuun Osuusmeijeri
13. Kymenlaakson Osuusmeijeri
14. Lappeenrannan Ympäristön Osuusmeijeri
15. Osuuskunta Maitojaloste
16. Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuote
17. Valio Lapin konttori
18. Kuivamaito Oy
19. Lahden Seudun Meijeriosuuskunta
20. Hämeenlinnan Osuusmeijeri
21. Osuuskunta Satakunnan Maito
22. Keski-Pohjan juustokunta
23. Osuuskunta Pohjolan Maito
24. Osuuskunta Tuottajain Maito
25. Oulu, Valion meijeri

LIITESARJA 2c

Tuoteryhmäkohtaisesti paras kattavuus saavutettiin maitojauheissa (92 Juustoista kuului selvityksen piiriin 83 %, voista 73 % ja nestemäisistä maitovalmisteista 79 %).

Taulukko 2. Tutkimuksen kattavuus

Tuoteryhmat	Kattavuus '0' ivuotta 1982 koskeva	(Kattavuu s ivuotta 1984 ~koskeva	°	Kattavuus vuotta 1985 koskeva tutkimus
Nestemäiset maitovalmisteet (sis. maidot, piimät, viilit ja kermit)	(53	61	°	79 %
Voi	i 60	66	°	73
Juustot (sis. edam- ja emmentaljuustot)	~ 60	81	°	83 %
Jauheet (ei sisällä erikoisjauheita)	i 84	86	°	92 %

Tuoteryhmäkohtainen kannattavuus

Meijeriselvityksessä kerätyt tuotekohtaiset kannattavuustiedot koskevat kalenterivuotta 1985. Tiedot perustuvat meijereiden kustannuslaskentaan, joka on pääomakustannusten osalta oikaistu hintavalvonta-asetuksen mukaisesti. Raaka-aine on hinnoiteltu tavoitehintaan.

Tuote- ja tuoteryhmäkohtaiset tulokset on ilmoitettu penneinä/tuoteyksikko ja kateprosentteina. Katteella tässä yhteydessä tarkoitetaan meijereiden tulosta verojen jälkeen.

Parhaimman tulokset saavuttivat juustot, joiden katteeksi tuli 4,6 %. Maitojauheet saavuttivat 2,9 %:n katteen ja nestemäiset maitotaloustuotteet 2,0 %:n katteen. Heikoin tulos oli voilla (kate 1,8 %). Kaikkien tuoteryhmien katteet pienenevät edellisen tutkimuksen tuloksista. Selvintä tämä oli voilla, jonka kate heikkeni 1,9 %-yksikköä ja maitojauheilla, joissa vähennys oli 1,5 %-yksikköä.

Taulukko 3. Vuosien 1984 ja 1985 meijeritutkimusten tulokset tuoteryhmittäin

Tuote	1984		1985	
	Kate p/yk.	Kate % tuotosta	Kate p/yks.	Kate % tuotosta
Nestemäiset maitotaloustuotteet (ei sis. jogurttia)	7,98	3,4	4,87	2,0
Voit	95,87	3,7	49,74	1,8
Juustot (edam + emmental)	106,54	5,7	88,28	4,6
Maitojauheet (ei sis. ryhmää muut jauheet ja herajauhetta)	51,98	4,4	38,98	2,9

Tulokset tuotetasolla

Tuotteittain tarkasteltuna löytyvät suurimmat tuoteryhmien sisäiset tuloserot nestemäisistä maitotaloustuotteista. Parhaan tulokset ko. ryhmässä saavuttivat viilit (kate 9,6 %). Heikoin ja samalla ainoa negatiivinen tulos oli piimillä, joiden kate oli -1,2 %. Yhteenvedossa nesteryhmään kuulumattomien jogurttien katteeksi tuli peräti 14,0 %.

Taulukko 4. Tulokset tuotteittain

	Hintavalvonta-asetuksen mukainen kate p/kg, l	Kate % tuotosta
Irtovoi	45,0	1,7
Palavoi	34,7	1,3
Annospala- ja rasiavoi	96,7	3,3
Voit yhteensä	49,7	1,8
Emmental	101,2	5,0
Edam	77,3	4,2
26 % maitojauhe	70,7	4,3
Rton elint.jauhe	8,9	0,9
Rton rehujauhe	5,0	0,5
Jauheet yhteensä	39,0	2,9

(...jatkuu edell. sivulta Taulukko 4. Tulokset tuotteittain)

	Hintavalvonta- asetuksen mukai- nen kate p/kg, l	Kate % tuotosta
Maidot	2,9	1,3
Kermit	65,1	5,5
Piimät	-2,1	-1,2
Viilit	48,3	9,6
Nesteet yht. (ilman jogurttia)	+4,9	2,0
Jogurtit	68,5	14,0

Tutkimuksen päivitys

Vuonna 1985 ja 1986 tehdyissä hintaratkaisuisissa ei kaikkia kustannusnousuja ole viety maitotaloustuotteiden hintoihin. Jotta vuotta 1985 koskevan meijeritutkimuksen tulokset saatettaisiin syksyn 1986 tasolle, on tutkimustulokset päivitetty ottamalla huomioon edellä mainitut kustannusnousut, sekä myös tänä vuonna kustannuksissa tapahtuneet muutokset.

Tärkeimmät vuonna 1986 tapahtuneet kustannusnousut ovat olleet kevään palkkaratkaisu sekä maidon tavoitehinnan 1,9 pennin nousu. Kustannuksiin alentuvasti ovat vaikuttaneet korkotason kahden prosenttiyksikön lasku, poltto-
nesteiden hinnan alennukset sekä energiaverouudistuksen vaikutukset.

Suoritetun päivityksen jälkeen muodostuvat tuoteryhmäkohtaiset tulokset seuraaviksi.

Taulukko 5. Päivitetty tulos

Tuoteryhmä	Päivitetty kate 1.9.1986 tasolla p/kg, l	Kate % tuotosta
Nestemäiset maitovalmisteet	2,0	0,8
Voit	18,1	0,7
Edam- ja emmentaljuustot	71,4	3,7
Maitojauheet	42,5	3,2

Tulosten arviointi

Vuoden 1985 meijeritutkimuksen tuloksia voidaan pitää tyydyttävänä. Ne ovat tosin huonommat kuin vuotta 1984 koskevan tutkimuksen tulokset.

Tuotekohtaista kannattavuutta on heikentänyt pudonneet maitomäärät ja se, että vuonna 1985 hyväksyttiin vain osa kustannuskompensatiotarpeesta maitotaloustuotteiden hintoihin. Näistä tekijöistä huolimatta muodostuivat tulokset kaikkien tuoteryhmien osalta positiiviseksi.

Meijerien saavuttamaan positiiviseen tulokseen on ollut vaikuttamassa vuoden 1985 loppupuolella alkanut kustannusten pieneneminen ja ennen kaikkea meijereiden tehostunut kustannusten seuranta ja tuotannon ohjauspäätöksiin liittyvä rationalisointityö.

Vaikka kuluvan vuoden syyskuussa ei tehty maitotaloustuotteiden hintaratkaisua, tullaan tehdyn meijeritutkimuksen tuloksia hyödyntämään tulevissa hintaratkaisuissa.

LIITESARJA 3a

Meijerit 31.12.1989 III meijerivaiheen alussa. Suomen Meijerikalenteri 1989, 39. vuosikerta.

Taulukko 1. Valio Meijerien Keskusosuusliikkeen konttorit ja toimipaikat 31.12.1989.

Valion Etelä-, Itä- ja Länsi-Suomen aluekonttorit		
Vaarala juustoteollisuus	Oulun meijeri	Äänekosken meijeri
Turenki jäätelö, UHT ja vohvelit	Rovaniemen meijeri	Jämsän juustopakkaamo
Pitäjänmäen meijeri ja mehu-tehdas	Laurilan meijeri	Tampereen sulatejuustotehdas
Valionova Oy Turun, Riihimäen ja Suonenjoen tehdas	Ylitornion meijeri	Seinäjoki voilevitehdas
Yhteensä 17 jalostuslaitosta		

Taulukko 2. Etelä-Suomen Meijeriliiton alue 31.12.1989.

Askolan Osuusmeijeri	Kankaanpään Osuusmeijeri	Osuuskunta Maito-Pirkka
Evijärven Osuusmeijeri	Karvian Osuusmeijeri	Osuuskunta Sastamalan Maito
Etelän Maitokunta (Lohjan ja Vihdin meijerit)	Kimonkylän Maitokunta	Osuuskunta Satamaito (Porin ja Karvian meijerit)
Hauhon Osuusmeijeri	Kuivamaito Oy (Nastolan, Someron ja Lapinlahden tehtaot)	Osuuskunta Tuottajain Maito (Herajoen ja Lahden meijerit)
Hämeen Osuusmeijeri (Valkeakosken ja Urjalan meijerit)	Lammin Osuusmeijeri	Someron Osuusmeijeri
Hämeenlinnan Osuusmeijeri	Osuuskunta Loimi-Maito	Vakka-Suomen Osuusmeijeri
Jaalan Osuusmeijeri	Osuuskunta Maito-Aura (Turun ja Salon meijerit)	Vesilahden Osuusmeijeri
Yhteensä 27 osuuskuntaa ja 1 osakeyhtiö		

Taulukko 3. Länsi-Suomen Meijeriliiton alue 31.12.1989.

Alajärven Osuusmeijeri	Kauhavan Osuusmeijeri	Norin Osuusmeijeri
Alavuden Osuusmeijeri	Kaustisen Osuusmeijeri	Osuuskunta Maitojaloste
Evijärven Osuusmeijeri	Keski-Pohjan Juustokunta	Osuuskunta Maitokolmio (Toholammin ja Sievin meijeri)
Halsuan Osuusmeijeri Voitto	Keski-Suomen Maitokunta	Perhon Osuusmeijeri
Hellanmaan Osuusmeijeri	Kortesjärven Osuusmeijeri	Peräseinäjoen Osuusmeijeri
Himangan Osuusmeijeri	Koskenkorvan Osuusmeijeri	Päntäneen Osuusmeijeri
Hirvijärven Osuusmeijeri	Kreinin Osuusmeijeri	Reisjärven Ympäristön Osuusmeijeri
Härmän Seudun Osuusmeijeri	Kuortaneen Osuusmeijeri	Seinäseudun Osuusmeijeri
Isojoen Osuusmeijeri	Kurikan Osuusmeijeri	Teuvan Osuusmeijeri
Jalasjärven Osuusmeijeri	Kyrönmaan Osuusmeijeri	Tiistenjoen Osuusmeijeri
Jurvan Osuusmeijeri	Kälviän Osuusmeijeri	Töysän Osuusmeijeri
Kalajoen Osuusmeijeri	Laihian Osuusmeijeri	Vetelin Osuusmeijeri
Kannuksen Osuusmeijeri	Lappajärven Osuusmeijeri	Vimpelin Osuusmeijeri
Karijoen Osuusmeijeri	Lapuan Osuusmeijeri	Virtain Osuusmeijeri
Kauhajoen Osuusmeijeri	Lohtajan Osuusmeijeri	Ähtärin Seudun Osuusmeijeri
Yhteensä 45 osuuskuntaa		

Taulukko 4. Itä-Suomen meijeriliiton alue 31.12.1989.

Etelä-Karjalan Osuusmeijeri (Lappeenrannan ja Luumäen meijerit)	Kuopion Osuusmeijeri (Kuopion ja Sinikiven meijerit)	Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuote (Meijeri ja teurastamo)
Hartolan Osuusmeijeri	Kymenlaakson Osuusmeijeri	Sonkajärven Osuusmeijeri
Iisalmen Osuusmeijeri	Lapinlahden Osuusmeijeri	Sotkamon Osuusmeijeri
Joensuun Ympäristön Osuusmeijeri (Joensuun ja Lieksan meijerit)	Liperin Osuusmeijeri	Suonenjoen Ympäristön Osuusmeijeri
Joutsan Osuusmeijeri	Mikkelin Osuusmeijeri (Voi- ja juusto-osasto)	Sysmän Osuusmeijeri
Juvan Osuusmeijeri	Nilsian Osuusmeijeri	Varkauden Seudun Osuusmeijeri
Kainuun Osuusmeijeri	Nurmeksen Osuusmeijeri (Meijeri- ja juusto-osasto)	Varpaisjärven Osuusmeijeri
Kangasniemen Osuusmeijeri	Osuuskunta Yhteisjuustola	Vesannon Osuusmeijeri
Kirjavalan Seudun Osuusmeijeri	Pielaveden Seudun Osuusmeijeri	Vieremän Osuusmeijeri
Kiuruveden Osuusmeijeri	Rantasalmen Osuusmeijeri	
Yhteensä 29 osuuskuntaa		

Taulukko 5. Pohjois-Suomen Meijeriliiton alue 31.12.1989.

Pohjois-Suomen Meijeriliiton alue		
Alavieskan Osuusmeijeri	Kuusamon Osuusmeijeri	Osuuskunta Rannikon Maito
Alpuan Seudun Osuusmeijeri	Kärsämäen Osuusmeijeri	Oulun Seudun Maitokunta
Haapaveden Osuusmeijeri	Laaksojen Maitokunta	Paavolan Osuusmeijeri
Järvikylän Osuusmeijeri	Limingan Osuusmeijeri	Rantsilan Osuusmeijeri
Kansallis-Meijeri-Osuuskunta	Nilsian Osuusmeijeri	Selkämaan Osuusmeijeri
Kemin Maitokunta	Osuuskunta Lapin Maito	
Koilliskuntain Osuusmeijeri	Osuuskunta Pohjolan Maito (Voi-, erikoistuote-, jauhe- ja juusto-osasto)	
Yhteensä 19 osuuskuntaa		

Taulukko 6. Centrallaget / Keskusosuuskunta Enigheten 31.12.1989.

Centrallaget / Keskusosuuskunta Enigheten		
Mejericentralen / meijerikeskus Vöyri	Liljendal Andelsmejeri	Skärgordens Mejeriandelslaget
Andelslaget Jakob- stads Mjölkcen- tral (Fusioneras med Milka 1.1.1998)	Lindkoski Andelsmejeri	Ålands Centralandelslag
Karleby Andelsmeje- ri	Mejeriandelslaget Milka (Mejeri i Lappfjärd)	
Hindersby-Bäckby Andelsmejeri	Pörtom Andelsmejeri	
Yhteensä 10 osuuskuntaa		

Taulukko 7. Kotisaari-Ingman Oy 31.12.1989.

Kotisaari-Ingman Oy		
Meijeri Helsinki	Hillo- ja pakastetehtas Turku	Lovisa Omnejds Andelsmejeri
Jäätelötehdas Hel- sinki	Halkivahan Meijeri Oy	Porlammin Osuusmeijeri
Meijeri ja jäätelöteh- das Söderkulla	Ilmajoen Osuusmeijeri	Ranuan Meijeri Oy
Sulatejuustotehdas Lapinjärvi	Kiteen Meijeri Oy	Ruhan kartanon meijerit (Ruhan ja Rautajärven meijeri)
12 osuustoiminta- ja osakeyhtiömuotoista kilpailevaa yritystä		

Taulukko 8. Meijeriyhdistykseen kuulumattomia meijereitä 31.12.1989.

Meijeriyhdistykseen kuulumattomia meijereitä		
Paasivaara Oy	Kotijuustola Kollaja Ky	Mouhijärven Osuusmeijeri
Valtion maitotalouden tutkimuslaitos		
4 yritystä, joista 3 kilpailevaa		

LIITE 4

Kainuun Osuusmeijerin 75-vuotishistoriikista Tähdenvälejä (lyhennettynä vuoteen 1989 saakka)

1958 Suomussalmelle valmistui vastaanottorakennus.

1959 Kuhmoon valmistui rehuvarasto. Kainuun Osuusmeijeri pyrki palvelemaan maidontuottajia mahdollisimman monipuolisesti ja samalla tuottajien kannalta mahdollisimman taloudellisesti.

1964 Suomussalmelle alettiin rakentaa uutta meijeriä. Tällöin Kainuun Osuusmeijerin suunnitelmissa oli, että jalostus keskitetään Sotkamoon. Vielä tuohon aikaan eli 1960-luvun alkupuolella suunniteltiin Suomussalmelle perustettavaksi juustolaa. Sinne kuitenkin rakennettiin vain maidon vastaanottoasema, joka sekä suljettiin imukeräilyn yleistyttyä vuonna 1972.

1965 Sotkamoon alettiin rakentaa meijeriosastoa, johon sijoitettiin UHT-tuotelinja (UHT = ultra high temperature). Tällä menetelmällä maitotuotteita käsiteltiin korkeassa lämpötilassa, jolloin saatiin aikaan pitkäkestoisia maitotuotteita. Näin käsiteltyjä maitotuotteita nimitettiin myös iskukuumennetuiksi.

1969 Kajaaniin perustettiin viljalaitos. Viljalaitos tarkoitti myllytoimintaa sekä karjanrehun valmistusta ja markkinointia. Tämän vuosikymmenen lopulla koettiin Kainuun maataloudessa takaisku. Raivauksen ja maatalouden tuotannon siihenastinen herkeämättömäksi kutsuttu kasvu pysähtyi. Tämän ohella myös jatkuva koneellistuminen ja pääomavaltaisuus muuttivat elinkeinojen rakennetta. Ihmistyövoiman käyttö väheni koneellistumisen myötä. On luonnollista, että maatalouden jatkuva kasvu synnytti koko valtakunnassa ylituotannon, josta seurasi tuotannon pakkorajoituksia ja tukiaisten vähentymistä. Luottavaisin mielin jatkettiin ja kehitettiin meijerin toimintoja aikakauden vaatimusten mukaisesti.

1972–1975 Maidon imukeräilyä laajennettiin koko osuuskunnan alueelle. Samoihin aikoihin aloitettiin yhteistyö Sotkamon Osuusmeijerin kanssa.

1976–1989 Näiden viidentoista vuoden kuluessa tehtiin paljon uudistuksia, jotka silloin nähtiin tarpeellisiksi. Tankkivastaanottotiloja ja maito-osastoa laajennettiin; maitojauheosaston koneistoa uusittiin; Sotkamon laajennusosan rakennus, kunnan kanssa aloitettu lämpövoimala ja uusi hallintorakennus valmistuivat; maidonjalostus kokonaisuudessaan keskitettiin Sotkamon tuotantolaitokselle ja voiosastolle hankittiin jatkuvatoiminen voinvalmistuskoneisto. Saman aikakauden kuluessa osuusmeijeri lopetti omistamansa Pohjolan Kori Oy:n toiminnan ja myös myymälä- ja baaritoiminta lopetettiin.

Kainuussa toimii osakeyhtiömuotoinen meijeri Juusto Kaira Oy, joka on yhteistoiminnassa Ingman Foods Oy:n kanssa. Se vastaanottaa maitoa 85 miljoonaa litraa ja toimittaa sen Ingmanille jalostukseen. Lisäksi siellä on noin 30 miljoonaa litraa maitoa vastaanottava Kuusamon Osuusmeijeri, joka niin ikään kuuluu Arla Ingmanin yhteistyöryhmään.

LIITE 5

Yrjö Louhen lisensiaattityössä (1985) s. 135–136 oleva arvio niistä maidonjalostuslaitoksista, jotka tulevaisuudessa olisivat voineet olla elinkelpoisia.

Valio, Rovaniemi

Valio, Oulu

Valio, Laurila, Keminmaa

Osuuskunta Pohjolan Maito, Haapavesi

Joensuun Ympäristön Osuusmeijeri, Joensuu

Kainuun Osuusmeijeri, Kajaani

Kuopion Osuusmeijeri, Kuopio

Kymenlaakson Osuusmeijeri, Kouvola

Lappeenrannan Ympäristön Osuusmeijeri, Lappeenranta

Mikkelin Osuusmeijeri, Mikkeli

Nurmeksen Osuusmeijeri, Nurmes

Osuuskunta Yhteisjuustola, Lapinlahti

Kuivamaito Oy, Lapinlahti

Savonlinnan Seudun Osuuskunta Tuote, Savonlinna

Varkauden Seudun Osuusmeijeri, Varkaus

Keski-Pohjan Juustokunta, Toholampi

Osuuskunta Maitojaloste, Seinäjoki

Valio, Turenki

– jäätelö- ja vohvelitehdas

– UHT-tehdas

– ruokapakastetehdas

Valio, Jyväskylä

Kuivamaito Oy, Nastola

Lahden Seudun Meijeriosuuskunta, Lahti

Osuuskunta Satakunnan Maito, Pori

Osuuskunta Maito-Aura, Turku

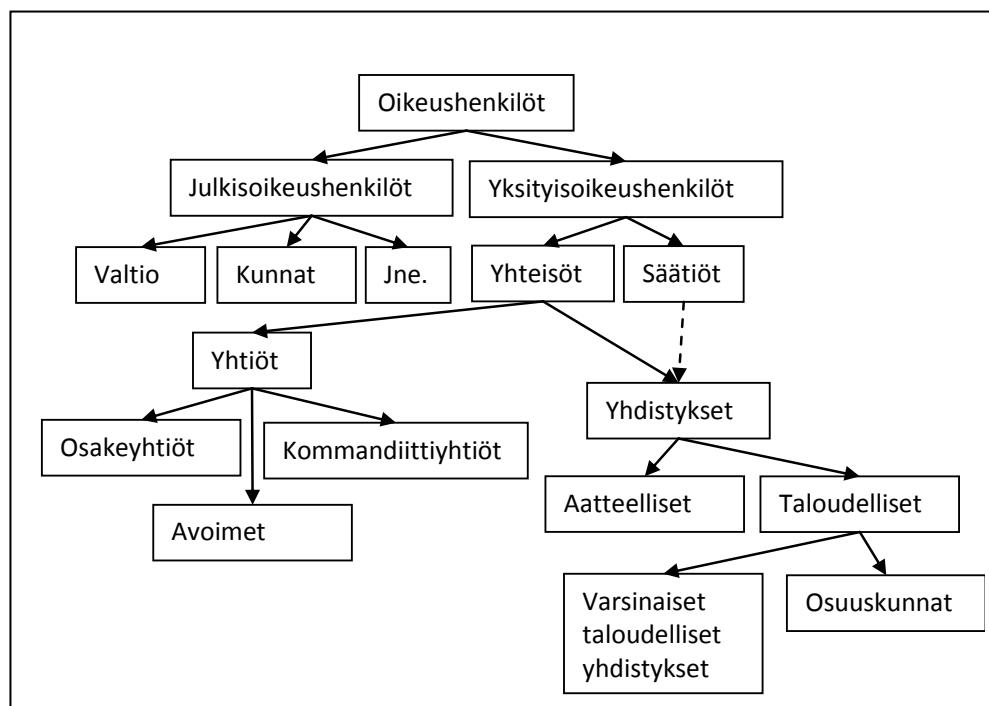
Osuuskunta Maito-Pirkka, Tampere

Osuuskunta Tuottajain Maito, Riihimäki

Valio, Pitäjänmäki, Helsinki

Valio, Vaarala, Vantaa

Kuvio 2. Oikeushenkilö

Tiedot saatu Suomen osuusmeijrien liiketilastosta ja Valion toimintakertomuk-
sisesta 1991

Meijeri	Lv milj. mk	% 2494, 8 :sta	Mai- toa milj. litraa	% 761,6 :sta	Keski- arvo %	Osak- keita kpl	% 6630 :stä		
Tuottajain Maito Osk.	1031,6	41,35	272,41	35,77	38,56	3144	47,42	K	Neste- meijeri
Osk. Maito- jaloste	518,1	20,77	178,11	23,39	22,08	759	11,45	J	Jalostava meijeri
K-P Juus- tokunta	337,0	13,51	122,54	16,09	14,80	360	5,43	J	Jalostava meijeri
Osk Maito- Aura	378,7	15,18	99,06	13,01	14,10	1432	21,60	K	Neste- meijeri
Osk Maito- Pirkka	229,4	9,20	89,46	11,75	10,48	935	14,10	K	Neste- meijeri
Yhteensä	2494,8	100,0	761,58	100,0	100,0	6630	100,0		

Tiedot saatu Valio Oy:n toimintakertomuksesta 2008 ja meijerikalenterista 2009

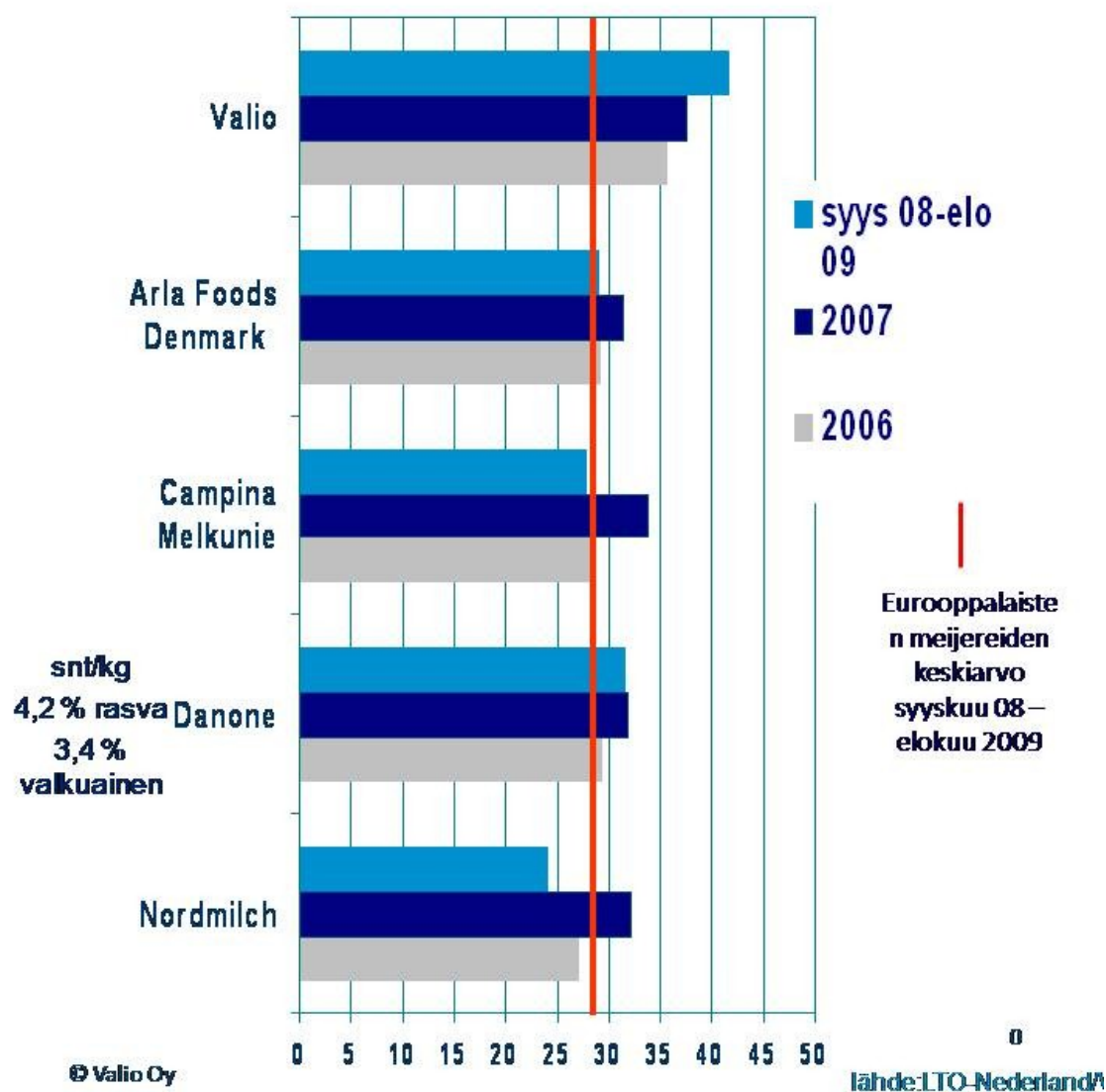
Meijeri	LV milj. €	% 544 :stä	Mai- to milj. litraa	% 1282 : sta	% ka	Osakkei- ta/osakas	% 20.271:st ä
Osk Poh- jolan Mai- to	188, 0	34,56	459	35,8 0	35,18	4.948	24,41
Osk Mai- tosuomi	135, 0	24,82	318	24,8 0	24,81	4.381	21,61
Tuottajain Maito	135, 0	24,82	296	23,1 0	23,96	7.249	35,76
Osk Län- si-Maito	86,0	15,81	209	16,3 0	16,06	3.693	18,22
	544	100,0 1	1282	100	100,0 1	20.271	100,00

LIITE 9

Valion maidon hinta kilpailukykyinen

Maidon 12 kk:n kumulatiivinen keskihinta Euroopassa 28,5 snt/kg
Hinta sisältää viimeisimmän toteutuneen jälkitilin

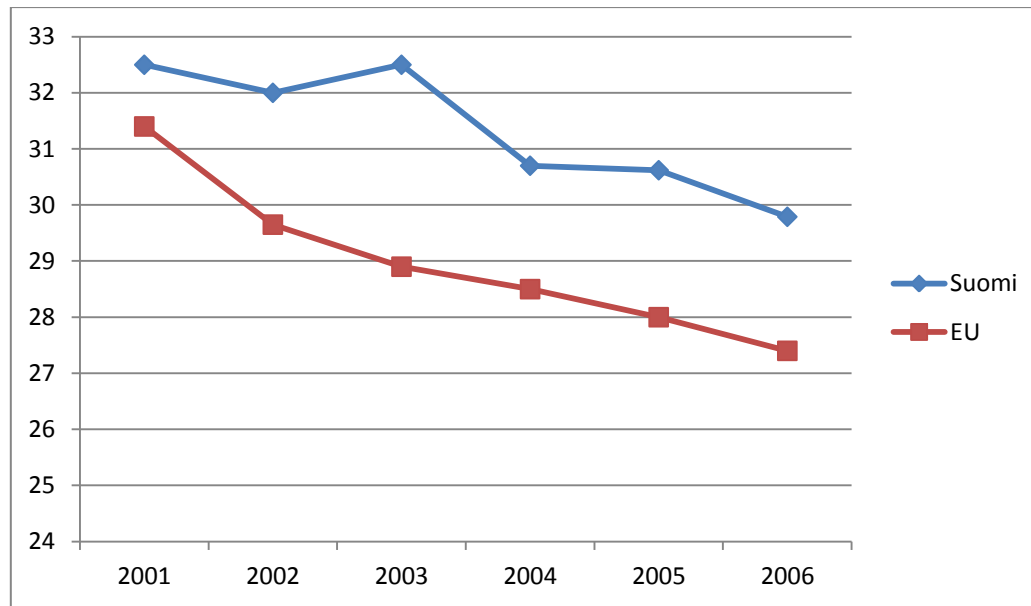

Suomen tuottajahinta selvästi naapurimaita korkeampi

Maidon tuottajahintoja 7/2009
Huom! Hinnat sisältävät jälkiliarvion

LIITE 11

Kuva 1. Suomessa ja EU-maissa tuottajille maksettu tilityshinta senttiä /kilo vuosina 2001–2006.